

WOJCIECH SOSNOWSKI

STUDIUM KONFRONTATYWNE
FRAZEOLOGII BUŁGARSKIEJ,
POLSKIEJ I UKRAIŃSKIEJ

**STUDIUM KONFRONTATYWNE
FRAZEOLOGII BUŁGARSKIEJ, POLSKIEJ
I UKRAIŃSKIEJ**

Prace Slawistyczne. Slavica
[Monographs in Slavic Studies. Slavica]

152

Redaktor Naczelna / Editor-in-Chief

Dr hab. Mariola Jakubowicz, prof. inst.,
Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, Polska
[Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw, Poland]

Rada Naukowa / Scientific Board

- Канд. пед. наук, д-р филол. наук Ольга Е. Фролова, Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова, Москва, Российская Федерация [Kand. ped. nauk, d-r filol. nauk Ol'ga E. Frolova, Lomonosov Moscow State University, Moscow, Russian Federation]
- Dr hab. Rafał Górski, prof. inst., Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk; Uniwersytet Jagielloński, Kraków, Polska [Institute of Polish Language, Polish Academy of Sciences; Jagiellonian University, Cracow, Poland]
- Dr hab. Aleksandra Janowska, prof. ucz., Uniwersytet Śląski w Katowicach, Katowice, Polska [University of Silesia in Katowice, Katowice, Poland]
- Prof. Igors Koškins, Latvijas Universitāte, Rīga, Latvija [University of Latvia, Riga, Latvia]
- PD Dr. Thomas Menzel, Serbski Institut / Sorbisches Institut, Bautzen/Budyšin, Deutschland [Sorbian Institute, Bautzen, Germany]

Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk
Fundacja Sławistyczna

Wojciech Sosnowski

**STUDIUM KONFRONTATYWNE
FRAZEOLOGII BUŁGARSKIEJ, POLSKIEJ
I UKRAIŃSKIEJ**

Warszawa 2021

Recenzje wydawnicze [Editorial reviews]

dr hab. Andrzej Charciarek, prof. ucz., Uniwersytet Śląski w Katowicach, Polska
[University of Silesia in Katowice, Katowice, Poland]

dr hab. Iliana Genew-Puhalewa, Uniwersytet Warszawski, Warszawa, Polska
[University of Warsaw, Warsaw, Poland]

**Publikacja dofinansowana z programu „Dokonała Nauka”
Ministra Edukacji i Nauki.**

**The work was financed from the “Excellent Science” Programme
of the Polish Minister of Education and Science.**

Redaktor prowadząca [Editorial supervision]
Dorota Leśniewska

Redaktorzy językowi [Copy editors]
Barbara Grunwald-Hajdasz, Greta Kominek, Dorota Muszyńska-Wolny, Anna Pięcińska,
Natalia Tkaczyk, Roman Tymoshuk

Skład i łamanie [Typesetting and page makeup]
Nadia Ivanets

© Copyright by Wojciech Sosnowski, 2021

This is an Open Access book distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 3.0 PL License (creativecommons.org/licenses/by/3.0/pl/), which permits redistribution, commercial and noncommercial, provided that the book is properly cited.

e-ISBN: 978-83-66369-44-3

ISBN: 978-83-66369-45-0

ISSN: 0208-4058 (Prace Slawistyczne. Slavica)

Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk
[Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences]
ul. Bartoszewicza 1b/17, 00-337 Warszawa
tel. 22 826 76 88, wydawnictwo@ispan.waw.pl, www.ispan.waw.pl

Spis treści

1. Wstęp.....	7
2. W kręgu pojęć	21
2.1. Pojęcie frazeologizmu.....	21
2.2. Leksem a jednostka frazeologiczna	23
2.3. Frazeologia w wąskim i szerokim znaczeniu	26
2.4. Cechy frazeologizmu.....	27
2.5. Podsumowanie.....	28
3. Frazeologia a leksykografia.....	31
4. Frazeologia a korpusy językowe.....	43
4.1. Zasoby i narzędzia korpusowe w badaniach nad frazeologią	43
4.2. Korpusy narodowe.....	43
4.3. Korpusy równoległe.....	46
4.4. Możliwości zastosowania korpusów do badania frazeologii	49
4.5. Podsumowanie.....	59
5. Frazeologiczne homonimy międzyjęzykowe	61
5.1. Ustalenia terminologiczne	61
5.2. Fałszywi przyjaciele tłumacza.....	63
5.3. Analiza materiału badawczego	65
5.4. Podsumowanie.....	70
6. Wzbogacanie zasobu frazeologicznego	73
6.1. Kalkowanie i zapożyczanie frazeologizmów	73
6.2. Ustalenia terminologiczne	76
6.3. Analiza materiału	80
6.4. Podsumowanie.....	85

7. Frazeokulturemy	89
7.1. Ustalenia terminologiczne	89
7.2. Frazeokulturemy z komponentem kulinarnym	96
7.3. Frazeokulturemy z komponentem etnonimicznym	100
7.4. Podsumowanie	107
8. Neofrazeologia i dynamika zasobu frazeologicznego	109
8.1. Innowacje frazeologiczne	110
8.2. Potocyzacja we frazeologii	113
8.3. Wulgaryzacja i eufemizacja frazeologii	118
8.4. Frazeologia socjolektalna	122
8.5. Metaforyzacja i metonimizacja we frazeologii	126
8.6. Wariantywność frazeologii	128
8.7. Derywowanie frazeologizmów	130
8.8. Reklama, dyskurs medialny i film jako źródła neofrazeologii	132
8.9. Wypowiedzi znanych osób i skrzydlate słowa	136
8.10. Podsumowanie	137
9. Zakończenie	139
10. Indeksy	143
10.1. Indeks bułgarskich jednostek frazeologicznych	143
10.2. Indeks polskich jednostek frazeologicznych	151
10.3. Indeks ukraińskich jednostek frazeologicznych	161
Bibliografia	169
Bibliography (Transliteration)	191
O tomie. Abstrakt	213
About the Volume. Abstract	215

1. Wstęp

W ciągu ostatnich kilkunastu lat w slawistyce zauważalny jest wzrost zainteresowania frazeologią w różnych aspektach, szczególnie lingwistyczno-kulturowym i lingwistyczno-informatycznym¹. Językoznawstwo sięga obecnie do najnowszych technologii informatycznych, dzięki którym możliwe jest dokonywanie pogłębionej analizy zasobów frazeologicznych poszczególnych języków.

Jednak mimo istnienia słowników dwu- i wielojęzycznych oraz publikacji o charakterze teoretycznym i praktycznym, wciąż niewystarczająco opracowana jest konfrontacja frazeologii bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej. Świadczy o tym brak najnowszych prac, które opisywałyby frazeologię tych języków słowiańskich w aspekcie konfrontatywnym. Mowa tu nie tylko o słownikach, ale również pracach teoretycznych na ten temat.

Badania konfrontatywne dokonane na materiale poszczególnych języków wskazują, że ilekroć zestawiamy przynajmniej dwa języki, możemy spojrzeć na dane zagadnienie z rozmaitych punktów widzenia i odkryć nowe podobieństwa i różnice.

Bogata literatura tematu pozwala stwierdzić, że współczesne językoznawstwo nie doczekało się jednoznacznych określeń pojęć związanych z poziomem frazeologicznym. Naturalne jest, że badacze frazeologii mają odmienne poglądy na poszczególne zagadnienia, ale ów fakt utrudnia prowadzenie analiz konfrontatywnych ze względu na różnorodność ujęć prezentowanych przez poszczególne szkoły lingwistyczne. Podejścia do opisu frazeologii oraz metodologie badawcze bardzo się od siebie różnią. Obserwację tę potwierdzają wystąpienia uczestników konferencji organizowanych cyklicznie przez Europhras², w których także autor niniejszej publikacji regularnie bierze udział.

Opis jednostek frazeologicznych w konfrontacji może się zatem odbywać tylko drogą kompromisu między poszczególnymi szkołami lingwistycznymi – w tym wypadku bułgarską, polską i ukraińską.

¹ Ten kierunek związany jest z dynamicznym rozwojem narzędzi do przetwarzania języków (w tym m.in. korpusów).

² The European Society of Phraseology ze swoją siedzibą w Zurychu zostało powołane w Bielefeld w styczniu 1999 roku. Od 2000 roku organizowane były konferencje w Uppsali, Loccum, Bazylei, Veszprém, Helsinkach, Grenadzie, Mariborze, Paryżu, Trewirze, Maladze, Sztokholmie, Londynie i Białymstoku.

W związku z tak różnorodnym podejściem do frazeologii zadaniem niniejszej pracy nie będzie analizowanie poszczególnych teorii frazeologicznych, lecz skupienie się na wyborze tych pojęć z poszczególnych tradycji językoznawczych, które pomogą spójnie skonfrontować frazeologizmy bułgarskie, polskie i ukraińskie oraz odkryć podobieństwa i różnice w procesie rozwoju zasobu frazeologicznego tych języków.

Przedmiot badań niniejszego studium teoretycznego frazeologii konfrontatywnej bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej jest podyktowany kilkoma względami. Po pierwsze bogatym osobistym doświadczeniem dydaktycznym i tłumaczeniowym autora oraz jego spostrzeżeniami w dziedzinie metodyki nauczania i tworzenia materiałów glottodydaktycznych. Po drugie koresponduje z ukończeniem wieloletnich prac nad *Leksykonem aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej* (Ty-moshuk i in., 2018) oraz powstającym obecnie pokrewnym mu dziełem pt. *Leksykon aktywnej frazeologii bułgarskiej i polskiej*³, a także zakończeniem pierwszego tomu *Leksykonu odpowiedniości semantycznych w języku polskim, bułgarskim i rosyjskim* (Sosnowski i in., 2016). Trzecim powodem jest zakończenie międzynarodowego projektu badawczego mającego na celu stworzenie pierwszego na świecie korpusu równoległego czterech języków: bułgarskiego, polskiego, rosyjskiego i ukraińskiego.

Pierwszy powód wydaje się bardzo praktyczny. Dwudziestoletnie doświadczenie dydaktyczno-metodyczne autora w dziedzinie nauczania języka rosyjskiego jako obcego w grupach słowiańskich i niesłowiańskich oraz praktyka w uczeniu się języka bułgarskiego, rosyjskiego i ukraińskiego pozwalają stwierdzić, że niemożliwy jest rozwój kompetencji językowych uczącego się bez stopniowego poznawania związków frazeologicznych. Dzięki nim bowiem rozwija się u uczącego się nowa świadomość językowa, a także pogłębia wiedza o obrazie świata wpisanym w nowy język.

Frazeologia w szerokim ujęciu najlepiej odzwierciedla te dwa elementy niezbędne do osiągnięcia samodzielności językowej ucznia. Warstwa gramatyczno-składniowa jedynie bowiem organizuje język na poziomie strukturalnym, natomiast багаż lingwistyczno-kulturowy można pozyskać m.in. poprzez opanowanie poziomu frazeologicznego.

Tworzone przez autora podręczniki⁴, testy i inne materiały dydaktyczne zawsze były oparte na tekstach kultury i wpisywały się w trend nauczania języka

³ Wydanie leksykonu autorstwa Diany Blagoewej, Wojciecha Sosnowskiego, Swetły Koewej i Macieja Jaskota przewidziane jest na pierwszą połowę 2022 roku.

⁴ „Polskie czytanki” (Gurdak & Sosnowski, 2017), „Polskie czytanki cz. 2” (Gurdak & Sosnowski, 2018), „Ucz się z nami” (Добровольски и in., 2013, 2014, 2017), „С Россией на «ты»” (Сосновски & Тульская-Будзяк, 2014).

poprzez kulturę, a kultury poprzez język. Założenie to było realizowane między innymi poprzez stopniowe włączanie do aktywnego zasobu językowego uczących się wszelkiego rodzaju związków frazeologicznych, skrzydlatych słów, tekstów precedensowych, powiedzeń, porzekadeł i przysłów.

Z kolei doświadczenia autora w dziedzinie translatoryki oparte są przede wszystkim na pracy związanej z tłumaczeniami filmów fabularnych, seriali oraz programów telewizyjnych. Praca nad tymi przekładami oraz konsultowanie, adiustowanie i recenzowanie wszelkiego rodzaju innych tłumaczeń pisemnych i ustnych pozwala stwierdzić, że do kompetencji tłumacza należy nie tylko umiejętność zrozumienia związku frazeologicznego, ale przede wszystkim przetworzenie go na taką strukturę w drugim języku, która oddawałaby sens wyrażenia pierwotnego na kilku poziomach, w tym na poziomie metaforycznym. Zasadniczym celem konfrontacji jest zatem stworzenie wszelkich mechanizmów przekładowych ułatwiających generowanie poprawnych tekstów w języku A użytkownikowi języka B lub C i vice versa. Narzędzia służące do przekładu umożliwiają bowiem automatyczne tłumaczenie określonych jednostek zdania. Dlatego konfrontacja frazeologii bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej jest zagadnieniem nowym w językoznawstwie sławistycznym, albowiem na gruncie tych języków takie narzędzia nie zostały dotąd opracowane. Najdokładniej omówiono tę kwestię w badaniach konfrontatywnych języka rosyjskiego z innymi językami, dlatego bogata literatura teoretyczna i praktyczna w tej dziedzinie stała się między innymi bazą teoretyczną niniejszej rozprawy.

Materiał badawczy wykorzystywany w niej został zgromadzony podczas tworzenia *Leksykonu odpowiedniości semantycznych w języku polskim, bułgarskim i rosyjskim*, *Leksykonu aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej* oraz *Leksykonu aktywnej frazeologii bułgarskiej i polskiej*. Prace te częściowo wypełniły niszę w opracowaniach leksykograficznych dla tych języków.

W chwili pisania pracy poza publikacjami jednojęzycznymi, takimi jak powstające słowniki: *Wielki słownik języka polskiego* (WSJP, b.d.), wielotomowy *Słownik języka ukraińskiego* (SUM-20, 2010–2019) (tzw. SUM-20), wielotomowy *Słownik języka bułgarskiego* BAN (RBE, 1977–2015) oraz słowniki frazeologiczne dla poszczególnych języków, odnotowano istnienie bardzo małej liczby prac leksykograficznych zestawiających te języki. Należą do nich:

- *Współczesny słownik bułgarsko-polski* (Satoła-Staśkowiak & Koseska-Toszewa, 2014) (powstający);
- *Podręczny słownik bułgarsko-polski z suplementem* (Sławski, 1987)⁵;

⁵ Pierwsze wydanie tego słownika ukazało się w 1963 roku.

- *Podręczny słownik polsko-bułgarski z suplementem* (Radewa, 1988)⁶;
- *Bułgarsko-polski słownik leksyki potocznej* (Sotirov i in., 2011–2013) (powstający);
- *Ukraińsko-polski słownik ekwiwalentów słów* (Лучик i in., 2011);
- *Ukraińsko-bułgarski słownik frazeologiczny* (Потапенко-Калоянова, 2011);
- *Polsko-ukraiński słownik ekwiwalentów słów* (Лучик & Антонова, 2013);
- *Polsko-ukraiński słownik frazeologiczny* (Piasecka & Tulina-Blumental, 2016);
- *Krótki ukraińsko-polski słownik ustalonych wyrażen: ekwiwalenty słowa, frazeologizmy, przysłowia i porzekadła* (Космеда i in., 2017).

Do tych prac należy dołączyć jedyne istniejące studium konfrontatywne pt. *Polskie i bułgarskie związki frazeologiczne* (Małdżyjewa & Wójtowiczowa, 1994). W historii językoznawstwa polskiego konfrontacja bułgarskich, polskich i ukraińskich związków frazeologicznych nie doczekała się licznych opracowań. Wyjątek stanowią powstałe ostatnio prace konfrontujące polską i bułgarską frazeologię somatyczną (zob. Michow, 2013, 2014)

Dzięki wieloletniej – i koordynowanej przez autora – współpracy Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (dalej: IS PAN) z Ukraińską Fundacją Lingwistyczno-Informatyczną Narodowej Akademii Nauk Ukrainy oraz Instytutem Języka Bułgarskiego Bułgarskiej Akademii Nauk powstał cykl artykułów naukowych na temat frazeologii.

Współczesne narzędzia w postaci powstających słowników elektronicznych oraz całej infrastruktury informatyczno-lingwistycznej w znacznym stopniu ułatwiają pracę teoretyków języka i praktyków, np. tłumaczy i dydaktyków. Przykładem takich narzędzi są powstające w ramach projektu Clarin-Pl korpusy – polsko-ukraiński, polsko-bułgarski, polsko-rosyjski oraz bułgarsko-polsko-ukraińsko-rosyjski korpus równoległy. Autor niniejszej rozprawy od początku uczestniczy w ich tworzeniu, a praktyczna praca nad zrównoleglaniem, korektą oraz anotowaniem tekstów pomogły mu zauważyć wiele zjawisk wcześniej nieopisanych.

W centrum uwagi znalazły się jednostki frazeologiczne aktywnie używane od początku XXI wieku do dziś. Frazeologizmy, które zostały objęte ekscerpcją na potrzeby tej pracy, pochodzą z korpusów, ale też z takich źródeł jak: tytuły i artykuły prasowe, dialogi współczesnych seriali i filmów fabularnych, korespondencja mailowa, blogi, fora i posty internetowe, komunikaty na portalach internetowych, zasłyszane wypowiedzi ustne. Dynamiczny rozwój frazeologii jest bowiem przede wszystkim związany z tendencją do upotoczniania języka, a to zjawisko od kilkunastu lat znajduje się w centrum uwagi językoznawców. Obecnie dzięki Internetowi mamy większe możliwości dostępu do żywych (w tym również ustnych) wypo-

⁶ Pierwsze wydanie tego słownika ukazało się w 1961 roku.

wiedzi użytkowników języka, dlatego też autor uznał za zasadne potraktowanie także tych zasobów jako istotnego źródła materiału badawczego.

Niniejsza praca nie stawia sobie za cel formułowania definicji i granic frazeologii⁷. Jest to raczej próba konfrontacji wybranych i istotnych zagadnień z dziedziny aktywnych współcześnie jednostek frazeologicznych na różnych płaszczyznach na podstawie istniejących już teorii. Konfrontacja dotyczy bardzo rzadko zestawianych przez badaczy języków słowiańskich: bułgarskiego, polskiego i ukraińskiego, które reprezentują trzy grupy: południową (bułgarski), zachodnią (polski) i wschodnią (ukraiński). Podczas tworzenia dwóch nowatorskich opracowań leksykograficznych (*Leksykonu aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej* oraz *Leksykonu aktywnej frazeologii bułgarskiej i polskiej*) pojawiło się wiele aspektów wymagających głębszego opisu. Dlatego autor postanowił je omówić w niniejszej rozprawie.

Zmiany geopolityczne i gospodarcze końca XX wieku (transformacja ustrojowa w Bułgarii, Polsce i na Ukrainie) oraz rozszerzanie się granic współpracy międzynarodowej (wstąpienie Polski i Bułgarii do Unii Europejskiej, podpisanie umowy stowarzyszeniowej z UE przez Ukrainę) spowodowały, że język bułgarski i polski znalazły się wśród języków roboczych instytucji europejskich, a większość dokumentów europejskich najwyższej wagi jest tłumaczona na język ukraiński. W ostatnich latach wzrasta też migracja obywateli Ukrainy do Polski i innych krajów UE. Zacieśniły się kontakty polityczno-gospodarczo-kulturalne między naszymi krajami, co pociągnęło za sobą konieczność tłumaczenia rozmaitych aktów prawnych, a także opisów różnorodnych towarów i instrukcji obsługi oraz innych dokumentów używanych na co dzień w handlu i w logistyce. Ożywiła się także turystyka, dzięki czemu powstało zapotrzebowanie na nowe przewodniki i rozmówki. Język polski stał się instrumentem komunikacji w sferze zawodowej dla setek tysięcy obywateli Ukrainy pracujących w Polsce. Nie mniejszą rolę w tym procesie należy przypisać szkolnictwu polskiemu kształcącemu ukraińskie dzieci na wszystkich etapach edukacji. Szczególny wkład w kształcenie Ukraińców mają również polskie uczelnie wyższe. Ponadto na rynku wydawniczym w Polsce pojawia się coraz więcej utworów literatury pięknej przetłumaczonej z języków bułgarskiego i ukraińskiego, a w Bułgarii i na Ukrainie tłumaczy się literaturę polską. Polska publicystyka jest przekładana na ukraiński, a konsekwencją prezydencji Bułgarii w Radzie UE (1.01.2018 – 30.06.2018) była duża liczba

⁷ Zgadzam się z Wojciechem Chlebą, że „frazelogizmy są takie, jakie są kryteria frazeologiczności, przyjęte przez danego badacza; frazeologizmy są jedynie tym, za co uzna je dany językoznawca. Każdy lingwista-frazeolog stwarza frazeologizm niejako od nowa, powołując go do życia w danym tekście naukowym mocą tak lub inaczej sformułowanej definicji” (Chlebda, 2003, s. 39).

publikacji tłumaczonych z języka bułgarskiego na inne języki. Ponadto wszelkiego rodzaju zdobycze technologiczne, takie jak Internet i serwisy video (np. Netflix, HBO GO, Amazon, Apple TV), spowodowały, że te trzy języki znalazły się obok siebie jako języki do wyboru tłumaczenia, np. podczas oglądania filmów i seriali.

Dodajmy jeszcze, że w 2018 roku obchodziliśmy stulecie stosunków dyplomatycznych między Bułgarią a Polską. Był to rok podsumowań współpracy obu krajów na wielu różnych płaszczyznach. W owe podsumowania wpisywała się także konferencja pt. *100 lat relacji dyplomatycznych między Polską a Bułgarią*, którą w dniach 6–7.12.2018 roku organizował Uniwersytet Warszawski⁸. Uczestnicy tej konferencji wielokrotnie podkreślali potrzebę tworzenia dla celów dydaktycznych i tłumaczeniowych najnowszej generacji słowników dwujęzycznych: zarówno tradycyjnych, jak i elektronicznych – narzędzi, które usprawniłyby rozwój bułgarsko-polskich stosunków kulturalnych, naukowych, politycznych i gospodarczych.

Z punktu widzenia glottodydaktyki w dobie metody postkomunikatywnej w nauczaniu języków obcych dominuje tzw. podejście leksykalne (por. Żylińska, 2007), co z kolei sprawia, że wzrasta zapotrzebowanie na wszelkiego rodzaju słowniki, które pozwalają szybko odnaleźć lub wygenerować (w przypadku słowników elektronicznych i innych narzędzi tłumaczeniowych) konkretne ekwiwalenty struktur funkcjonujących w tych językach.

Konstruowanie narzędzi praktycznych należałoby połączyć z tworzeniem nowych opracowań teoretycznych, leksykograficznych i korpusowych dotyczących tych trzech języków, ponieważ szybki rozwój technologiczny zaowocował w nich zmianami, które winny być na bieżąco rejestrowane i analizowane przez językoznawców. Należy podkreślić, że w wypadku zestawianych w niniejszej pracy języków frazeologizmy to najszybciej wzbogacająca się i zmieniająca część zasobów leksykalnych, a mimo to doczekały się one najmniejszej liczby opisów konfrontatywnych. Frazeologia i obecnie neofrazeologia są opisywane zazwyczaj na materiale egzemplifikacyjnym z jednego języka, jedynie czasami do porównania dodawany jest drugi język.

Powstaje zatem wiele pytań: jak przebiegają tendencje w rozwoju zasobu frazeologicznego, jakie jednostki wybierają w komunikacji Bułgarzy, Polacy i Ukraińcy? Jakie są wreszcie podobieństwa i różnice w tworzeniu i wykorzystaniu zasobu frazeologicznego w tych trzech językach słowiańskich? Zanim odpowiemy na te pytania, przyjrzyjmy się, w jakich aspektach omawiane języki poddawano dotąd analizie konfrontatywnej. W centrum zainteresowań badaczy znalazły się bowiem głównie gramatyka, jednoczłonowe jednostki leksykalne i słowotwórstwo.

⁸ Sprawozdanie z konferencji przedstawia praca Iliany Genew-Puhalewej (Генев-Пухалева, 2018).

Bez wątpienia wielkim osiągnięciem badań konfrontatywnych polsko-bułgarskich jest wielotomowa *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska* (Koseska-Toszewa & Penčev, 1988–2009; dalej GKBP). Jest to wynik wieloletniej pracy Zespołu Lingwistyki Korpusowej i Semantyki Instytutu Sławistyki Polskiej Akademii Nauk pod kierownictwem prof. Violetty Koseskiej-Toszewej⁹.

Ważne miejsce wśród badań konfrontatywnych polsko-ukraińskich zajmuje pozycja *Ukrains'ka ta pol's'ka movi: kontrastivne doslidžennâ = Język ukraiński i polski: studium kontrastywne* (Kononenko, 2012). Jest to zarówno podręcznik akademicki, jak i cenne opracowanie teoretyczne, a wiele z aspektów poruszonych przez autorkę zostanie rozwiniętych w dalszych rozdziałach tej książki.

Konfrontatywny opis współczesnej leksyki polskiej i bułgarskiej znajdziemy w pracy *Najmłodsza leksyka polska i bułgarska* (Satoła-Staśkowiak, 2015a). Autorka zgromadziła najnowsze słowa polskie i bułgarskie, pokazała aktualne tendencje językowe obu języków oraz prześledziła procesy związane ze wzbogacaniem, modyfikowaniem, skracaniem i zubożaniem ich zasobów leksykalnych.

Praca *Słowotwórstwo polskich i bułgarskich deminutywów rzeczownikowych* (Długosz, 2009) poświęcona jest konfrontatywnej analizie słowotwórczej rzeczownikowych formacji deminutywnych w dwóch językach słowiańskich. Badaczka pokazała podobieństwa i różnice w derywacji deminutywnej w języku bułgarskim i polskim.

Jeżeli jednak chodzi o frazeologię, sprawa jest bardziej skomplikowana i trudniejsza do analizy, między innymi za sprawą założeń przyjmowanych przez leksykografów.

Kwerenda słownikowa sporządzona na potrzeby niniejszej pracy wykazała, że jednostki frazeologiczne są notowane w słownikach bardzo różnie i wybiórczo. Dominuje prezentowanie jednostek w postaci jednego wariantu i o jednym kształcie. Autorzy opracowań leksykograficznych nie nadążają bowiem za szybkim rozwojem języka. Głównym powodem ograniczoności i niekompletności zapisów w słownikach jest to, że w ostatnim czasie zasób frazeologiczny języka bułgarskiego, polskiego i ukraińskiego podlega zmianom na niespotykaną skalę. Wpływają nań uwarunkowania społeczne, polityczne, kulturowe i cywilizacyjne. Proces ten odbywa się równolegle do ekspansji potoczności w poszczególnych językach. Brak jednak pracy konfrontatywnej, która opisywałaby stan współczesnej frazeologii bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej w taki sposób, aby wszystkie trzy języki były w niej traktowane równorzędnie. W związku z tym niniejsza monografia jest właśnie próbą takiego równoprawnego opisu.

⁹ Dzięki współudziałowi w tym przedsięwzięciu autor zdobył wiedzę o badaniach konfrontatywnych języków naturalnych, a niektóre z założeń teoretycznych przyjętych przy tworzeniu *Gramatyki* legły także u podstaw analiz frazeologicznych.

Konfrontacja zasobu frazeologicznego wymaga wykonania wielu istotnych zadań badawczych. Po pierwsze – zaobserwowania, przeanalizowania i opisanie tendencji rozwojowych frazeologii oraz wyodrębnienia źródeł nowych jednostek języka bułgarskiego, polskiego i ukraińskiego na tle pozostałych języków słowiańskich oraz innych języków komunikacji międzynarodowej, z których pochodzą duże grupy frazeologizmów w językach słowiańskich. Należy tu zaznaczyć, że analiza konfrontatywna jest o tyle ciekawa, iż pozwala na równoległe przeanalizowanie różnych systemów językowych, które samodzielnie wykształcały i wykształcają drogą naturalną swoje środki wyrazu. To również porównanie systemów mających odmienną strukturę gramatyczną: bułgarski analityczną, a polski i ukraiński syntetyczną. Ponadto są to języki o dużym stopniu bliskości typologicznej wynikającej z ich pokrewieństwa genetycznego. To z kolei pozwala skonfrontować m.in. sposoby derywacji frazeologicznych w językach pokrewnych.

Kolejne zadanie to określenie tych cech frazeologii, które są ściśle powiązane z kulturą i historią poszczególnych narodów. Dlatego osobne miejsce w pracy zajmuje konfrontacja kulturomów frazeologicznych, czyli jednostek języka, najściślej sprzężonych z kulturą narodową. Pozwalają one wyraziściej zademonstrować to, co łączy i różni konfrontowane języki z trzech zakątków słowiańszczyzny, i ocenić ich wzajemne powiązania. Dzięki analizie konfrontatywnej tych trzech grup frazeologizmów możliwe jest określenie cech wspólnych i rozbieżnych fragmentu językowego obrazu świata Bułgarów, Polaków i Ukraińców.

Po trzecie, celem pracy było sporządzenie indeksu frazeologizmów najczęściej używanych w pierwszym dwudziestolecu XXI wieku, a częstokroć nienotowanych w żadnych opracowaniach leksykograficznych. Materiał ten autor traktuje jako bazę do dalszych i bardziej szczegółowych dociekań naukowych. Niniejsza praca ma bowiem stanowić teoretyczną podstawę do tworzenia nowej generacji słowników frazeologicznych dwu- i wielojęzycznych, zarówno papierowych, jak i elektronicznych, a także materiałów dydaktycznych do nauki tych języków oraz tłumaczeń. Stworzone zaś na potrzeby pracy modele definicyjne mogą być wykorzystane do opisu i konfrontacji jednostek frazeologicznych innych języków naturalnych.

Przy opracowaniu metodologii konfrontacji jednostek frazeologicznych starano się uwzględnić postulaty i podejścia różnych szkół i różnych badaczy. Można z całą pewnością stwierdzić, że mimo aktywnego rozwoju językoznawstwa i jego ogromnych osiągnięć po dziś dzień często spotykanym podejściem w badaniach konfrontatywnych jest nakładanie jednego badanego systemu językowego (zazwyczaj ojczystego) na drugi (zazwyczaj obcy). W związku z tym, że takie traktowanie języków prowadzi do poważnych ograniczeń i niepoprawnych wniosków, przyjęto założenie o równorzędnym traktowaniu porównywanych języków. Pod pojęciem

teoretycznej konfrontacji języków naturalnych rozumie się zatem taki typ badania synchronicznego, którego celem jest określenie zarówno podobieństw, jak i różnic w ich systemie. Ponadto badania synchroniczne obejmują opis stanu języka w ob-
ranym dla niniejszej pracy okresie rozwoju.

Idąc za podstawowym założeniem wielotomowej GKBP, autor uważa, że teoretyczna konfrontacja języków winna być skierowana zawsze od planu treści do planu formy. Tylko takie podejście gwarantuje równoprawność porównania języków. Nakładanie zaś form na siebie może prowadzić do poważnych błędów w ich opisie¹⁰. Jeśli mówimy o równoprawności zestawianych języków wymagających konfrontacji, potrzebny jest język pośrednik, czyli *tertium comparationis* lub, innymi słowy, podstawa porównania. W licznych badaniach język pośrednik to sztuczny język semantyczny, składający się z jednego i wewnętrznie niesprzecznego zestawu jednostek semantycznych i stosunków między nimi. W niniejszej pracy podstawą takiego porównania jest potencjalność podobnych tendencji rozwojowych zasobu frazeologicznego. W badaniach nad konfrontacją bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej frazeologii poszukuje się zatem odpowiedzi na bardziej szczegółowe pytania dotyczące najważniejszych zagadnień frazeografii; fragmentu językowego obrazu świata odzwierciedlonego we frazeologii poprzez kulturemy; wyodrębnienia fałszywych przyjaciół tłumacza; sposobu prezentowania jednostek frazeologicznych z ich fleksją i składnią w słownikach i podręcznikach; aktualności i roli badań korpusowych nad frazeologią – wreszcie zakreslenia granic i potencjału innowacji frazeologicznych oraz opisanie sposobów derywowania jednostek frazeologicznych.

Aby zatem dokonać konfrontacji jednostek frazeologicznych, przyjęto następujące kroki badawcze:

1. Wyznaczenie roboczej definicji frazeologizmu drogą kompromisu między różnymi szkołami językoznawczymi oraz teoriami stworzonymi na gruncie frazeologii. W tym celu należało jasno określić dolną i górną granicę jednostki frazeologicznej. Aby można było opisać reprezentatywną część materiału językowego i obszernego fragmentu zasobu frazeologicznego, musiało także dojść do połączenia różnych metod badawczych.
2. Wykscerpowanie jak największej liczby aktywnych w języku jednostek frazeologicznych. W pierwszym etapie ze źródeł od 2012 roku, w kolejnym – od 2000 roku. Niewielki fragment materiału pochodzi z lat dziewięćdziesiątych XX wieku.

¹⁰ Np. bułgarski frazeologizm *alfa i omega* w publikacji *Polskie i bułgarskie związki frazeologiczne* (Małdziejewa & Wójtowiczowa, 1994) jest opisany przez pryzmat polski jako '[...] niezachwiany, bezwzględny autorytet w jakiejś dziedzinie', a tego znaczenia jednostka bułgarska nie ma (według *Słownika języka bułgarskiego* IBE BAN; RBE, 1977–2015).

3. Opracowanie indeksu, w którym w sumie znalazło się ok. 1500 jednostek (po 500 dla każdego języka). Podstawowymi źródłami materiału językowego włączonego do indeksu była aktywnie używana frazeologia pochodząca z:

- artykułów prasowych i wiadomości;
- współczesnej literatury pięknej¹¹;
- dialogów we współczesnych serialach¹² i filmach;
- reklam, piosenek;
- wszelkiego rodzaju dokumentów o charakterze międzynarodowym;
- instrukcji¹³;
- całego ciągu gatunków komunikacji elektronicznej (korespondencja mailowa, blogi, posty i komunikaty na portalach społecznościowych: Facebook, Twitter¹⁴, komunikatory Viber i WhatsApp).

Jako istotne źródła materiałowe posłużyły także zasłyszane wypowiedzi oraz literatura naukowa na temat frazeologii.

4. Zbadanie wyekscerpowanego materiału na postawie istniejących źródeł leksykograficznych¹⁵, korpusów narodowych i wielojęzycznych. Jako wsparcie w doborze ostatecznej wersji jednostek frazeologicznych zastosowano metodę ankietowania rodzimych użytkowników języka w przedziale wiekowym 15–45. Frekwencja jednostek była sprawdzana wielotorowo. Po pierwsze, ankietowanym udostępniane były spisy jednostek frazeologicznych do sprawdzenia częstotliwości użycia. Po drugie, ankietowani dobierali jednostkę frazeologiczną do przyjętych w niniejszej pracy modeli definicyjnych, np. *o kimś, kto jest bardzo brzydki* powiesz..., dokończ porównanie *brzydki jak...* W taki sposób zostały wyeliminowane jednostki, które stanowią ubytek we współczesnej frazeologii, np. do indeksu prawie w ogóle nie weszły wszelkiego rodzaju biblizmy, frazeologizmy pochodzenia mitologicznego, przy-

¹¹ W zasobach korpusu polsko-bułgarskiego i polsko-ukraińskiego Clarin-Pl znalazło się kilkanaście współczesnych utworów literackich.

¹² W zasobach korpusu polsko-bułgarskiego i polsko-ukraińskiego Clarin-Pl znalazło się kilkaset tysięcy słowoform z dialogów seriali tłumaczonych z innych języków na języki bułgarski, polski i ukraiński.

¹³ Dla tego gatunku tekstów charakterystyczne są głównie stałe połączenia wyrazowe, jak np. dość młode w polszczyźnie *jazda na suwak / suwakiem, korytarz życia* i in.

¹⁴ W zasobach korpusu polsko-bułgarskiego i polsko-ukraińskiego Clarin-Pl znalazło się kilkadziesiąt tysięcy słowoform z wiadomości na Twitterze.

¹⁵ Podstawą do takiego podejścia metodologicznego była książka Stanisława Bąby pt. *Komentarze frazeograficzne* (Bąba, 2012). Bąba wyraźnie pokazał innowacyjność i zmienność zakorzenionych w polszczyźnie i zarejestrowanych w źródłach leksykograficznych kilkudziesięciu jednostek frazeologicznych.

słowa i porzekadła¹⁶ czy inne tradycyjne jednostki frazeologiczne, głównie tzw. internacjonalizmy¹⁷. Wyjątek stanowią najnowsze europeizmy, anglicyzmy, angloamerykanizmy i brukselizmy, które stały się źródłem wyróżniających się szczególną aktywnością kalk językowych. Oczywiście w sytuacjach, kiedy było to konieczne i uzasadnione, sięgano do materiału kulturowego i do diachronicznego opisu języka.

5. Ostateczne wyeliminowanie z indeksu jednostek martwych¹⁸, wyznaczenie lub wyeliminowanie wariantów alternatywnych i fakultatywnych¹⁹.
6. Określenie znaczeń jednostek za pomocą modeli definicyjnych zgodnie z przyjętym założeniem o równoprawnym traktowaniu każdego języka.
7. Systematyzacja materiału i wyodrębnienie najważniejszych zagadnień konfrontacji ze szczególnym uwzględnieniem zmian w zasobach frazeologicznych trzech konfrontowanych języków.

Wykorzystując założenia autorów GKBP o tzw. semantycznym języku pośredniku, wprowadzono do badań modele definicyjne. Oznacza to, że znaczenie poszczególnych jednostek frazeologicznych zostało przedstawione za pomocą możliwie najprostszych słów w postaci definicji rozczłonkowanych według następujących modeli:

‘o kimś, kto’, np. ‘o kimś, kto jest bardzo biedny’: bg. *беден като църковна мишка*, pl. *biedny jak mysz kościelna*, ukr. *бідний як церковна миша*,

‘o czymś, co’, np. ‘o czymś, co pogarsza sytuację i przypieczętowuje porażkę’: bg. *пирон в ковчега*, pl. *gwóźdź do trumny*, ukr. *цвях у труну*,

‘o kimś (o czymś), kto (co)’, np. ‘o czymś (kimś), kto (co) działa precyzyjnie i bez opóźnień’: bg. *като швейцарски часовник*, pl. *jak w (szwajcarskim) zegarku*, ukr. *як (швейцарський) годинник*,

‘o takim [...], który’, np. ‘o takiej sytuacji, z której nie ma wyjścia’: bg. *омагьосан кръг*, pl. *błędne koło*, ukr. *зачароване коло*,

¹⁶ Przyczyny są dwie. Pierwsza to terminologiczna, gdyż jednostki te autor zalicza do paremiologii; druga – metodologiczna. Jednostki te wykazują znikomą frekwencję w języku XXI wieku.

¹⁷ Tu należy się zgodzić z obserwacjami Jarosława Liberka, że „w ciągu ostatnich kilkunastu lat jednym z ważniejszych przekształceń w zasobie frazeologicznym jest stopniowe ograniczanie zakresu występowania pewnych bardzo tradycyjnych, funkcjonujących nieraz od wielu wieków związków” (Liberek, 2010, s. 35). Wśród nich autor wymienia m.in. takie jednostki, jak: *męki Tantala*, *stajnia Augiasza*, *nić Ariadny*, *pięta Achillesa*, *niewierny Tomasz* itp.

¹⁸ Np. *bodajbys dostał pycia na języku*, *robić z muchy słonia*.

¹⁹ Np. z trzech wariantów *wykręcać / wykręcić / odwracać / odwrócić / wywracać / wywrócić kota ogonem* w indeksie znalazł się tylko *odwracać / odwrócić kota ogonem*. Por. Bąba, 2012, ss. 224–228.

‘wtedy, gdy’, np. ‘wtedy, gdy na coś jest za późno’: bg. *след дъжд качулка*, pl. *musztarda po obiedzie*, ukr. *пиши пропало*.

Powyższe modele są stosowane w pracy podczas przytaczania przykładów wybranych jednostek wymagających opisu znaczenia. Dotyczy to głównie homonimów językowych, wybranych frazeokulturomów i neofrazeologizmów. Definicjami nie zostały objęte zwroty o charakterze terminologicznym, nazwy własne i teksty kliszowane.

Dotychczas trudne było notowanie wszelkiego rodzaju napotkanych wariantów i sprawdzanie frekwencji użycia poszczególnych frazeologizmów. Dziś na rzetelne badania w tym zakresie pozwalają osiągnięcia techniki. Dlatego przy analizie aktywnie wykorzystane zostały korpusy narodowe, korpus frazeologiczny języka polskiego i korpusy równoległe, które autor współtworzył w latach 2013–2018 w ramach programu Clarin-Pl. Materiał w postaci kilkunastu milionów słowoform był na początku sprawdzany pod kątem poprawności językowej, ręcznie zrównoleglony za pomocą programu Aligner, a następnie podłączony do wyszukiwarki korpusowej. Kontakt z tym narzędziem i tekstami pozwolił autorowi wypisać i prześledzić setki jednostek frazeologicznych funkcjonujących na poziomie tekstu.

Niedostatki literatury naukowej na temat konfrontacji bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej frazeologii nasiliły konieczność wypracowania teoretycznych i metodologicznych podstaw do porównania zasobu frazeologicznego analizowanych w rozprawie języków. Hipotezą badawczą, która legła u podstaw pracy, jest stwierdzenie, że trzy języki słowiańskie przynależące do trzech różnych grup i rozwijające się w odmiennych warunkach kulturowych w porównywalny sposób reagują na zmiany w zasobie frazeologicznym i mają podobne sposoby derywowania nowych jednostek. Po wyekscerpowaniu obszernego materiału wyodrębniono zatem dwie zasadnicze grupy jednostek: aktywna frazeologia ogólna, która na stałe weszła do języka literackiego, i aktywna najnowsza frazeologia, rzadko rejestrowana albo jeszcze w ogóle nieobecna w dziełach leksykograficznych i tylko czasami będąca przedmiotem artykułów teoretycznych. Dzięki tej drugiej grupie udało się zestawić i opisać mechanizmy neofrazeologii²⁰ w trzech językach słowiańskich.

Innowacyjność badań w tej rozprawie polega na konfrontacji języków, które nigdy nie były ze sobą jednocześnie zestawiane. O ile bowiem można odnaleźć prace konfrontatywne dla poszczególnych par: polsko-bułgarskiej, polsko-ukraińskiej i bułgarsko-ukraińskiej, o tyle zupełnie brak jest publikacji na temat łącznej konfrontacji tych trzech języków. Nowa metodologia badawcza polegająca na

²⁰ Pod pojęciem neofrazeologii rozumiem frazeologię neologiczną; zob. Алефиренко & Семениченко, 2009, s. 223. Szerzej na ten temat w rozdziale 8.

wyjściu od znaczenia ku formie oraz stworzenie modeli definicyjnych pozwoliły równoprawnie potraktować wszystkie trzy języki i opisać obecny stan zasobu frazeologicznego języka komunikacji Bułgarów, Polaków i Ukraińców.

Konfrontacja frazeologii bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej jest zagadnieniem nowym w językoznawstwie slawistycznym. Chociaż istnieją słowniki – głównie dwujęzyczne: *Idiomy polsko-rosyjskie* (Chlebda i in., 2017), *Otwarty słownik frazeologiczny polsko-rosyjski* (Kazojć, 2009); *Польско-русский фразеологический словарь* [Polsko-rosyjski słownik frazeologiczny²¹] (Гюлумянц, 2004), *Česko-polský frazeologický slovník* [Czesko-polski słownik frazeologiczny] (Mrhačová & Balowski, 2009), *Velký česko-polský frazeologický slovník* [Wielki czesko-polski słownik frazeologiczny] (Orłoś, 2010), *Podstawowy słownik frazeologiczny słowacko-polski* (Sieczkowski, 2011), *Słownik frazeologiczny białorusko-polski* (Aksamitow & Czurak, 2000) – to niewiele jest prac teoretycznych, które opisywałyby frazeologię wspomnianych języków w ujęciu konfrontatywnym. Wśród tego typu publikacji dominują prace rosyjskojęzyczne. Wynika to z największego zasięgu języka rosyjskiego oraz długich tradycji bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej rusycystyki.

Na gruncie bułgarskim do najnowszych i najobszerniejszych opracowań poświęconych frazeologii należą prace Stefany Kaldiewej-Zahariewej pt. *Balgarska leksikologiya i frazeologiya. Tom 2. Balgarska frazeologiya* (Калдиева-Захаријева, 2013) oraz Lilii Krumowej-Cwetkowej *Bibliografiya po balgarska leksikologiya, frazeologiya i leksikografiya. 1950–2010* (Кримова-Цветкова, 2011), w której znajduje się najbogatsza bibliografia dotycząca frazeologii bułgarskiej.

Równolegle do opracowań jednojęzycznych powstawały artykuły naukowe na temat frazeologii kontrastywnej polszczyzny i języka bułgarskiego. Wybrane aspekty tego typu słownictwa omawiali między innymi Sabina Radewa i Jerzy Majchrowski (Радева & Майхровски, 1979), Iwanka Gugulałowa (Gugulałowa, 1982), Anna Dolińska (Dolińska, 1988), Katarzyna Popowa (К. Попова, 1998), Sneżyna Karagiozowa (Карагѳозова, 2004), Stanka Bonowa-Dojczinowa (Бонова, 2006a, 2006b, 2008, 2009), Dilyana Denczewa (Denczewa, 2013; Денчева, 2011), Ginoewa Owczarowa (Овчарова, 2017). W ostatnich latach bardziej dogłębnie tą problematyką zajmowała się Iliana Genew-Puhalewa (Genew-Puhalewa, 2005; Генев-Пухалева, 2016). Z kolei Elżbieta Michow (Michow, 2013, 2014) badała polską i bułgarską frazeologię somatyczną, dokonując bardzo szczegółowej analizy obszernego zasobu jednostek leksykalnych. Najnowsze wyniki badań konfrontujących frazeologizmy polskie i bułgarskie zostały przedstawione w pracach Diany

²¹ Autorem tłumaczeń tytułów prac i cytatów przywoływanych w monografii jest Wojciech Sosnowski.

Blagoewej, Wojciecha Sosnowskiego, Siji Kolkowskiej (Благоева і ін., 2018) oraz Wojciecha Sosnowskiego, Diany Blagoewej, Romana Tymoshuka (Sosnowski і ін., 2018; Благоева і ін., 2020a, 2020b). Publikacje te wykorzystywały jako podstawę materiałową dane korpusowe.

Aspekt konfrontatywny frazeologii polskiej i ukraińskiej był przedmiotem badań Iryny Kononenko. Wyniki analiz zawarła ona w książce *Język ukraiński i polski: studium kontrastywne* (Kononenko, 2012) oraz w artykule pt. *Obraz świata w polskiej i ukraińskiej frazeologii* (Kononenko, 2017). Wybrane zagadnienia teoretyczne z tej dziedziny można także odnaleźć w przedmowie do *Krótkiego ukraińsko-polskiego słownika ustalonych wyrażen: ekwiwalenty słowa, frazeologizmy, przysłówia i porzekadła* autorstwa Tatiany Kosmedy, Oleny Gomeniuk, Tatiany Osipowej (Космеда і ін. 2017). Ponadto frazeologię języka ukraińskiego w ujęciu konfrontatywnym badała Olena Lewczenko (Левченко, 2011 i inne). Najobszerniejszym dziełem poświęconym frazeologii języka ukraińskiego jest zaś praca Wiktora Użczenki pt. *Фразеологія сучасної української мови: посібник* [Frazeologia współczesnego języka ukraińskiego: podręcznik] (Ужченко, 2005) z bardzo bogatą bibliografią naukową.

Analiza kontrastywna frazeologii bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej była prowadzona od drugiej połowy XX wieku. Należy podkreślić, że autorzy w różnoraki sposób dokonywali ekscerpacji materiału i poruszali wybrane aspekty analizy konfrontatywnej. Systematyzacja aktualnego materiału frazeologicznego w formie niniejszej rozprawy może dać impuls do prowadzenia dalszych, bardziej obszernych i dogłębnych badań teoretycznych w zakresie opisu konfrontatywnego frazeologii trzech języków.

2. W kręgu pojęć

2.1. Pojęcie frazeologizmu

Dynamiczny rozwój językoznawstwa konfrontatywnego zaowocował wzrostem zainteresowania frazeologią i definiowaniem jej granic. Przedstawienie wyników prac i poglądów na temat frazeologizmów nie jest możliwe w ramach jednej monografii, dlatego podstawą teoretyczną niniejszego studium stała się metodologia wypracowana drogą kompromisu między trzema tradycjami językoznawczymi: bułgarską, polską i ukraińską.

W tych trzech szkołach używa się najczęściej terminów: frazeologizm, jednostka frazeologiczna, związek frazeologiczny, idiom (związek idiomatyczny, idiomatyzm), frazem, połączenie frazeologiczne, związek łączliwy, reprodukt oraz kolokacja. Na gruncie językoznawstwa ukraińskiego w celu nazwania pewnej grupy tego typu jednostek stosowane jest też określenie ekwiwalent słowa. Należy podkreślić, że do dziś językoznawstwo, mimo wieloletnich tradycji badań nad słownictwem frazeologicznym w różnych językach, nie doczekało się jednej zunifikowanej definicji określającej takie konstrukcje językowe. O ile terminy: frazeologizm, jednostka frazeologiczna i związek frazeologiczny są pojęciami najszerszymi i najczęściej zmiennie stosowanymi przez językoznawców (również przez autora niniejszej pracy), o tyle idiom, kolokacja, frazem, ekwiwalent słowa, reprodukt wymagają bardziej szczegółowego omówienia.

W centrum uwagi frazeologii w rozumieniu wąskim znajdują się odtwarzalne i zleksykalizowane jednostki wielowyrazowe, charakteryzujące się ekspresywnością i obrazowością i niedające się przetłumaczyć na inne języki, czyli tzw. związki idiomatyczne. Idiomem nazywamy taki związek frazeologiczny, którego łączliwość semantyczna przeważa nad składniową. W idiomie suma znaczeń wyrazów jest inna niż znaczenie całości związku frazeologicznego, np. bg. *(аз) карам влака, коремът ми свири (ода на глада) / свири ми коремът*; pl. *w gorącej wodzie kąpany, całować / pocałować kłatkę*; ukr. *комап носа не підточить, згушувати фарбу*. Autor *Słownika frazeologicznego języka polskiego* Stanisław Skorupka traktuje idiom jako „zwrot lub wyrażenie nieprzekładalne dosłownie na inny język” (Skorupka, 1972). Idiomami mogą być frazy (mające postać zdania, np. *serce boli*), zwroty (ich człon podstawowy ma charakter werbalny, np. *pleść trzy po trzy*) i wyrażenia (mają charakter nominalny, np. *biały kruk*). Wyrażeniami mogą również być wszelkie utarte połączenia przyimkowe, przysłówkowe i spójnikowe, np. *po kryjomu*.

W bułgarskiej literaturze językoznawczej idiomy (tzn. niemotywowane jednostki frazeologiczne) i związki idiomatyczne (tzn. motywowane jednostki frazeologiczne) oznaczane są odpowiednio terminami *фразеологични съраствания* oraz *фразеологични единства* (Калдиева-Захариева, 2013, s. 27). Idiom jest zatem w bułgarskiej tradycji badawczej utożsamiany z frazeologizmem.

Wynika z tego, że frazeologizm, podobnie jak jednostka frazeologiczna i związek frazeologiczny, powinien być traktowany jako pojęcie nadrzędne w stosunku do idiomu.

Jeszcze innym pojęciem są kolokacje, które są rodzajem związków frazeologicznych o znacznej łączliwości elementów będących często używanym zestawieniem słów, w którym – w odróżnieniu od idiomu – sens całości wynika ze znaczeń poszczególnych wyrazów (Jóźwiak-Dądela, 2006, s. 19). Kolokacje określane przez Burgera (Burger, 2010, s. 53) jako frazeologizmy słaboidiomatyczne bądź nieidiomatyczne to stałe związki wyrazowe, których znaczenie jako całości nie jest przenośne, lecz dosłowne. Za Anatolijem Baranowem i Dmitrijem Dobrowolskim można uznać, że kolokacje to słaboidiomatyczne jednostki frazeologiczne o strukturze połączenia wyrazowego, w których semantycznie główny komponent jest używany w swoim dosłownym znaczeniu (Баранов & Добровольский, 2008, s. 67).

Związek frazeologiczny był definiowany przez wielu lingwistów i badaczy języka. Ponieważ stworzone przez nich definicje różnią się często nawet w podstawowych aspektach, przywołajmy w tym miejscu kilka z nich, aby wykazać, z jak różnych perspektyw badawczych były one konstruowane. Na przykład Stanisław Skorupka uważa, że „związek frazeologiczny to takie połączenie wyrazów, w którym całość związku jest całkowicie lub częściowo zleksykalizowana. Zwykle taka całość ma odmienne znaczenie, inne niż składniki związku” (Skorupka, 1985). Andrzej Maria Lewicki podaje następującą definicję: „związki frazeologiczne to takie jednostki języka, które nie pozostają w stałym bezpośrednim stosunku poprzedzania i następności charakterystycznym dla komponentów związku” (Lewicki, 1976b), a Piotr Bąk określa frazeologizm jako „typowe połączenie wyrazów lub stałe wyrażenia i zwroty funkcjonujące w języku” i dodaje, że „wyrazy w połączeniu ze sobą mogą zachowywać swoje znaczenie lub mogą je zmieniać” (Bąk, 1977). Wiktor Użchenko natomiast pod pojęciem frazeologizmu rozumie „jednostkę wyższego rzędu niż słowo, semantycznie niepodzielną, zazwyczaj trwałą (z dopuszczalną wariantywnością), odtwarzalną i przeważnie ekspresyjną, która pełni funkcję charakteryzująco-nominatywną” (Ужченко, 2005, s. 22).

Za związek frazeologiczny można zatem uznać takie utrwalone połączenie wyrazowe, dla którego charakterystyczna jest desemantyzacja jednego z komponentów. Stopień tej desemantyzacji może być minimalny albo maksymalny. Uwzględnianie tych jednostek w słownikach dwu- i wielojęzycznych uzasadnia się idiomatycznością międzyjęzykową. Do słabo zdesemantyzowanych połączeń

zaliczamy na przykład takie wyrażenia, jak: bg. *художествена литература*, *дар слово*, *главна буква*; pl. *literatura piękna*, *dar towu*, *duża litera*; ukr. *художня література*, *дар мови*, *велика літера*.

2.2. Leksem a jednostka frazeologiczna

Poziom frazeologiczny języka jest bardzo skomplikowanym i pełnym sprzeczności zjawiskiem w strukturze języków naturalnych. Owo skomplikowanie związane jest z faktem, że frazeologia stanowi ogniwo pośrednie między wyrazem (jednostką poziomu leksykalno-semantycznego) a połączeniem wyrazowym (jednostką poziomu syntaktycznego). Większość naukowców analizujących charakter stosunków między leksemami a jednostkami frazeologicznymi wskazuje na istnienie między nimi korelacji semantyczno-funkcjonalnej. W literaturze przedmiotu istnieją różne poglądy na temat wyznaczenia miejsca poziomu frazeologicznego pośród innych poziomów językowych. Na przykład Władimir Archanгельski traktuje leksem i frazem z jednej strony jako różne i hierarchicznie podporządkowane sobie jednostki, a z drugiej jako jednostki tego samego poziomu, które stanowią „materiał budulcowy” zdań (Архангельский, 1972, ss. 182–188). Aleksandr Kunin w relacjach strukturalno-semantycznych wyodrębnia znaczenie frazeologiczne oraz znaczenie leksykalne, ponieważ semantyczna struktura frazeologizmu i semantyczna struktura wyrazu nie pokrywają się. Autor pisze: „złożoność semantyki frazeologicznej można wytłumaczyć ujętym w inny sposób charakterem znaczenia frazeologicznego, spłotem różnych aspektów; tym, że w skład frazeologizmu wchodzi przynajmniej dwa komponenty wyrazowe, oraz stopniem skomplikowania ich struktury” (Кунин, 1996, ss. 134–136).

Jeśli mowa o jednostce poziomu leksykalno-semantycznego (leksem) i jednostce poziomu syntaktycznego (zdanie), to granicą jednostki na poziomie połączenia wyrazowego jest związek frazeologiczny, a na poziomie zdania przysłowie lub skrzydlate słowa.

Bez wątpienia wielkim sukcesem ukraińsko-polskiej leksykografii jest *Ukraińsko-polski słownik ekwiwalentów słowa* autorstwa Ałły Łuczyk, Olgi Antonowej i Ioanny Dubrowskiej (Лучик і in., 2011) oraz *Polsko-ukraiński słownik ekwiwalentów słowa* opracowany przez Łuczyk i Antonową (Лучик & Антонова, 2013). W tych pracach zostały zaprezentowane szczególne typy jednostek języka, które zajmują pozycję pośrednią między frazeologizmami, związkami wyrazowymi a leksemami i zostały określone mianem ekwiwalentów słowa. Zaprezentowane w tym słowniku jednostki są ekwiwalentami wszelakich przysłówków, rzeczowników, przymiotników, spójników, wykrzykników, trwałych związków wyrazowych i składają się z różnych części mowy, ale w całości nie odpowiadają częściom mowy. Ich rola w codziennej komunikacji jest niezwykle ważna, ponieważ to one

są nośnikami nie tylko określonej semantyki, ale również, i przede wszystkim, pragmatyki, co w specyficzny sposób przejawia się w każdym języku narodowym oraz jego dyskursie kulturowym (Космеда і in., 2015, s. 45). Te wyrażenia należą do najczęstszych stałych związków wyrazowych w języku polskim i języku ukraińskim, jednak nie były wystarczająco opisane, gdyż lingwiści cały czas borykają się z problemem zdefiniowania wyrazu i określeniem jego granic. W opracowaniach leksykograficznych nie znalazły one stałego miejsca ze względu na wielokomponentowość i, co za tym idzie, ich rozłączną pisownię, np. pl. *w cztery oczy* / ukr. *сам на сам, наодинці*¹; pl. *całym sercem* / ukr. *від (од) душі / серця*².

Pojęcie ekwiwalentu słowa pojawiło się w językoznawstwie sławistycznym na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku w pracach Rozy Rogożnikowej, która zdefiniowała je jako „połączone jednostki charakteryzujące się trwałością, spójnością znaczenia, przeważnie stałą, niezmienną formą. Zauważyła także, iż w procesie tworzenia wypowiedzi ekwiwalenty słowa stanowią niepodzielną jednostkę i mają przeważnie jeden akcent wyrazowy”³ (Погожнікова, 1991).

Ekwiwalenty słowa jako jeden z czterech rodzajów trwałych połączeń wyrazowych znalazły się w powstającym dwudziestotomowym *Słowniku języka ukraińskiego* (tzw. SUM-20). W strukturze haseł słownikowych autorzy wyodrębnili strefę związków wyrazowych, które są podawane po charakterystyce znaczeń leksykalnych. Do pierwszej grupy zaliczyli trwałe związki wyrazowe (związki zleksykalizowane), czyli ustalone w swoim leksykalnym połączeniu zwroty, które składają się przede wszystkim ze słów w ich pierwotnych znaczeniach. W procesie komunikacji są one niepodzielnymi jednostkami języka, w jakich możliwa jest nieznaczna desemantyzacja jednego z komponentów (ilustrują to przykłady z wyżej wymienionego dzieła, np. *груба їжа* – проста, важка для травлення їжа; *за алфавітом* – за алфавітним порядком літер, прийнятим у мові⁴). W drugiej grupie znalazły się ekwiwalenty słowa – określone sparafrazowane związki wyrazowe równoznaczne słowu, które są całościowo ustalonymi wytworzonymi jednostkami, co przyrównuje je do leksykalno-gramatycznych klas słów (części mowy) z właściwymi dla nich leksykalnymi znaczeniami bez desemantyzacji komponentów (*більше того, що; до безмежжя*). Do trzeciej grupy należą terminologiczne związki wyrazowe, które są używane w różnych dziedzinach wiedzy i stanowią element odpowiednich dziedzinowych systemów terminów (*анафілактичний шок; ератичні валуни*). Wreszcie w czwartej grupie

¹ Bułgarski odpowiednik dobrany przez autora: *на (между) четири очи*.

² Bułgarski odpowiednik dobrany przez autora: *от все сърце*.

³ Dotyczy to tylko krótszych frazeologizmów (przyp. autora).

⁴ O znaczeniach odpowiednio: *surowe jedzenie* – proste, trudne do strawienia jedzenie; *alfabetyczność* – w kolejności występowania liter w alfabecie danego języka.

autorzy uwzględnili jednostki frazeologiczne – ustalone pod względem składu i struktury leksykalnie niepodzielne związki wyrazowe, które wyrażają całościowe specyficzne znaczenia frazeologiczne niebędące sumą znaczeń komponentów, ale powstają na ich podstawie poprzez nadanie im nowego sensu metaforycznego i metonimicznego (*високо нестися; підводне каміння*).

Bez wątpienia takie rozwiązanie jest bardzo cenne i może mieć zastosowanie do opisu jednego języka. Konfrontacja pokazuje jednak, że nie da się zastosować takiego rozwiązania, gdy porównuje się dwa lub więcej języków. Związane jest to z faktem, że jednostki ekwiwalentne semantycznie należą do różnych kategorii w poszczególnych klasyfikacjach. Ponadto pojęcie ekwiwalentu słowa zadomowiło się tylko na gruncie ukraińskim, natomiast bułgarska i polska tradycja lingwistyczna tego terminu jeszcze nie przyjęły. Mimo starań wielu autorów, aby wyraźnie oddzielić ekwiwalenty słowa od frazeologizmów, niektóre jednostki są określane mianem frazeologicznych w różnych słownikach języków polskiego i bułgarskiego. W słowniku frazeologicznym ukraińsko-bułgarskim odnajdujemy na przykład następujące ekwiwalenty słowa:

Легко сказати. Уживається для підкреслення складності у виконанні чогось важкого, подолання чого-небудь. **Лесно е да се каже.**

Dla porównania w *Wielkim słowniku języka polskiego* jednostki *łatwo mówić / powiedzieć* figurują jako wyrażenia frazeologiczne, a w *Polsko-ukraińskim słowniku ekwiwalentów słowa* (Лучик & Антонова, 2013) odnajdujemy następujący opis tego zwrotu:

ŁATWO POWIEDZIEĆ w roli wyrazu *wtrąconego* (podkreśla ważność znaczeniową wypowiedzi) **легко сказати** / Łatwo powiedzieć, pracował całą noc bez wytchnienia. / **Легко сказати**, він працював усю ніч без відпочинку.

Oto kolejne przykłady opisu tych samych jednostek języka w różnych klasyfikacjach:

W KRATKĘ w roli określenia *niepozostającego w związku zgody* (niestały, zmienny) **в (у) смужку / смужечку** / Życie twórcze układało się w kratkę – raz sukcesy, raz niepowodzenia. / Творче життя у смужку: то успіх, то провал.

W WSJP pod hasłem *kratka*: *w kratkę* (*chodzić do szkoły w kratkę* – nieregularnie / *grać w kratkę* – raz lepiej, a raz gorzej) i *pogoda w kratkę* (pogoda zmienna, raz ładna, raz brzydka).

ZA GROSZ *analog przysłowka* (bardzo mało, za mało) **ні на копійку, ані трохи, зовсім мало** / Za grosz nie miał chęci do pracy. / Бажання трохи попрацювати не виникало навіть на копійку.

W WSJP pod hasłem *grosz: za grosz* – ani trochę.

Należy zaznaczyć, że wśród tzw. ekwiwalentów słowa znajdują się niektóre przyimki wtórne, których powstawanie obserwuje się w poszczególnych syntetycznych językach słowiańskich. Zjawisko to jest zaliczane do tendencji analitycznych (Sosnowski, 2011), zaś analiza polskich przyimków wtórnych (Milewska, 2003) pokazuje, że poza ogromną grupą przyimków wtórnych istnieją wyrażenia dążące do uprzyimkowania, np.:⁵

DLA DOBRA *analog przyimka* (wskazuje na to lub tego, dla którego korzyści, interesu, pomyślności, szczęści i pożytku coś się dzieje) **на благо / користь** / Jej praca dla dobra ojczystej nauki to czyn bohaterski. / Її праця на благо рідної науки – подвиг.

Trzeba jednak podkreślić, że dla tzw. przyimków wtórnych charakterystyczna jest rekcja (dla dobra + gen) i wstępowanie w związek zgody. Ekwiwalenty słowa wskazujące na przynależność do jednostek frazeologicznych tej cechy nie wykazują.

Podsumowując, ekwiwalenty słowa można zaliczyć do związków frazeologicznych najniższego rzędu, gdyż wielu jednostkom tej klasy przypisane są następujące charakterystyki: metaforyczność, wielokomponentowość oraz odtwarzalność. Są one zatem jednostkami frazeologicznymi, a przyimki wtórne nie.

2.3. Frazeologia w wąskim i szerokim znaczeniu

We współczesnym językoznawstwie wyraźnie wyodrębnia się dwa sposoby rozumienia frazeologii: w wąskim i szerokim znaczeniu⁶. Frazeologia pojmowana w wąskim znaczeniu bada wyłącznie idiomy (idiomatyzmy, związki idiomatyczne) i w szerszym rozumieniu czasami także przysłowia, powiedzenia, porzekadła, a obiektem frazeologii w szerokim sensie są również frazy różnych typów strukturalnych pełniące rozmaite funkcje semiotyczne (jednostki folkloru, fragmenty utworów literackich, formuły powitań⁷). Aby móc scharakteryzować związki frazeologiczne omawianych języków, należy skonfrontować nie tylko idiomy, ale również inne jednostki poziomu frazeologicznego. Dlatego też w niniejszej pracy autor opowiada się za rozumieniem frazeologii w szerokim ujęciu.

⁵ Przykład pochodzi z *Polsko-ukraińskiego słownika ekwiwalentów słowa* autorstwa A. Łuczyk i O. Antonowej (Лучик & Антонова, 2013).

⁶ W literaturze slawistycznej kwestia ta była poruszana wielokrotnie, więc nie będziemy wchodzić głębiej w tę problematykę.

⁷ Przykład z *Ukraińsko-bułgarskiego słownika frazeologicznego*, s. 106: *доброго ранку (дня, вечора). Традиційне взаємне дружнє вітання. добро утро, добър ден (вечер)* (Потапенко-Калянова, 2011, s. 106).

W polskim językoznawstwie to drugie podejście stosowane jest przez Wojciecha Chlebdę (Chlebdą, 2003, 2009) i innych badaczy (Charciarek, 2016). Lingwiści reprezentujący to ujęcie do zakresu tzw. frazeologii nadawcy (frazematyki), która za punkt wyjścia przyjmuje człowieka mówiącego, zaliczają wszystkie bez wyjątku jednostki charakterystyczne dla mowy potocznej i mieszczące się w obrębie pojęcia frazemu. Odnosi się ono do formy językowej, „której mówiący regularnie używają do zwerbalizowania tego, co w danej chwili chcą powiedzieć, która więc w określonej sytuacji jest zwyczajowo reprodukowana dla wyrażenia danej wiązki sensów” (Chlebdą, 2009, s. 15). W tym rozumieniu frazem obejmuje tak różnorodne struktury jak frazeologizmy, przysłowia, wywieszki, tytuły, slogany. Wyłącznym kryterium łączącym te zjawiska w jedną grupę jest ich odtwarzalność w określonych sytuacjach, czyli reprodukowanie z pamięci nadawcy w celu wyrażenia pewnego zespołu treści (Chlebdą, 2003). Są to zatem wszelkiego rodzaju połączenia frazeologiczne czy związki łączliwe. W trakcie prac nad precyzowaniem pojęć związanych z frazeologią Wojciech Chlebdą zaproponował kolejny termin – reprodukt, który definiuje następująco:

Jednostka języka wyodrębniona z tekstów sformułowanych w tym języku w rezultacie stwierdzenia jej regularnej powtarzalności w tych tekstach w funkcji werbalizatora określonego zespołu treściowego (pojęcia, sądu, intencji, emocji itp.). Reprodukt może mieć jednowyrazową bądź wielowyrazową postać formalną i metaforyczny bądź nie-metaforyczny status znaczeniowy. Termin „reprodukt” używany jest w opozycji do terminu „produkt językowy”, oznaczającego proces i efekt konfigurowania reproduktów (jednowyrazowych i wielowyrazowych) w akcie tworzenia wypowiedzi (Chlebdą, 2010a, s. 140).

Jak widać jest to pojęcie bardzo szerokie i ma zastosowanie do jednego lub kilku wyrazów graficznych, co z kolei nie spełnia jednej z podstawowych cech frazeologizmu, jakim jest wielowyrazowość.

2.4. Cechy frazeologizmu

Andrzej Bogusławski wskazuje na następujące wspólne cechy związków frazeologicznych: wielowyrazowość graficzna⁸, wielowyrazowość fonologiczna, odtwarzalność⁹, nieciągłość, nieglobalna fleksyjność, duża frekwencja występowania poszczególnych połączeń wyrazów, sumaryczność znaczenia, obrazowość, ekspresyjność, brak referencji do określonego przedmiotu, niepełna zdaniowość, elementarna składnikowość (Bogusławski, 1989, ss. 13–30).

⁸ Związek frazeologiczny to jednostka większa niż jeden wyraz (zob. Lewicki, 1983, s. 75).

⁹ Szerzej zagadnienie reprodukowalności omawia Chlebdą (zob. Chlebdą, 2003).

Najszerzej termin „frazeologia” potraktowany jest w *Podręcznym idiomatykonie polsko-rosyjskim* (Chlebda, 2006), który obejmuje wielowyrazowe jednostki nominatywne o charakterze utrwalaonych w języku całościowych znaków werbalizujących pojęcia, sądy, oceny, emocje. Dlatego zespół autorów tej publikacji zdecydował się uwzględnić w badanym zasobie jednostek leksykalnych klasyczne idiomy, frazeologizmy o charakterze internacjonalnym, biblizmy, mitologizmy, słowa skrzydlate, przysłowia, adresatywy, nazwy własne postaci realnych i fikcyjnych, złożone nazwy i przydomki geograficzne, emotywy, wielowyrazowe tytuły, nazwy miar i im podobne utrwalone i odtwarzalne wielowyrazowce („całości idiomatyczne”).

2.5. Podsumowanie

Na podstawie obszernej literatury tematu można przyjąć założenie, że do związków frazeologicznych zalicza się stałe jednostki wieloskładnikowe (składające się przynajmniej z dwóch słów), które charakteryzują się zespoleniem znaczeniowym i odtwarzalnością (inaczej nazywaną reprodukowalnością). Za punkt wyjścia w niniejszych badaniach przyjęto więc rozumienie terminu frazeologizm jako **znaczeniowo niepodzielnej, stosunkowo stabilnej jednostki, wyrażającej całościowe znaczenia, które nie są sumą znaczeń komponentów wyrażenia, odtwarzanej w mowie jako gotowa konfiguracja leksykalna**. Taka definicja jest bliższa szerokiemu pojmowaniu frazeologii. Wybór takiego określenia był motywowany największą użytecznością dla zamierzonej analizy konfrontatywnej wybranych zagadnień z trzech języków. Pozwala również uwzględnić wybrane nazwy własne, terminy frazeologiczne, paremie i kliszowane teksty.

Z powyższej roboczej definicji wynika, że jednostki frazeologiczne można poddawać konfrontacji tylko wychodząc od semantyki, gdyż w każdym z języków frazeologizmy funkcjonują w odmienny sposób. Dlatego punktem wyjścia w opracowywaniu wyekscerpowanego materiału stała się dla autora semantyka, a dokładniej mówiąc, modele definicyjne do semantycznej interpretacji jednostek frazeologicznych w trzech językach. Za niedopuszczalne uznano zestawianie jednostek na zasadzie forma-forma, gdyż prowadziłoby to do poważnych błędów metodologicznych.

Jeśli przyjmiemy, że jednostka frazeologiczna w planie treści zmierza w kierunku słowa, to przy konfrontacji dwóch lub większej liczby języków można zastosować do opisu jednostek frazeologicznych modele definicyjne. Taka forma opisu została przyjęta przez autorów w *Leksykonie odpowiedniości semantycznych w języku polskim, bułgarskim i rosyjskim* (Sosnowski i in., 2016) i dzięki niej można było zestawzić wielojęzyczny materiał.

Przegląd licznych prac poświęconych frazeologii języka polskiego, bułgarskiego i ukraińskiego¹⁰ potwierdza, że wyznaczenie granicy między frazeologizmem a niefrazeologizmem jest skomplikowane. Częstość w konfrontacji bardzo trudno zdecydować, czy daną jednostkę należy uznać za frazeologizm. Nie wiadomo bowiem, jakie kryterium zastosować: zgodne z tradycją językoznawczą pierwszego czy drugiego języka, a należy pokreślić, że podejścia do tego zagadnienia różnią się znacznie od siebie w poszczególnych narodowych tradycjach językoznawczych¹¹. Dla przykładu w *Wielkim słowniku języka polskiego* (WSJP, b.d.) do frazeologizmów zalicza się również takie jednostki, jak: *nóż fiński*, *kombinacja norweska*, *barszcz ukraiński* czy *chłodnik litewski*. W bułgarskiej i ukraińskiej tradycji językoznawczej zwroty tego typu¹² traktowane są inaczej – jako jednostki o charakterze nominacyjnym (terminologicznym), w związku z czym w *Słowniku języka bułgarskiego* (RBE, 1977–2015) i *Słowniku języka ukraińskiego* (SUM-20, 2010–2019) są one opisywane oddzielnie od frazeologii *sensu stricto*.

Po przeanalizowaniu wyekscerpowanego materiału konfrontacji zostały podane następujące kategorie:

- a) ekwiwalenty słowa typu bg. *на (между) четири очи, от все сърце, от цялото си сърце*; pl. *w kratkę, z głową, za grosz*; ukr. *в (у) них, під носом, з ходу*;
- b) stałe połączenia wyrazowe, których znaczenie nie jest sumą znaczeń członów składowych typu bg. *хвърлям / хвърля (си) думите на вятъра, напълва ми се душата / да ми се напълни душата, не мога да се побера в кожата си, налягам си / налегна си нациалите, важна клечка, без да ми падне косъм от главата*; pl. *mieć duszę na ramieniu, kopnąć w kalendarz, podkładać / podłożyć świnię (komuś), szara mysz / myszka, cyrk na kółkach, figa z makiet*; ukr. *замилювати / замилити (комусь) очі, сирій кардинал, на вагу золота, тримати кулаки (за когось / щось); ні пуху ні пера; підпирати стіни*;
- c) utrwalone połączenia wyrazowe o swoistym obrazowym znaczeniu, zawierające komponent w znaczeniu dosłownym¹³ typu bg. *висок гост, кучешко време, конско здраве, черен списък*; pl. *słotniano zaparł, sytuacja podbramkowa*,

¹⁰ Por. np. bibliografię zebraną w następujących pracach: Bąba, 1998, 2003, 2008; Крумова-Цветкова, 2011.

¹¹ Wyniki badań nad frazeologią różnych języków są zaprezentowane np. w publikacji z konferencji Europhras 2015: Corpas Pastor, 2016.

¹² Ukr. *фінський ніж, шведська стінка, російська рулетка*, bg. *фински нож, момина сълза, бяла мечка, кислородна вода*.

¹³ Sens tych połączeń „mieści się w zakresie znaczeniowym wyrazu dominującego semantycznie, jakkolwiek całe połączenie jest nieregularnie znaczeniowo” (Lewicki & Pajdzińska, 1993, s. 319). Cytowani autorzy oznaczają tego typu połączenia terminem *frazemy*.

zimny prysznic, pruski dryl; ukr. лєвова частка, коронна трава, вбивчий погляд;

- d) utrwalone porównania typu bg. слаб като клечка, вали като из ведро, като глътнал бастун, бял като сняг; pl. głupi jak but (z lewej nogi), łać jak z sebra, jasne jak słońce; ukr. як ураган / метеор, дурний як валянок, змерзнути як цуцик, як гриби після дощу;
- e) słowa skrzydlate w postaci zdania lub tekstu typu bg. върхът на сладоледа; pl. Red Bull doda ci skrzydeł, ukr. і нехай увесь світ зачекає.

3. Frazeologia a leksykografia

Słowniki jednojęzyczne, dwujęzyczne i wielojęzyczne – zarówno papierowe, jak i elektroniczne – dalej pozostają podstawowym źródłem informacji o semantyce, pragmatyce oraz etymologii poszczególnych jednostek frazeologicznych. Na potrzeby tej pracy przeanalizowano pod kątem zawartości najnowszych jednostek frazeologicznych najważniejsze bułgarskie, polskie i ukraińskie słowniki i opracowania o charakterze leksykograficznym, które ukazały się w pierwszym dwudziestoleciu XXI wieku. W wybranych publikacjach analizowano sposób, w jaki autorzy rejestrują aktywną w języku frazeologię oraz dynamikę tego procesu. W grupie tych opracowań znalazły się zarówno słowniki jednojęzyczne, jak i publikacje zestawiające frazeologizmy z dwóch języków. Są to:

- *Речник на българския език* (1977–2015) (RBE, 1977–2015),
- *Wielki słownik języka polskiego* (2018) (WSJP, b.d.),
- *Словник української мови у 20 томах* (2010–2019) (SUM-20, 2010–2019),
- *Współczesny słownik bułgarsko-polski* (tom 1) (2014) (Satola-Staśkowiak & Koseska-Toszeva, 2014),
- *Polsko-ukraiński słownik frazeologiczny* (2016) (Piasecka & Tulina-Blumental, 2016),
- *Leksykon aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej* (2018) (Tymoshuk i in., 2018),
- *Słownik porównań* (Bańko, 2004),
- *Bułgarsko-polski słownik leksyki potocznej* (tom 1 i 2) (2011–2013) (Sotirov i in., 2011–2013),
- *Українсько-българський фразеологічний словник* (2011) (Потапенко-Калоянова, 2011),
- *Українсько-російсько-білорусько-българсько-польський словник порівнянь* (2011) (Левченко, 2011),
- *Leksykon odpowiedniości semantycznych w języku polskim, bułgarskim i rosyjskim* (tom 1) (2016) (Sosnowski i in., 2016),
- *Речник на новите думи и значения в българския език* (2001) (RNDZBE, 2001),

- *Речник на новите думи в българския език (от края на XX и първото десетилетие на XXI в.)* (2010) (RNDBE, 2010),
- *Българско-українски речник на новата европейска лексика (краят на XX – първите десетилетия на XXI век* (2015) (Е. Стоянова, 2015),
- *Короткий українсько-польський словник усталених виразів: еквіваленти слова, фразеологізми, прислів'я та приказки* (2017) (Космеда і in., 2017),
- *Słowa, słowa... Czy je znasz* (2013) (Smółkowa, 2013),
- *Nowe słownictwo polskie: materiały z prasy lat 1993–2000* (2004–2006) (Smółkowa, 2004–2006),
- *Nowe słownictwo polskie: materiały z prasy lat 2001–2005* (2010–2013) (Smółkowa, 2010–2013),
- *Український жаргон* (2005) (Ставицька, 2005b),
- *Podręczny słownik bułgarsko-polski z suplementem* (Sławski, 1987),
- *Podręczny słownik polsko-bułgarski z suplementem* (Radewa, 1988).

Celem porównania z najnowszymi opracowaniami leksykograficznymi przeanalizowana została także jedyna istniejąca publikacja konfrontująca 1000 polskich i bułgarskich związków frazeologicznych pt. *Polskie i bułgarskie związki frazeologiczne* (Małdżyjewa & Wójtowiczowa, 1994).

Najbardziej reprezentatywnym słownikiem, rejestrującym bogactwo języka bułgarskiego od pierwszej połowy XIX wieku do współczesności, jest wielotomowy *Речник на българския език*. Do dziś opublikowano 15 tomów (od litery A do R), które zawierają około 120 tysięcy jednostek hasłowych. Główną cechą różniącą ten słownik od innych słowników języka bułgarskiego, znacznie mniejszych pod względem liczby leksemów, jest „kompletność w rejestrowaniu słownictwa języka bułgarskiego i szczegółowość w semantycznym opisie słów hasłowych” (Колковска & Сумрова, 2016, s. 108). W dziele tym znaczące miejsce zajmuje frazeologia. W specjalnym bloku na końcu hasła słownikowego zaprezentowane są wyrażenia o charakterze frazeologicznym. Podczas pracy nad publikacją poza tradycyjnymi kartotekami leksykalnymi wykorzystane zostały współczesne zasoby elektroniczne – Bułgarski Korpus Narodowy oraz obszerne pod względem zawartości i regularnie uzupełniane elektroniczne archiwum leksykograficzne (Сумрова & Атанасова, 2017). Umożliwiło to ustalenie i śledzenie zmian we współczesnej frazeologii bułgarskiej oraz pozwoliło odnotować pojawianie się neofrazeologizmów i potwierdzić ich użycia *нежен развод, преяждам / преям с власт, разпервам / разперя (държа, поставям / поставя) политически чадър (над някого / нещо)*. Ponadto dzięki narzędziom korpusowym można było określić nowe znaczenia znanych już jednostek frazeologicznych (np. *покана за танц*) oraz odkryć i opisać jednostki frazeologiczne, które nie są zarejestrowane w istniejących słownikach (*размахвам / размахам*

прѣст (на някого), разменяме си / разменим си ролите (с някого), като развален телефон). Ponadto możliwe stało się doprecyzowanie i rozszerzenie opisu wariantowości oraz synonimii jednostek frazeologicznych (Колковска & Сумрова, 2016; Сумрова & Атанасова, 2017). Zaznaczmy jednak, że słownik nie zawiera okazjonalizmów frazeologicznych oraz neofrazeologizmów o niskim stopniu użycia, takich jak na przykład: *паля / запаля джананките (зуменките), бия си камшика, зачервявам / зачервя бузите (на някого), ритам си здравната книжка*.

Polskie neologizmy frazeologiczne pojawiają się najliczniej w *Wielkim słowniku języka polskiego*. Autorzy tego projektu leksykograficznego zdecydowali się na włączenie do zasobów słownika prawie wszystkich notowanych jednostek frazeologicznych, zarówno neutralnych stylistycznie, jak i potocznych; tych zakorzenionych już od dawna w języku i najnowszych. Autorzy dzieła przyjęli rozumienie pojęcia frazeologii w szerokim znaczeniu. W wersji elektronicznej słownika jednostkom frazeologicznym poświęcona jest specjalna zakładka przy słowach hasłowych, co pozwala bez trudu odnaleźć wyszukiwane wyrażenie. W słowniku odnajdujemy hasła, które nie są odnotowane w innych słownikach języka polskiego, np. *czaić bazę, dawać / dać ciała* (oprócz bardziej neutralnego i starszego *dawać / dać plamę*), *wisienka na torcie, albo rybka, albo pipka* (obok starszego i bardziej neutralnego *albo rybki, albo akwarium*), *robić / zrobić (komuś) łaskę / łachę / łoda, dać sobie siana, obiecanki cacanki* (, a głupiemu radość), *ani be, ani me (ani kukuryku), cuda na kiju* (z obecnymi w polszczyźnie nowymi wariantami: *cuda niewiady, cuda wianki*¹), *jazda bez trzymanki, wrzucać / wrzucić na luz*, cała grupa jednostek z odcieniem wulgarnym, np. *o kant stołu / dupy / tyłka potłuc / rozbić, być w dupie* (z aktywnym obecnie rozszerzeniem *być w (czarnej) dupie, od dupy strony*). Słownik ten rejestruje też hasła ściśle związane z charakterystycznymi dla danego okresu zjawiskami społeczno-gospodarczymi i technicznymi. Odnajdujemy tam na przykład ważne dla lat dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia hasło *kuroniówka* i mimo że brak jednostki *pójść na kuroniówkę / być na kuroniówce*, dzięki wyjaśnieniu hasła leksemy i zwroty mogą być poprawnie zrozumiane przez użytkowników². Słownik rejestruje również najnowsze polskie jednostki frazeologiczne, np. *śpiący / leżący policjant*³.

¹ Spotykamy również inne zapisy tego wyrażenia: *cuda-niewiady, cuda-wianki*.

² W *Wielkim słowniku języka polskiego* (WSPJ, b.d.) podane są dwa znaczenia: 1. zupa przygotowywana z takich składników, aby po jej zjedzeniu nie czuć się głodnym, na początku lat dziewięćdziesiątych XX wieku rozdawana za darmo osobom biednym; 2. *pot.* zasiłek dla bezrobotnych. Zwrot frazeologiczny *pójść na kuroniówkę / być na kuroniówce* pochodzi od nazwiska Jacka Kuronia, który był ministrem pracy i polityki socjalnej III RP w latach 1989–1990 i 1992–1993.

³ *Zart.* wypukłość na jezdni, położona poprzecznie na całej jej szerokości, mająca na celu zmniejszenie prędkości pojazdów, które się po tej jezdni poruszają (WSPJ, b.d.). *Śpiący / leżący policjanci* są stosunkowo nowym zjawiskiem w polskich realiach drogowych.

Najpełniejszym zbiorem leksyki i frazeologii języka ukraińskiego jest *Словник української мови* w 20 tomach. To dzieło leksykograficzne rejestruje między innymi zwroty neologiczne z różnych sfer funkcjonowania współczesnego języka ukraińskiego. Pod pojęciem neologizmów rozumiane tu są jednostki, których nie zarejestrował jeszcze wcześniejszy o czterdzieści lat w stosunku do SUM-20 jedenastotomowy słownik⁴, czyli są to słowa i znaczenia, które pojawiły się w okresie między powstaniem obu dzieł leksykograficznych. W SUM-20 odnotowano takie jednostki frazeologiczne, jak: *відмивати гроші* i *брудні гроші*, *на автopilоті*, *пудрити / запудрювати / запудрити мізки / мозок*, *відкидати / відкинути копита*, *дати на лану* i in.

Słownik porównań Mirosława Bańki uwzględnia utrwalone w zwyczaju językowym, niegradacyjne porównania oparte na słowie *jak*. To opracowanie leksykograficzne rejestruje większość jednostek frazeologicznych używanych w polszczyźnie na początku XX wieku. Źródłem materiału do publikacji były: *Inny słownik języka polskiego* PWN (Bańko, 2000), *Słownik języka polskiego* PWN (Drabik & Sobol, 2007), *Słownik frazeologiczny* (Skorupka, 1967) i *Nowa księga przysłów polskich* (Krzyżanowski, 1969) a także Korpus Języka Polskiego PWN. O wartości tego ostatniego źródła świadczy uwaga M. Bańki, który zauważył, że co „trzecie z porównań w tej książce jest nieobecne w żadnym spośród słowników wymienionych wyżej i nie zostałyby uwzględnione, gdyby nie było poświadczone w Korpusie PWN” (Bańko, 2004, s. 9). Dodajmy, że jest to jedyny istniejący słownik, który rejestruje frekwencję jednostek odnotowanych w Narodowym Korpusie Języka Polskiego (dalej NKJP)⁵ za pomocą pięciostopniowej skali. Co więcej, w słowniku znalazły się też porównania znane autorowi jedynie ze słyszenia.

Najważniejszą rolę w leksykograficznym rejestrowaniu innowacji frazeologicznych odgrywają jednojęzyczne słowniki neologizmów, które skupiają się zarówno na prowadzeniu teoretycznych badań nad współczesnymi neologizmami, jak i na uzupełnianiu zasobu leksykalnego popularnych słowników o nowe słownictwo.

Wśród polskich źródeł zawierających najnowsze aktywne jednostki frazeologiczne znajduje się publikacja *Nowe słownictwo polskie. Materiały z prasy lat 2001–2005*. Podstawową zasadą doboru materiału jest w niej leksykograficzne kryterium nowości. Oznacza to, że w książce znalazły się takie jednostki języka, których nie

⁴ *Словник української мови: в 11 т.* (Білодід, 1970–1980).

⁵ „Z zasobów Korpusu Języka Polskiego PWN do NKJP weszło na początku projektu 50 milionów słów, kolejne 200 milionów tekstów książkowych, w tym w dużej części literackich oraz prasowych, zebrano w trakcie realizacji projektu. Z zasobów korpusu PELCRA do Narodowego Korpusu Języka Polskiego także weszło kilkadziesiąt milionów słów, dalsze ponad 660 milionów zostało zebranych w pracach projektowych. Ponad 2 miliony słów stanowią nowe dane mówione (w skład korpusu zostaje włączonych 1,9 miliona słów danych konwersacyjnych, które NKJP zamierza udostępnić na licencji niekomercyjnej). Najnowsze materiały zespołu PELCRA to kilkusetmilionowe zbiory tekstów internetowych, których istotna część zasilila zasoby NKJP” (Przepiórkowski i in., 2012, s. 8).

znajdziemy w *Słowniku języka polskiego* pod redakcją Witolda Doroszewskiego ani w *Słowniku języka polskiego* redagowanym przez Mieczysława Szymczaka. W ostatniej części cyklu możemy za to natrafić na wiele najnowszych jednostek frazeologicznych, takich jak: *rzut / rzutem na taśmę, robić / zrobić (coś) na legalu, odmieniać / odmienić przez wszystkie przypadki, dawać / dać sobie w żyłę, (mieć) (swoje) pięć minut*.

Podobny charakter ma *Sonda słownikowa* Andrzeja Bogusławskiego i Magdaleny Danielewiczowej (Bogusławski & Danielewiczowa, 2005), w której odnotowane są takie aktywne jednostki języka jak: *afery rozporkowa, długi weekend, biała szkoła, butelka zwrotna, cienki boleć, ciska wyborcza / przedwyborcza, cywilizacja śmierci, czerwona pajęczyna, dawca organów, firma wydmuszka, kawiarenka internetowa, kółko różańcowe, miesiąc piwny, z niższej / dolnej półki, z wyższej / górnej półki, płynność finansowa, potworek językowy, szybki numer, zwierzę polityczne, zielona karta, wypłosz bagieny, wata słowna, dawka uderzeniowa, ruch przygraniczny, rozbierana randka, proza życia, posiłek dietetyczny, domowe (rodzinne) pielesze, ostra jazda, okrągłe słowa* i in. Tu należy podkreślić, że tylko mała część tych jednostek języka miała charakter efemeryczny, jak np. *kawiarenka internetowa*, co z kolei jest związane ze zjawiskami pozajęzykowymi, (w tym konkretnym przypadku z masowym rozprzestrzenieniem się globalnej sieci i rozwojem bezprzewodowego Internetu). Zdecydowana większość wyrażen zarejestrowanych przez autorów zdomowała się w polszczyźnie i charakteryzuje się do dziś dużą częstotliwością użycia, np. *długi weekend*.

W odróżnieniu od tych wyżej wymienionych publikacji słownik pt. *Słowa, słowa...* Czy je znasz? pod redakcją Teresy Smółkowej (Smółkowa, 2013) rejestruje zarówno nowe leksemy, znaczenia i frazeologizmy, jak i takie, które mają ustabilizowaną pozycję we współczesnym słownictwie. Większość jednostek zaprezentowanych w słowniku nie jest jednak notowana nawet w najnowszych słownikach. Wiele miejsca w publikacji zajmują jednostki frazeologiczne stałe i łączliwe. Autorzy podają znaczenie wyrażen, zamieszczając kwalifikatory stylistyczne wskazujące na przynależność do którejś z warstw słownictwa, wyjaśniają pochodzenie (np. w przypadku kalki językowej), sygnalizują relacje synonimiczne i antonimiczne (jeśli takie istnieją), przytaczają materiał ilustracyjny, informują o obecności danego zwrotu w istniejących słownikach i bazach danych. Wśród jednostek zamieszczonych w publikacji odnajdujemy takie, które w badaniach przeprowadzonych na potrzeby niniejszej pracy oznaczone są jako aktywne we współczesnym języku. Do nich możemy zaliczyć: *moherowe berety, czuć / poczuć bluesa, być na gigancie, z niższej / dolnej półki, dawać / dać kopa* i in.

W większości współczesnych ukraińskich słowników neologizmów neofrazeologia zajmuje znikome miejsce⁶. Na tym tle wyróżnia się internetowy *Ukrajinsko-*

⁶ Wśród nich na przykład: A. M. Нелюба, *Словотворчість незалежної України (1991–2011)*

-český slovník neologizmů [Українсько-чеськи словник неологізмів] (Šišková & Savický, b.d.). Zawiera on jednostki z różnych rejestrów języka, a jego autorzy zdecydowali się uwzględnić zarówno wyrażenia wulgarne, jak i slangowe. Znalazły się w nim również aktywne we współczesnym języku ukraińskim połączenia wyrazowe znajdujące się na pograniczu frazeologii, np. *грін карта, ефект бумеранга, зона відчуження, чорна діра, чорний гумор, країна сонця, що сходить*. Poza nimi słownik zawiera tylko kilka najnowszych frazeologizmów: *відмивати гроші, дах поїхав, усе буде в шоколаді*.

Z kolei słownik Łesi Stawyckiej *Український жаргон* odnotowuje jedynie utrwalone połączenia wyrazowe o różnej wartości stylistycznej. Na przykład wśród wyrazów żargonowych są aktywne frazeologizmy: np. *(іти / їхати) на автотілі, по барабану / по цимбалах (комусь), за бугор, висіти на вухах, пішли як діти в школу* (Ставицька, 2005b).

W języku bułgarskim istnieją dwa najbardziej reprezentatywne słowniki neologizmów: *Речник на новите думи и значения в българския език* (RNDZBE, 2001) oraz *Речник на новите думи в българския език* (RNDBE, 2010). W zasobach obu tych słowników odnajdziemy mnóstwo ustabilizowanych jednostek frazeologicznych oraz takich, które wskazują tendencję do ustabilizowania. Ich użycia są zarejestrowane w źródłach pisemnych lub w języku mówionym, np. *светвам / светна зелен семафор, изваждам / извадя на светло, влизам в час, давам рамо⁷, яхвам / яхна вълната (на нещо), врътвам / врътна кранчето, заигравам / заиграя метлата, вкарвам във фризера, изваждам / извадя от нафталина*. Dużą zaletą tego słownika jest to, że przedstawiono w nim semantykę jednostek, wprowadzono kwalifikatory stylistyczne, oznaczono warianty i synonimy. Każdy zwrot został zilustrowany użyciem w kontekście, np. dla jednostki *вдигам / вдигна адреналина (на някого)* zarówno w pierwszym, jak i drugim znaczeniu podane są synonimy: *качвам / кача адреналина, повишавам / повиша адреналина*.

Słownik RNDBE został użyty do ułożenia dwujęzycznego bułgarsko-ukraińskiego spisu neologizmów, zawartego w dziele pt. *Българско-украински речник на новата европейска лексика*. Autorzy publikacji w dużej mierze wykorzystali najnowszą frazeologię, dobrali ukraińskie odpowiedniki do jednostek bułgarskich

(Нелюба, 2012); Г. М. Віняр, Л. Р. Шпачук, *Словник новотворів української мови початку ХХІ століття* (Віняр & Шпачук, 2005); Є. А. Карпіловська, Л. П. Кислюк, Н. Ф. Клименко et al., *Активні ресурси сучасної української номінації: ідеографічний словник нової лексики* (Карпіловська, 2013); Н. Ф. Клименко, Є. А. Карпіловська, & Л. П. Кислюк, *Динамічні процеси у сучасному українському лексиконі* (Клименко i in., 2008).

⁷ Wszystkie wyekscerpowane warianty tej jednostki to *давам / дам (слагам / сложа, удрям / ударя) (едно / по) рамо (на някого)*.

(jeśli takie istnieją) i podali znaczenie jednostki w języku ukraińskim oraz zilustrowali je przykładem, np. bg. *дрънвам / дрънна шалтера*⁸ – ukr. *прикритити кран*.

W wydanych w latach osiemdziesiątych ubiegłego wieku słownikach autorstwa Sabiny Radewej (Radewa, 1988) i Franciszka Sławskiego (Sławski, 1987) jednostki frazeologiczne są potraktowane bardzo wybiórczo. Pojedyncze związki frazeologiczne są wprowadzone przy hasłach w charakterze ilustracji użycia słowa hasłowego (razem z połączeniami swobodnymi, np. *лисича дупка / lisia nora, проливен дъжд / ulewny deszcz*, związkami łączliwymi, np. *попълняй / popęlnić błąd / правя грешка, cieszyć się autorytetem / ползувам се с авторитет*, połączeniami terminologicznymi, np. *висока / доменна пещ / wysoki (wielki) piec (hutniczy)* oraz przysłowiami i porzekadłami, np. *папен каша дъха / Kto się raz sparzy, na zimne dmucha*. W słownikach tych można odnaleźć jedynie nieliczne aktywnie używane obecnie frazeologizmy. Takie są np. polskie jednostki frazeologiczne *brać na swoje barki*⁹ / *вземам на (върху) себе си, bajkańskie sumy / баснословни суми, (nie) obwijać w bawełnę*¹⁰ / *говоря направо / без заобикалки, bazgrać jak kura razurem / драця, пиша разкривено, zbijać bąki / хайлазувам, бąкаć pod nosem / мърморя под носа си, zacząć z innej beczki / сменям / сменя темата на разговор*, a także bułgarskie zwroty *кривя си / изкривя си душата / nie mówię prawdy, изравнявам със земята*¹¹ / *зрównуваć / зрównać (kogoś) z ziemią, влизам някому под кожата*¹² / *wodzić (kogoś) za nos, избивам / избия (нещо) от главата (на някого) / выбияć sobie coś z głowy*. Jednakże znaczna część prezentowanych frazeologizmów nie jest już używana we współczesnym języku polskim (*dobry z niego ananas*¹³ / *голям шмекер, dostawać / dostać arbuza*¹⁴ / *отказват ми, получавам отказ, wsypać (komuś) baty*¹⁵ / *набия някого, trzymać berło w rękach*¹⁶ / *държа властта в ръцете си*) albo bułgarskim (*момиче под коритото / dziewczyna*

⁸ Podczas badań tę jednostkę zarejestrowano w wariantach *дрънам / дрънна (врѣтвам / врѣтна) шалтера*.

⁹ Wykscerpowane współczesne warianty tej jednostki to *brać / wziąć na swoje / własne barki*.

¹⁰ Współczesna forma to *owijać w bawełnę* (przyp. autora).

¹¹ We współczesnym języku bułgarskim jednostka ta występuje w następujących wariantach: *изравнявам / изравня (сравнявам / сравня) (някого / нещо) със земята*.

¹² We współczesnym języku bułgarskim jednostka ta występuje w następujących wariantach: *влизам / вляза (вмѣквам се / вмѣкна се, навирам се / навра се) под кожата (на някого)*.

¹³ Na potrzeby tej pracy przebadano 100 respondentów polskich. Z podsumowania ankiety wynika, że dany frazeologizm znają tylko w postaci *niezły z niego ananas*, ale jednostkę zaliczono do archaicznych.

¹⁴ Współcześni respondenci nie znali znaczenia tej jednostki.

¹⁵ Respondenci zaznaczyli, że znają tę jednostkę w postaci *spuścić (komuś) baty*.

¹⁶ Jednostka nie jest znana współczesnym użytkownikom języka polskiego.

mająca starszą niezamężną siostrę lub starszego nieżonatego brata, роднина по бялата кобила / dziesiąta woda po kisielu¹⁷, пускам / пусна червената кобила / puścić czerwonego kura, на край време / w ostatniej chwili).

Do wydanego w 2018 roku *Leksykonu aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej* (2018; Tymoshuk i in., 2018) autorzy, posiłkujący się między innymi metodą ankietową, włączyli również jednostki nieobecne jeszcze w WSJP i SUM-20, takie jak: pl. *bez spiny, być na topie, ciemno jak w dupie u Murzyna, syndrom następnego dnia, brzydki jak noc (listopadowa)*, ukr. *дах зриває (комусь), бути в шоколаді, дурний як валянок* oraz jednostki wulgarne: *бути в (повній) дупі, п'яний у дрова / зюю / дупу / сраку, сидіти / бути по вуха в лайні*.

Z kolei autorki *Polsko-ukraińskiego słownika frazeologicznego* (2016; Piasecka & Tulina-Blumental, 2016) prezentują tylko głęboko zakorzenione w języku polskim i ukraińskim jednostki frazeologiczne. W przypadku niektórych związków podawane są potoczne i nowsze rozszerzenia, np. *brać / wziąć za pysk / za mordę*. W słowniku notowane są jednostki frazeologiczne o znikomej frekwencji w NKJP: *bodajbyś dostał pyrcia na języku, buty jeść wołają (chcą), liczyć muchy na suficie*, lub zerowej: *żółdek przyrósł do krzyża¹⁸*. Ponadto, mimo założeń autorek o wykorzystaniu żywego języka polskiego i języka ukraińskiego, w słowniku można odnaleźć frazeologizmy, które według moich badań można zaliczyć do wyjątkowo rzadkich i nieużywanych już we współczesnym języku mówionym i pisanym: *robić z muchy słonia, puścić wilka do obory, liczyć jak rak świnię a ryba piśnie, dosiąść swojego konika¹⁹, ciemno choć w pysk daj*. Autorki wyodrębniły natomiast grupę jednostek frazeologicznych, które mają swoje warianty, np. *głupi jak but (z lewej nogi), pijany jak bela (świnia / w trupa)*. W przypadku ostatniego wyrażenia brak natomiast aktywnego wariantu *nawalony jak stodoła*.

Ogromną liczbę najnowszych frazeologizmów odnajdujemy za to w *Bułgarsko-polskim słowniku leksyki potocznej* (2011, 2013; Sotirov i in., 2011–2013). Założeniem twórców tego słownika było podawanie odpowiedników w postaci leksemu / leksemów lub wyrażenia / wyrażen bliskoznacznych stylistycznie alternatywnych. Autorzy zdecydowali się na dobór ekwiwalentów w postaci jednostek frazeologicznych zarówno do pojedynczych leksemów (*баданарка* – 2. podlizywanie się, przypodchlebianie się, wazelina, wata na uszy; *баданаркам* – podlizywać się, kadzić, nadszakać, wchodzić bez mydła komuś, umizgiwać się do kogoś; *бъзикам се* – ciągnąć łacha / stroić sobie żarty / robić sobie jaja), jak i do wyrażen (*абдал* – *правя*

¹⁷ Obecnie spotykana w warinacie *dziesiąta / siódma woda po kisielu*.

¹⁸ Jednostka ta może występować jedynie w postaci z czasownikiem niedokonanym *żółdek przyrasta do krzyża*.

¹⁹ Ta jednostka została odnaleziona w takich postaciach *dosiąść swojego konika / wsiąść na swojego konika*.

се на абдал – robić z siebie durnia / strugać wariata / rżnąć głupa; *правя на балама* – robić durnia z kogoś, robić w konia / w bambuko / w balona, wpuszczać / wpuścić w maliny, nabijać / nabić w butelkę; *ниско бръсна* – walić z grubej rury / prosto z mostu).

W *Ukraińsko-bułgarskim słowniku frazeologicznym* (2011; Потапенко-Калоянова, 2011) znalazły się frazeologizmy spotykane w różnych gatunkach i formach literackich oraz ich bułgarskie odpowiedniki. Autorzy uwzględnili w publikacji także potoczną ukraińską frazeologię, np.

бідний як (мов, ніби і т. ін.) церковна миша, жарт. Уживається для підсилення зазначеного слова; дуже, зовсім. Синонім: як мак начетверо – беден като църковна мишка, вбивати / вбити собі в голову. Вперто невідступно триматися як-хось думок, переконань, намірів. Антоніми: вибити з голови; виганяти з голови; викидати з голови – вбивам си / вбия си в главата нещо; втълпявам си / втълпя си (в главата, в ума); наумявам си / наумя си нещо; влиза ми / влезе ми муха (бръмбар) в главата; влизат ми / влязат ми бръмбарчета в главата, відкривати / відкрити карти. Переставати приховувати свої таємниці, думки, плани, наміри; починати діяти відверто – откривам / открія (издавам / издам) картите си, грати на руку. Підтримувати кого-небудь, діяти в чийхось інтересах, сприяти чому-небудь. Синоніми: тягти руку – наливам вода във воденицата (в мелницата) на някого і in. (Потапенко-Калоянова, 2011).

Do słownika nie weszła jednak najnowsza frazeologia ukraińska i bułgarska. Poza wyjaśnianiem znaczeń jednostek frazeologicznych w słowniku podawane są synonimy i antonimy (jeśli występują). W przypadku niektórych frazeologizmów umieszczana jest informacja o ich pochodzeniu (np. *альфа і омега* – *алфа и омега*, *манна небесна* – *манна небесна* і in.). W rejestrze słownika znalazły się również wyrażenia typu: *більш-менш* – *повече или по-малко*; *горе-долу*; *кажи-речи*; *будь що буде* – *да става каквото ще става*; *каквото и да става*; *каквото ще става*; *що по що*; *мечка страх, мен не [страх]*; *в іншому разі* – *иначе*; *Дивна (надзвичайна) річ!* – *Чудна работа!* Publikacja zawiera suplementy w postaci ukraińskich i bułgarskich utrwalonych porównań.

Autorka *Ukraińsko-rosyjsko-białorusko-bułgarsko-polskiego słownika porównań* (Левченко, 2011) zestawiała ok. 130 przymiotników (np. bogaty, wesoły, krótki і in.) według modelu: *Adj + jak...* і zilustrowała utarte porównania przykładami w pięciu językach słowiańskich. Znajdują się tam jednostki o bardzo niskiej frekwencji w NKJP (*білий як лаведзь*), ale również porównania będące aktywnymi jednostkami, np. ukr. *білий як стіна* – ros. *белый как стена*, be. *белы як сцяна* – bg. *бял като стена* – pl. *biały jak ściana*. Słownik nie zawiera najnowszych aktywnych porównań.

Na tle współczesnych opracowań leksykograficznych należało przeanalizować również materiał z książki pt. *Polskie i bułgarskie związki frazeologiczne* (Małdżyjewa

& Wójtowiczowa, 1994) Autorki tego opracowania założyły, że zaprezentują identyczne lub prawie identyczne pod względem formy i znaczenia związki frazeologiczne. Ponadto wybrały jednostki mające tę samą wartość stylistyczną. Poza frazeologią ogólną autorki uwzględniły także aktywne w okresie tworzenia słownika jednostki i wydaje się, że niektóre z nich miały wówczas cechy neologizmów odnoszących się do realiów tamtych lat. Dla przykładu wymienimy chociażby: *człowiek interesu* / *човек на бизнеса*, *wisieć przy telefonie*²⁰ / *вися на телефона*²¹. Zestawienie tej publikacji z najnowszymi opracowaniami leksykograficznymi pokazało, jak wiele nowych zwrotów pojawiło się przez ostatnie 30 lat w obu językach.

Do *Leksykonu odpowiedniości semantycznych w języku polskim, bułgarskim i rosyjskim* (2016; Sosnowski i in., 2016) obok już dawno zakorzenionych i dalej aktywnych w polszczyźnie jednostek frazeologicznych, takich jak: *chrzest bojowy, lać wodę, drugie dno, druga / jedna strona medalu, wyszło szydło z worka, gwóźdź programu, goły jak święty turecki / jak (go) Pan Bóg stworzył, z górki na pazurki, nie dać złamanego grosza, wyrzucać / wyrzucić pieniądze w błoto, sprzedać duszę diabłu, (ledwo / ledwie) wiązać koniec z końcem, badać / wybadać grunt, na neutralnym gruncie*, weszły też frazeologizmy nowsze i aktywne we współczesnej polszczyźnie, zarówno w jej wariacie neutralnym stylistycznie, jak i potocznym: *a nuż, widelec, mieć forsy jak lodu, pakować się / wpakować się w bagno, mieszkać na waleta, nadzwigać się jak wielbłąd, robić / zrobić wjazd na chatę, nie śmierdzić groszem*.

Współczesny słownik bułgarsko-polski (Satoła-Staśkowiak & Koseska-Toszewa, 2014) zawiera ponad 70 jednostek frazeologicznych aktywnych we współczesnym języku polskim i bułgarskim, gdyż autorki założyły, że nie będą włączać leksyki archaicznej i dialektalnej, a priorytetem stało się przedstawienie najnowszego słownictwa polskiego i bułgarskiego. W związku z tym w charakterze ilustracji do haseł posłużono się między innymi aktywnymi frazeologizmami: bg. *вмѣта в облаци*²² – pl. *bujać w obłokach*; bg. *завъртам (на някого) главата* – pl. *zawrócić (kogoś) głowę*; bg. *имам дълги ръце* – pl. *mieć długie ręce*; bg. *(едната) му дъска хлопа* – pl. *brak / brakuje (kogoś) piątej klepki*; bg. *от главата до петите* – pl. *od stóp do głów*; bg. *говоря на вятъра* – pl. *rzucić / rzucić słowa na wiatr*. Wśród jednostek frazeologicznych odnajdujemy w słowniku również

²⁰ Obecny wariant tego frazeologizmu to: *wisieć na telefonie* (prawdopodobnie jest to związane z zanikiem stacjonarnych aparatów telefonicznych).

²¹ Należy jednak stwierdzić, że zarówno pierwsze, jak i drugie wyrażenie trudno zaliczyć do jednostek frazeologicznych w obu językach. W przypadku wyrażenia *вися на телефона* realizowane jest jedno ze znaczeń czasownika *wisieć*. *Човек на бизнеса* jest w języku bułgarskim używane bardzo rzadko.

²² Podczas badań na potrzeby niniejszej monografii jednostkę tę zanotowano w postaci *вмѣта / живѣя в облаци*.

takie neologizmy frazeologiczne, jak bg. *глобално село* – pl. *globalna wioska* czy bg. *компютърен вирус* – pl. *wirus komputerowy*.

W najnowszej publikacji *Короткий українсько-польський словник усталених виразів: еквіваленти слова, фразеологізми, прислів'я та приказки* (Kosmieda i in., 2017) opisano ponad 1500 ukraińskich jednostek frazeologicznych z ich tłumaczeniem na polski. Autorki zdecydowały się na włączenie do słownika wybranych aktywnych jednostek frazeologicznych w języku polskim i ukraińskim, np. pl. *(idzie) jak po maśle, kłamać jak z nut, jak grochem o ścianę, burza w szklance wody, grać / zagrać pierwsze skrzypce*; ukr. *вставити свої п'ять (три) копійок (копійки), грати першу скрипку, бабине літо, знаходити спільну мову, розкривати / розкрити карти, прати брудну (чужу) білизну*. W publikacji znajdują się także polskie i ukraińskie frazeologizmy o zerowej lub prawie zerowej frekwencji: pl. *użyć jak psa*²³ *w studni, drzeć / trząść się jak osika, biec / pędzić jak chart, zgrabny jak pies do chomąta (do wiązki siana), wziąłby z ołtarza, (jak) pod sznurek, w długach jak pies w cętkach, wysmarować boki*; ukr. *дурний як бовт, виглядає як заєць у ступні, брати розлуку, дмухати в кашу, тихо / тиша, хоч мак цій, Ведмідь танцює, а циган гроші бере* (przysłowie).

Obszerna kwerenda słownikowa pozwoliła zaobserwować ogólne tendencje w sposobach rejestrowania jednostek frazeologicznych. Ujawniła również brak spójności w działaniach leksykografów. Przegląd istniejących dzieł umożliwił jednakże autorowi dokonanie ekscerpcji materiału na potrzeby niniejszej pracy i pomógł sprawdzić wariantowość i fakultatywność poszczególnych jednostek. Zawarte w przywołanych słownikach hasła stały się także podstawą do badań ankietowych. Były również zestawiane z materiałem pochodzącym z korpusów w celach weryfikacyjnych. Porównanie prac pochodzących z końca XX i początku XXI wieku pokazało, jak dynamiczne zmiany zachodzą w języku na poziomie frazeologicznym. Głównym zadaniem narodowych słowników jednojęzycznych jest prezentowanie całego zasobu frazeologicznego i regularne rejestrowanie neofrazeologii, dlatego autorzy największych dzieł leksykograficznych konsekwentnie notują oraz prezentują warianty alternatywne i fakultatywne, a także uwzględniają synonimiczność jednostek. Słowniki dwujęzyczne natomiast bardzo wybiórczo traktują frazeologię: pojawia się ona głównie przy wybranych hasłach w celu zilustrowania jednostki przekładowej. Dwujęzyczne słowniki cechuje częste rejestrowanie frazeologizmów o zerowej lub prawie zerowej frekwencji w języku, gdyż nadrzędnym celem autorów jest podawanie ekwiwalentu.

²³ W przykładzie jednostka brzmi: *użył jak pies w studni*.

4. Frazeologia a korpusy językowe

4.1. Zasoby i narzędzia korpusowe w badaniach nad frazeologią

Integralną częścią badań lingwistycznych stało się obecnie stosowanie wszelkiego rodzaju korpusów oraz innych narzędzi elektronicznych, które w szybki sposób przetwarzają informację językową i pozwalają dzięki najróżniejszym wyszukiwarkom pozyskiwać dane, które do tej pory nie były rejestrowane w publikacjach tradycyjnych.

Pod pojęciem korpusu lingwistycznego rozumiemy zaprezentowany w postaci elektronicznej, duży pod względem objętości, zunifikowany, ustrukturalizowany, oznakowany i filologicznie kompetentny zestaw tekstów w języku naturalnym, uzupełniony o system zarządzania – czyli uniwersalne (w mniejszym lub większym stopniu) programy do wyszukiwania i opracowywania różnorodnej informacji językoznawczej (Широков i in., 2005, ss. 11–17). Istotnymi warunkami, które powinien spełniać korpus, są jego objętość i skład tekstów (Kilgariff & Grefenstette, 2003; Meyer, 2004 i in.). Te dwie właściwości bowiem gwarantują odnalezienie i przeanalizowanie jednostek językowych o niskiej frekwencji. Do tej grupy można zaliczyć rzadkie jednostki frazeologiczne oraz przede wszystkim neologizmy frazeologiczne. Według współtwórczyni Bułgarskiego Korpusu Narodowego Swetty Koewej:

Większa objętość korpusów zakłada bardziej wiarygodną ilustrację szerszego zakresu zjawisk językowych (z większą częstotliwością użyc i zróżnicowaną dystrybucją w różnych obszarach tematycznych, stylach i gatunkach). Ponadto warunkiem koniecznym do przeprowadzania wiarygodnych badań jest wystarczająca liczba wyników wyszukiwania nawet rzadko używanych słów, rzadko używanych kolokacji i rzadko używanych złożonych jednostek leksykalnych (Koeва, 2014, s. 39).

Dlatego właśnie istniejące korpusy narodowe oraz równoległe okazały się przydatnym narzędziem do konfrontatywnej analizy bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej frazeologii.

4.2. Korpusy narodowe

Korpusom narodowym języków słowiańskich i specyfice pracy z nimi zostało poświęconych wiele publikacji (Leńko-Szymańska & Gruszczyńska, 2016; Pałka & Kwaśnicka-Janowicz, 2017; *Przegląd zasobów elektronicznych dla języka polskiego*, b.d.; *Ресурси на сайті Українського мовно-інформаційного фонду*

НАН України, b.d.). Do najistotniejszych można zaliczyć *Praktyczny przewodnik po korpusach języków słowiańskich* pod redakcją Mileny Hebal-Jezierskiej (Hebal-Jezierska, 2014), w którym znalazły się rozdziały poświęcone korpusowi polskiemu (Bańko & Górski, 2014, ss. 11–28), bułgarskiemu (Doliński, 2014, ss. 123–139) i ukraińskiemu (Kotsyba, 2014, ss. 166–183). Istotne jest, że autorzy *Praktycznego przewodnika* opisali nie tylko możliwości wykorzystania narzędzi korpusowych w badaniach lingwistycznych, ale zwrócili także uwagę na ograniczenia wynikające z ich stosowania.

Narodowy Korpus Języka Bułgarskiego (dalej NKJB) został stworzony w Instytucie Języka Bułgarskiego Bułgarskiej Akademii Nauk. Obecnie w jego skład wchodzi 240 tys. dokumentów zawierających około 1,2 mld słów i określany jest on jako korpus „duży (zgodnie ze współczesnymi wyobrażeniami), niebalansowany i dynamicznie rozwijający się” (Koeva, 2014, s. 47). Podczas budowania tego narzędzia przyjęto najważniejsze założenia istotne dla współczesnej lingwistyki korpusowej, w tym: jednolite podejście do gromadzenia, klasyfikowania i przetwarzania tekstów w różnych językach, automatyczną identyfikację i dobór odpowiednich dokumentów z Internetu niezależnie od konkretnego zadania; zorganizowany taksonomicznie model metadanych dla opisu tekstów umożliwiający włączanie nowych kategorii i łatwą reorganizację; model anotacyjny oparty na zasadzie gromadzenia informacji językowej (Koeva, 2014, s. 47; zob. też Koeva i in., 2012). Ważną cechą tego korpusu jest semantyczna anotacja. Korpus ten przede wszystkim pomaga w poświadczaniu i obserwowaniu użycia jednostek frazeologicznych oraz ich wariantów fakultatywnych i alternatywnych w realnych kontekstach (zob. rys. 1). Poza jednojęzyczną częścią bułgarską odnajdziemy w nim jeszcze 47 korpusów równoległych zbudowanych z tekstów mających odpowiednik bułgarski, co powiększa jego objętość o 4,2 mln słów.

Dla języka polskiego najważniejszym źródłem jest NKJP¹, będący wynikiem współpracy Instytutu Podstaw Informatyki PAN, Instytutu Języka Polskiego PAN, Wydawnictwa Naukowego PWN oraz Zakładu Językoznawstwa Komputerowego i Korpusowego Uniwersytetu Łódzkiego (Przepiórkowski i in., 2012). Wymienione instytucje stworzyły reprezentatywny korpus języka polskiego składający się z 1,5 mld wyrazów, a w jego spisie źródeł odnajdujemy zarówno literaturę piękną, jak i prasę codzienną i naukową, nagrania rozmów i teksty internetowe.

NKJP jest korpusem znakowanym morfoskładniowo, sensami słów, składniowo, a także dokonano w nim anotacji jednostek nazewniczych (Przepiórkowski i in., 2012, ss. 49–193). Korpus obsługują dwie wyszukiwarki: PELCRA i Poliqlarp. Pierwsza została wyposażona w przyjazny dla użytkownika interfejs, który pozwala na konstruowanie kwerend przez wypełnianie lub zaznaczanie gotowych

¹ <http://nkjp.pl/> (dostęp 02.08.2019).

Department of Computational Linguistics **BulNC Search** Log Out

mr̃sni pari Search Assistant Meta Align

Found 111 Left Right 11

- ... президентът не пожела конвенцията за прането на **mr̃sni pari** да бъде публикувана в "Държавен вестник"? +
- ... напълно неизгоден; - спиране на навлизането на **mr̃sni pari** на пазара и унищожаване на финансовите източници и ресу... +
- Перачите на **mr̃sni pari** продължават престъпната си дейност с мъгчливото съглас... +
- ...Стоилово, защо конвенцията, относно изпирането на **mr̃sni pari** като международен договор, ратифицирана и влязла в сила... +
- ...банковата система са прослукани с тъй наречените **mr̃sni pari**. +
- акон, който аз предлагам, е във връзка с прането на **mr̃sni pari** - да бъде разгледан преди още да бъде разпуснат парламентът. +
- В България просто няма **mr̃sni pari** засега. +
- обре известно, законът е насочен срещу прането на **mr̃sni pari** и според господин Пейков е съгласуван с Министерство на фи... +
- ...ни ограничения (като закона за борба с прането на **mr̃sni pari** и този за финансирането на терористични дейности, които из... +
- ...банката да е "реализирала" от препиране на много **mr̃sni pari** от нейни "посестрими". +

Rys. 1. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej *mr̃sni pari* w NKJB

Przeszukiwany zbiór zawiera 240,192,461 słów. Znalaziono 225 akapitów pasujących do zapytania w 0.077s. Bieżąca strona zawiera 101 przykładów z 95 różnych tekstów.

1.	dwoi wam się w oczach i troi. Trzy miligramy to	strzał w dziesiątkę	, i radzę precyzyjnie, bo skutki mogą być fatalne.	Wolna Trybuna	✓
2.	To nie był	strzał w dziesiątkę	! Ale trudno.	Zwzroszenia kontrow...	✓
3.	doczekać się tej chwili, była pewna, że ten zegarek to	strzał w dziesiątkę	, choć dając go powiedziała:	Pulapka na motyla	✓
4.	Az W. Bartkowski zaproponował Naciekową. I to był	strzał w dziesiątkę		Wołanie w górach: w...	✓
5.	się jednej z ksiąg i okazuje się, że to jest	strzał w dziesiątkę	! Claude, niczym wrośka, wyczuł na odległość, że w	Magia „Sacro Arsenal...	✓
6.	Strzał w dziesiątkę	Strzał w dziesiątkę	Enter	Enter	✓
7.	Gelerla. Jak się jednak później okazało, nie był to	strzał w dziesiątkę	, W dziesiątkę także ciężko było trafić obu druzydom,	Tygodnik Podhalanisk...	✓
8.	klubie pokaz zapalnicek walczących w oleju - znów	strzał w dziesiątkę	! Najnowsze wyzwania to film i telewizja. Jest mało, bo	Wyprost	✓
9.	zainspirowany przez policję. Okazało się, że był to "	strzał w dziesiątkę	" Na razie działają cztery kamery, w przyszłości	Super Nowości	✓
10.	tarubiny - substancji bakteryjnej i grzybobójczej	strzał w dziesiątkę	? Problem wydawał się rozwiązywać, ale dalsze obserwacje	Focus. Poznać i zro...	✓
11.	moment, żeby przeczytać mu fragmenty tekstu. To był	strzał w dziesiątkę	Po jego zachowaniu widać było, że się tym przejął.	Cosmopolitan	✓
12.	że przez zanież zgubił kilka kilogramów, spinning to	strzał w dziesiątkę	Regularne treningi w połączeniu z odpowiednią dietą	Cosmopolitan	✓
13.	uwagę na tę grę - postanowiliśmy ją wypróbować. To był	strzał w dziesiątkę	! Na nowo odkryliśmy świat seksu, przypomnieliśmy sobie	Cosmopolitan	✓
14.	deska albo narty. Wybrałam snowboard. I to był	strzał w dziesiątkę		Cosmopolitan	✓
15.	Produkcji Filmowej i Telewizyjnej w Łodzi. I to był	strzał w dziesiątkę	! Dzień produkcyjny zaczynam wcześniej rano. Muszę	Cosmopolitan	✓
16.	Strzał w dziesiątkę	Strzał w dziesiątkę	Super Express	Super Express	✓
17.	Strzał w dziesiątkę	Strzał w dziesiątkę	Super Express	Super Express	✓
18.	w stanie Georgia w Stanach Zjednoczonych. To był	strzał w dziesiątkę		Super Express	✓
19.	41-letnim przyjacielem okradzionej - To był	strzał w dziesiątkę	- opowiada Mirosława Kraszewska z Komendy Wojewódzkiej	Super Express	✓
20.	Strzał w dziesiątkę	Strzał w dziesiątkę		Gazeta Wrocławsk...	✓
21.	z okazała sala. Udało się zorganizować tańce. Był to	strzał w dziesiątkę	. Nie ma żadnych kłopotów. Jest kulturalnie i fajnie.	Euroregio Glacensis	✓
22.	ociesanego diamantu, naprawdę przecież to jest	strzał w dziesiątkę	ja Złomka zawsze chwalił za to że, i ciebie oczywiście	O kolejach i kolezan...	✓
23.	nie wrócił, a kontrola cen to, na razie,	strzał w dziesiątkę	- skuteczny straszak na nieuczciwych sprzedawców	Gazeta Wyborcza	✓

Rys. 2. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej *strzał w dziesiątkę* o znaczeniu 'o czymś, co jest bardzo udane, co przyniosło rezultat' w NKJP

rubryk w tabeli. Ponieważ wyszukiwarka ta wyposażona jest także w kolokator oraz narzędzie do tworzenia profili stylistycznych i chronologicznych słowa, jest szczególnie użyteczna do badań leksykalnych, w tym do wyszukiwania związków frazeologicznych (Hebal-Jezierska, 2014, s. 11). Obsługa drugiej wyszukiwarki jest nieco bardziej kłopotliwa, gdyż wymaga przyswojenia sobie języka zapytań opartego na składni wyrażen regularnych.

NKJP stanowi bazę materiałową dla nowego *Wielkiego Słownika Języka Polskiego* tworzonego w ramach projektu badawczo-rozwojowego w Instytucie Języka Polskiego PAN (zob. rys. 2).

Na Ukrainie, dzięki Ukraińskiej Fundacji Lingwistyczno-Informatycznej Narodowej Akademii Nauk, powstał w ramach prac nad rozwojem Narodowej Bazy Słownikowej Ukraiński Narodowy Korpus Lingwistyczny (dalej UNKL) zawierający około 180 mln wyrazów². W jego skład weszły źródła literackie od początku XIX wieku do początku wieku XXI. Są to obok samych rodzimych tekstów także tłumaczenia literatury obcojęzycznej na ukraiński, prace naukowe i popularnonaukowe oraz gazety i czasopisma.

Serwis UNLK kumuluje funkcjonalność usług innych systemów informacyjno-leksykograficznych, a mianowicie – elektronicznej biblioteki, słownika gramatycznego, zintegrowanego systemu leksykograficznego „Słowniki Ukrainy” oraz funkcji wyszukiwania pełnotekstowego (zob. rys. 3). Korpus wykonano na podstawie platformy stworzonej przez Ukraińską Fundację Lingwistyczno-Informatyczną. Cechą tej platformy jest możliwość integracji usług informacyjnych i językowych w jednym środowisku oraz obsługa trybu wirtualnych laboratoriów (Широков, 2011, s. 148).

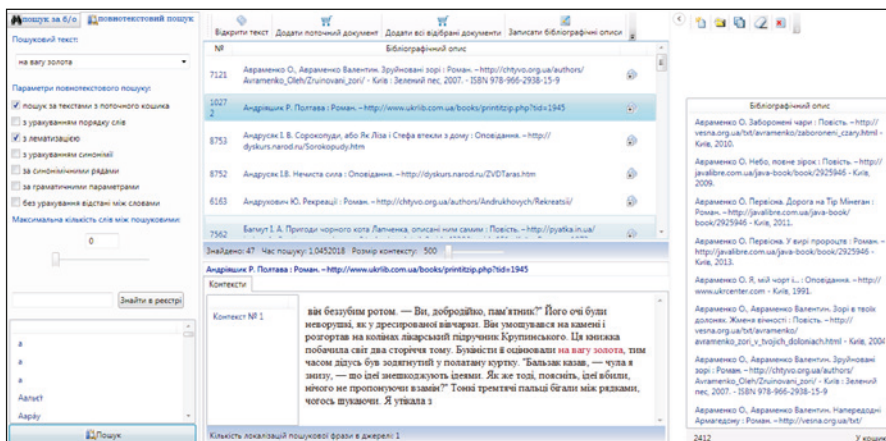
Korpus ten jest wykorzystywany do tworzenia nowego *Słownika języka ukraińskiego* w 20 tomach³ (zob. rys. 3). Wyszukiwarka umożliwia otrzymanie wyniku w postaci ciągu synonimicznego zadanego wyrazu. Może to być funkcja bardzo przydatna w badaniach semantycznych, kognitywistycznych oraz w tych naukach humanistycznych, które bardziej są zainteresowane informacją niż konkretnymi formami wyrazowymi (Hebal-Jezierska, 2014, s. 179).

4.3. Korpusy równoległe

Istotne zastosowanie w konfrontacji mają tak zwane korpusy równoległe. Umożliwiają one bowiem bezpośrednie śledzenie ekwiwalencji tekstowej na poziomie dwóch lub więcej języków. Dla konfrontowanych języków największe

² Український національний лінгвістичний корпус (UNKL): <http://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0> (dostęp 02.08.2019).

³ (SUM-20) <http://services.ulif.org.ua/expl>

Rys. 3. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej *на вазу золота* w znaczeniu 'o kimś (czymś), kto (co) ma wielką wartość' w UNKL

zastosowanie w szerokich badaniach lingwistycznych miały korpusy równoległe Instytutu Slawistyki Polskiej Akademii Nauk. Mowa tu o Eksperymentalnym Bułgarsko-Polsko-Litewskim Korpusie, Polsko-Bułgarsko-Rosyjskim Korpusie (CLARIN-PL 2013–2016)⁴ oraz Polsko-Bułgarsko-Rosyjsko-Ukraińskim Korpusie (CLARIN-PL 2016–2018). Od samego początku tworzenia tych narzędzi nadrzędnym celem ich zastosowania była obserwacja zjawisk językowych. Dlatego prace nad pierwszym eksperymentalnym korpusem znalazły odzwierciedlenie w konfrontatywnych badaniach polsko-litewskich i polsko-bułgarskich (por. Dimitrova i in., 2009, 2010, 2014; Koseska-Toszeva & Mazurkiewicz, 2010; D. Roszko i in., 2018) oraz polsko-bułgarskich analizach leksykograficznych (por. Satoła-Staśkowiak & Koseska-Toszeva, 2014; Sosnowski i in., 2016).

Korpus współczesnych tekstów w językach polskim, bułgarskim i rosyjskim, czyli Polsko-Bułgarsko-Rosyjski Korpus (CLARIN-PL 2013–2016), powstał na podstawie polskich, bułgarskich i rosyjskich tekstów o łącznej objętości 647 967 słowoform. Korpus ten jest udostępniony w formacie TMX wraz z metadanymi w formacie CMDI dla poszczególnych par: polsko-bułgarskiej i polsko-rosyjskiej. Należy zaznaczyć, że o ile pierwsze korpusy IS PAN miały charakter eksperymentalny, o tyle budowane od 2013 roku korpusy CLARIN-PL są w wolnym dostępie, a zawarte w nich dane stały się materiałem do wielu prac dotyczących zagadnień

⁴ Korpusy są dostępne po zalogowaniu się na stronie: <https://clarin-pl.eu>

leksykograficznych (por. Koseska-Toszewa, 2013; D. Roszko i in., 2018; Satoła-Staszkowiak & Koseska-Toszewa, 2014; Sosnowski i in., 2016; Sosnowski & Koseska-Toszewa, 2015).

Trzecim z wymienionych jest Polsko-Bułgarsko-Rosyjsko-Ukraiński Korpus⁵, którego swoistą cechą jest język scalający, w tym przypadku polski, co umożliwia wyszukiwanie zasobów bezpośrednio w parach polski-bułgarski (i odwrotnie) oraz polski-ukraiński (i odwrotnie). Korpus ten charakteryzuje się dużą zawartością leksyki potocznej, gdyż w jego skład weszły dialogi filmowe (D. Roszko i in., 2018). Dialogi te dostarczają bardzo ciekawego materiału, dużo mówiącego o użyciu frazemów przez ludzi będących w różnych stanach emocjonalnych⁶.

Poniżej podano przykłady wyekscerpowanych z tego korpusu przykładów jednostek frazeologicznych: *robić / zrobić sobie (z kogoś / czegoś) jaja* w znaczeniu ‘wtedy, gdy się kpi z kogoś (czegoś), żartuje z kogoś (czegoś)’ i ekwiwalencji tekstowej w języku ukraińskim (rys. 4) oraz jednostki *jak z cebra* w znaczeniu ‘wtedy, gdy pada bardzo obfity deszcz’ i ekwiwalencji tekstowej w języku bułgarskim (rys. 5).

The screenshot shows a search interface for the Polish-Ukrainian Parallel Corpus. The search criteria are: Hits: 5, L.p.m.: 6.98 (related to the whole polish_ukrainian_corpus_PL), ARF: 3, Result is shuffled. The results are displayed in two columns: polish_ukrainian_corpus_PL and polish_ukrainian_corpus_UKR. The Polish column shows the phrase 'Jaja sobie robię' in four different contexts (doc#5, doc#3, doc#59, doc#65). The Ukrainian column shows the corresponding translations: 'Ти, мабуть, викладаєш мене уроками' (doc#5), 'Ти зашарашся, білка-мелка?' (doc#3), 'Ти смієшся з мене?' (doc#59), and 'Розстаєшся, Ал.' (doc#65).

polish_ukrainian_corpus_PL	polish_ukrainian_corpus_UKR
doc#5 Jaja sobie robię	doc#5 Ти, мабуть, викладаєш мене уроками
doc#3 Jaja sobie robię ?	doc#3 Ти зашарашся, білка-мелка?
doc#59 Jaja sobie robię ?	doc#59 Ти смієшся з мене?
doc#65 Jaja sobie robię , Al	doc#65 Розстаєшся, Ал.
doc#56 Jaja sobie robię ?	doc#56 Жартуєш ?

Rys. 4. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej *robić sobie jaja* w Polsko-Ukraińskim Korpusie Równoległym (*Polish-Ukrainian Parallel Corpus Clarin-PI*)

The screenshot shows a search interface for the Polish-Bulgarian Parallel Corpus. The search criteria are: Hits: 2, L.p.m.: 4.67 (related to the whole polish_bulgarian_corpus_PL), ARF: 1, Result is shuffled. The results are displayed in two columns: polish_bulgarian_corpus_PL and polish_bulgarian_corpus_BG. The Polish column shows the phrase 'jak z cebra' in two different contexts (doc#36, doc#37). The Bulgarian column shows the corresponding translations: 'Момичето شاید казват ребе трима като свинската, но не шеш ти, рука дала като из ведро.' (doc#36) and 'Дори и славният Четвърти колн довърляше бе провал, шибото валише като из ведро и поради това шестине валише, а май-вешините човек на света (поне според Тока) - господина Бенгита, съвсети изоставил сивата на Селвинието изоравали шата, се ошла горчиво разочарование, шибото изобило не беше като осязат златра висок, дори и приблизително не можеше да ги докара.' (doc#37).

polish_bulgarian_corpus_PL	polish_bulgarian_corpus_BG
doc#36 W poprzedniu szabas nasz rabi szedł do bóżnicy gdy znaciska lunaj deszcz jak z cebra . Nawet wiatke iwojeto czwartego lipca zrobilo kłape, bo lalo jak z cebra , wobec czego nie bylo	doc#36 Момичето شاید казват ребе трима като свинската, но не шеш ти, рука дала като из ведро.
doc#37 pochodzi, a najwykazy (jak uł Tomek spóźniwał) człowiek na iwojeto, ran Benton, prawdziwy smutek Stanów Zjednoczonych, sprawił mu gorzkie rozczarowanie, nie miał bowiem dwadzieścia pięciu stóp wzrostu i daleko mu było do tego.	doc#37 Дори и славният Четвърти колн довърляше бе провал, шибото валише като из ведро и поради това шестине валише, а май-вешините човек на света (поне според Тока) - господина Бенгита, съвсети изоставил сивата на Селвинието изоравали шата, се ошла горчиво разочарование, шибото изобило не беше като осязат златра висок, дори и приблизително не можеше да ги докара.

Rys. 5. Przykład konkordancji jednostki *jak z cebra* w Polsko-Bułgarskim Korpusie Równoległym (*Polish-Bulgarian Parallel Corpus Clarin-PI*)

⁵ Łączna suma słowoform we wszystkich językach to 21 mln.

⁶ Szczególną rolę napisów filmowych w językach równoległych dla leksykografów poszukujących ekwiwalentów podkreśla Andrzej Charciarek (Charciarek, 2016, 2017, 2018, 2019).

4.4. Możliwości zastosowania korpusów do badania frazeologii

Korpusy językowe są ważnym źródłem badań obecnego stanu zasobu frazeologicznego i dynamiki jego rozwoju. Potwierdzają to obserwacje Piotra Flicińskiego, który zauważa, że „rozważania dotyczące łączliwości systemowej i normatywnej frazeologizmów, oparte na danych korpusowych, mogą doprowadzić do zmian w postrzeganiu dość rygorystycznych do tej pory rozwiązań normatywnych w zakresie frazeologii” (Fliciński, 2015, s. 45). Badania autora niniejszej rozprawy potwierdzają tę tezę przede wszystkim w kwestii ekwiwalencji międzyjęzykowej frazeologizmów, częstotliwości ich użycia (wyodrębnienie tzw. aktywnej frazeologii), łączliwości czasownikowej i rzeczownikowej frazeologizmów, wariantów alternatywnych i fakultatywnych w obrębie danej jednostki oraz zapisu słownikowego i podręcznikowego poszczególnych wyrażen. Jednakże, jako że korpus ma też jako narzędzie pewne ograniczenia, równoległe do badań korpusowych były prowadzone badania ankietowe, które albo potwierdzały, albo częściowo lub całościowo przeczyły wynikom analizy danych korpusowych.

polish_ukrainian_corpus_PL		polish_ukrainian_corpus_UKR	
doc030 Daj spokój	doc030 Я прийшов застеретти вас	doc030 Я прийшов застеретти вас	
doc049 Daj spokój, Shawn.	doc049 Та годі тобі, Шовне!	doc049 Та годі тобі, Шовне!	
doc034 Daj spokój, no co ty, nikogo nie zabijeś.	doc034 Та годі тобі, Ти ж жартуєш... Нікого ти не приборав.	doc034 Та годі тобі, Ти ж жартуєш... Нікого ти не приборав.	
doc008 Daj spokój.	doc008 Що ти казав?	doc008 Що ти казав?	
doc042 Daj spokój Charlie, wiemy.	doc042 Забудь Чарлі, ми знаємо.	doc042 Забудь Чарлі, ми знаємо.	
doc045 Daj spokój, Rouse!	doc045 Оу, да буде тобі, Роузі!	doc045 Оу, да буде тобі, Роузі!	
doc041 Och, Daj spokój, to ja rozmawiam z.	doc041 Да буде тобі, не ж а з ким ти розмовляєш.	doc041 Да буде тобі, не ж а з ким ти розмовляєш.	
doc046 Daj spokój, przecież on spj jak zabity.	doc046 Та він мігмо спати.	doc046 Та він мігмо спати.	
doc042 Daj spokój, musisz przyznać, że dodaje temu miejscu trochę klasy.	doc042 Оу, да буде тобі, Алам, ти знаєш виникати, він придасть трохи класу цьому місцю.	doc042 Оу, да буде тобі, Алам, ти знаєш виникати, він придасть трохи класу цьому місцю.	
doc049 Daj spokój, poradź sobie.	doc049 Тобу потрібно... - Не треба да мене ханжуватися.	doc049 Тобу потрібно... - Не треба да мене ханжуватися.	
doc005 Daj spokój.	doc005 Ціє б пиз.	doc005 Ціє б пиз.	
doc040 Daj spokój.	doc040 Та перестав.	doc040 Та перестав.	
doc041 Och, daj spokój, przecież nie bierzemy ślubu i nie będziemy mieć stada płetwonogich dzieci.	doc041 Та буде тобі, не не те, щоб ми одружилися і мали вівку дітей.	doc041 Та буде тобі, не не те, щоб ми одружилися і мали вівку дітей.	
doc030 Daj spokój!	doc030 Або, скажімо так, дзи.	doc030 Або, скажімо так, дзи.	
doc070 Ty, daj spokój.	doc070 Сасі обійми.	doc070 Сасі обійми.	
doc053 Daj spokój!	doc053 Не сміши!	doc053 Не сміши!	
doc064 Daj spokój, Sam, Nygaard, jak w liceum.	doc064 Досить, Семе, привітано - Майгара.	doc064 Досить, Семе, привітано - Майгара.	
doc041 Daj spokój, koleś, bądźmy rozsądni.	doc041 (зітхання) оу, да буде тобі приятелью.	doc041 (зітхання) оу, да буде тобі приятелью.	
doc044 Daj spokój.	doc044 О, прощю.	doc044 О, прощю.	
doc040 Chcesz wiedzieć jaki placek lubi wujek daj spokój... Domyślam się, że winiowy.	doc040 А. а. а! о да буде тобі, я. а. а! Я гадино вишнєна.	doc040 А. а. а! о да буде тобі, я. а. а! Я гадино вишнєна.	
doc030 Daj spokój.	doc030 Нащо ти казав так?	doc030 Нащо ти казав так?	
doc042 Daj spokój, Judas, pocałował ją.	doc042 Биде тобі, Дудзіт, той що він поцелував її.	doc042 Биде тобі, Дудзіт, той що він поцелував її.	
doc057 Daj spokój...	doc057 Та що ти...	doc057 Та що ти...	
doc036 Daj spokój, Gandalfie.	doc036 Та привітно, Гексальфе.	doc036 Та привітно, Гексальфе.	
doc036 Ze spędzisz z nim czas, by ich poznać? No, daj spokój.	doc036 Тобу що я знаю кожного свого солдата?	doc036 Тобу що я знаю кожного свого солдата?	

Rys. 6. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej
dawać / dać (komuś) *święty spokój*⁷ w Polsko-Ukraińskim Korpusie Równoległym
(Polish-Ukrainian Parallel Corpus Clarin-PL)

Wyekscerpowany materiał bułgarski, polski i ukraiński został poddany analizie korpusowej w celu ustalenia ostatecznego zapisu i prezentacji jednostki

⁷ Wariantem fakultatywnym w tej jednostce jest (*święty*). Potwierdzają to dane korpusowe i ankietowe w proporcji 50:50.

frazologicznej (zob. 10. Indeksy bułgarskich, polskich i ukraińskich jednostek frazeologicznych). Podczas analizy korpusowej wyciągnięto następujące wnioski:

1. Dane z korpusów równoległych pomagają przyporządkować danemu translandowi całą gamę translatów. Tak się stało w przypadku jednostki *dawać / dać (komuś) święty spokój*, która posiada w języku ukraińskim słownikowy transland w wersji *давати / дами (комусь) спокій*, nieodzwierciedlony w korpusie (rys. 6).

2. Korpus równoległy potwierdza ekwiwalencję zerową jednostek, poświadczoną też danymi z papierowych słowników frazeologicznych. W przypadku zastosowania ekwiwalentów opisowych obrane narzędzie pozwala dobrać najbardziej odpowiednie leksemy lub zwroty o charakterze niefrazologicznym, będące najlepszymi translandami. Jako przykład przywołajmy dwie jednostki ukraińskie *підсолюдити нігулку / пілюлю* 'wtedy, gdy ktoś chce zrobić coś mniej nieprzyjemnym'; *дах поїхав* w znaczeniu 'o kimś, kto traci równowagę psychiczną, jest wyniosły', których ekwiwalencję ilustrują odpowiednio rys. 7 i 8.

kon text		Query Subcorpora Save Concordance Filter Frequency Collocations View options Help		info: polish_ukrainian_corpus_UKR 783,508 positions 8	
Hits: 2 l.p.m. 0 : 2.55 (related to the whole polish_ukrainian_corpus_UKR) ARF 0 : 1 Result is shuffled		polish_ukrainian_corpus_UKR		polish_ukrainian_corpus_PL	
doc#70	Я намагався якимсь підсолюдити нігулку.		doc#70	Dobrze ci poszło. Chciałem być miły.	
doc#70	Пігулку тут не підсолюдили, току скажу, як є.		doc#70	Najlepiej będzie powiedzieć to wprost.	

Rys. 7. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej *підсолюдити нігулку / пілюлю* w Polsko-Ukraińskim Korpusie Równoległym (*Polish-Ukrainian Parallel Corpus Clarin-PL*)

kon text		Query Subcorpora Save Concordance Filter Frequency Collocations View options Help		info: polish_ukrainian_corpus_UKR 783,508 positions 8	
Hits: 2 l.p.m. 0 : 2.55 (related to the whole polish_ukrainian_corpus_UKR) ARF 0 : 1 Result is shuffled		polish_ukrainian_corpus_UKR		polish_ukrainian_corpus_PL	
doc#73	Господи, а тебе дах поїхав.		doc#73	Oszalałeś.	
doc#82	В тебе дах поїхав, Рутарде.		doc#82	Popierdoliło cię?	

Rys. 8. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej *дах поїхав* w Polsko-Ukraińskim Korpusie Równoległym (*Polish-Ukrainian Parallel Corpus Clarin-PL*)

3. Korpus równoległy potwierdza tradycyjny słownikowy transland jednostki frazeologicznej, np. pl. *dawać / dać (sobie) radę* w znaczeniu 'wtedy, gdy ktoś radzi sobie z trudnościami' i bułgarski ekwiwalent czasownikowy *справям се (с нещо)* (rys. 9).

kon text Query Subcorpora Save Concordance Filter Frequency Collocations View options Help

info: polish_bulgarian_corpus_PL 476,530 results

Hits: 4 | 1.p.m. 9.33 (related to the whole polish_bulgarian_corpus_PL) | ARF 0.2 | Result is shuffled

polish_bulgarian_corpus_PL	polish_bulgarian_corpus_BG
doc#29 Czyna się palnie, by jakosi dać sobie radę w życiu, szukała bratniej duszy, kogoś z kim mogłaby dzielić marzenia o wielkich przygodach.	doc#25 Ученик, за да побеждава, и в самото време търсеше някого, с когото да сподели нечетите си за приключения.
doc#37 Głowa do góry, na pewno dać sobie radę , a jak się nauczyła, podaruję ci coś pięknego!	doc#37 Не ми падай душо, Тон, ще се справиш - а ако се справиш, ще ти подаря нещо страшно чудно!
doc#35 Zdało mi się, że właśnie wówczas opisałem lekcje o przypadkach i imiesłowach a także równanach z dwoma niewiadomymi, bowiem po dzień dzisiejszy z trudem dają sobie radę w tej materii.	doc#35 Изглежда, че тогава съм пропуснал уроците за падежите, причастията и уравненията с две неизвестни, защото и досега трудно се справям в тази материя.
doc#36 I powiem ci, że znakomicie dają sobie radę w skomplikowanej maszy niemiecka pomocy ślepych ludziem, w nauzanian ich, by nie stawali się bezwolnymi sługami niewolniczych uciec, przeprowadzając ich przez gąszenie wapińców, nie dopuszczając, by zło w zaległości, ze zgrozy lokat, szacując się zaliczając; jest zacinającą gromnie puszcę, bez różnicy ludzki czy boski, jest cała prawda o mroku.	doc#36 И да ти кажа, чудасно се справяме със сложната си мисия да помага на слепите души и ги учи да не бъдат глупава прислужница на робава угнетения, да ги приважда през зебра на съзнанието, като никого не допуска да да живот със заблуда, не ставатни лапат, особено ако завърша със свет и запалителен мотури, все едно човешки или Боже, е цялата истина за истинно.

Rys. 9. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej *dawać / dać (sobie) radę* w Polsko-Bułgarskim Korpusie Równoległym (Polish-Bulgarian Parallel Corpus Clarin-PL)

4. Korpusy jednojęzyczne pozwalają wskazać, z jakimi czasownikami dana jednostka frazeologiczna wchodzi w relacje syntaktyczne. Np. frazeologizm *jak świeże bułeczki* w znaczeniu 'wtedy, gdy coś cieszy się wielką popularnością wśród nabywców' łączy się z: *rozchodzić się, sprzedawać się, iść, być dostępnym, schodzić, znikać, rozchwytywać, kupować, być rozchwytywanym*. Taka duża gama czasowników wymaga zapisu słownikowo-podręcznikowego w postaci beczasownikowej (rys. 10).

17.	w ramach kontyngentu bezcłowego zaczęły się rozchodzić	jak świeże bułeczki	Gazeta Wyborcza
18.	Zyskała rozgłos, tamten numer pewnie sprzedawał się	jak świeże bułeczki	forum.historia.org...
19.	a nakład "playboya" z jej zdjęciami rozszedł się	jak świeże bułeczki	Zabierając głos w tej sprawie, twierdzi, że dyrektor
20.	wrózb i horoskopów, a wszystko to - o zgrozo - gdzie	jak świeże bułeczki	"Dlaczego?! Jak już to dawno temu odkryto, ku uciesze
21.	na ich koncerty sprzedawały się - także w Polsce -	jak świeże bułeczki	Magazyn Puls Studen...
22.	Białe dzieci rozchodziły się na rynku adopcyjnym	jak świeże bułeczki	Magazyn Puls Studen...
23.	bejsbolu. Kije do bejsbolu sprzedają się w Białurze	jak świeże bułeczki	Milczenie owieczek...
24.	reklam, a czasopisma i filmy porno są dostępne	jak świeże bułeczki	Przebieganie życia cz...
25.	Franciszek Klimek, tomiki jego wierszy rozchodziły się	jak świeże bułeczki	Wychowawca
26.	Wasza płyta, muszę przyznać, sprzedaje się u nas	jak świeże bułeczki	Kot
27.	na rok, ale i tak tego typu węgla brakuje. Schodzi	jak świeże bułeczki	Długo nad nią pracowaliśmy?
28.	Schodzą	jak świeże bułeczki	Onet.pl - Rozmowy
29.	morele" rozkwitają, najnowsze wydanie sprzedaje się	jak świeże bułeczki	Tygodnik Rybnicki
30.	"Skrolawki", które z księgarskich półek znikają	jak świeże bułeczki	Tygodnik Rybnicki
31.	supernowoczesne plazmowe telewizory sprzedają się	jak świeże bułeczki	Esensja
32.	wracal do właściwych parametrów, a sprzedawał się	jak świeże bułeczki	Esensja
33.	ostatnie wyszłoby w Sejmie, dlatego rozszedła się	jak świeże bułeczki	Polityka
34.	Europejskim Ryszyrzan Czarniecki 2004" rozszedła się	jak świeże bułeczki	Polityka
35.	kilkanaście tysięcy złotych, a mieszkanka rozszedła się	jak świeże bułeczki	Polityka
36.	dziwnego, że sprzedaje się nadają za popytem - Idzie	jak świeże bułeczki	Polityka
37.	był to dzień zamknięcia festiwalu. Gazeta rozszedła się	jak świeże bułeczki	Polityka
38.	artyści z górnej półki, na tzw. topie, rozchwytywani	jak świeże bułeczki	Polityka
39.	można kupić DVD z filmem. Podobno sprzedają się	jak świeże bułeczki	Polityka
40.	- W tych państwach kupują taką muzykę	jak świeże bułeczki	Tygodnik Ciechanows...
41.	tygodnikami i miesięcznikami, dzieło Jana Pawła II, gdzie	jak świeże bułeczki	Nowiny Raciborskie
42.	że na każdych giełdach starci pamiętki po PRL-u idą	jak świeże bułeczki	Nowiny Raciborskie
43.	Na straganie obok,	jak świeże bułeczki	Trybuna Śląska

Rys. 10. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej *jak świeże bułeczki* w NKJP

Taką dużą wariantywność czasownikową można zauważyć na przykład w odniesieniu do polskiej jednostki: *jak pączek w maśle* w znaczeniu ‘wtedy, gdy komuś żyje się bardzo dobrze, beztrudno i w dostatku’ (rys. 11 i 12), a także ukraińskiego wyrażenia *як сир у маслі* (z czasownikami *бути, жити, купатися* i in.).

1.	- Madziu, przestań mi wmawiać, że wyglądasz	jak pączek w maśle	„Być może te twoje zrebakowate kości dużo ważą, ale...”	Może nie, może tak
2.	trochę i. spokojnie naprawdę miałem właściwie no	jak pączek w maśle	...	O czasach studenckich...
3.	tym dłużej cieszyć się przyjemnościami, w które opływa	jak pączek w maśle	„Bo gdyby nie miał na względzie takiego celu, to czyż	Gazeta Wyborcza
4.	przy Lechu Wałęsie. Zna swoje miejsce, ma się	jak pączek w maśle	„A jego kariera jest dowodem na to, że pora	www.forumwisko.pl
5.	jej babka, prawdziwa z niej mała kobietka. A Jadzia	jak pączek w maśle	i nawet jak czasem ma te swoje babskie humory, to	Piankowa Góra
6.	się, że też chcą chorować na suchoty. Bo wygląda	jak pączek w maśle	...	Kamień na kamieniu
7.	na jego grzurnach stanął trzy czy cztery wiecie, może zyc	jak pączek w maśle	tylko z koszenia opłat dzierżawnych. A co z innymi? Na	Polityka
8.	nie powie złego słowa w złości, więc on rośnie	jak pączek w maśle	„Chodzi po kuchni Pionów jak wściekle szczepiowego	Polityka
9.	walczy kilkadziesiąt firm. Klient powinien się czuć	jak pączek w maśle	„ale tak nie jest. Coraz więcej posiadaczy polis oraz	Polityka
10.	Tak popularny ośrodek powinien zyc	jak pączek w maśle	„a tymczasem grozi mu utrata płynności finansowej.	Trybuna Śląska
11.	się w drukach księgowych. Za komuny drukarz zyc	jak pączek w maśle	„przed domem ustawiała się kolejka kłemen, Girsuś	Gazeta Pomorska
12.	ze gdyby się zgodził wyjść za niego, miałaby	jak pączek w maśle	„Ale poświęcać się rodzime. I dobrze, bo wszyscy	Rewers : nowela film...
13.	toż, nie skrzywdzi cię, będniesz żyła jak księżniczka.	jak pączek w maśle	„matka na to.	Fausta
14.	ze dostała odszkodowanie od ONZ. Ze ma się teraz	jak pączek w maśle	„A ona dostała tylko to, co się należało. Nic ponadto.	Dziennik Polski
15.	Całe środowisko mnie nienawidziło, a ja żyłam sobie	jak pączek w maśle	...	Korytarz

Rys. 11. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej *jak pączek w maśle* w NKJP

The screenshot shows the UNKL search interface. On the left, there's a search bar with the text 'як сир у маслі' and various search filters. The main area displays a list of search results, each with a number, a title, and a link. The results are as follows:

Nr	Бібліографічний опис
7139	Авраменко О. Авраменко Валентин. Син Сутинки / Селпа : Роман. – http://veena.org.ua/bt/avramenko/syn_sutinky_17v1ta.html
6163	Андрюхович Ю. Рекреції : Роман. – http://chtyvo.org.ua/authors/AndriyKhovych/Rekreitsii/
10435	Бауні Л. Дівоважіння Країна Оз : Поезія-казка / перекл. Левицька В. – http://kazka.pp.ua/
9475	Бауні Л. Чарівник Країни Оз : Поезія / перекл. Левицька В. – http://www.e-reading.pp.ua/book.php?book=1033109
7589	Боккаччо Д. Декамерон : Роман / перекл. Лукаш М. – http://bukvid.com.ua/library/dtbovanni_bokkachcho/dekameron/ - К. : Ф
1151	Винницький Ю. П. Малиха Ланда : Поезія. – http://javalib.com.ua/java-book/book/Maliva_Landa_Ukr_Vinnichky - К. : 2000 (serpen
8997	Голос України : Газета; 02.07.14 - 27.07.14 - К. : 2014.
9404	Дашко Л. Бити в Макс. Книга 2 : Поезія / http://www.e-reading.club/bookreader.php/1011480/Dashvar_2_Biti_v_Maxs_Kniga_2 - ISBN 978-966-14-2360-1
11268	Денченко М. Денченко С. Сладколюбів : Роман. – http://argo-unfata.ua - К. : 2006.
9198	Жар-Птиця : Казка. Народні казки. – http://chytanka.com.ua/static/580.ukr.html
9787	Забужко О. Музей похитнути секретів : Роман - К. : Факт, 2009. - ISBN 978-966-359-293-0
9831	Карпа І. Пад «Гімалаї» : Поезія. – http://www.e-reading.club/book.php?book=1010972
7154	Коломійця М. П., Ругушевський Є.С. Словник фразеологічних синонімів : Додаткове видання - К. : Радшкола, 1988. - електрон

At the bottom, it shows search statistics: 'Знайдено: 29 Час пошуку: 6.6275476 Розмір контексту: 500'.

Rys. 12. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej *як сир у маслі* в UNKL

5. Korpus jednojęzyczny może wskazać, z jakimi czasownikami dana jednostka frazeologiczna wchodzi w relacje syntaktyczne oraz określić ograniczoną liczbę tych czasowników, co skutkuje koniecznością wprowadzenia innego zapisu słownikowo-podręcznikowego. Tak jest w przypadku jednostki *owijać / owinąć /*

okręcać / okrócić sobie (kogoś) wokół / koło / dookoła palca⁸ w znaczeniu ‘wtedy, gdy ktoś kogoś sobie całkowicie podporządkowuje, uzależnia kogoś od siebie’ (rys. 13).

15.	dosiadający smocznego karku, ktoś, kim owinał sobie starszyzną	wokół palca	„a przede wszystkim człowiek wolny od obowiązku odrabiania	Tkacz Iluzji
16.	chwilała się, jakoby tego starszego mężczyzną owinała sobie	wokół palca	„a ich ślub miał być już tylko kwestią tygodni.	Detektyw
17.	5. Jak owinać tornado	wokół palca ?		Cosmopolit
18.	widzisz, że dzięki upozorowaniu się na „taką małą” owineła cię	wokół palca		Cosmopolit
19.	i znów rozgląda się za facetami. Oby tylko nie opłotała sobie	wokół palca	Harry’ego - martwią się członkowie brytyjskiej rodziny	Super Express
20.	pięć minut	wokół palca	Dratewkę (Krzysztof Grębski). Takiej	Gazeta Wrocławska
21.	Potrąfiła owinać sobie ojca	wokół palca	i rozśmieszać go do leż. Leszka otoczona rojem mężczyzn.	Gazeta Wyborcza
22.	Przy tym potrąfiła owinać sobie ojca	wokół palca	i rozśmieszać go do leż. Leszka otoczona rojem mężczyzn	Gazeta Wyborcza
23.	Urodziwa, młoda, ambitna i sprytna Ntombi owineła sobie	wokół palca	śdrziwego króla. Sobhuza nie oderwał od niej oczu i spełniał	Gazeta Wyborcza
24.	mój tatę”. Aha, jakiś budylny, myślę sobie. Okręć go zaraz	wokół palca	„Wchodzi „nowobogacki”. Patrzę, a to Sychalski.	Gazeta Wyborcza
25.	prostu bezgranicznie głupia; któryś z tych starszych owinał ją	wokół palca	„zakochała się, co przy tej głupocie dawało fatalny efekt -	Opowieści przebrane
26.	inni to przede wszystkim Krystyna, która z miejsca go omotała	wokół palca	„zorientowawszy się, iż może jej pomóc w przełamaniu	Milosińca
27.	taka, która potrafi poradzić kobietom, jak owinać sobie faceta	wokół palca	„I przekonąć je, by na sytuację awaryjną kupili stringi. Nie	Kuźnia głupców
28.	manipulacji potrzebami mężczyzny, żeby go urobić, owinać	wokół palca	„żeby stać się centrum jego świata? Może i jestem nieuleczalną	Kuźnia głupców
29.	ja potem, jak jej się to udało. Jakim cudem okrzyła sobie	wokół palca	faceta, którego wszyscy się bali. Wyjaśniła, że po prostu	Kuźnia głupców
30.	one z nami robia, panie Lucjanie... Potrąfiła sobie owinać nas	wokół palca	„Nawet się człowiek nie obejrzy i już jest usidłony. A ile my	Samo życie Odcinek 2...
31.	go przed nią ratować, nie rozumiesz?? Owineła sobie Leszka	wokół palca	! Ludziłam się, że tak nie jest. Ale widzę, że on kompletnie	Samo życie Odcinek 2...
32.	Zartujesz? Owinał ją sobie	wokół palca	...	Samo życie Odcinek 2...
33.	Ale muszę ci to powiedzieć... Ta kobieta owineła siebie ciebie	wokół palca	... Nie wiem, w jakim celu... A myślę, że ona nigdy nie działała	Samo życie Odcinek 2...
34.	Ale muszę ci to powiedzieć... Ta kobieta owineła siebie ciebie	wokół palca	... Nie wiem, w jakim celu... A myślę, że ona nigdy nie działała	Samo życie Odcinek 2...
35.	Tamtej głupiej Kingi już nie ma... Tanta mogłes sobie owinać	wokół palca	... ale z tą ci łatwo nie pójdzie...	Samo życie Odcinek 2...
36.	na samego siebie i na tę dzierlatkę, która owija go sobie	wokół palca	„Najbardziej złościło go to, że odpowiada mu taka rola.	Widma w mieście Bres...
37.	obecności Kurysów... O co zakład, że w ciągu tygodnia owinę go	wokół palca	?” – spytała Ludmiła, zwolenniczka trudnych wyzwań. Zaborzyły	Nie zabijaj pajków
38.	Trzy spotkania wystarczyły, by Pajakowski nie tyle owinał się	wokół palca	Ludmiły, ile wokół szyi. Zaczął ją dławić zazdrością i smut	Nie zabijaj pajków
39.	słodko-drapieżnie singielki, która owija sobie mężczyzn	wokół palca	„Ze zdjęć na Przysupę patrzyły mocno podkreślone tuszem oczy.	Przysupa
40.	Stanął przed nią, zamurzył dłoń w jej włosach, kosmyk okrzył	wokół palca	...	Ultra Montana
41.	Bo to nieprawda, że żył na Red Hill 23 w pensjonacie, okrzył	wokół palca	przez byłą konkubinę, która bez skrupułów dołała go z	Ultra Montana
42.	... Tak... Chwileczkę... Już... Owija facetów	wokół palca	Ciebie też wzięło - dodał ze śmiechem.	Schirza

Rys. 13. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej
owijać / owinać / okręcać / okrócić sobie (kogoś) wokół / koło / dookoła palca w NKJP

Przy dużej wariantywności czasownikowej korpus jednojęzyczny pozwala wskazać najczęściej używany związek⁹. W przypadku bułgarskiej jednostki *политически чадър* (*над някого / нещо*) w znaczeniu ‘wtedy, gdy się broni prawa człowieka, gdy jest on atakowany przepisami prawnymi’ najczęstszym połączeniem jest *разпъвам / разпъна политически чадър*¹⁰, ale obok niego występują także: *опъвам / опъна, разтварям / разтворя, спускам / спусна, слагам / сложа, разпервам / разперя, поставям / поставя, държа политически чадър (над някого / нещо)* (Колковска & Благоева, 2017) (rys. 14 i 15).

⁸ Mimo okazjonalnego użycia w połączeniu z czasownikiem *оплаща / opleś, omotać*.

⁹ W przypadku ukraińskiej jednostki *мурашки бігають / побігли (у когось) по спині / тілу* w znaczeniu ‘wtedy, gdy ktoś podlega silnym emocjom, np. niepokojowi czy strachowi’. W *Słowniku frazeologizmów języka ukraińskiego* pod. red. W. Wynnyka jednostka ma postać: *[аж] мурашки бігають (пробігають, лізуть і т. ін.) / побігли (пробігли, забігали, полізли і т. ін.) по спині (по тілу, за плечима і т. ін.)* (Винник) (2008).

¹⁰ W takiej podstawowej postaci jednostka ta znalazła się w *Słowniku nowych słów języka bułgarskiego* i *Słowniku nowych słów i znaczeń w języku bułgarskim*.

BNC Български национален корпус
Bulgarian National Corpus

Върху - English

«(POS=V)политически чадър» 🔍 Търсене

Асистент Подкорпуси

Намерени 12

Лев Десен

1	Или че ДПС не разпъва политически чадър над фирми, както успоредно с него заяви Хаза...	+
2	...а продължи. Райн вече е лапнал въдицата и си — търси политически чадър .	+
3	За нас е много важно първо да покажем, че няма да слагаме политически чадър срещу това да се проведе разследване.	+
4	...никната му от ДПС пък бях категорична, че няма да има политически чадър над никого.	+
5	Не намираме основание да има "политически чадър" от страна на НДСВ над Йордан Костадинов, каза...	+
6	...е се запитаха дали над главата над Ерман Занков няма политически чадър .	+
7	... управляващите ще демонстрират, че в коалицията няма политически чадър дори и за ДПС.	+
8	...а цялото общество ще трябва да види как за никого няма "политически чадър" .	+
9	По негови данни държавата била разтворила "политически чадър" над представителите на старите престъпн...	+
10	По негови данни държавата била разтворила "политически чадър" над представителите на старите престъпн...	+
11	рламента Хосеин Чауш обяви, че "ДПС не смята да поставя политически чадър над нарушителите".	+
12	...бил единственият човек от групата, който можел да осигури политически чадър в случай на провал.	+

Rys. 14. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej *политически чадър* w NKJB

Поиск по фразеологизмам

Поисковый текст: мурашки побегли

Параметры полнотекстового поиска:

- ☐ поиск по текстам с полнотекстовой ссылкой
- ☐ с упорядоченным порядком слов
- ☒ с лемматизацией
- ☒ с упорядоченными синонимами
- ☒ с синонимическими рамками
- ☒ с транслитерационными параметрами
- ☒ без упорядоченных расстояний между словами

Максимальная количество слов между поисковыми:

0

Найти в реестре

Видеть текст: Добавить в избранное: Добавить в избранное: Записать библиографический опис: Записать контексты

№	Библиографический опис
1004	Андреев И. Стекло легло: Оповідання / перекл. Солоуб В.; перекл. Соколов Л. — http://jvlib.com.ua/jvna-book/author/25694
1051	Ананьев В. Таинница гротского озера: Повесть / перекл. Калустян С. — http://chytarka.com.ua/ebooks/index.php?action=uri/authors
9438	Андреев С. Феликс Австрия: Повесть / http://www.e-reading.club/book.php?book=1033906
1800	Андреев Ю. Двенадцать обреченных: Роман / Украинский Центр — http://ukrcenter.com/library/read.asp?id=1732&read=true#top , 2001 (2003).
7516	Бабуля В. Синали з Веселия: Роман / перекл. Даукиев М. О.; перекл. Соучев М. — http://ukrcenter.com/literatura/Володимир_Бабуля/48832/Синали_з_Веселия_-_Книг_Дипло_1968_-_448_с
111	Баранов И. Сад Гетспланский: Роман / укл. Бельдй А. Я. — К.: Наук. думка, 2001. — 545 с. — (5-а циклоара). — ISBN 966-00-0634-9
9469	Базе В. Христ: постблудный детектив: Роман / http://www.e-reading.club/bookbyauthor.php?author=1011516 - К.: Фолио, 2011.
1042	Барри Д. Питер Пек: Повесть-казка / перекл. Коенко Н. — http://kashka.pp.ua/

Найдено: 79 Час поиска: 0.5152562 Размер контексту: 500

Андреев С. Феликс Австрия: Повесть / <http://www.e-reading.club/book.php?book=1033906>

Контексты

Контекст № 1

не гадувати про сорок днів Великого потопу і про Нове кочеч», — тихо мовив священник. А тоді, ніби гдава запитання Азель, здивовано зірнув на неї, зніва плечима і сказав: «Та нічого не змінилось, Азелью. Нічого не змінилось». Чогось мене заморозило, **мурашки побігли** по тілу — і я відчула, як зім'явся змалювати. Ну навіщо, навіщо Азелью втручався завжди несподівано, безглуздо. Я перевела погляд на Петра — його тарілка була порожня.

Кількість локалізацій пошукової фрази в джерелі: 1

Rys. 15. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej *мурашки бігають / побігли (у когось) по спині / тілу* w UNKL

6. Korpus jednojęzyczny pozwala określić częstotliwość użycia danej jednostki i przyporządkować ją do określonego rejestru stylistycznego, choć ze względu na fakt, iż jest on oparty na źródłach pisanych, proces przyporządkowywania powinien zostać uzupełniony o badania ankietowe. Połączenie tych dwóch metod pozwoliło na przykład potwierdzić przynależność polskiej jednostki (*jakby*) *piorun w miotłę strzelił* w znaczeniu ‘o takiej fryzurze, która jest niestaranna’ oraz jednostki ukraińskiej: *виносити мозок* ‘wtedy, gdy ktoś uporczywie kogoś o coś prosi, domaga się czegoś’ do frazeologii aktywnej w języku mówionym i zakwalifikować je do rejestru potocznego, jako że te frazeologizmy są prawie nieobecne w korpusie (rys. 16 i 17).

1.	wizyty u fryzjera wygląda, jakby (nie przysmerając)	piorun w miotłę	strzelił. Jak reagujesz?	Cosmopolitan	🟢
2.	się pomarszczyła od tego a ta nie no kompletnie nie jak	piorun w miotłę	strzelił..	Ciasto pedagogiczne p...	🟢

Rys. 16. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej
(*jakby*) *piorun w miotłę strzelił* w NKJP

The screenshot shows the UNKL search interface. On the left, there are search filters and parameters. The main area displays search results for the phrase 'виносити мозок'. The results list includes two entries: one by Kadyu M. Жорстоке небо (Povість) and another by Мукавський А. Після злочину (Повість). The context for the first entry is shown, starting with '— Ой і все... — вголос повторила жінка, відчуваючи, як утоміла перетворилася на зацікавленість в ній. Дівка здригалася, мавпіт розсердилася, обігнувши, що замість жалю чи розчарування відчуває полегшення. Натепер, так краще. Вона бачила нікому не виносити мозку. Завтра вона гарно виспиться, з'їде на роботу, напише заяву про звільнення, потім забере Артема з дитяцтва, повернеться додому і... розпочне нове життя. Жінка потягулася, пружнувши суглоби, і піднялася. Вставши знову поглянула на промовисто'.

Rys. 17. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej
виносити мозок w UNKL

1.	Jak mnie wylał, to przez pół roku nie miałam z czego żyć.	Зębь в сцiанє	Tutaj jak nie masz ustawionej rodziny albo przyjaciół, to	Zywina	🟢
2.	sportowymi. W związku z tym postanowiliśmy wbić	зєбь в сцiанє	, ale obsłużyć imprezę najlepiej, jak tylko potrafimy.	Niedaleko od prawdy	🟢
3.	z kasą nie przyjdzie, bo instytucja zbankrutuje. Wtedy wbić	зєбь в сцiанє	! Wiersz pisany dawno temu, stale jest na czasie, bo wciąż	Dziennik Zachodni	🟢
4.		Зєбь в сцiанє		Gazeta Wrocławska	🟢
5.	Gąsiorowski. Do zamknięcia zakładu, choćbyśmy mieli wbić	зєбь в сцiанє	, nie dopuścimy. Przypomnijmy, że w wyniku zamknięcia zakładu	Gazeta Wrocławska	🟢
6.	tamtego nie ma. Kto wziął, kto ruszał - utniij głowę, wbić	зєбь в сцiанє	- nie wiadomo.	Dziela	🟢
7.	był zupełnie inny motyw i dlatego ja ciągle wbiwalem	зєбь в сцiанє	. Ja w tym widziałem spór polityczny, bo mnie chodziło o		🟢
8.	że jeśli kasa wyczerpie środki, to świadczeniobiorca -	зєбь в сцiанє	, a świadczeniobiorca - na cmentarz.		🟢

Rys. 18. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej
wbić / wbić zębь в сцiанє w NKJP

7. Korpus jednojęzyczny pozwala na podstawie kontekstu określić znaczenie wątpliwych jednostek frazeologicznych, np. *wbijać / wbić zęby w ścianę*¹¹ w znaczeniu ‘wtedy, gdy nie ma niczego do jedzenia’, które zostały wyodrębnione na podstawie badań ankietowych. Poniższe konteksty rozszerzają to znaczenie o ‘bycie w trudnej sytuacji życiowej, zwłaszcza finansowej’ (rys. 18).

8. Korpus jednojęzyczny pozwala na sprawdzenie częstotliwości łączliwości rzeczowników występujących przed jednostką frazeologiczną, np. w przypadku frazeologizmu *od siedmiu boleści* w znaczeniu ‘o kimś (o czymś) nic niewartym, marnym i do niczego’ poza dominującymi w ankietach rzeczownikami wskazującymi osoby zajmujące się różnymi pracami (głównie fachowiec, lekarz) odnajdujemy też wskazania rzeczowników nieosobowych, np. restauracja, dywagacje, komenda itp. (rys. 19).

1.	po okolicy i odkryłem tam taką restaurację obok	od siedmiu boleści	Zamówiłem setę i piwko, żeby tylko poszło jak	Wolna Trybuna	●
2.	walających się po mieście ludzi Elerta, tajemników	od siedmiu boleści	których nawet ślepy rozszefowałby bez trudu i	Stawka większa niż z...	●
3.	się i koniec. Trzymałam tylko w garści tę swoją wypłatę	od siedmiu boleści	. Pomyślałam, że jak pójdę do jakiegoś pensjonatu i	Mojry	●
4.	bo wypadnie państwu chleb, mówię, jedźcie apokalipsy	od siedmiu boleści	.	Świat dla opornych	●
5.	I dlaczego? Dlatego, że starej pannie, że Luizie, tej	od siedmiu boleści	. zachciało się polskie dziecię ratować». A także swój	Cudzoziemka	●
6.	Henryka Korotyńskiego zatrudnowanej Moralista	od siedmiu boleści	; czytelnicy 'Życia Literackiego' z artykułu Zygmunta	Mój wybór : rzeczy m...	●
7.	to wydaje mi się, że w swojej publikacji Moralista	od siedmiu boleści	redaktor Korotyński popiepnia także drugi błąd,	Mój wybór : rzeczy m...	●
8.	śmierć z obrzydzenia. Spójrz na siebie, Gąsior, japiście	od siedmiu boleści	z tecką i w butach za milion. Wszyscy zdęchacie albo	Biały krak	●
9.	- Rozprząć tego Corleone	od siedmiu boleści	- obiecał. A ciebie... - pomimo protestów opowiedział,	Wilk... i śmierć ban...	●
10.	Ciągał ją za sobą dryblas z ASP, pokrzykany malarz	od siedmiu boleści	. Jędrzek zwrócił na nich uwagę. Zupełnie do siebie nie	Sonata dla Natalii	●
11.	ja będę ciebie przyjmował, ale przyjmie cię, stolarzu	od siedmiu boleści	terminator Stacho albo Jurek. Do nich idź. Oni są	Pokolenie	●
12.	- Znowu le dywagacje	od siedmiu boleści	- wzdycha Ewa -. Przyszłość to księga zamknięta na	Znak Army	●
13.	- Oho, da radę, wyznawca	od siedmiu boleści	!.. Tak jak ostatnim razem, co?... Gdy mieszałyśmy	Zydówkę nie obługuj...	●
14.	i wykortakaniu. Narzycją go też "postopowcem	od siedmiu boleści	!". Natomiast powszechny szacunek otacza piękna i	Niezmąry Książę Poni...	●
15.	tego badaka - rozczulił się Rysiek - kontestatora	od siedmiu boleści	, naiwniacka. Zobacz, jakie to wgle, blade. I to	Rose Café i inne opo...	●
16.	Moin bytem, ale ja nie mierzyłam w szyję, tylko w pośrę	od siedmiu boleści	.	Szaletstwa Panny Ewy...	●
17.	feralny piątek... gdyby nie ci partacze, ci strażnicy	od siedmiu boleści	- byliśmy dziś państwem bogatym, potężnym, od Buga do	Gazeta Wyborcza	●
18.	Filozofowie od świętego Franciszka, strategii	od siedmiu boleści	. Dzurawili ludzi, w której wszyscy płynęliśmy -	Gazeta Wyborcza	●
19.	Posąg Matki Boskiej	od siedmiu boleści	w bazylice w Szasztynie cieszy się w Słowacki podobną	Gazeta Wyborcza	●
20.	- Ej, wy, reżyszy	od siedmiu boleści	! Kto chce zarobić parę rubli, niech wypucuje mój	Gazeta Wyborcza	●
21.	jest drugą naturą. Ciemne kontrakty menedżerów	od siedmiu boleści	relacjonowane są elegancko i z wyrozumiałością. Teraz	Gazeta Wyborcza	●
22.	tytuł. To nie takie proste. Na przykład "Don Juan	od siedmiu boleści	" - za dużo powiedziane, "Cma w ciemności"	Monografia grzechów ...	●
23.	Och, ty Don Juanie w spódnicy,	od siedmiu boleści	i ósmego smutku. To nie jest kondycja dla kobiety. Sam	Monografia grzechów ...	●
24.	Byliśmy żeglarskami	od siedmiu boleści	; tyle tylko że ja oangi szereg miesięcy spędziłam na	Orinoko	●
25.	dla Anglików. Przybywali tam napierw pionierzy	od siedmiu boleści	; szumowiny londyńskie, odpadki społeczne. Pohattan i	Orinoko	●
26.	Postaw przy mnie nawet teraz tego łwa salonowego	od siedmiu boleści	; nawet nos mam bardziej arystokratyczny, och, ale on ma	Jęzele ze mną pojedz...	●
27.	czernastu uczniów. Była to cała, jak mówiono, "komenda	od siedmiu boleści	". Każdy uczeń był z innego pułku i w innym mundurze.	Pigularz	●

Rys. 19. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej *od siedmiu boleści* w NKJP

9. Korpusy narodowe pozwalają ustalić warianty alternatywne w jednostkach frazeologicznych. Na przykład oprócz słownikowej formy jednostki frazeologicznej *kuty na cztery nogi* w znaczeniu ‘o kimś, kto jest bardzo sprytny, doświadczony’ korpus wskazuje też na istnienie połączeń *kuty na cztery łapy*¹² / *kopyta* (rys. 20).

¹¹ Jednostka ta nie jest zarejestrowana w WSJP; USJP podaje: (Choć) wbić zęby w ścianę ‘zwrot podkreślający bezradność wobec jakiejś sytuacji, zwłaszcza wobec braku żywności’.

¹² Ten wariant potwierdzają też dane ankietowe.

1.	...sam wszystko nawiał. Ale Nickiepo to lis, oj, jaki to Lis	kuty na cztery łapy? Sam bym tak chciał, tyle że nie umiem, bo za bardzo	Wolna Trybuna	
2.	- Tak, bracie, ale to był spisek	kuty na cztery łapy. On, bracie, wcale nie nazywał się Wicelo, tylko Lemke	Księga urwisów	
3.	oczy i włosy koloru słonia. Choć nieco starszy od Jarka i	kuty na cztery łapy, nie wywyszał się, był dobytym konspirem. Chadzał	Wielbił na stepie	
4.	Ai podokreski z radości. Krzepki to cwaniak,	kuty na cztery łapy, ten wie, co w trawie piszczy. W butelkę nabieć się nie	Kariera Nikodema Dyż...	
5.	siebie. Dziarska też jest zły, bo mu rewir pada, ale on nie	kuty na cztery łapy, ma ekipę ściągającą z knajp w centrum haracz za	Sennote	
6.	kosztowało. Takówkarz, młody Merina, nie był jeszcze	kuty na cztery łapy, bo nie umiał skryć ocenianego mnie wzrostu i przez	Madagaskar okrutny c...	
7.	ciał młodzieńców. Tyberiusz pomyślał, że to jakiś	kuty na cztery łapy, pej i że jemu, Tyberiuszowi, znów niepotrzebnie	Tyberiusz Cezar	
8.	mówią szepem: ani jedno, ani drugie, w istocie jest	kuty na cztery łapy, perfidny i groźny.	Tyberiusz Cezar	
9.	tudzież na łodzi dzierzył wiodo kulawy Arasjbo,	kuty na cztery łapy czarownik szczerp Arawałków, zezowaty i brzydki jak	Biły Jaguar	
10.	- A tak, zaraz... Myślisz, że on głupi. Każdy diabeł jest	kuty na cztery łapy. Normalnie wyglądał. W garniturze był, samochód miał	Przed górami, przed ...	
11.	Heniek - powiedziała po jego wyjściu - to rzeczywiście drań	kuty na cztery łapy. Jestem pewna, że dojadę z nim pomyslnie.	Drugie Życie Doktora...	
12.	- Sokrates to był Zyd	kuty na cztery łapy - podchwycił i oznajmił z niekłamym podziwem dla	120 godzin, czyli Up...	
13.	Nie miał jednak na koncie ani jednego zwycięstwa w MS.	kuty na cztery łapy szef francuskiej ekipy Corrado Provera nie miał jednak	Dziennik Polski	
14.	romans, na gruzach monarchii powstają państwa narodowe i	kuty na cztery łapy kopyta freiter może wrócić do swego kraju.	Dziennik Polski	
15.	okrąg wyborczy. Ale ja w to nie wierzę. Zawsze był	kuty na cztery łapy. Dopóki jest tu Milo, nie pokaże się u nas.	Góra Trzech Szkielet...	
16.	ogóle nie zrozumiałe, że oni w to nie potrafili uwierzyć, że	kuty na cztery łapy cwaniak, jakim jest Rywin, z czym takim przychodzi,		

Rys. 20. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej *kuty na cztery łapy* w NKJP

10. Korpus jednojęzyczny pozwala na ustalenie obecności i częstotliwości negacji przed czasownikiem w jednostkach frazeologicznych, np. w jednostce (*coś*) *trzyma się kupy* 'wtedy, gdy coś ma sens' i antonimu (*coś*) *nie trzyma kupy* w znaczeniu 'wtedy, gdy coś nie ma sensu'. Dane korpusowe potwierdzają w tym wypadku większą równomierną częstotliwość wariantu zanegowanego¹³. Natomiast w przypadku jednostki pl. *nie dać sobie w kaszę dmuchać* oraz ukr. *he damu cobi w kawu naplyuwatu* w znaczeniu 'wtedy, gdy ktoś umie bronić swoich interesów, nie pozwala się oszukać' widać jednoznaczność przewagę wariantu z negacją (rys. 21, 22 i 23).

10.	innych faktów to relacjonowanych, a pozornie nie trzymających się kupy	- to jednak istotne przyczyny do zrozumienia dramatu, o którym	Upał i gorączka	
11.	procent. Rachunek prawdopodobieństwa przestaje trzymać się kupy		Nie tylko biegun	
12.	- Teorie dryfu lodu tam, w środku paku? Nie trzymają się kupy	- To wszystko inaczej działa. Przenoszenie siły wiatru na lód i	Nie tylko biegun	
13.	energiczną "zmijkę" całym ugrupowaniem nie dbając czy trzymają się kupy		Najkrócej zjść motyl...	
14.	- No właśnie. To się kupy nie trzyma. Gdyby po prostu zwiali...	...Ale polują na nas, robią,	Afrykanka	
15.	metrów dalej, w krzakach, po czym o nim zapomniał? To się kupy	nie trzyma. Nie z tego nie rozumiemy. - Może coś	Plamka światła	
16.	wymyślić ani jednego cudzoziemskiego kontaktu, żeby trzymał się kupy	, tak było ubogie moje życie.	Piszczek	
17.	wątpliwości, wokół niego jest właściwie mgła, fakty nie trzymają się kupy	, żadnej logicznej konstrukcji dopatrzeć się w nich nie może. W	Barzdo dużo pajacyko...	
18.	ich tknęło, pewnie patrzyłby za mordercą, nie w drugą stronę. To się kupy	nie trzyma.	Drzymalski przeciw R...	
19.	i "podgrzewają". Celem jest: być razem, być koło siebie, trzymać się kupy	, razem siebie pokrzepiać, razem siebie umacniać, razem	W krainie schorowane...	
20.	dat i miejsce (jak już chyba zaznaczymy), to jest moje trzymanie się kupy	konstrukcyjnej. Uświadomiłem też sobie, że może beztrako	Pamiętnik z Powstań...	
21.	jest przedstawiona jak twór nietrawny, trzymający się kupy	trochę z poparcia zachodnich demokracji, trzymać się bezwładu.	Legenda nowoczesności...	
22.	wtedy plany trzymają się rzeczywistości, wtedy plany trzymają się kupy	, a nie na odwrót - zazartował Witold.	Kariera na trzy karp...	
23.	Cale to opowiadanie po prostu nie trzyma się kupy	. Nie trzeba być wielkim fachowcem, aby wiedzieć, że amunicja	Kultura	
24.	nie wytrzymał i powiedział: - Chłopcze, to wszystko nie trzyma się kupy	, wymyśli jakąś lepszą wersję	Detektyw	
25.	do tej ostatniej trzeba schodzić na parter, po ledwo trzymających się kupy	schodach.	Gazeta Wrocławska	
26.	za niewielkie pieniądze bo to tam nie płaci się kupy	kaszy za otwarcenie firmy	Od relacji z wypraw...	
27.	(Jerzy dotknął ręką czoła badając, czy pięć klepek głowy trzyma się kupy)		Szaletstwa Panny Ewy...	
28.	w firmie, a z drugiej strony, to co pan w tej chwili mówi, to się kupy	nie trzyma.		
29.	A dlaczego? Trzyma się kupy			
30.	sens tej sprawy? Bo ja pami powiem: to po prostu nie trzyma się kupy	Jedynym usprawiedliwieniem takiego gremium jest narada		
31.	za panem Zdzisławem Montkiewiczem, jest coś z prawdy, czy to się kupy	trzyma?		
32.	Piękną powiedzinie i zdawabym się, że wszystko trzyma się kupy	w tym rozumowaniu, poza jednym słowkiem "zarzaca się". Skalski	Gazeta Wyborcza	
33.	oni proponują tanię. O co oskarżają? Ze roblem to za tania. To się kupy	nie trzyma, ale tydy właśnie prowadzi droga do dezorientacji	Gazeta Wyborcza	
34.	wtedy szczerze, ich argumenty są nieracjonalne i nie trzymają się kupy	, że wyciągają niewłaściwe wnioski, a w ogóle gospodarkę powinni	Gazeta Wyborcza	
35.	złotliwości włożył słowa Kaliguli w usta Jaremy, nie trzyma się kupy	, albowiem kronikarz wielce poważał Wiśniówkę. Najpewniej	Gazeta Wyborcza	
36.	światami, z doskonałym dźwiękiem, z normalną infrastrukturą. To się kupy	nie trzyma. I nie musi się trzymać, bo to jest państwowe, czyli w	Gazeta Wyborcza	
37.	wypożyczenie amerykańskie - ta oferta od początku nie trzymała się kupy	- uważa minister.	Gazeta Wyborcza	
38.	I dopłaty do paliwa rolniczego. Przecież to wszystko nie trzyma się kupy		Gazeta Wyborcza	
39.	wiceprezes Sędziowski - ale takie rozumowanie nie trzyma się kupy	Mówimy o inwestycji rzędu 500 mln dolarów i inwestorze spoza	Gazeta Wyborcza	
40.	Kmetkę policil mi jeden ze znajomych. To, co mówił, trzymało się kupy		Gazeta Wyborcza	

Rys. 21. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej (*coś*) *trzyma się kupy* w NKJP

¹³ Podobne wyniki podają dane ankietowe.

Przeszukiwano zbiorów zawierających 240,192,461 słów. Znalaziono 34 akapity pasujące do zapytania w 0.017s. Bieżąca strona zawiera 34 przykłady z 32 różnych tekstów.

1.	Upredzam: mój GEN nie dał sobie	w kaszę dmuchać	Siostry B.	
2.	zadziorno Żydówki, oczyszczone, nie dające sobie	w kaszę dmuchać	Pokolenie	
3.	w życiu prywatnym. Nie jestem bandytą, ale nie daję sobie	w kaszę dmuchać	Cosmopolitan	
4.	honor, o "my wam pokazemy" i o "my sobie nie damy	w kaszę dmuchać	Gazeta Wyborcza	
5.	przynajmniej jest ciekawie :P Lisa, nie daj sobie	w kaszę dmuchać	www.forumowisko.pl	
6.	potomek założyciela państwa, a dał sobie być możnowładcą	w kaszę dmuchać	forum.historia.org	
7.	potomek założyciela państwa, a dał sobie być możnowładcą	w kaszę dmuchać	forum.historia.org	
8.	powodzenie, byłam ładna i bystra, nie pozwalałam sobie	w kaszę dmuchać	Gdyby zamknęły kobie...	
9.	nad Osterhoffem, a ponieważ Fred jest silny i nie dał sobie	w kaszę dmuchać	Ultra Montana	
10.	twoja stanowczość, swoją zapalczywość. Nie dasz sobie	w kaszę dmuchać	BIALO-CZERWONY	
11.	że to trudny charakter, że to chłopak, który nie dał sobie	w kaszę dmuchać	Sztafeta	
12.	starsi i zwłaszcza zamożniejsi chłopcy nie pozwalali sobie	w kaszę dmuchać	Nie nadaje się, prze...	
13.	- Zaraz będzie awantura, bo Jędrzej nie pozwolił sobie	w kaszę dmuchać	Ostatni smok	
14.	nie zmasz dostatecznie. Nie należą do tych, którym można	w kaszę dmuchać	Znachor	
15.	z niewiasty osób z Polski, która mogłaby mu, jeśli trzeba,	w kaszę dmuchać	Polityka	
16.	politora roku Polska pokazywała Unii. Je nie dał sobie	w kaszę dmuchać	Polityka	
17.	bardzo boleśnie, skoro Lucki, który zwykle nie dał sobie	w kaszę dmuchać	Polityka	
18.	i kilkadziesiąt procent w sondażach. Nikomu nie dał sobie	w kaszę dmuchać	Tygodnik Ciecchanows...	
19.	głori dojrzałości nie dawaliśmy sobie tak znowu za bardzo	w kaszę dmuchać	Niedaleko od prawdy	
20.	zasady. Aby mówić głośno co się nie podobia i nie dać sobie	w kaszę dmuchać	Trybuna Śląska	
21.	praca, ale ma duże szanse na sukces, bo nie dał sobie	w kaszę dmuchać	Słowo Polskie Gazet...	
22.	dawał o sobie znać, ale miedziowi już nie pozwolili sobie	w kaszę dmuchać	Słowo Polskie Gazet...	
23.	w szkole. Podziwiam go za odwagę i za to, że nie dał sobie	w kaszę dmuchać	Dziennik Zachodni	
24.	Kaska należał do tych, które raczej nie pozwolił sobie	w kaszę dmuchać	Dziennik Zachodni	
25.	Pewna kucharka nie dał sobie	w kaszę dmuchać	Dziennik Zachodni	
26.	Faworyci nie dali sobie	w kaszę dmuchać	Dziennik Bałtycki	
27.	jedenastu facetów pewnych swego, którzy nie dali sobie	w kaszę dmuchać	Express Ilustrowany	

Rys. 22. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej
nie dać sobie w kaszę dmuchać w NKJP

Поиск по 6/0

Поисковый текст: в кашу наплювати

Параметры полнотекстового поиска:

- ☐ поиск по текстам с полнотекстовой кошкой
- ☐ с упорядочиванием порядка слов
- ☒ с лематизацией
- ☐ с упорядочиванием синонимов
- ☐ за синонимическими рандомом
- ☐ за грамматическими параметрами
- ☐ без упорядочивания вставки між словами

Максимальная кількість слів між пошуковими:

0

Знайти в реєстрі

а

а

а

Адапст

Ааріу

Поиск

Знайдено: 15 Час пошуку: 3.330276 Розмір контексту: 500

№	Бібліографічний опис
5338	Андрухович Ю. Перевірка : Роман. – blackvolyn.net/library/perveron.html - 200k
1584	Баранов І. Тигролови: Мопітурі : Роман: 36рмк - Київ : Наук. думка, 2004. – 368 с. – (Б-ка школяра).
11199	Батурин С. Окоронець : Роман. – http://www.ukrcenter.com
10031	Бредбері Р. Маріанські хроніки: Повість / перекл. Терех О. І.; / Бредбері Р. Маріанські хроніки: Повість, оповідання. - К.: Д. http://javalibre.com.ua/java-book/book/941
9089	Едовиченко Г. Куляниця : Роман / http://www.twirpx.com/library/ukraine/edovichenko_galina/ - X, 2012. - ISBN 978-966-14-47
5304	Гоголь М. Ніч проти Різдва : Оповідання / перекл. Рилський М. Т.; Вектори на кулі біля Диканьки – http://exlibris.org.ua/text/niz_protiv_ridka.html
5314	Дереш Л. Кулат : Поезія. – http://www.ukrcenter.com/library/read.asp?Id=2035&top. 2000-2001.
9787	Забужко О. Музей похитлих секретів : Роман - К.: Факт, 2009. - ISBN 978-966-359-293-0
10695	Мудра Джигранка : Кримсько-татарські народні казки : Казка / перекл. Теленко С.
7682	Номіс М. Українські приказки, прислів'я і таке інше : Довідкове видання. – http://ukrife.org/main/nomis/right.html
10401	Російські прислів'я та приказки : Прислів'я, приказки. – http://prilacka.pp.ua/world.html
9079	Франко І. Додаткові томи до збірання творів у п'ятдесяти томах. Т. 51.: Прозові переклади. 1876-1912. - К.: Наук. думка, 2008. 978-966-00-814-4

Rys. 23. Przykład konkordancji jednostki frazeologicznej
не дати собі в кашу наплювати в UNKL

4.5. Podsumowanie

Zarówno korpusy narodowe, jak i równoległe dwujęzyczne są istotnym narzędziem badawczym dla językoznawców. W przypadku badań konfrontatywnych w dziedzinie frazeologii narzędzia te stają się uzupełnieniem istniejących źródeł leksykograficznych – papierowych i elektronicznych. W szczególności korpusy pozwalają na zbadanie najnowszej frazeologii, ale również rejestrują procesy ewolucyjne zachodzące w zakorzenionych jednostkach. Istotne jest, że pojawienie się korpusów językowych przypada na okres tzw. bumu frazeologicznego. Dlatego źródła korpusowe pochodzące z lat dziewięćdziesiątych XX wieku aż do współczesności są doskonałym narzędziem do śledzenia zmian w zasobie frazeologicznym poszczególnych języków¹⁴. Roman Tymoshuk pisze:

Cechą najważniejszą korpusów językowych jest ich reprezentatywność i ich rozmiar. Na pewno do takich źródeł można zaliczyć korpusy narodowe języka bułgarskiego, polskiego i ukraińskiego. Wykorzystane w [...] badaniach korpusy równoległe znajdują się jeszcze w stadium rozwoju i wzbogacania zasobów, w związku z tym widać wyraźną różnicę w ich objętości w stosunku do korpusów narodowych. Jednak i one są narzędziem wystarczającym do odnalezienia podstawowych informacji na potrzeby tłumaczeniowe, dydaktyczne i naukowe. Współczesne korpusy równoległe języków słowiańskich ciągle się rozwijają. Ich parametry ilościowe i jakościowe doskonalą się, nadając użytkownikom coraz więcej możliwości. Wykorzystanie korpusów tekstów równoległych umożliwia nietrywialne rozwiązania dla wielu kwestii filologicznych (Tymoshuk, 2019, s. 210).

Niektórzy badacze podkreślają, że nawet zbiory tekstów o niewielkiej objętości mogą być korpusami (McEnery & Wilson, 1996, s. 21; Podhajecka, 2006, ss. 338–339). Takie podejście jest możliwe w przypadku zawężenia pojęcia korpusu do banku tekstów dobranych według określonego klucza, np. korpus zawierający tylko instrukcje obsługi, korpus ulotek medycznych itp. Takie narzędzia można określić mianem pamięci tłumaczeniowej i bez wątplenia mogą one znaleźć szerokie zastosowanie. Jednak dzięki zaprezentowaniu jednostki frazeologicznej w o wiele szerszym kontekście dowolny korpus jednojęzyczny pozwala na określenie znaczenia jednostki frazeologicznej; wskazanie na jej wariantywność w postaci elementów alternatywnych i fakultatywnych oraz stwierdzenie, czy dana jednostka jest już stabilna i zakorzeniona w języku, czy też zalicza się ona (lub jej warianty) do okazjonalizmów.

¹⁴ W 2010 roku został opublikowany *Речник на новите думи в българския език* [Słownik nowych słów w języku bułgarskim] (RNDBE), w którym zarejestrowano ok. 150 najnowszych jednostek frazeologicznych w języku bułgarskim. Badania, jak wyżej pokazano, opierały się na analizie korpusowej najnowszych tekstów.

Korpusy równoległe otwierają jeszcze inne możliwości, a coraz większa grupa badaczy docenia to narzędzie (Charciarek, 2016, 2017, 2018, 2019; Satoła-Staškowiak, 2015b; Tymoshuk, 2019). Przede wszystkim mowa tu o rygorystycznych i przyjętych ekwiwalentach obcojęzycznych w istniejących słownikach papierowych i innych opracowaniach. Zbiory równoległych tekstów pokazują przede wszystkim dużą liczbę translandów jednostek frazeologicznych i prezentują ich ciągi synonimiczne w konfiguracji transland – translat 1, 2, 3 itd. i wreszcie potwierdzają przypuszczenia o istnieniu jednostek bezekwiwalentnych. Dlatego najlepszą drogą do pracy nad określaniem znaczenia i ekwiwalencji jednostki frazeologicznej jest wyjście od sprawdzenia istniejących źródeł leksykograficznych.

Korpus pomaga ponadto w prześledzeniu procesów derywacyjnych, a nawet w określeniu z większą lub mniejszą dokładnością czasu pojawienia się nowej jednostki frazeologicznej w języku. Widać to na przykład w przypadku bułgarskiego frazeologizmu *сини мравки* w znaczeniu ‘o takich członkach partii Związek Sił Demokratycznych¹⁵, którzy formują pozapartyjną opozycję’. Jednostka datowana jest na podstawie danych korpusowych (gazety i literatura publicystyczna) na 1993 rok. W latach 2002–2003 częstotliwość jego użycia wzrasta, a następnie stopniowo zanika on wraz z dezaktualizacją opisywanego znaczenia. Podobny proces zachodzi w przypadku polskiej jednostki *pójść na kuroniówkę* w znaczeniu ‘wtedy, gdy ktoś otrzymuje zasiłek dla bezrobotnych’. Według danych korpusowych sformułowanie pojawia się w tym znaczeniu w latach dziewięćdziesiątych XX wieku, a jego szczytowe użycie przypada na drugą połowę lat dziewięćdziesiątych. Później stopniowo maleje jego frekwencja aż do zaniku po 2010 roku. Natomiast ukraińska jednostka *помаранчева революція* ‘o takiej serii protestów i wydarzeń politycznych na Ukrainie, które były spowodowane sfałszowaniem wyborów prezydenckich w 2004 roku’ według danych korpusowych pojawiła się w 2004 roku, szczytowe użycie zaś zanotowała w latach 2005–2011. Z kolei frazeologizm *зелені чоловічки* ‘o takich żołnierzach, którzy są uzbrojeni i prowadzą zbrojne działania na Krymie oraz na terytorium wschodniej Ukrainy’ według danych korpusowych pojawił się w nowym znaczeniu¹⁶ w 2014 roku i tylko w takim funkcjonuje do dziś.

¹⁵ Bg. SDS lub pl. ZSD, czyli *Съюз на демократичните сили* – Związek Sił Demokratycznych.

¹⁶ Do 2014 roku ten frazeologizm oznaczał przybyszy z innej planety.

5. Frazeologiczne homonimy międzyjęzykowe

5.1. Ustalenia terminologiczne

W tym rozdziale mowa będzie o takich bułgarskich, polskich i ukraińskich frazeologizmach, które są zbieżne pod względem formalnym (podobieństwo komponentów / części mowy)¹, graficznym i fonetycznym, ale mają różne znaczenia bądź zakres stosowania albo też odmienną stylistykę. Na określenie takich jednostek w językoznawstwie sławistycznym najczęściej używa się terminu homonimy międzyjęzykowe² lub *fałszywi przyjaciele* (*tłumacza*), bg. *фалшиви приятели* (*на преводача*)³, ukr. *фальшиві друзі перекладача* / *хибні друзі перекладача*. W bułgarskiej tradycji językoznawczej w stosunku do omawianego zjawiska stosowany jest również termin aproksymat (por. Karpaczewa, 1987, s. 46). Wprowadzenie go do językoznawstwa polskiego m.in. w publikacji *Pułapki leksykalne. Słownik aproksymatów bułgarsko-polskich* (Karpaczewa i in., 1994) było próbą uporządkowania terminologii na potrzeby translatoryki i językoznawczych badań teoretycznych. Postulat bułgarskich językoznawców nie wszedł jednak do powszechnego zastosowania w lingwistyce. Prawdopodobnie stało się tak za sprawą istnienia dziesiątków innych terminów, które powstały wcześniej lub później⁴.

Badania nad homonimią językową były i są prowadzone głównie na materiale leksykalnym, chociaż samo zjawisko, jak podkreślają poszczególni badacze, należy do zagadnień z zakresu morfologii (słotwotwórstwa, fleksji), leksykologii, frazeologii, składni i badań nad kontekstem (Wojan, 2004, s. 73, 2010). O ile poszczególne zjawiska stały się przedmiotem analizy na materiale jednego języka, o tyle konfrontacja

¹ Podobieństwo formalne oznacza również, że nawet przy innym brzmieniu każda część składowa frazeologizmu odpowiada części składowej jednostki w innym języku, por. bg. / pl. *цена* (*rozszerzenie*) *косма* (*włos*) *на* (*na*) *две* (*dwie* / *dwoje*).

² Termin został wprowadzony przez ukraińskiego poetę i tłumacza Maksima Rylskiego w pracy pt. *Из думок перекладача* w 1954 roku i szybko zyskał popularność zarówno wśród naukowców radzieckich, jak i zagranicznych.

³ Sam termin jest kalką frazeologiczną z języka francuskiego (*faux amis*) i został użyty w pracy Maxime'a Koesslera i Jules'a Deroquigny'ego pt. *Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais* w 1928 roku (Koessler & Deroquigny, 1928).

⁴ Obszerny wykaz terminów w poszczególnych językach i szkołach językoznawczych wraz z ich pochodzeniem i zastosowaniem możemy odnaleźć w pracach Katarzyny Wojan (Wojan, 2010, ss. 277–281), Małgorzaty Majewskiej (Majewska, 2002, s. 57) i Radosława Kalety (Kaleta, 2014, ss. 31–40), a także Macieja Jaskota (Jaskot, 2013).

polsko-bułgarska, polsko-ukraińska i bułgarsko-ukraińska koncentruje się niemal wyłącznie na słownictwie. Należy tu wymienić prace Marty Karpaczewej poświęcone aproksymatom bułgarsko-polskim (Karpaczewa, 1985, 1987, 2002; Карпачева, 1989; Карпачева & Симеонова, 1988), Wesely Manczewej poświęcone homonimii językowej bułgarsko-ukraińskiej (Манчева, 1999), Mariji Bednarz o homonimii językowej polsko-ukraińskiej (Беднаж, 1999a, 1999b, 1999c, 1999d, 2000), Bożeny Zinkiewicz-Tomanek (Zinkiewicz-Tomanek, 1998), Hanny Karaszczuk i Olgi Pryjmaczok (Karaszczuk & Pryjmaczok, 2006). Na materiale słownikowym polsko-ukraińskim homonimy były badane przez Natalii Misjac i Ałłę Bilous (Місяць & Білоус, 1997); powstał również *Ukraińsko-polski słownik homonimów i paronimów międzyjęzykowych* autorstwa Iryny Kononenko i Oresta Śpiwaka (Кононенко & Співак, 2008). Problem homonimii językowej w dziedzinie polsko-ukraińskiej frazeologii onomastycznej podjęła Ałła Krawczuk (Кравчук, 1998). O trudnościach w tłumaczeniu polskich i ukraińskich jednostek frazeologicznych pisała z kolei Marta Abuzarova (Abuzarova, 2016). Pierwsze spostrzeżenia o fałszywych przyjaciółach tłumacza w opracowaniach leksykograficznych na materiale polskim i ukraińskim zostały podsumowane w artykułach M. Jaskota i W. Sosnowskiego (Jaskot & Sosnowski, 2017) oraz na materiale polskim i bułgarskim w artykułach D. Blagowej, M. Jaskota i W. Sosnowskiego (Blagoeva i in., 2019; Благоева i in., 2019).

Z literatury poruszającej omawiane zagadnienie wynika, że w przypadku języków, w których leksemy są podobne pod względem formalnym i semantycznym, homonimy międzyjęzykowe są liczone w setkach, a w obrębie jednego języka nawet w tysiącach. Homonimy frazeologiczne⁵ natomiast są bardzo słabo zbadane i mają znacznie mniejszą frekwencję. O kilku przypadkach homonimii frazeologicznej wewnątrzjęzykowej wspomina Danuta Buttler w publikacji *Polski dowcip językowy* na materiale języka polskiego, definiując te jednostki jako „formalną zbieżność dwóch związków wyrazowych – jednostki stałej i luźnego, doraźnego połączenia, lub dwu frazeologizmów utworzonych niezależnie od siebie w różnych dziedzinach słownictwa” (Buttler, 2001). Nawet mała próbka materiałowa przedstawiona przez badaczkę pozwala stwierdzić, że zjawisko jest bardzo ciekawe, ale jednak za słabo poznane.

Podsumowując, należy stwierdzić, że bez względu na rozbieżności terminologiczne poszczególni autorzy badają istotę tego samego zjawiska. W niniejszej pracy ograniczyłem się do użycia dwóch terminów: *homonim międzyjęzykowy* i *fałszywy przyjaciel tłumacza*. Takie ograniczenie wydaje się wystarczające do przedstawienia pierwszych wniosków badawczych.

⁵ Np. *radosna twórczość* ma trzy homonimy: 1. działanie beztroskie, bezmyślne (homonim frazeologiczny), 2. rzecz wykonywana bez talentu, nieumiejętnie (drugi homonim – również frazeologiczny), 3. twórczość, która sprawia radość (homonim dosłowny, produkt językowy) (*Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*, b.d.).

5.2. Fałszywi przyjaciele tłumacza

Autorzy pierwszej definicji tego pojęcia (Koessler & Derocquigny, 1928) wyodrębnili trzy podstawowe cechy fałszywych przyjaciół. Są to: wspólna etymologia i forma jednostki oraz inne znaczenie. Te trzy cechy można przypisać jednostkom frazeologicznym w różnych językach. Walerij Akulenko, badając to zagadnienie na rosyjsko-angielskim materiale leksykalnym, zdefiniował je jako „jednostki leksykalne o zbliżonym kształcie, ale niekoniecznie znaczeniu” (Акуленко, 1969, s. 372). Mario Wandruszka w pracy pt. *Die ‘falschen Freunde’ des Übersetzers* opisał je jako: „słowa w dwóch lub większej liczbie języków mające bardzo podobną lub taką samą formę, przez co łatwo jest uwierzyć, że mają to samo znaczenie” (Wandruszka, 1978, s. 215). Sofia Hucishvili (Хуцишвили, 2010, s. 29) w swoich badaniach mówi o „odpowiedniościach międzyjęzykowych o charakterze homonimicznym”. Katarzyna Wojan (Wojan, 2004, ss. 103–104) natomiast podkreśla złożoność porównywania przynajmniej dwóch leksemów homonimicznych ze względu na to, że homonimia jest różnie pojmowana, co znalazło odzwierciedlenie w wielu słownikach.

Na postawie istniejących definicji, które mają zastosowanie przede wszystkim do leksemów, można przyjąć, że w przypadku frazeologii fałszywymi przyjaciółmi tłumacza będą zwroty zbliżone na poziomie formalnym (np. pod względem zawartości komponentów i podobnym brzmieniu), ale różniące się znaczeniem całości. Na przykład we wszystkich trzech analizowanych w niniejszej publikacji językach powszechnie używaną i zakorzenioną w systemach ze względu na pochodzenie biblijne jest wyrażenie bg. *алфа и омега*, pl. *alfa i omega*, ukr. *альфа і омега*. Podobieństwo formalne jest wyraźne: trzy składniki o podobnym brzmieniu i podobnej etymologii. Na poziomie semantycznym różnica jest jednak znacząca. W języku polskim jednostki tej używa się w znaczeniu: ‘o kimś, kto wie wszystko i uważany jest za autorytet’⁶, w języku bułgarskim: ‘o czymś, co jest najważniejszą i najistotniejszą częścią czegoś’, natomiast w ukraińskim: ‘wtedy, gdy coś jest początkiem i końcem czegoś’ lub ‘o czymś, co jest najważniejszą i najistotniejszą częścią czegoś’. Jak widać z powyższego przykładu w żaden sposób nie można sugerować się podobieństwem formalnym ani wspólnym pochodzeniem frazeologizmów, które ponadto nie mogą być rozpatrywane w oderwaniu od kultury narodowej, gdyż ta wykształca nowe znaczenia poszczególnych jednostek.

W definicji fałszywych przyjaciół Maxime’a Koesslera i Jules’a Derocquigny’ego mowa jest również o tym, że dany leksem przynależy do pewnej określonej cywilizacji i, co za tym idzie, jego znaczenie funkcjonuje w odniesieniu do

⁶ To znaczenie potwierdza WSJP oraz badania ankietowe (100% respondentów w taki sposób zdefiniowało znaczenie wyrażenia). Przytaczane drugie znaczenie (Abuzarova, 2016; Космеда і ін., 2017) ‘gdy coś jest początkiem lub końcem czegoś’ praktycznie nie ma odzwierciedlenia w polskich źródłach.

poszczególnych kultur (Koessler & Derocquigny, 1928). Analiza jednostek frazeologicznych pokazuje, że ze względu na wielokomponentowość i metaforyczność korelacja język-kultura jest w nich jeszcze bardziej widoczna, niż ma to miejsce w odniesieniu do jednostek poziomu leksykalnego. Jednak zarówno w przypadku leksemów, jak i frazeologizmów poziom semantyczny jest związany z językowym obrazem świata funkcjonującym w danej społeczności. W charakterze ilustracji przytoczę przykład frazeologizmu (*jak*) *krewność*, który dla Polaków ma znaczenie ‘wtedy, gdy coś przychodzi z wielkim trudem’, podczas gdy Ukraińcy używają zwrotu *крив із носа* ‘wtedy, gdy coś jest robione bez względu na wszystko’.

I. Kononenko, analizując językowy obraz świata na podstawie wybranych frazemów polskich i ukraińskich, wymienia kilka par homonimów frazeologicznych, m.in. pl. *wypłynąć na czyste wody* ‘wtedy, gdy ktoś wyszedł z trudnej sytuacji, pokonał trudności’⁷ – ukr. *виплинути на чисту воду* ‘wtedy, gdy ktoś się otwiera przed kimś i staje się widocznym’); pl. *wpaść w oko* ‘wtedy, gdy coś lub ktoś się spodobało / spodobał’ – ukr. *впасти в око* w znaczeniu ‘wtedy, gdy ktoś coś lub ktoś wyróżnia się i zwraca tym samym na siebie uwagę’⁸; pl. (*aż*) *uszy puchną* ‘wtedy, gdy ktoś nie może słuchać dłużej czegoś, bo to coś jest za głośne, nieprzyjemne’ – ukr. (*аж*) *вуха пухнуть* ‘wtedy, gdy coś się bardzo chce zrobić’⁹; pl. *z sercem* ‘o czymś, co się robi z wielką chęcią i rzetelnie’ – ukr. *із серцем* ‘o czymś, co się robi z gniewem, złością’; pl. *dać dęba* ‘wtedy, gdy ktoś ucieka’ i ukr. *даму (бпізату) дуба* ‘wtedy, gdy ktoś umiera’ (Kononenko, 2017). W tej grupie znajdują się zarówno prasłowiańskie zwroty, jak powstałe w późniejszym okresie.

Większa ilustracja materiałowa tego zjawiska została przedstawiona przez autorkę w postaci spisu homonimów i paronimów polsko-ukraińskich frazeologizmów w liczbie 90 jednostek (Кононенко & Співак, 2008, ss. 308–323). Specyfiką tego opisu słownikowego jest to, że na liście znalazły się takie jednostki, które różnią się jednym ze znaczeń, por. pl. *dawać / dać (komuś) słowo*; ukr. *давати / даму (комусь) слово* w znaczeniu ‘wtedy, gdy ktoś komuś coś obiecuje i przekonuje kogoś o prawdziwości tego, co mówi’; ukr. *давати / даму (комусь) слово* w znaczeniu ‘wtedy, gdy komuś udziela się pozwolenia na wystąpienie’. Takie jednostki możemy zaliczyć do grupy częściowych międzyjęzykowych homonimów frazeologicznych. Natomiast jednostki typu ukr. *впасти у вуха* ‘wtedy, gdy ktoś usłyszał coś i się dowiedział czegoś’ i pl. *wpadać / wpaść¹⁰ w ucho* ‘o takiej piosence lub melodii, którą łatwo się zapamiętuje’, można zaliczyć do homonimów absolutnych.

⁷ W podanych przykładach podaję eksplikację znaczeń za pomocą swoich modeli definicyjnych.

⁸ Jest to drugie znaczenie tego frazeologizmu, które jest zbieżne z polskim.

⁹ Drugie znaczenie frazeologizmu pokrywa się z polskim.

¹⁰ Podaję tę jednostkę z formą czasownika niedokonanego i dokonanego, gdyż obie funkcjonują w języku polskim.

5.3. Analiza materiału badawczego

Wyodrębnienie homonimicznych jednostek frazeologicznych z wyekscerpowanego materiału należało przeprowadzić wieloetapowo. Najpierw do każdej jednostki zostały przyporządkowane modele definicyjne, a następnie frazeologizmy zostały zestawione według zbieżności formalnej (podobieństwo komponentów / części mowy), graficznej i fonetycznej i wreszcie sprawdzone pod kątem znaczenia. Dzięki temu wyodrębniły się następujące grupy homonimów:

1. Absolutne międzyjęzykowe homonimy frazeologiczne, czyli takie, których wszystkie znaczenia w poszczególnych językach są odmienne, por. przykłady:

bg.	pl.	ukr.
<i>вземам / взема (приемам, приема) (нещо) присърце</i>	<i>brać / wziąć sobie (coś) do serca</i>	<i>брати / взяти (щось) близько до серця</i>
‘wtedy, gdy ktoś jest w gotowości do zrealizowania czegoś’	‘wtedy, gdy ktoś czymś się przejmuje i traktuje coś bardzo poważnie’	‘wtedy, gdy ktoś czymś się przejmuje i traktuje coś bardzo poważnie’
<i>одрал кожата (на някого)</i>	<i>zdzierać / zedrzyć skórę (z kogoś)¹¹</i>	<i>здирали / зидрали / знімали / зняли / лунути / злунути шкуру</i>
‘o kimś, kto jest bardzo podobny do kogoś’	‘wtedy, gdy ktoś wyzyskuje kogoś materialnie i ustala na coś wysokie ceny’	‘wtedy, gdy ktoś wyzyskuje kogoś materialnie i ustala na coś wysokie ceny’
<i>излизам / изляза от кожата си</i>	<i>wychodzić / wyjść ze skóry</i>	<i>зі шкіри лізти</i>
‘wtedy, gdy ktoś jest bardzo zdenerwowany i się złości’	‘wtedy, gdy ktoś bardzo dużo pracuje, bardzo się stara’	‘wtedy, gdy ktoś bardzo dużo pracuje, bardzo się stara’
<i>на дневен ред</i>	<i>na porządku dziennym</i>	<i>на порядку денному</i>
‘o czymś, co ma być dokonane w najbliższym czasie’	‘o czymś, co jest normalne i nie budzi zdziwienia’	‘o takim spisie zagadnień, które mają być rozpatrzone’
<i>изпивам / изпия (до дъно) горчивата чаша</i>	<i>wypić / wychylić czarę / kielich gorczy</i>	<i>випити гірку чашу (страждань)</i>
‘wtedy, gdy ktoś poddany jest ciężkim próbom’	‘wtedy, gdy ktoś poniósł porażkę lub doznał nieszczęścia’	‘wtedy, gdy ktoś poniósł porażkę lub doznał nieszczęścia’

¹¹ Wyrażenie *skóra zdarta (z kogoś)* odpowiada znaczeniem jednostce bułgarskiej.

bg.	pl.	ukr.
<i>целя / разцеля косяма на две</i>	<i>dzielić / rozdzielać / rozszczepiać</i> <i>włos na czworo / na dwoje</i>	–
‘o kimś, kto jest bardzo skąpy’	‘wtedy, gdy ktoś zbyt dokładnie coś analizuje’	
<i>имам капаци на очите си</i>	<i>mieć klapki na oczach</i>	–
‘wtedy, gdy ktoś jest ograniczony, ma wąskie horyzonty’	‘wtedy, gdy ktoś nie umie spojrzeć krytycznie na coś, jest zaślepiony’	
<i>(като) мокра кокошка</i>	<i>(wyglądać) (jak) zmokła kura</i>	<i>(як) мокра курка</i>
‘o kimś, kto jest nieszczęśliwy i zawstydzony’	‘o kimś, kto jest przemoczony i wygląda marnie i nieładnie’	‘o kimś, kto źle wygląda, jest niezdecydowany i leniwy’ ¹²
–	<i>suszyć (komuś) głowę</i>	<i>сушити голову</i>
	‘wtedy, gdy ktoś się domaga czegoś’	‘wtedy, gdy ktoś zastanawia się nad czymś intensywnie’
<i>бия се (тупам се, удрям се) в (но) гърдите</i>	<i>bić się / uderzać się / uderzyć się w pierś / piersi</i>	<i>бити себе в груди</i>
‘wtedy, gdy ktoś się chwali, dużo obiecuje’	‘wtedy, gdy ktoś żałuje czegoś, okazuje skruchę i przyznaje się do winy’	‘wtedy, gdy ktoś pod przysięgą zapewnia kogoś o czymś’
–	<i>nawijać (komuś) makaron na uszy</i>	<i>вішати (комусь) локиину (на вуха)</i> ¹³
	‘wtedy, gdy ktoś długo mówi o czymś, co jest nieistotne’	‘wtedy, gdy ktoś kogoś oszukuje i celowo wprowadza w błąd’
<i>варя се в собствен сос</i>	<i>smażyć się / kisić się / dusić się we własnym sosie</i>	<i>варитися у власному соку</i>
‘wtedy, gdy ktoś bardzo się martwi, oczekując czegoś’	‘wtedy, gdy ktoś spotyka się ciągle z tymi samymi ludźmi i zajmuje własnymi sprawami’	‘wtedy, gdy ktoś spotyka się ciągle z tymi samymi ludźmi i zajmuje własnymi sprawami’

¹² Takie znaczenie podaje *Словник фразеологізмів української мови* pod redakcją Wasyla Wynyka (Винник, 2008). Ankiетowani użytkownicy wskazywali na znaczenie ‘o kimś, kto jest przemoczony’.

¹³ W języku ukraińskim wyrażenie *вішати (комусь) локиину (на вуха)* jest kalką językową z rosyjskiego. Więcej na temat kalk zob. rozdział 7.

bg.	pl.	ukr.
имам ръка (в нещо) ‘wtedy, gdy ktoś jest w coś zamieszany i brał udział w czymś’	mieć rękę (do czegoś) ‘wtedy, gdy ktoś ma zdolności do robienia czegoś i dzięki temu osiąga w tej dziedzinie sukcesy’	–
–	(jak) krew z nosa ‘wtedy, gdy coś przychodzi z wielkim trudem’	кров із носа ‘wtedy, gdy coś jest robione bez względu na wszystko’
навивам си / навия си на пръста ‘wtedy, gdy ktoś sobie coś wmówił’	owijać / owinąć / okręcać / okręcić sobie (kogoś) wokół / koło / dookoła palca ‘wtedy, gdy ktoś kogoś sobie podporządkowuje całkowicie, uzależnia kogoś od siebie’	обвести (когось) навколо пальця ‘wtedy, gdy ktoś oszukuje kogoś, zawodzi go’
показвам / покажа (на някого) къде (де) зимуват раците ‘wtedy, gdy ktoś nie zgadza się z kimś, że się w czymś myli i wyraża groźbę, że kogoś przekona o złym postępowaniu’	pokazać (komuś), gdzie raki zimują ‘wtedy, gdy ktoś zemścił się na kimś w sposób bardzo dotkliwy’	показати, де раки зимують ‘wtedy, gdy ktoś kogoś poucza, sprawiając mu kłopoty’
виждам / видя звезди посред бял ден / по пладне ‘wtedy, gdy ktoś jest poddawany próbom, odczuwa wielkie trudności, kłopoty’	zobaczyć wszystkie gwiazdy ‘wtedy, gdy ktoś mocno i boleśnie się uderzył lub przewrócił i widzi przed oczami błyski’	побачити зірочки перед очима ‘wtedy, gdy ktoś mocno i boleśnie się uderzył lub przewrócił i widzi przed oczami błyski’
върви ръка за ръка ‘wtedy, gdy coś jest ściśle związane z czymś innym, towarzyszy czemuś innemu’	iść ręką w rękę ‘wtedy, gdy ktoś zgodnie współpracuje, działa wspólnie’	іти рука в руку ‘wtedy, gdy ktoś zgodnie współpracuje, działa wspólnie’
хвърлям / хвърля (си) думите на вятра ‘wtedy, gdy ktoś mówi na próżno, stara się przekonać kogoś o czymś, ale bezskutecznie’	rzucać / rzucić słowa na wiatr ‘wtedy, gdy ktoś składa obietnice, ale potem ich nie dotrzymuje’	кидати слова на вітер ‘wtedy, gdy ktoś mówi na próżno, bez namysłu i nie przywiązuje wagi do tego, co mówi’

bg.	pl.	ukr.
на тъмно ‘wtedy, gdy coś się robi tajnie, w ukryciu, nielegalnie’	po ciemku ‘wtedy, gdy coś się robi w ciemnościach, w nocy, bez światła’	у (в) потемках ‘wtedy, gdy coś się robi w ciemnościach, w nocy, bez światła’

2. Częściowe międzyjęzykowe homonimy frazeologiczne, czyli takie, które mają jedno (z wielu) wspólne znaczenie, por. przykłady:

bg.	pl.	ukr.
надигам / надигна глас 1. ‘wtedy, gdy ktoś wyraża niezadowolenie z powodu kogoś lub czegoś’ 2. –	podnosić / podnieść głos 1. ‘wtedy, gdy ktoś wyraża niezadowolenie z powodu kogoś lub czegoś’ 2. ‘wtedy, gdy ktoś zaczyna mówić głośniejszym głosem, bo jest podirytowany’	піднімати / підняти голос 1. – 2. ‘wtedy, gdy ktoś zaczyna mówić głośniejszym głosem, bo jest podirytowany’ 3. ‘wtedy, gdy ktoś zaczyna mówić i wyrażać swoje myśli’ 4. ‘wtedy, gdy ktoś deklaruje swoje prawa’ 5. ‘wtedy, gdy ktoś wzywa do pewnych działań, broni kogoś lub czegoś’
тежка артилерия 1. ‘o takich argumentach, które są skuteczne i wykorzystywane w skrajnych przypadkach’ 2. <i>pot., iron.</i> ‘o kimś, kto jest ociężały, leniwy i wolno myśli’	ciężka artyleria 1. – 2. <i>pot., iron.</i> ‘o kimś, kto jest ociężały, leniwy i wolno myśli’	важка артилерія 1. ‘o takich argumentach, które są skuteczne i wykorzystywane w skrajnych przypadkach’ 2. –
(има) тежка ръка / тежка (ми) е ръката 1. ‘o kimś bardzo surowym w stosunkach z innymi ludźmi’ 2. ‘o kimś, kto silnie i boleśnie uderza’ 3. ‘wtedy, gdy komuś coś idzie opornie, coś się nie udaje i trudno osiągnąć sukces’	mieć ciężką rękę 1. ‘o kimś bardzo surowym w stosunkach z innymi ludźmi’ 2. ‘o kimś, kto silnie i boleśnie uderza’ 3. ‘wtedy, gdy komuś coś idzie opornie, coś się nie udaje i trudno osiągnąć sukces’	мати важку руку 1. – 2. ‘o kimś, kto silnie i boleśnie uderza’ 3. ‘wtedy, gdy komuś coś idzie opornie, coś się nie udaje i trudno osiągnąć sukces’

bg.	pl.	ukr.
<i>бяла смърт</i> 1. – 2. – 3. ‘o takiej śmierci, która została spowodowana zimowymi warunkami pogodowymi’	<i>biała śmierć</i> 1. ‘o czymś, co jest solą lub cukrem’ 2. ‘o czymś, co jest kokainą’ 3. ‘o takiej śmierci, która została spowodowana zimowymi warunkami pogodowymi’	<i>біла смерть</i> 1. ‘o czymś, co jest solą lub cukrem’ 2. ‘o czymś, co jest kokainą’ 3. –
<i>вдигам / вдигна на крак(а) (някого)</i> 1. – 2. ‘wtedy, gdy ktoś zmienił czyjś stan / coś zmieniło czyjś stan (np. zdrowia) ze złego na dobry’ 3. –	<i>stawiać / postawić (kogoś / coś) na nogi</i> 1. – 2. ‘wtedy, gdy ktoś zmienił czyjś stan / coś zmieniło czyjś stan (np. zdrowia) ze złego na dobry’ 3. ‘wtedy, gdy zrywa się kogoś ze snu, mobilizuje’	<i>поставити (когось) на ноги</i> ¹⁴ 1. ‘wtedy, gdy ktoś kogoś wychował’ 2. ‘wtedy, gdy ktoś zmienił czyjś stan / coś zmieniło czyjś stan (np. zdrowia) ze złego na dobry’ 3. –
<i>увисвам / увисна във въздуха</i> 1. ‘wtedy, gdy ktoś znalazł się / coś znalazło się w sytuacji bez wyjścia’ 2. – 3. ‘wtedy, gdy brak realnej podstawy do czegoś i dowodów na coś’	<i>wisieć w powietrzu</i> 1. – 2. ‘wtedy, gdy istnieje duże prawdopodobieństwo, że coś się zdarzy’ 3. –	<i>висіти / повисати / повиснути в повітрі</i> 1. ‘wtedy, gdy ktoś znalazł się / coś znalazło się w sytuacji bez wyjścia’ 2. – 3. –
<i>давам / дам (на някого) думата</i> 1. ‘wtedy, gdy udziela się komuś pozwolenia na wystąpienie’ 2. ‘wtedy, gdy ktoś komuś coś obiecuje i przekonuje kogoś o prawdziwości tego, co mówi’	<i>dawać / dać (komuś) słowo</i> 1. – 2. ‘wtedy, gdy ktoś komuś coś obiecuje i przekonuje kogoś o prawdziwości tego, co mówi’	<i>давати / дати (комусь) слово</i> 1. ‘wtedy, gdy udziela się komuś pozwolenia na wystąpienie’ 2. ‘wtedy, gdy ktoś komuś coś obiecuje i przekonuje kogoś o prawdziwości tego, co mówi’

¹⁴ Wyrażenie ma także trzecie znaczenie: ‘wtedy, gdy ktoś zmobilizował kogoś / coś zmobilizowało kogoś do jakichś działań’ zbienne z polskim *postawić na (równe) nogi (kogoś / coś)* i bułgarskim *ставям / поставям (вдигам / вдигна) (някого) на крак*.

bg.	pl.	ukr.
<i>на ръка</i> 1. 'wtedy, gdy pieniądze są wypłacane w gotówce' 2. –	<i>na rękę</i> 1. 'wtedy, gdy pieniądze są wypłacane w gotówce' 2. 'o takiej sytuacji, która jest korzystna dla kogoś i mu odpowiada'	<i>на руку</i> 1. – 2. 'o takiej sytuacji, która jest korzystna dla kogoś i mu odpowiada'
<i>заблудена овца</i> 1. 'o kimś, kto zmienił swoją drogę życiową, przestał wierzyć lub zmienił wiarę' 2. –	<i>błędna owca</i> 1. – 2. 'o kimś, kto jest pozbawiony celu i sensu życia'	<i>блудна вівця</i> 1. 'o kimś, kto zmienił swoją drogę życiową, przestał wierzyć lub zmienił wiarę' 2. –
<i>алфа и омега</i> 1. 'o czymś, co jest najważniejszą i najistotniejszą częścią czegoś' 2. – 3. –	<i>alfa i omega</i> 1. – ¹⁵ 2. 'o kimś, kto wie wszystko i uważany jest za autorytet' 3. – ¹⁶	<i>альфа і омега</i> 1. 'o czymś, co jest najważniejszą i najistotniejszą częścią czegoś' 2. – 3. 'wtedy, gdy coś jest początkiem i końcem czegoś'

5.4. Podsumowanie

Analiza materiału językowego potwierdza ogólnie znaną zasadę, że im bliższe jest formalne podobieństwo między językami, tym częściej występuje zjawisko istnienia fałszywych przyjaciół tłumacza, zauważalne zarówno na poziomie leksykalnym, jak i frazeologicznym. Wyodrębnianie frazeologicznych homonimów językowych jest jednak zadaniem niezwykle trudnym. Po pierwsze jest to spowo-

¹⁵ W tym znaczeniu związek ten nie jest odnotowany w żadnych źródłach leksykograficznych. W badaniach nad frazeologicznymi paralelami rosyjsko-polskimi Volodymyr Dubichynskyi, Adam Jaskólski i Dorota Muszyńska-Wolny odnotowują to znaczenie w języku polskim jako drugie (Дубичинский, Яскульский, & Мушиньска-Вольны, 2021, s. 100) na podstawie następującego przykładu z NKJP: *EWG to przeżyje, ale wspólny pieniądz, alfa i omega przyszłej unii, narodzi się w wieku XXI.*

¹⁶ W Polsce zgodnie z katolicką tradycją religijną alfa i omega (początek i koniec) to słowa wygłaszane podczas błogosławienia ognia, od którego zapala się paschał przed nabożeństwem Wigilii Paschalnej, tj. w Wielką Sobotę. Kapłan wtedy przemawia: *Chrystus wczoraj i dziś* (żłobiąc pionowe ramię krzyża), *Początek i Koniec* (kapłan żłobi poziome ramię krzyża), *Alfa* (kapłan kreśli literę A), *i Omega* (kapłan kreśli literę Ω).

dowane zbyt małą liczbą prac poświęconych temu tematowi, a po drugie faktem, iż w odróżnieniu od leksemów zwroty frazeologiczne cechuje mniejszy międzyjęzykowy współczynnik regularności na linii forma-znaczenie. Ów współczynnik skutkuje tym, że absolutne międzyjęzykowe homonimy frazeologiczne nie stanowią tak licznej grupy jak homonimy leksykalne. O wiele więcej jest częściowych homonimów, co z kolei jest związane z wieloznacznością frazeologizmów i wykształcaniem się nowych znaczeń u etymologicznie podobnych frazemów na gruncie narodowym.

Bez wątpienia w spokrewnionych genealogicznie językach łatwiej wyodrębnić zbieżne formalnie jednostki, natomiast przeszkodą staje się osadzenie kulturowe poszczególnych frazeologizmów. Dzięki analizie materiału za pomocą modeli definicyjnych i eksplikowaniu znaczeń jednostek frazeologicznych ze wszystkimi obecnymi w nich znaczeniami możliwe jest przyporządkowanie ekwiwalentów, np. pl. *nawijać (komiś) takaron na uszy* – ukr. *присікти / внакти (комуś) на вуха*; ukr. *вішати (комуś) локишину (на вуха)* – pl. *nabijać / nabić (kogoś) w butelkę*; ukr. *важка артилерія*, bg. *тежка артилерия* – pl. *wytaczać / wytoczyć ciężkie działa*; bg. *имам рѣка (в нещо)* – pl. *maczać palce / paluchy / paluszki (w czymś)*; pl. *suszyć komiś głowę* – ukr. *виносити (комуś) мозок*; ukr. *кров із носа* – pl. *za wszelką cenę* i bg. *на всяка цена*; pl. *iść jak krew z nosa* – ukr. *як мокре горить*; pl. *stawiać / postawić (coś / kogoś) na nogi* – ukr. *підняти (щось / когось) на ноги*; pl. *owijać / owinąć / okręcać / okręcić sobie (kogoś) wokół / koło / dookoła palca* – ukr. *тримати (когось) на короткому повідку*; ukr. *обвести (когось) навколо пальця* – pl. *wystawiać / wystawić (kogoś) do wiatru*. Należy jednak podkreślić, że w taki sposób dochodzi do swego rodzaju podmiany komponentu kulturowego w jednym języku na komponent kulturowy w drugim, gdyż na poziomie systemowym element kulturowy nie wpływa na ekwiwalencję międzyjęzykową. Maciej Jaskot i Jurij Ganoshenko (Jaskot & Ganoshenko, 2015, s. 118) piszą:

Jest rzeczą naturalną, że podstawowym zadaniem odpowiedniego oddania pragmatyki w leksykografii jest pełne zrozumienie znaku językowego, przekraczające barierę etnojęzykową, w oparciu o asymetrię etnomentalnych kulturowych. Oznacza to, że leksykograf musi uporać się z dwoma (lub więcej) językowymi obrazami świata i leksyką bezekwiwalentną.

6. Wzbogacanie zasobu frazeologicznego

6.1. Kalkowanie i zapożyczanie frazeologizmów

Jednym z głównych źródeł wzbogacania zasobu frazeologicznego języków bułgarskiego, polskiego i ukraińskiego jest proces zapożyczania i kalkowania frazemów z języków obcych, a dokładniej rzecz biorąc, z tak zwanych języków normalizowanych (Mackey, 1976), inaczej nazywanych prestiżowymi. Pod pojęciem języka prestiżowego rozumiem za Jadwigą Zieniukową taki język, który jest skodyfikowany, posiada normę ponaddialektalną i ma zastosowanie w najważniejszych sferach aktywności człowieka (w tym w sferze sacrum). Ponadto powinien występować w różnych stylach funkcjonalnych i umożliwiać użytkownikom wyrażanie za jego pomocą dowolnych treści (Zieniukowa, 2003). Do takich języków dawców w historii języków słowiańskich należały greka¹, łacina, język francuski, niemiecki (głównie dla języka polskiego), rosyjski (dla języka ukraińskiego), turecki (dla języka bułgarskiego) a obecnie przede wszystkim język angielski w jego odmianach brytyjskiej, amerykańskiej i brukselskiej².

Anglicyzacja, amerykanizacja i brukselizacja są zjawiskami powiązanymi, ale należy zaznaczyć pewne różnice w ich pojmowaniu. O anglicyzacji możemy mówić, gdy dana jednostka frazeologiczna trafia do innych języków bez względu na to, czy jest to odmiana brytyjska czy amerykańska. Za amerykanizmami idą całe zachowania językowe, np. w sposobie konstruowania neologizmów frazeologicznych. Brukselizacja z kolei wiąże się z przejmowaniem obcych wzorów językowych przez odmianę języka angielskiego i dotyczy głównie terminologii unijnej, zatem sfer takich jak prawo, ekonomia, finanse i polityka. Wymienione odmiany języka angielskiego posiadają tzw. moc³ lub prestiż i wynikającą z niego

¹ Na przykład greckiego pochodzenia jest wciąż aktywne we wszystkich trzech językach wyrażenie: bg. *дясна ръка*; pl. *prawa ręka*; ukr. *права рука*.

² „Język brukselski” – jest odmianą języka angielskiego stosowaną w strukturach UE, tworzoną przez urzędników i polityków, których językami ojczystymi w większości są inne języki niż angielszczyzna, a zatem powstającą na bazie struktur występujących w innych językach: głównie – we francuskim, rzadziej – niemieckim, włoskim, hiszpańskim, polskim itd. (Kłosińska, 2016).

³ Większa czy mniejsza moc języka nie zależy od jego struktury gramatycznej, słownictwa, frazeologii czy stopnia komplikacji struktury fonetycznej. Ma za to związek ze zjawiskami zewnątrzjęzykowymi (pozajęzykowymi), a w szczególności z faktem, że jakiś język jest narzędziem komunikacji pozwalającym przekazywać (komunikować) ważne informacje tym, którzy są ważni dla użytkowników języka. Waga i znaczenie odbioru tych informacji zależą od oceny mówiących (Miodunka, 1990, s. 40).

zdolność do rozprzestrzeniania się i wypierania innych języków (Mackey, 1976). Moc języka można zatem zdefiniować jako kulturowy, gospodarczy i polityczny potencjał określonej wspólnoty, sprawiający, że znajomość jej języka daje przewagę (kulturalną, ekonomiczną, polityczną, edukacyjną) nad tymi, którzy tego języka nie znają. Jest to także główny czynnik decydujący o popularności danego języka poza granicami kraju. Uzyskanie maksymalnej mocy języka jest zazwyczaj celem polityki językowej danego państwa lub wspólnoty.

Ujmując procesy kalkowania i zapożyczania diachronicznie, można zauważyć pewną prawidłowość w znaczeniu i mocy poszczególnych języków w historii Polski, Ukrainy i Bułgarii. W języku bułgarskim w związku z dominacją turecką można odnaleźć liczne turcyzmy frazeologiczne (Македонска, 1966, ss. 322–331), np. bg. *ножът опира / опре о / в кокала, близо до ума, иде ми отръки*. Wszystkie trzy języki przyjmowały galicyzmy w związku z modą na język francuski, np. fr. *tuer le temps* – bg. *убивам / убия време*, pl. *zabijać / zabić czas*, ukr. *вбивати час*; fr. *faire ombre, projeter une ombre* – bg. *хвърлям сянка*, pl. *rzucić cień*; ukr. *кидати тінь*; fr. *à première vue* – bg. *от пръв поглед*, pl. *od pierwszego wejrzenia*, ukr. *з першого погляду*; fr. *voir la vie en rose* – bg. *гледам (на света) през розови очила*, pl. *patrzeć (na kogoś / coś) / widzieć (kogoś / coś) przez różowe okulary*, ukr. *дивитися крізь рожеві окуляри (на когось / щось)*.

W okresie dominacji radzieckiej język rosyjski posiadał swoją moc i we wszystkich trzech językach widoczne są ślady kalkowania frazeologii z języka rosyjskiego, np. ros. *мокрое дело*⁴ – bg. *мокра поръчка*, pl. *mokra robota*, ukr. *мокра справа*. W języku polskim i bułgarskim są one słabsze, w ukraińskim silniejsze. Takie wywodzące się z języka rosyjskiego kalki frazeologiczne jak *iść / pójść w odstawkę, wlec się w ogonie, w trymiga* czy bułgarskie (*камо*) *мокра кокошка, вземам / взема (приемам / приема) (нещо) за чиста монета, подрязвам / подрежа крилата (на някого)* i in. cechuje już bardzo niska aktywność w języku współczesnym, a niektóre z nich można nawet zaliczyć do archaizmów. Niektórzy badacze (Стишов, 2015, s. 35; Черемська, 2002, s. 45) podkreślają, że w przypadku języka ukraińskiego silniej niż w języku polskim i języku bułgarskim obserwowane były i są nadal wpływy rosyjskie. Na Ukrainie język rosyjski utrzymuje swoją moc dzięki takim źródłom, jak np. popularność portali społecznościowych i internetu⁵, publikacje książkowe, programy telewizyjne i seanse kinowe, sztuki teatralne i gry komputerowe, co skutkuje obecnością w ukraińskim między innymi następujących kalk: *дах поїхав / їде / поїде* (ros. *крыша поехала / едет / поедет*), ukr. *виносити мозок* (ros. *выносить мозг*), *переводити / перевести (на когось)*

⁴ Wyrażenie pochodzi z dziewiętnastowiecznego slangu kryminalnego funkcjonującego w Imperium Rosyjskim.

⁵ Rosyjskojęzyczna sieć internetowa.

стрілки (ros. *переводить стрелки*), *нерівно дихати (до когось)* (ros. *неровно дышать*)⁶. Należy jednak zaznaczyć, że następuje wyraźny spadek kalkowania, zapożyczania i aktywnego użycia rusycyzmów frazeologicznych w języku ukraińskim, por. *по цимбалах* zamiast ros. *по барабану* (zob. Tymoshuk i in., 2018, s. 235).

Przykładem ewolucji znaczenia frazeologizmu, polegającej na stopniowej utracie pierwotnego znaczenia zapożyczonego razem z kalką, może być ukraińskie wyrażenie (*як*) *мокра курка*. Słownik frazeologizmów języka ukraińskiego (Винник, 2008) podaje takie znaczenie frazeologizmu: ‘про жалюгідну на вигляд або безвольну, нерішучу людину’, drugie znaczenie to ‘osoba pozbawiona inicjatywy’. Znaczenia te odpowiadają definicji rosyjskich słowników, dane ankietowe natomiast potwierdziły inne znaczenie: ‘o kimś, kto przemógł’.

W ostatnim dziesięcioleciu XX i na początku XXI wieku na Ukrainie następuje dynamiczna demokratyzacja, której towarzyszą zmiany paradygmatu wartości i jako skutek – świadomości językowej. Ukraiński, podobnie jak inne współczesne języki, podlega uniwersalnym tendencjom do demokratyzacji i internacjonalizacji. W efekcie tych procesów innowacje frazeologiczne pochodzenia angielskiego zaczynają w nim dominować wśród innych zapożyczeń (por. Sosnowski i in., 2018). Kalki (głównie z różnych odmian angielskiego) w sferze prawa, polityki, gospodarki, nauki, kinematografii oraz innych dziedzin życia stały się powszechnie używane w wyniku rozszerzenia kontaktów Ukrainy z innymi państwami.

W skali procentowej wyekscerpowany współczesny materiał językowy pokażał, że 98% kalk w językach bułgarskim, polskim i ukraińskim pochodzi z różnych odmian języka angielskiego (w tym stare, ale nadal aktywne amerykanizmy, np. bg. *заравям / заровя томахавката*, pl. *zakopywać / zakopać topór wojenny*, ukr. *закопати / зарити сокиру війни*), pozostałe 2% to sporadyczne kalki z innych języków.

Jednym z najbardziej jaskrawych procesów zachodzących w językach słowiańskich jest tendencja do tzw. internacjonalizacji leksyki (Karpilovskaja, 2009; Koriakowcewa, 2009; Акуленко, 1969; Благоева, 2005, 2008; Колковска, 2006; Ю. Стоянова, 1999). Polega ona na tworzeniu się międzynarodowego zasobu słownictwa i odbywa się drogą kalkowania i zapożyczania wyrazów i wyrażeń oraz adaptowania ich na gruncie nowego języka. Internacjonalizacja we frazeologii to zjawisko zapożyczania i kalkowania zwrotów z każdej odmiany języka angielskiego lub dowolnego języka pośrednika. W taki sposób analizowane języki słowiańskie wpisują się w postępującą globalizację językową.

Ważne miejsce w procesie umiędzynaradawiania języków ma intensywny proces kalkowania odbywający się na różnych płaszczyznach języka: leksykalnej

⁶ Przykłady pochodzą z *Leksykonu aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej* (Tymoshuk i in., 2018).

(zarówno strukturalnej, jak i semantycznej), gramatycznej (zarówno morfologicznej, jak i składniowej)⁷ i wreszcie frazeologicznej. W przypadku tej ostatniej mówimy również o tzw. kosmopolityzujących kalkach językowych (Rudnicka, 2010)⁸, co potwierdziły badania najnowszej frazeologii bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej.

Zjawisko kalkowania i zapożyczania frazeologii jest związane z wielowiekowym funkcjonowaniem wszystkich trzech języków w tradycji kultury europejskiej oraz wzorowaniem się na obyczajowości i zwyczajach (w tym językowych) z obcych kultur. W zasobie frazeologicznym języka bułgarskiego, polskiego i ukraińskiego odnajdujemy liczne jednostki frazeologiczne zaczerpnięte z Biblii i innych tekstów religijnych, z mitologii, tekstów literackich, filmów, reklam, wypowiedzi znanych osób (tzw. słowa skrzydlate) i szeroko pojętego dyskursu medialnego. Takie zwroty jak bg. *звездея на програмата*, pl. *gwóźdź programu*, ukr. *цвях програми*; bg. *последен вик / писък на модата*, pl. *krzyk mody*, ukr. *крик моди*; bg. *буря в чаша вода*, pl. *burza w szklance wody*, ukr. *буря у склянці води*, weszły na stałe do języka i cechują się nadal dużą aktywnością⁹.

Dawno zapożyczone jednostki, które nabrały nowego kolorytu na gruncie języka biorcy, częstokroć nie są odbierane jako obce. Nikolaï Szański, badając frazeologię języka rosyjskiego, podkreśla, że cała masa kalk frazeologicznych przybrała postać zwrotów, których obcojęzyczność jest zupełnie nieodczuwalna. Owo poczucie swojskości zapożyczonych frazeologizmów można wytłumaczyć faktem, że związki składniowe wyrazów i ich semantyczne relacje niczym się nie różnią się od tych rdzennych w danym języku (Шанский, 1969, s. 144). Zatem zaliczenie danej jednostki do kalk jest możliwe tylko drogą konfrontacji języka dawcy i języka / języków biorców przy zastosowaniu różnych kryteriów.

6.2. Ustalenia terminologiczne

Pierwszy problem, który się pojawia podczas analizy materiału, to określenie samego pojęcia kalki. Z obszernej literatury tematu (Kononenko, 2012; Obara, 1989; Rudnicka, 2010; Skorupka, 1953; Szerszunowicz, 2004; Zabawa, 2015; Благоева, 2005; Гаврилова, 2018; В. А. Ткаченко, 1989; Черемська, 2002) wynika, że zjawisko kalkowania jest różnie ujmowane, a konfrontacji można dokonać, jedynie

⁷ Do nich można zaliczyć tendencje analityczne w językach słowiańskich (Jabłońska, 2016; Sosnowski, 2011).

⁸ Autorka analizuje w swojej pracy kalki składniowe, które są bardzo zbliżone do frazeologicznych.

⁹ Istnieją też kalki, które wychodzą z użycia w związku z wygaśnięciem samego zjawiska, np. ang. *light pen* – pl. *pióro świetlne*, ukr. *світлове перо*, bg. *світлинна писалка*. Wynalazek nigdy nie uzyskał większej popularności, został zastąpiony innymi i obecnie ma znikome zastosowanie.

uciekać się do kompromisu między poszczególnymi tradycjami językoznawczymi. To samo zjawisko bywa bowiem nazywane w językoznawstwie repliką frazeologiczną (Skorupka, 1953), paralelizmem frazeologicznym (Szerszunowicz, 2004), ukrytym zapożyczeniem lub zapożyczeniem tłumaczeniowym (ukr. приховане запозичення, перекладне запозичення) (О. Б. Ткаченко, 1971). Jednak najczęściej wobec omawianego tu fenomenu stosuje się pojęcie kalki frazeologicznej, czyli takich „jednostek frazeologicznych, które są tłumaczeniami obcych wzorów (złożeń lub połączeń wyrazowych)” (Obara, 1989). Może to być „wyraz lub wyrażenie utworzone za pomocą rodzimych elementów językowych według wzoru semantycznego języka obcego” (Polański, 1999). Można też mówić o „przeniesieniu nowych wyrażeń za pomocą kopiowania modeli innych języków i wypełnianiem ich elementami (języka biorcy)” (Ужченко, 2005, s. 123) lub o „słowie, jego osobnym znaczeniu, wyrażeniu, zapożyczonym z innych języków poprzez tłumaczenie dosłowne (zazwyczaj częściami)” (Encyklopedia Języka Ukraińskiego; EUM, 2007, s. 245).

Z powyższych definicji wynika, że kalka jest tłumaczeniem (dosłownym) lub kopią obcojęzycznego modelu, może być wyrazem lub wyrażeniem i oddana jest za pomocą rodzimych elementów języka. Ponadto należy dodać, że niektórzy zaliczają kalki do zapożyczeń, a inni do tłumaczenia dosłownego. Wielu za kalki uznaje tylko bezpośrednie tłumaczenia wzorów i tym samym pomija konstrukcje składniowe i morfologiczne, inni zaś odróżniają zapożyczenia od kalk, a jednostki hybrydowe zaliczają do kategorii zapożyczeń.

Materiał zaczerpnięty z trzech analizowanych języków pomaga uporządkować niektóre kwestie terminologiczne, gdyż proces kalkowania w języku polskim, opartym na alfabecie łacińskim, oraz w językach bułgarskim i ukraińskim, opartych na alfabecie cyrylicy, odbywa się różnymi drogami. Zapożyczeniem właściwym we frazeologii będzie jednostka, która występuje w takiej samej formie jak w tekście źródłowym.

Dla języka polskiego są one charakterystyczne, ponieważ dominująca większość kalk pochodzi z języków opartych na alfabecie łacińskim, podczas gdy w bułgarskim i ukraińskim zapożyczanie napotyka trudność w postaci graficznej, fonetycznej i morfologicznej adaptacji składu leksykalnego pożyczki językowej. Dla ilustracji tej odmienności procesu zapożyczania przywołajmy kilka przykładów. W polszczyźnie mamy *deadline*, *by the way*, *one-night stand*, *coming out* (obok używanego zwrotu *wychodzić / wyjść z szafy*), *chapeau bas*, *headhunter* (obok równoległe funkcjonującej jednostki *łowca głów*, a po ukraińsku wyrażeniu temu odpowiada ekwiwalent *мисливець за головами*, a po bułgarsku *ловец на глави*). Oto kolejne przykłady w trzech językach: pl. *home page* (bg. *домашна / начална страница*, ukr. *домашня сторінка*), pl. *hotspot* (bg. *гореща точка*, ukr. *гаряча точка*), pl. *hot link* (bg. *гореща връзка*, ukr. *гаряче посилання*), pl. *second-hand* (obok

z drugiej ręki; bg. *втора ръка*, ukr. *секонд-хенд* (wariant *секонд-генд*)), pl. *skinhead* (bg. *бръснати глави*, ukr. *скінхед* (*бритоголовий*)). W językach bułgarskim i ukraińskim zapożyczanie napotyka trudność w postaci graficznej, fonetycznej i morfologicznej adaptacji składu leksykalnego pożyczki językowej (por. bg. *таргет група*¹⁰, ukr. *секонд-хенд*, ukr. *камінг-аут*, ukr. *ху із ху* obok *ху є ху*, ukr. *хот нюз* obok *гарячі новини*, ukr. *хоум відео* obok *домашнє відео*, ukr. *олд скул*)¹¹.

Drugi problem, który rodzi się podczas analizy materiału językowego, to trudność w rozgraniczeniu rdzennych zwrotów i samych kalk będących paralelizmami frazeologicznymi. Takie wątpliwości wśród językoznawców wzbudzają między innymi następujące frazeologizmy w języku bułgarskim, polskim i ukraińskim: pl. *wierzchołek góry lodowej* (Благоева, 2005), *mapa drogowa* (Kłosińska, 2016; Waszakowa, 2009, s. 19; Zabawa, 2015, s. 313)¹². Nie wiadomo, czy pojawienie się tych zwrotów jest wynikiem procesu kalkowania, czy też paralelizmem opartym na metaforycznym nadaniu nowego sensu istniejącemu już wyrażeniu. Podobne spostrzeżenia zawarła w artykule Iryna Kononenko:

Można zaobserwować pojawienie się bliskich pod względem obrazowości zwrotów w różnych językach świata. Takie wyrażenia, jak *wisienka na torcie* / *вишенька на торті*, *pachnieć naftaliną*¹³ / *пахнути нафталіном*, *napisać lewą nogą* / *написати лівою ногою*, *wisieć na telefonie* / *висіти на телефоні*, *wezwać na dywanik*¹⁴ / *викликати на килим* itp. stały się internacjonalizmami. Podobne frazeologizmy są dowodem na stworzenie pewnego europejskiego, a nawet jeszcze szerszego lingwokulturowego konglomeratu. Procesy przyswojenia jednostek frazeologicznych jednego typu odbywają się w dzisiejszych czasach na tyle szybko, że czasami nie jest możliwe ustalenie pierwotnego źródła ich utworzenia (Kononenko, 2017, s. 131).

Jak zatem ustalić, czy dana jednostka jest kalką, czy nie? Po pierwsze w kalce powinny być ukryte ślady jej pochodzenia, czasami dokładne źródło, w którym pojawiło się wyrażenie. Tak może być w przypadku takich wyrażeń, jak: ang. *to give the green light*¹⁵, bg. *давам* / *дам зелена светлина* / *улица* (na *някого*), pl. *dawać* / *dać zielone światło*, ukr. *давати* / *дати зелене світло*; ang. *Silicon*

¹⁰ Obok *целева група*.

¹¹ Jednym ze sposobów ukraińskiej nominacji derywacyjnej jest wykorzystanie środków graficznych języka źródłowego do przetwarzania derywatów o strukturze hybrydowej (Karpilovskaja, 2009, ss. 21–22).

¹² Moje wątpliwości wzbudził frazeologizm *biała śmierć*, uznawany przez niektórych językoznawców za kalkę z angielskiego (Naumowa, 2012, s. 50).

¹³ Również w formie niedokonanej *zapachnieć naftaliną*.

¹⁴ Również w formie niedokonanej *wzywać na dywanik*.

¹⁵ Wyrażenie pojawiło się w USA w latach trzydziestych XX wieku w związku z pojawieniem się sygnalizacji świetlnej.

Valley¹⁶, bg. *Силициева долина*, pl. *Dolina Krzetowa*, ukr. *Кремнієва долина*; ang. *cellular phone*¹⁷, bg. *клетъчен телефон*, pl. *telefon komórkowy*, ukr. *стільниковий телефон*; ang. *brain drain*¹⁸, bg. *изтичане на мозъци*, pl. *drenaż mózgów*, ukr. *відтік мізків* i starszych, ale wyraźnie wskazujących na angloamerykańskie pochodzenie: ang. *to smoke the pipe of peace*, bg. *пуша / пушим лулата на мира*, pl. *wypalić / zapalić fajkę pokoju*, ukr. *викурити люльку миру*. Po drugie w języku dawcy musi istnieć analogiczna jednostka semantyczno-strukturalna, por. czes. *Sametová revoluce*, bg. *кадифена революция*, pl. *aksamitna rewolucja*, ukr. *оксамитова революція*. Po trzecie, uznając jakąś jednostkę za kalkę z danego języka dawcy, należy sprawdzić, czy w języku tym dane wyrażenie zostało skalkowane z jeszcze innego źródła (por. ang. *to lose face* (kalka z chińskiego) i pl. *tracić / stracić twarz*, ukr. *втрапити обличчя / лице*¹⁹).

Marcin Zabawa (Zabawa, 2015) proponuje podczas weryfikacji kalki zastosowanie następujących kryteriów: (1) chronologiczno-słownikowe, (2) korpusowe, (3) semantyczne, (4) analogii, (5) pozajęzykowe-kulturowe, (6) źródła tekstu. Przy czym, jak podkreśla sam autor, pierwsze dwa są bardzo wątpliwe, a zastosowanie nawet wszystkich kryteriów jednocześnie nie gwarantuje dokładnego oddzielenia kalki i zapożyczeń semantycznych od rdzennych struktur. Mimo to opisane przez Zabawę wyznaczniki stały się bardzo pomocne w ekscerpcji i doborze materiału do konfrontacji kalk w niniejszym badaniu.

W zebranym zasobie jednostek znalazło się około 150 frazeologizmów (czyli około 10% całego wyekscerpowanego materiału), które bezsprzecznie można zaliczyć do kalk. Jednostki te pochodzą z końca XX i początku XXI wieku i zostały już zarejestrowane w słownikach i źródłach encyklopedycznych, co z kolei związane jest z ich terminologicznym charakterem.

Kalkami mogą być frazeologizmy o najróżniejszej strukturze, np.:

- w postaci stałych połączeń wyrazowych, znaczenie których nie jest sumą znaczeń członów składowych, typu: bg. *(u) стениите имат уши*, pl. *ściany mają uszy*, ukr. *стіни мають вуха*; bg. *имам пеперуди в стомаха си*, pl. *(mieć) motylki / motyle w brzuchu*, ukr. *відчувати метелики в животі*; bg. *продавам се / продам се като топъл хляб / горещ хляб / горещи пастуши*, pl. *sprzedawać się / rozchodzić się jak świeże bułeczki*, ukr. *продаватися / розлітатися як гарячі пиріжки*; bg. *гласувам с краката си*, pl. *głosować nogami*; bg. *излизам / изляза*

¹⁶ Wyrażenie zostało użyte po raz pierwszy przez amerykańskiego dziennikarza Dona C. Hoeflera w 1971 roku.

¹⁷ Zwrot wprowadzony w 1986 roku.

¹⁸ Określenie pojawiło się w 1963 roku.

¹⁹ W języku bułgarskim brak tego wyrażenia.

от зоната си на комфорт; pl. grać znaczonymi kartami; bg. подреждаме си кѐщичката; pl. (mieć) (swoje) pięć minut; pl. być na topie;

- utrwalone połączenia wyrazowe o swoistym obrazowym znaczeniu, zawierające komponent w wyrażeniu dosłownym, typu: ang. *golden parachute*, pl. *złoty spadochron*; ang. *gray market*, pl. *szara strefa*; ang. *sleeping policeman*, bg. *спящ полицай*²⁰, pl. *śpiący policjant*²¹;
- wyrażenia skrzydlate w postaci zdania lub tekstu: ang. *May the Force be with you*²², pl. *niech Moc / moc będzie z tobą*; ang. *it made my day*, pl. *to zrobiło mi / mój dzień*, bg. *това ми направи деня*; ang. *who is who*, ukr. *ху із ху obok ху є ху*;
- utrwalone porównania typu bg. (*като*) *мокра кокошка*.

6.3. Analiza materiału

Zgodnie z przyjętym w językoznawstwie podziałem na kalki dokładne i nie-dokładne oraz przy zastosowaniu sprawdzonej klasyfikacji D. Błagoewej (Благоева, 2005) materiał został przyporządkowany do następujących klas:

I. Kalki dokładne – to odtworzenie obcego wzoru bez odstępstwa w strukturze i w znaczeniu. To frazeologizmy o niewymienialnym składzie komponentów, których znaczenie nie jest sumą znaczeń poszczególnych elementów. Ponadto w kalkach dokładnych nie dochodzi do inwersji wyrazów. Poniższe przykłady ilustrują pewną asymetrię w kalkowaniu, a brak przykładu z jakiegoś języka oznacza, że ta jednostka została przyporządkowana do jednej z kolejnych grup:

- ang. *to come out of the closet*, pl. *wychodzić / wyjść z szafy*, ukr. *виходити / вийти із шафи*²³;
- ang. *freeze on wages*, bg. *замразяване на заплатите*, pl. *zamrożenie płac*, ukr. *заморожування заробітної плати*;
- ang. *hidden unemployment*, bg. *скрита безработица*, pl. *ukryte bezrobocie*, ukr. *приховане безробіття*;
- ang. *Silicon Valley*, ukr. *Кремнієва долина*;
- ang. *gray market*, bg. *сив пазар*, ukr. *сірий ринок*;
- ang. *primary market*, bg. *първичен пазар*, ukr. *первинний ринок*;
- ang. *friendly fire*, bg. *приятелски огън*, ukr. *дружній вогонь*;

²⁰ Dane korpusowe i ankietowe potwierdzają w podobnej proporcji użycie *спящ* i *легнали*.

²¹ Dane korpusowe i ankietowe potwierdzają w podobnej proporcji użycie *śpiący* i *leżący*.

²² Słowa wypowiedziane przez Bena Kenobiego (Obi Wan Kenobi) do Luke'a Skywalker'a w filmie *Gwiezdne wojny*, część IV: *Nowa nadzieja* (Lucas, 1977).

²³ Obok równie aktywnych *вийти з комірки* i *вийти з темряви*.

- ang. *consumer basket*, bg. *потребителска кошница*, ukr. *споживчий кошик*;
 ang. *to launder (dirty) money*, bg. *пера (мръсни) пари*, pl. *prać (brudne) pieniądze*, ukr. *відмивати (брудні) гроші*;
 ang. *open society*, bg. *отворено общество*, ukr. *відкрите суспільство*;
 ang. *new world order*, bg. *нов световен ред*, ukr. *новий світовий лад*;
 ang. *soft drugs*, pl. *miękkie narkotyki*, ukr. *слабкі наркотики*;
 ang. *acid rain*, bg. *киселинен дъжд*, pl. *kwaśny deszcz*, ukr. *кислотний дощ*;
 ang. *intelligent weapons*, ukr. *розумна зброя*;
 ang. *golden parachute*, pl. *złoty spadochron*;
 ang. *green paper*, bg. *зелена книга*, pl. *zielona księga*, ukr. *зелена книга*;
 ang. *Star Wars*, bg. *Междוזвездни войни*, pl. *Gwiezdne wojny*, ukr. *Зоряні війни*;
 ang. *home cinema*, bg. *домашно кино*, ukr. *домашній кінотеатр*;
 ang. *double majority*, bg. *двойно мнозинство*, pl. *podwójna większość*,
 ukr. *подвійна більшість*;
 ang. *voice mail*, bg. *гласова пошта*, ukr. *голосова пошта*;
 ang. *secondary market*, bg. *вторичен пазар*, ukr. *вторинний ринок*;
 ang. *safe sex*, bg. *безопасен секс*, pl. *bezpieczny seks*, ukr. *безпечний секс*;
 ang. *road map*, bg. *пътна карта*, ukr. *дорожня карта*;
 ang. *dirty money*, bg. *мръсни пари*, pl. *brudne pieniądze*, ukr. *брудні гроші*;
 ang. *hotspot*, bg. *гореща точка*, ukr. *гаряча точка*;
 ang. *hot link*, bg. *гореща връзка*, ukr. *гаряче посилання*;
 ang. *skeleton in the cupboard*, pl. *trup w szafie*²⁴;
 ang. *family doctor*, ukr. *сімейний лікар*;
 ang. *brainstorm*, bg. *мозъчна атака*, pl. *burza mózgów*, ukr. *мозковий шторм*;
 ang. *round table*, bg. *кръгла маса*, pl. *okrągły stół*, ukr. *круглий стіл*;
 ang. *nuclear winter*, bg. *ядрена зима*, ukr. *ядерна зима*.

II. Kalki niedokładne – to niedokładne tłumaczenia obcych wzorów z odstępstwami, które dotyczą leksyki, gramatyki (np. zmiany o charakterze składniowym), semantyki, oraz takie, w których doszło do inwersji wyrazów:

- ang. *state capture*, bg. *захваната държава*, pl. *zawłaszczanie państwa*,
 ukr. *захоплення держави*;
 ang. *target group*, ukr. *цільова аудиторія*;
 ang. *human resources*, pl. *zasoby ludzkie*²⁵;
 ang. *Silicon Valley*, pl. *Dolina Krzemowa*;
 ang. *one-day surgery*, bg. *хирургия за един ден*, pl. *chirurgia jednego dnia*,
 ukr. *хірургія одного дня*;

²⁴ Obok szkielet w szafie.

²⁵ W języku polskim stosowany jest również skrót HR i skrótowiec np. w haerze, haery informują itp.

- ang. *rapid deployment force*, bg. *сили за бързо реагиране*, pl. *siły szybkiego reagowania*, ukr. *сили швидкого реагування*;
- ang. *gray market*, pl. *szara strefa*;
- ang. *investigative journalism*, pl. *dziennikarstwo śledcze*;
- ang. *primary market*, pl. *rynek pierwotny*;
- ang. *brainwashing*²⁶, bg. *промиване на мозъка*, pl. *pranie mózgu*, ukr. *промивання мізків*;
- ang. *friendly fire*, pl. *bratobójczy ogień*;
- ang. *functional food*, pl. *żywność funkcjonalna*;
- ang. *new world order*, pl. *nowy porządek świata*;
- ang. *mad cow disease*, bg. *болест «луда крава»*, pl. *choroba szalonych / wściekłych krów*, ukr. *коров'ячий сказ*;
- ang. *brain drain*, bg. *изтичане на мозъци*, ukr. *відтік мізків*;
- ang. *free trade area*, bg. *зона на / за свободна търговия*, pl. *strefa wolnego handlu*, ukr. *зона вільної торгівлі*;
- ang. *distance learning*, pl. *edukacja na odległość*²⁷;
- ang. *home cinema*, pl. *kino domowe*;
- ang. *voice mail*, pl. *poczta głosowa*;
- ang. *secondary market*, pl. *rynek wtórny*;
- ang. *test-tube baby*, bg. *бебе от епруветка*, pl. *dziecko z probówki*, ukr. *дитина із пробірки*;
- ang. *road map*, pl. *mapa drogowa*;
- ang. *headhunter*, bg. *ловец на глави*, ukr. *мисливець за головами*;
- ang. *consumer society*, ukr. *суспільство споживання*;
- ang. *family doctor*, pl. *lekarz rodzinny*;
- ang. *open society*, pl. *społeczeństwo otwarte*.

III. Półkalki dokładne – to kalki frazeologiczne częściowo tłumaczone (na podstawie obcych wzorów). Kalki te zawierają przynajmniej jeden obcobrzmiający element (wzięty z języka dawcy)²⁸ i nie dochodzi w nich do inwersji wyrazów:

- ang. *target group*, bg. *целева група*;
- ang. *global actor*, bg. *глобален актьор*, ukr. *глобальний актор*;

²⁶ Jak widać z tego przykładu niektóre angielskie źródła kalk bułgarskich, polskich i ukraińskich są złożeniami a nie frazeologizmami, np. *brainwashing*, *hotspot*, *headhunter*.

²⁷ Występuje również w postaci *edukacja zdalna* albo *zdalne nauczanie*.

²⁸ Należy tutaj zaznaczyć, że poszczególne leksemy (np. *energia*, *grupa*, *aktor* i in.), wchodzące w skład tych jednostek frazeologicznych mają starsze pochodzenie, greckie czy łacińskie. Wiele z nich od dawna funkcjonuje w języku bułgarskim, polskim i ukraińskim jednak nie w takich konfiguracjach, które zostały tutaj przytoczone.

- ang. *human resources*, bg. човешки ресурси, укр. людські ресурси;
 ang. *humanitarian aid*, bg. хуманитарна помош, укр. гуманітарна допомога;
 ang. *functional food*, bg. функционални храни, укр. функціональні продукти;
 ang. *finacial sharks*, bg. финансови акули, укр. фінансові акули;
 ang. *structural unemployoment*, bg. структурна безработица, укр. структурне безробіття;
 ang. *sleeping policeman*, bg. спящ полицай, pl. śpiący policjant;
 ang. *skeleton in the cupboard*, bg. скелет в гардероба, укр. скелет у шафі;
 ang. *Silicon Valley*, bg. Силициева долина;
 ang. *tax oasis*, bg. данъчен оазис, укр. податковий оазис;
 ang. *light show*, bg. светлинно шоу, pl. świetlne show, укр. світлове шоу;
 ang. *soap opera*, bg. сапунена опера, укр. мильна опера;
 ang. *investigative journalism*, bg. разследваща журналистика;
 ang. *plastic money*, bg. пластмасови пари, pl. plastikowe pieniądze, укр. пластикові гроші;
 ang. *greenhouse gas*, bg. парников газ, укр. парниковий газ;
 ang. *new economy*, bg. нова икономика, укр. нова економіка;
 ang. *soft drug*, bg. мека droga²⁹;
 ang. *space tourism*, bg. космически туризъм, укр. космічний туризм;
 ang. *crisis of confidence*, bg. криза на доверието, pl. kryzys zaufania, укр. криза довіри;
 ang. *credit of trust*, bg. кредит на доверие, pl. kredyt zaufania, укр. кредит довіри;
 ang. *information society*, bg. информационно общество, укр. інформаційне суспільство;
 ang. *intelligent weapons*, bg. интеллигентни оръжия;
 ang. *artificial intelligence*, bg. изкуствен интелект, pl. sztuczna inteligencja, укр. штучний інтелект;
 ang. *golden parachute*, bg. златен парашут, укр. золотий парашут;
 ang. *green energy*, bg. зелена енергия, pl. zielona energia, укр. зелена енергія;
 ang. *sound card*, bg. звукова карта, укр. звукова карта;
 ang. *ethnic cleansing*, bg. етническо прочистване, укр. етнічна чистка;
 ang. *energy drink*, bg. енергийна напитка, укр. енергетичний напій;
 ang. *electronic mail*, bg. електронна поща, укр. електронна пошта;
 ang. *electronic signature*, bg. електронен подпис, укр. електронний підпис;

²⁹ Овок мек наркотик.

- ang. *distance learning*, bg. *дистанционно обучение*, ukr. *дистанційне навчання*;
 ang. *home banking*, bg. *домашно банкиране*, ukr. *домашній банкінг*;
 ang. *dialog window*, bg. *диалогов прозорец*, ukr. *діалогове вікно*;
 ang. *hotline*, bg. *гореща линия*, pl. *gorąca linia*, ukr. *гаряча лінія*;
 ang. *global village*, bg. *глобально село*, pl. *globalna wioska*, ukr. *глобальне село*;
 ang. *last mile*, bg. *последна миля*, ukr. *остання миля*;
 ang. *cellular phone*, bg. *клетъчен телефон*, ukr. *стільниковий телефон*;
 ang. *consumer society*, bg. *консуматорско общество*;
 ang. *family medicine*, ukr. *сімейна медицина*;
 ang. *family doctor*, bg. *семеен доктор*³⁰;
 ang. *pilot project*, ukr. *пілотний проект*;
 ang. *nuclear winter*, pl. *nuklearna zima*.

IV. Półkalki niedokładne – to kalki frazeologiczne częściowo tłumaczone (na podstawie obcych wzorów). Kalki te zawierają przynajmniej jeden obcobrzmiający element. Dochodzi w nich do inwersji wyrazów. Ich niedokładność polega na odstępstwach, które dotyczą leksyki, gramatyki (np. zmiany o charakterze składniowym), semantyki, oraz na inwersji wyrazów. Poszczególne zmiany nie muszą występować jednocześnie:

- ang. *target group*, pl. *grupa docelowa*³¹;
 ang. *consumer society*, pl. *społeczeństwo konsumpcyjne*;
 ang. *global actor*, pl. *aktor globalny*;
 ang. *soap opera*, pl. *opera mydlana*;
 ang. *humanitarian aid*, pl. *pomoc humanitarna*;
 ang. *finacial sharks*, pl. *rekiny finansowe*;
 ang. *risk management*, bg. *управление на риска*, pl. *zarządzanie ryzykiem*,
 ukr. *ризик-менеджмент*;
 ang. *structural unemployment*, pl. *bezrobocie strukturalne*;
 ang. *sleeping policeman*, pl. *leżący policjant*, ukr. *лежачий поліцейський*;
 ang. *social networking service*, bg. *онлайн социална мрежа*, pl. *serwis społecznościowy*, ukr. *служба соціальних мереж (соціальна мережа)*;
 ang. *sick building syndrome*, bg. *синдром наболната сграда*, pl. *syndrom chorych budynków*, ukr. *синдром хворих будівель*;
 ang. *investigative journalism*, ukr. *журналістське розслідування*;

³⁰ Zwrot realizowany jest również w postaci pełnej kalki: *семеен лекар* i półkalki *фамилен лекар*.

³¹ W wyekscerpowanym materiale odnajdujemy tę jednostkę także w postaci półkalki dokładnej pl. *grupa targetowa*.

- ang. *belt-tightening policy*, pl. *polityka zaciskania pasa*, bg. *политика на затягане на коланите*, ukr. *політика затягування пасків*;
- ang. *greenhouse gas*, pl. *gaz cieplarniany*;
- ang. *new economy*, pl. *nowa gospodarka*;
- ang. *space tourism*, pl. *turystyka kosmiczna*;
- ang. *information society*, pl. *społeczeństwo informacyjne*;
- ang. *intelligent weapons*, pl. *broń inteligentna*;
- ang. *brain drain*, pl. *drenaż mózgów*;
- ang. *sound card*, pl. *karta dźwiękowa*;
- ang. *ethnic cleansing*, pl. *czystka etniczna*;
- ang. *energy drink*, pl. *napój energetyczny*;
- ang. *electronic mail*, pl. *poczta elektroniczna*;
- ang. *human ecology*, bg. *екология на човека*, pl. *ekologia człowieka*, ukr. *екологія людини*;
- ang. *electronic signature*, pl. *podpis elektroniczny*;
- ang. *Two-Speed Europe*, bg. *Европа на две скорости*, pl. *Europa dwóch prędkości*, ukr. *Європа двох (різних) швидкостей*;
- ang. *home banking*, pl. *bankowość domowa*;
- ang. *dialog window*, pl. *okno dialogowe*;
- ang. *tax oasis*, pl. *oaza podatkowa*;
- ang. *cellular phone*, pl. *telefon komórkowy*;
- ang. *family medicine*, pl. *medycyna rodzinna*;
- ang. *pilot project*, pl. *projekt pilotażowy*.

6.4. Podsumowanie

Analiza materiału potwierdziła, że równolegle w trzech językach słowiańskich odbywa się aktywny proces kalkowania i zapożyczania obcojęzycznych frazemów. Proces ten na gruncie poszczególnych języków odbywa się na bardzo zbliżonych, ale nie identycznych zasadach. Natomiast zbliżone są proporcje ilościowe kalkowanych jednostek. Najnowsze obcojęzyczne zwroty frazeologiczne pochodzą prawie wyłącznie z poszczególnych odmian języka angielskiego i w znikomej liczbie z innych języków np. ros. *новые русские*, bg. *новите руснаци*, pl. *nowi Ruscy / Rosjanie*, ukr. *нові росіяни*; fr. *marché unique*; bg. *единен пазар*, pl. *jednolity rynek*, ukr. *єдиний ринок*; fr. *dialogue des sourds*, bg. *диалог на глухи*, pl. *dialog głuchych*, ukr. *діалог глухих*.

Natomiast takie kalki jak na przykład zaczerpnięte z ukraińskiego wyrażenie *помаранчева революція*, bg. *оранжева революция*, pl. *portażnicza rewolucja* czy z gruzińskiego *vardebis revolutsia*, bg. *революция на розите*, pl. *rewolucja róż*, ukr. *трояндова революція* itp. należą do rzadkości. Trzeba jednak podkreślić, że

mają one określoną treść semantyczną i są kojarzone z konkretnymi wydarzeniami. Tak skonstruowane wyrażenia osłabiają znaczenie słowa rewolucja i wskazują na jej pokojowy wymiar, modyfikując pierwotną semantykę.

Niezależnie od źródła kalki i jej tożsamesgo znaczenia w poszczególnych językach inna może być frekwencja użycia w poszczególnych systemach (por. ang. *consumer basket*, aktywne w języku ukr. *споживчий кошик* i bg. *потребителска кошница*, sporadycznie w pl. *koszyk dóbr (i usług)*; ang. *shadow cabinet*, aktywne w pl. *gabinet cieni* i ukr. *тіньовий уряд*, sporadycznie w bg. *кабинет в сянка*).

Zdarza się, że kalka nie ma realizacji w którymś z języków (np. ang. *naked news*, bg. *голи новини*, pl. –, ukr. *голі новини*; ang. *tight money*, bg. *тесни напу*, pl. –, ukr. –; ang. *bear market*, bg. *мечи пазар*, pl. –, ukr. *ведмежий ринок*; ang. *rat race*, bg. –, pl. *wyścig szczurów*, ukr. *щурячі перегони*; ang. *to lose face*, bg. –, pl. *tracić / stracić twarz*, ukr. *втратити обличчя / лице*; ang. *like an elephant in a porcelain store*, bg. *като слон в стъкларски магазин*, pl. *jak słoń w składzie porcelany*, ukr. –; ang. *squeeze like a lemon*, bg. *като изстискан лимон*, pl. *wyciskać / wycisnąć (kogoś) jak cytrynę*, ukr. –). Wydaje się zasadne stwierdzenie, że kalkowane nie są te zwroty, dla których istnieje jakieś inne określenie w danym języku bądź to na poziomie leksykalnym, bądź na frazeologicznym.

Ze względu na stabilną pozycję przydawki przed określanym słowem w językach bułgarskim i ukraińskim o wiele więcej jest kalk dokładnych. Jeśli, tak jak przyjęto, za formę wyjściową uważać tylko formę mianownikową / hasłową w języku polskim, to dominującą grupą kalk będą kalki niedokładne. Natomiast ze względu na graficzną, fonetyczną i morfologiczną konieczność adaptacji obcojęzycznych zwrotów w języku bułgarskim i ukraińskim więcej jest dosłownie przetłumaczonych jednostek, podczas gdy w języku polskim używane i chętnie przyjmowane³² są dosłowne zapożyczenia z odmian języka angielskiego. W grupie kalk dominują we wszystkich językach połączenia wyrazowe o swoistym metaforycznym znaczeniu, zawierające komponent w znaczeniu dosłownym. Wiele z nich można by zaliczyć do jednostek słabo zidiomatyzowanych. Jednak dane ankietowe potwierdzają, że w przypadku braku znajomości samego terminu użytkownicy są w stanie odtworzyć znaczenia jednostki (nawet w przypadku stosunkowo młodych i dość wyrazistych kalk, np. *aktor globalny*).

Najnowsze kalki językowe charakteryzują się pełną ekwiwalencją językową (bardzo rzadko częściową), co jest związane z tłumaczeniem tego samego wzoru językowego oraz faktem, że wyrażenia te mają terminologiczny charakter. Każdy z języków wykształca oczywiście swoje charakterystyczne cechy adaptacji obcojęzycznych zwrotów, np. angielskie wyrażenie *sleeping policeman* w polszczyźnie

³² Więcej o normatywnej ocenie kalk w języku polskim: Rudnicka, 2010, ss. 20–24.

może przybrać postać *śpiący policjant* lub *leżący policjant*, co oznacza, że ta sama kalka może być realizowana zarówno w sposób pełny, jak i niepełny. Należy jednak podkreślić, że wszelakie zapożyczenia i kalki językowe w związku z pojawieniem się w języku powodują transfer obcojęzycznych modeli nominacji oraz konceptów charakterystycznych dla obcych lingwokultur. Dla przykładu można podać współczesną realizację jednostki pl. *czarny piątek* / ang. *Black Friday* w poszczególnych językach. Dane korpusowe i ankietowe dla języka polskiego potwierdzają następujące znaczenie jednostki: ‘o takim dniu, w którym wydarzyło się coś tragicznego’. Od kilku lat (przełom lat 2014 i 2015) wyrażenia *czarny piątek* używa się również w znaczeniu ‘o takim ostatnim piątku listopada, podczas którego w wielu sklepach obniża się ceny’³³. Dla porównania w języku ukraińskim *чорна п'ятниця* i bułgarskim *черен петък* miały i mają tylko jedno znaczenie. W przypadku języka polskiego wyrażenie zostało skalkowane, gdyż pojawiło się nowe zjawisko społeczno-ekonomiczne, które spowodowało zmianę. Należy jednak podkreślić, że w polszczyźnie w związku z negatywnymi i wiązanimi ze smutkiem konotacjami czerni nadal dominujące jest pierwsze znaczenie przywołanego wyrażenia, a drugie realizowane jest raczej za pomocą nietłumaczonego frazeologizmu angielskiego.

Zarysowane w tym rozdziale problemy stanowią punkt wyjścia do dalszych badań. Trzeba jednak podkreślić, że dzięki konfrontacji języków możemy zauważyć obecność obcojęzycznego zwrotu w kilku językach. To z kolei potwierdza fakt, że dane wyrażenie jest kalką. Jednakże im starsza kalka, tym trudniej ustalić jej pochodzenie. Najnowsze kalki przeważnie nazywają nieistniejące do tej pory pojęcia, które wymagały nominacji. W przyszłości w związku z rozwojem integracji europejskiej, a także postępem techniki i komputeryzacji należy się spodziewać zaistnienia rozlicznych zmian w języku oraz wzmożenia dynamiki umiędzynarodawiania bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej leksyki i frazeologii.

³³ Takie znaczenie zarejestrowane już jest w WSJP.

7. Frazeokulturomy

7.1. Ustalenia terminologiczne

Konfrontując frazeologię w poszczególnych językach, napotykamy takie jednostki języka, które mają silne osadzenie kulturowe, gdyż są związane z historią, obyczajowością, doświadczeniami danego narodu i jego językowym obrazem świata. Poziom frazeologiczny języków naturalnych odzwierciedla obrazy językowe otaczających ludzi realiów, czyli

zawartą w języku, różnie zwerbalizowaną interpretację rzeczywistości dającą się ująć w postaci zespołu sądów o świecie. Mogą to być sądy „utrwalone”, czyli mające oparcie w samej materii języka, a więc w gramatyce, słownictwie, kliszowanych tekstach (np. przysłowiach), ale też sądy presuponowane, tj. implikowane przez formy językowe, utrwalone na poziomie społecznej wiedzy, przekonań, mitów i rytuałów (Bartmiński, 2006, s. 12).

Jednostki te szczególnie zauważalne są podczas konfrontacji dowolnych języków, układania dwu- i wielojęzycznych słowników frazeologicznych, nauczania języków obcych i prac tłumaczeniowych. Mowa tu o tzw. kulturomach lub etnofrazemach. Samo pojęcie kulturomu wywodzi się z teorii i metodologii badań komunikacji niewerbalnej¹. Els Oksaar wprowadziła pojęcie kulturomu na określenie behawiorów werbalnych (słowa, zdania, teksty), niewerbalnych (np. mimika, gestykulacja) i pozawerbalnych (proksemika, czas, miejsce) (Oksaar, 1988, cyt. za: Burkhardt, 2008, s. 197). W sławistyce skupionej wokół badań nad językami wschodniosłowiańskimi badacze używali pojęcia „etnofrazem” (por. Коваль, 1999; Маслова, 2001; Толстой, 1995).

Należy zaznaczyć, że etnofrazemem czy też kulturomem mogą być zarówno całe wyrażenia frazeologiczne, jak i poszczególne elementy wchodzące w ich skład. Jednostki te są niepodzielne semantycznie, ich wewnętrzna forma może być tylko ustanowiona na podstawie analizy rzeczywistości pozajęzykowej.

W językoznawstwie polskim sam termin pochodzi z badań Alicji Nagórko, która koncentruje się na słowach kluczach, obecny jest także w pracach Hanny Burkhardt, analizującej rolę kulturomów w teorii przekładu. Szczegółowego przeglądu prac i teorii na temat kulturomów i pokrewnych pojęć dokonał Maciej Rak badający kulturomy podhalańskie (Rak, 2015). W kręgu polskich naukowców kulturomy

¹ Szerzej na ten temat patrz: Poyatos, 1976.

rozumiane są zatem jako: „ważne dla samoidentyfikacji jakiejś społeczności słowa-kłucze, charakteryzujące zarówno jej stosunek do tradycji, jak i radzenie sobie z czasem teraźniejszym, aktualne przeżywanie świata” (Nagórko i in., 2004).

Na gruncie językoznawstwa bułgarskiego Rumiana Petrova określiła kultu-rem jako „zwerbalizowane pozytywne i negatywne byty, przechowywane w tekstach precedensowych w danej lingwokulturze” (Петрова, 2013, s. 35; szerzej na ten temat: Петрова, 2007, 2016). Badaczka zalicza do kultu-remów zarówno pojedyncze słowa (czasowniki, przymiotniki, rzeczowniki), jak i związki wyrazowe, związki frazeologiczne i przede wszystkim teksty precedensowe (przysłowia, baśnie, bajki i utwory literackie).

We współczesnym językoznawstwie ukraińskim obok pojęcia kultu-rem używa się również terminu lingwokultu-rem, który rozumiany jest jako złożone międzypoziomowe pojęcie łączące w sobie koncepty ściśle językowe i odpowiednie dla nich pozajęzykowe czynniki kulturowe (Зарнітко, 2012, t. 2, s. 156). Zdaniem Anatolija Zahnitki dla lingwokultu-remów charakterystyczne jest markowanie ich znaczeniem konotacyjnym, które jest dostępne tylko w przypadku biegłej znajomości języka oraz zrozumienia kultury narodu (Зарнітко, 2012, t. 2, s. 156). Natalia Medwid' do lingwokultu-remów zalicza takie jednostki języka, które nie tylko werbalizują pewne znaczenia, ale również niosą w sobie informację o wartościach kulturowych oraz realiach narodu (Медвідь, 2009, s. 9).

Dla wszystkich trzech ujęć ważny jest fakt, iż to zakorzenione już w językoznawstwie pojęcie wywodzi się z badań interdyscyplinarnych. Oznacza to, że w badaniu owych jednostek języka należy w niemałej mierze sięgać po wiedzę pozajęzykową.

Poszczególni badacze kultu-remów zwracali i zwracają uwagę na to, że są one często składową frazeologizmów. Mowa tu o jednostkach leksykalnych, które znalazły się w strukturze zwrotu frazeologicznego, np. onimach, toponimach, etnonimach itp. Wydaje się jednak zasadne, aby cały tego typu związek wraz z jego semantyką nazywać kultu-remem frazeologicznym lub frazeokultu-remem. Zarówno w przypadku terminu „etnofrazem”, jak i „frazeokultu-rem” chodzi bowiem o jednostki frazeologiczne, które są zakodowane w obrazach językowych nieznanym innym narodom lub grupom narodów. To uściślenie jest szczególnie widoczne w perspektywie konfrontatywnej języków słowiańskich na tle innych grup języków indoeuropejskich. Otóż mamy tu do czynienia z dwoma lub nawet kilkoma poziomami zakodowania obrazu językowego. Pierwszy z nich zamyka się w obrębie jednej konkretnej kultury narodowej (lub jej części, regionu, np. Podhale, Huculszczyzna), drugi natomiast obejmuje całą grupę ludów spokrewnionych genealogicznie. Oznacza to, że część frazeokultu-remów może mieć charakter ogólnosłowiański – są to np. bg. *вали като из ведро / рѣкав*, pl. *lać jak z cebra*, ukr. *лити як із відра*; bg. *червен като рак / цвекло*, pl. *czerwony jak rak / burak*, ukr. *червоний як рак*

/ буряк; bg. *никнат* (*изникват* / *изникнат*) *като гъби* / *след дъжд*, pl. (*powstać* / *powstać* / *rosnąć* / *wyrosnąć* / *tnożyć się* / *pojawiać się* / *pojawić się*) *jak / niczym grzyby po deszczu*, ukr. (*рости* / *з'являтися* / *виникати*) *як гриби після дощу*.

Wszystkie jednostki, które będą tutaj omawiane, są niepodzielne semantycznie, ich wewnętrzna forma może być ustanowiona tylko na podstawie analizy rzeczywistości pozajęzykowej i wymaga komentarzy odwołujących się do szerokiego spektrum innych dziedzin. Przykładem frazeokulturemu z poziomu jednego narodu jest polski zwrot *krakowskim targiem*. Dane wyrażenie jest motywowane faktem, że w świadomości Polaków mieszkańcy Krakowa i Małopolski są postrzegani jako tacy, którzy targują się do końca, gdyż są skąpi. Przytoczona jednostka frazeologiczna posiada komponent onimiczny (w tym przypadku odnoszący się do takiej nazwy własnej jak Kraków), co z góry zakłada powiązanie wyrażenia z jedną konkretną kulturą i regionem kraju. Każdy taki komponent lub cały zwrot najczęściej staje się językowo lakunarny w innym języku, czyli zazwyczaj – choć nie zawsze – bezekwiwalentny, co potwierdziła wnikliwa analiza wyekscerpowanego materiału.

Podczas przekazywania znaczeń poszczególnych frazeokulturemów ważne jest eksplikowanie znaczeń za pomocą elementów języka docelowego w taki sposób, aby jak najdokładniej przekazać znaczenie danej formy języka wyjściowego i znaleźć odpowiedni translát. Przyjrzymy się kilku przykładom z zastosowaniem zasady wyjścia od znaczenia ku formie. Do poszczególnych modeli definicyjnych doбирамы najbardziej odpowiadający (ale nie jedyny) translát:

- ‘o kimś, kto jest kapryśny i wybredny’: bg. *галена Богданка*; pl. *francuski piesek*; ukr. *балувана Галя*². Jest jasne, że każde z tych wyrażeń ma określoną obrazowość i konotacje w poszczególnych językach. Może to być związane z intertekstualnością wyrażeń, tak jak się dzieje tu w przypadku języka ukraińskiego (Hala to bohaterka znanej anegdoty) i bułgarskiego (Bogdan-ka to bohaterka popularnej bajki³). W polskim wyrażeniu należy upatrywać

² Wyrażenie ‘балувана Галя’ pochodzi z ukraińskiej anegdoty, która była popularna w latach dziewięćdziesiątych XX wieku i często cytowana w języku potocznym. Treść tej anegdoty została zredukowana do krótkiego wyrażenia. Cała anegdota brzmi w oryginale: «Приходить Петро до мамки і жаліється: – Мене Галя обіжає, гуляти зі мною не хоче. – Ану вдягайся, пішли до її батьків. Приходять. Мати: – Ваша дочка не хоче гуляти з моїм Петрусем. Батьки: – І що з того? Мати: – Петрику, знімай штани! Петро: – Мамо, та не треба. Мати: – Знімай, кажу! Петро: – Та може, не треба?! Мати: – Та знімай вже, гадська ти дитина! Петро слухняно знімає штани. Батьки: – Ого!!! Мати: – От і я кажу “ого”, а Галя ваша – балувана».

³ Bajka opowiada o rozpieszczonej przez rodziców dziewczynie, która po wyjściu za mąż została zaproszona do stołu na posiłek dopiero wtedy, gdy udowodniła, że może być głodna, ponieważ wykonała różne prace w gospodarstwie domowym swoich teściów. Poczęstowano ją wówczas największym kawałkiem ciasta.

dostreżonego przez Polaków specyficznego traktowania psów, które we Francji zajmowały miejsca przy stole i były karmione smakołykami;

- ‘o takich obietnicach kandydata składanych podczas wyborów, które nie mają pokrycia’: pl. *kielbasa wyborcza*; ukr. *непередвиборча зпечка*. Zarówno *kielbasa*, jak i *kasza gryczana* są silnie osadzone kulturowo. Etymologicznie kielbasa jest wyrazem ogólnosłowiańskim⁴, jednak sama potrawa znana była w kuchni polskiej od XV wieku. Rozkwit produkcji kielbasy na różne sposoby (szlachecki kucharz powinien był umieć przyrządzać kielbasę na 12 sposobów, a pański na 24) przypada na okres panowania Sasów, co zostało zarejestrowane w przysłowiu z tamtych czasów: *Za króla Sasa łyżką kielbasa*. Wtedy jednym z dań kuchni dworskiej była kielbasa kuchmistrza Wereszczaka, pokrojona w plasterki i podawana z ostrym sosem. Kasza gryczana natomiast była podstawą kuchni wschodniosłowiańskiej już w czasach Rusi Kijowskiej. Z tamtego okresu pochodzi również powiedzenie: *щи да каша – пища наша*, które podkreśla znaczenie kaszy jako obowiązkowego elementu drugiego dania;
- ‘o czymś, co wydarzy się np. nie wiadomo kiedy lub się nie wydarzy np. nigdy’ bg. *на Врѣбница в сряда*; pl. *kaktus (komuś) wyrośnie (na dłoni)*; ukr. *коли рак на горі свисне*. Bułgarska *Врѣбница* to jedna z nazw bułgarskiej Niedzieli Palmowej. W tradycji prawosławnej w ten dzień w cerkwiach odmawia się modlitwę i błogosławi gałązki wierzby. Są one rozdawane wiernym i zabierane do domów, gdyż mają symbolizować zdrowie. W ten dzień drzwi i bramy ozdabiane są gałązkami wierzby, a w cerkwiach tkane są wieńce wierzbowe. Gałęzie wierzby symbolizują palmy, którymi witano Jezusa Chrystusa w Jerozolimie. W językach wschodniosłowiańskich wyrażenie o gwizdzącym raku jest związane etymologicznie z ludowym powiedzeniem *дожидайся Юрьева дня, пока рак свиснет*⁵ związanym z dniem 9 grudnia według kalendarza juliańskiego, kiedy to chłopci pańszczyźniani mogli zmienić swojego pana. Polskiemu wyrażeniu o kaktusie towarzyszy natomiast specyficzny gest wskazywania palcem na środek otwartej dłoni.

Szersze opisy zastosowane do wyjaśnienia osadzenia kulturowego poszczególnych frazeologizmów pokazują, jakie treści i konotacje zawierają dane związki. Według Apresjana „są one odbiciem wyobrażeń kulturowych i tradycji związanych z danym wyrazem, panującej w danym społeczeństwie praktyki wyzyskiwania odpowiedniej rzeczy i wielu innych czynników pozajęzykowych” (Apresjan, 2000).

⁴ Jest to kontynuant prasłowiański: **kľbasa*, być może od prasłowiańskiego **kľbъ* – ‘coś kłębiastego, wypukłego’.

⁵ Pierwszy raz powiedzenie pojawia się u rosyjskiego etnografa Aleksandra Tereszczenki, autora publikacji z 1848 roku pt. *Быт русского народа*.

Wyżej wymienione zwroty, mimo że są nośnikami pewnych treści kulturowych, można zaliczyć do ekwiwalentnych. Jednym ze sposobów doboru translatów jest zamiana poszczególnego komponentu o zbliżonych konotacjach, np. *kielbasa* – *ka-sza*; *Hala* – *Bogdanka*. Istnieją jednak takie frazeokulturremy, w których taka podmiana jest praktycznie niemożliwa. Przyjrzyjmy się następującym przykładom:

- bg. *като Марко на Косово поле* ('o kimś, kto jest w bardzo trudnej, wręcz beznadziejnej sytuacji'). Wyrażenie związane jest z faktem historycznym i odnosi się do bitwy na Kosowym Polu w 1389 roku i udziału w niej serbskiego królewicza Marko, symbolu oporu przeciwko Osmanom. Marko nie zginął w bitwie, ale musiał płacić daninę Turkom.
- bg. *Гюро Михайлов* ('o takiej osobie, która bezsensownie się poświęca i przejawia niepotrzebne bohaterstwo'). Frazeologizm należy łączyć z historyczną postacią bohaterskiego żołnierza, który w wieku 18 lat zginął w pożarze, pełniąc do końca swoją służbę polegającą na ochronie banku w Płowdiwie.
- pl. *gest Kozakiewicza* ('o takim gościu, który polega na zgięciu jednej ręki w łokciu i złapaniu jej ramienia drugą ręką'). Historia gestu jest związana z udziałem polskiego tyczkarza Władysława Kozakiewicza na Olimpiadzie w Moskwie w roku 1980. Po oddaniu skoku na wysokość 5,78 m i ustanowieniu tym samym nowego rekordu świata oraz zdobyciu tytułu mistrza olimpijskiego Kozakiewicz pokazał ten gest o wyraźnie seksualnych konotacjach wygwizdującej go radzieckiej publiczności.
- pl. *wyjść (na czymś) jak Zabłocki na mydle* ('wtedy, gdy ktoś podejmuje jakieś działanie, które przynosi straty'). Wyrażenie związane jest prawdopodobnie z postacią polskiego ziemianina Cypriana Zabłockiego, który – chcąc się wzbogacić – wymyślił, że podczas spławiania towaru Wisłą do Gdańska można ominąć opłatę celną na granicy pruskiej, zrzucając mydło w szczelnych skrzyniach pod wodę. Legenda głosi, że Zabłocki uniknął dodatkowych opłat, ale skrzynie okazały się niewystarczająco szczelne i mydło rozpuściło się w wodzie. Ten fakt miał doprowadzić Zabłockiego do bankructwa.
- ukr. *He все в сепеdy Пемпа* ('o takiej sytuacji lub zdarzeniu, które miały miejsce i nie spełniły swoich oczekiwań'). Wyrażenie jest związane z postacią świętego Piotra, szczególnie obdarzanego kultem w kulturze ukraińskiej. Święto ku jego czci, przypadające na 12 lipca, jest dniem, w którym nie wykonuje się żadnych brudnych prac i nie praktykuje ślubów w Cerkwi. Gdy święto przypadało na środę, huculi uważali to za dobry znak i wtedy można było oczekiwać dobrego roku.
- ukr. *як Марко по пеклі* ('wtedy, gdy coś się robi bez przerwy i odpoczynku'). Wyrażenie związane jest z postacią Marka Pekel'nego, popularnego bohatera legend ukraińskich, który uderzył Chrystusa żelazną rękawicą przed

śmiercią na krzyżu, za co Pan ukarał go na zawsze, aby chodził pod ziemią wokół kolumny, nie zatrzymując się ani na chwilę. Innym wyjaśnieniem klątwy Marka jest to, że zakochał się w swojej siostrze, a następnie zabił ją wraz z matką, za co został ukarany przez Boga.

Przywołane przykłady pokazują, że kultura i historia danego narodu czy społeczności odciskają na języku trwałe piętno, choć niekiedy postać utrwalona we frazeokulturomie nie jest już łatwo rozpoznawalna przez użytkowników języka. Nie wpływa to jednak na fakt, że wyrażenia te są regularnie odtwarzane z pamięci nadawcy w gotowych konfiguracjach i mają jedno przypisane im znaczenie.

W poszczególnych opracowaniach poświęconych frazeokulturom autorzy grupują je w określone klasy, najczęściej wykorzystując klucz fragmentu rzeczywistości, której dotyczą te zwroty. Przytoczmy niektóre klasyfikacje, aby zobrazować skalę trudności w uporządkowaniu i opisanu tych wyrażen. Według Emilii Nedkowej są to frazeologizmy:

- z nazwami przedmiotów życia codziennego;
- z nazwami pokarmów i produktów żywnościowych;
- z nazwami części garderoby;
- opisujące działalność człowieka (Недкова, 2009).

Według Jaskota to frazeologizmy związane z

- aspektami społecznymi kultury;
- aspektami materialnymi kultury;
- aspektami intertekstualnymi;
- symbolami kulturowymi;

lub frazeologizmy zaliczane do funkcjonalnych pojęć kognitywnych (Яскот, 2019).

Z kolei Christopher Taylor dzieli frazeologizmy zawierające słownictwo o znaczeniu kulturowym na dwie grupy:

- realia materialne (np. nazwy potraw, ubiorów);
- realia społeczno-historyczne, czyli leksemy opisujące sferę życia społecznego (Taylor, 1998, ss. 103–106).

Jak widać, wszelkie próby porządkowania i klasyfikowania związków frazeologicznych z osadzeniem kulturowym są oparte na najróżniejszych kryteriach. Poszczególni badacze proponują do tego typu związków klucze, które wprawdzie – przynajmniej częściowo – pomagają analizować materiał językowy, ale w żaden sposób nie rozwiązują zadań stojących przed tłumaczem, nauczycielem czy użyt-

kownikiem języka obcego. Dlatego za podstawę klasyfikacji w niniejszych opisach przyjęto obecność leksemu lub grupy leksemów (w obrębie frazeologizmu), które można zaliczyć do kulturemów. Uwzględniono także takie jednostki, których semantyka jako całości wymaga odwołania się do realiów pozajęzykowych. Zamęt terminologiczny i klasyfikacyjny utrudnia formułowanie precyzyjnych wniosków, albowiem jak pisze Jaskot:

brak dokładnego określania pojęcia frazeokulturemu może wzbudzić krytykę. Możliwe jest stwierdzenie, że prawie wszystkie związki frazeologiczne w danym języku (z wyjątkiem internacjonalizmów, biblizmów, mitologizmów i niektórych in.) można określić mianem frazeokulturemu (Яскот, 2019, s. 100).

Jednakże praca z poszczególnymi jednostkami, obserwacje kontekstualne i tworzenie eksplikacji znaczeń jasno wyodrębniają z całej masy zwrotów te, które noszą znamiona kulturemów. W wyekscerpowanym materiale aktywnej współcześnie frazeologii polskiej, bułgarskiej i ukraińskiej najmniejszą grupę stanowiły jednostki z komponentem onimicznym i toponimicznym. Jakkolwiek w zasobach poszczególnych języków zajmują one pokaźne miejsce, jednak ich popularność w języku mówionym i pisanym maleje wraz z upływem czasu. Potwierdziły to badania ankietowe, w których wyraźnie wskazywano na trudności ze zrozumieniem znaczenia takich zwrotów. Ankietowani nie znali także najczęściej źródłosłowu owych frazeologizmów ani nie byli w stanie przywołać faktów, które legły u ich podstaw. Na przykład, jak się okazało, przywoływany i opisywany w wielu opracowaniach naukowych polski frazeologizm *bredzić jak Piekarski na mękach* jest znany tylko starszemu pokoleniu Polaków. Cechuje go znikoma frekwencja w danych korpusowych oraz zerowa w dialogach serialowych⁶ i zasłyszanych wypowiedziach.

Omówmy jednak w tym miejscu kilka przykładów frazeokulturemów z komponentem topomastycznym i onimicznym, które wciąż są stosowane w komunikacji przez użytkowników języka bułgarskiego, polskiego i ukraińskiego⁷, np. bg. *тъмна Индия*; 'o czymś, co jest zupełnie niejasne i nieznanie'. Ów frazeologizm przywołuje koncept Indii jako kraju, o którym niewiele się wie i nie ma się o nim sprecyzowanego wyobrażenia; bg. *Марко Томес*; 'o kimś, kto nigdy nie ma szczęścia i ciągle ponosi porażki' (zwrot ten jest związany z postacią bułgarskiego prawnika z Wielkiego Tyrnowa. Mimo swoich wielkich zdolności i precyzji został on w kulturze bułgarskiej symbolem pechowca z powodu braku szczęścia w grze

⁶ W przypadku tego wyrażenia sprawdzane były głównie oryginalne teksty polskie. Prawdopodobieństwo wystąpienia tego zwrotu w tłumaczeniach jest znikome.

⁷ Pozostałe frazeokulturemy o mniejszej frekwencji i aktywności w języku współczesnym omawiane są w innych rozdziałach, np. frazeologizmy związane z aspektami intertekstowymi są przytoczone i omówione w rozdziale 8.9.

w pokera); pl. *zawracać kijem Wisłę / zawracanie kijem Wisły* ‘wtedy, gdy ktoś robi coś bezsensownego i bezcelowego’; pl. *polegać (na kimś) jak na Zawiszy* ‘wtedy, gdy komuś całkowicie się ufa’. Kluczowym elementem tego zwrotu jest imię piętnastowiecznego polskiego rycerza – Zawiszy Czarnego z Garbowa, który słynął z odwagi, prawości i niezłomnej wierności swemu władcy. Zawisza zapisał się w historii nie tylko jako wojownik, ale także jako dyplomata – był między innymi wysłannikiem króla Władysława Jagiełły na sobór w Konstancji; posłował także wielokrotnie na dwór Zygmunta Luksemburskiego; ukr. *язик до Києва доведе* ‘wtedy, gdy pytania pomagają odnaleźć to, co jest komuś potrzebne’. Wyrażenie odnosi się do czasów staroruskich, gdy Kijów był stolicą Rusi. Nie istniały wówczas żadne drogowskazy, dlatego jedynym sposobem dotarcia do Kijowa było dopytywanie się o kierunek na drodze.

Rozpoznawalność i aktywność tych zwrotów związana jest z kształceniem na etapie szkolnym. Nazwy geograficzne takie jak Wisła, Kijów czy Indie funkcjonują jako żywe fragmenty rzeczywistości, a postaci takie jak Zawisza Czarny czy Mar-ko Totew rozpoznawane są dzięki szkolnym lekcjom historii.

7.2. Frazeokulturomy z komponentem kulinarnym

Na tle wszystkich frazeologizmów zaliczanych w niniejszej pracy do frazeokulturomów szczególne miejsce zajmują dwu- lub wielokomponentowe jednostki języka oznaczające nazwy napojów, potraw i żywności oraz dwu- lub wielokomponentowe wyrażenia zawierające te nazwy. W różnych tradycjach językoznawczych jednostki te określane są różnymi terminami. Na przykład Oksana Łapynina w pracach poświęconych frazeologii kontrastywnej ukraińsko-niemieckiej nazywa je „gastronimami” (Липинина, 2015, s. 249) lub jednostkami frazeologicznymi z komponentem gastronomicznym. W innych opracowaniach w stosunku do opisywanego fragmentu języka używano również określeń: frazeologia kulinarna (analogicznie do: frazeologia roślinna, ptasia, fauniczna) (Przymuszała, 2017, s. 248), gastykofrazeologia (Яскот, 2019, s. 97), „kulinarne” jednostki frazeologiczne (Боньова, 2017). W zasłyszanych przez autora ustnych wypowiedziach konferencyjnych nazywano je także: frazeologizmami z gastronimami, frazeologizmami z gastemami bądź frazeologizmami gastycznymi⁸. Mamy tu zatem do czynienia z kolejnym wycinkiem zasobu frazeologicznego, odnośnie do którego panuje zamieszanie terminologiczne, choć to zjawisko językowe nie jest samo w sobie skomplikowane.

⁸ Pojęcie oparte jest na przyjętym w tradycji rosyjskiej i ukraińskiej terminie *gastyka* jako nauce o znakowych i komunikatywnych funkcjach żywności i napojów, o sposobach przyjmowania pokarmów oraz kultowej roli ziół i poczęstunków.

Przyczyn owego terminologicznego chaosu może być kilka. Jedną z nich jest bardzo mała liczba opracowań konfrontatywnych tego fragmentu zasobu leksykalnego języka. Tematem sztuki kulinarnej oraz nazewnictwa produktów spożywczych i potraw zajmowali się głównie antropolodzy kultury i historycy na materiale jednego języka, natomiast w centrum zainteresowania językoznawców pozostawała i pozostaje głównie etymologia poszczególnych nazw. Drugą przyczyną to odsuwanie terminologii kulinarnej i jej znaczenia w języku w pracach naukowych na drugi plan. Trzeciej przyczyny należy upatrywać w złożoności i bogactwie samego zjawiska. Dla pełnego zrozumienia znaczenia kulturowych frazeologicznych z komponentem gastronomicznym bardzo pożądana byłaby zatem ich kompleksowa analiza o charakterze interdyscyplinarnym. Ze względu na szczupłe ramy niniejszej publikacji autor skoncentruje się jednakże jedynie na aspekcie językowym owego zjawiska.

W językoznawstwie polskim zarówno same nazwy kulinarne (składające się z więcej niż jednego wyrazu), jak i całe zwroty frazeologiczne z tymi nazwami wchodziły w skład frazeologii w szerokim znaczeniu, co znalazło odzwierciedlenie w *Wielkim słowniku języka polskiego* i innych opracowaniach leksykograficznych⁹. Autorzy WSJP umieścili w kategorii frazeologia takie wyrażenia, jak na przykład *barszcz ukraiński*, *biały barszcz*, *barszcz czerwony*, *leniwe pierogi*, *pierogi ruskie*, *ryba po grecku* i wiele innych.

Z kolei w językoznawstwie bułgarskim i ukraińskim jednostki te mają charakter terminologiczny. W bułgarskiej tradycji leksykograficznej i językoznawczej wyróżnia się dwa typy stałych połączeń: nominatywne i frazeologiczne, co znalazło odzwierciedlenie w *Słowniku języka bułgarskiego*, który na przykład wyrażenie *вита баница* (zwijany i zapiekany placek przekładany białym serem) rozpatruje jako połączenie mające ściśle nominatywną funkcję w odróżnieniu od wyrażenia *търся на баницата мекото* ('wtedy, gdy szuka się czegoś najprostszego i najbardziej opłacalnego'), które z kolei zaliczone jest do jednostek frazeologicznych. Takie podejście przyjęto także w nielicznych istniejących pracach bułgarystycznych poświęconych tej tematyce, por. Nedkova (Недкова, 2009), Żeljazkow, Czakyrowa (Желязков & Чакърова, 2009), Bonowa (Бонова, 2017).

W *Słowniku języka ukraińskiego* (SUM-20) nazwy potraw należą do pierwszej kategorii, czyli są to „łączliwe związki wyrazowe, jak również utrwalone w swoim składzie leksykalnym zwroty, składające się ze słów w ich własnym znaczeniu i reprodukowane w procesie komunikacji jako niepodzielne jednostki językowe, w których możliwa jest nieznaczna desemantyzacja jednego z komponentów”, np. *зелений борщ* ('o takiej zupie, która jest przygotowywana ze szczawiu'),

⁹ Zgodnie z tą tradycją takie jednostki jak np. *bułka tarta* weszły w skład *Podręcznego idiomatykonu polsko-rosyjskiego* autorstwa Wojciecha Chlebdy (Chlebda, 2007).

холодний борщ ('o takiej zupie, która jest przygotowywana z buraków lub botwiny i podawana jest na zimno'), *червоний борщ* ('o takiej zupie, która jest przyrządzona na bazie buraków z dodatkiem innych warzyw'), *ліниві вареники* ('o takich kluskach, które przygotowane są z białego sera, ugotowanych ziemniaków, jaj i mleka'), *ліниві голубці* ('o takim daniu, które jest przygotowane z ryżu, farszu mięsnego i pokrojonej kapusty'). Takie pojmowanie tych zwrotów w dużej mierze pozwala zaliczać dwu- i wieloczłonowe nazwy potraw do jednostek frazeologii.

Wielu językoznawców zalicza leksemy oznaczające potrawy, żywność i napoje do leksyki bezekwiwalentnej, co według Julii Piśmiennej związane jest z tym, że „frazeologizmy, które zawierają nazwy dań i produktów etnicznych, pokazują aspekty korelacji zasad materialno-sensorycznych i religijno-duchowych w tradycyjnych kulturach” (Письменна, 2011). Analiza materiału wskazuje jednak, że o ile nazwy potraw są prawie w całości bezekwiwalentne, o tyle jednostki frazeologiczne zawierające komponent kulinarny taką ekwiwalencję mogą mieć. Na przykład znaczenie 'wtedy, gdy komuś żyje się bardzo dobrze, beztrudno i w dostatku' jest realizowane za pomocą wyrażen pl. *jak pączek w maśle* i ukr. *як вареник / суп у маслі*. Następuje tu wyżej wspomniana już podmiana komponentu o zbliżonych konotacjach.

Przedstawmy zatem najczęściej używane w omawianych językach jednostki zawierające nazwy napojów, potraw i żywności, w tym zaś apelatywy charakterystyczne dla poszczególnych kuchni narodowych.

Dla kuchni bułgarskiej charakterystyczne są rozmaite przekąski – mięsne i warzywne – a także gęste zupy, dania z jagnięciny i słodczyce o orientalnej proveniencji. Frazeologia utrwaliła nazwy niektórych spośród tych potraw. Na przykład *meze* – zestaw przekąsek mięsnych (np. łukanka) i warzywnych (np. papryka w rozmaitych postaciach) podawanych bez chleba i przeważnie w towarzystwie napojów alkoholowych (głównie rakii) – pojawiają się we frazeologizmie: *вземам / взема (някого) за / на мезе*¹⁰ o znaczeniu 'wtedy, gdy ktoś z kogoś drwi'. Nazwa *sarma* odnosząca się do dania z mięsno-ryżowym farszem zawijanym w marynowane liście winogron, rzadziej kapusty stanowi część wyrażenia *свивам / свия сармите (на някого)* – 'wtedy, gdy ktoś kogoś surowo karci'. Z kolei słowo *banica*, nazywające tradycyjne bułgarskie danie w formie zwijanego i zapiekanego placka, przekładanego białym serem o nazwie *sirene*, weszło w skład frazeokultuemu *на баницата мекото*, wyrażającego sens 'o czymś, co dla kogoś jest kwintesencją przyjemności i korzyści z życia bez angażowania się w osiągnięcie tego'. *Mandža* (*gozba*), czyli gotowane gęste danie, w którego skład wchodzi bakłażany, papryka,

¹⁰ Respondenci bułgarscy wiążą popularność tego wyrażenia z emitowaną w telewizji bułgarskiej od kilku lat reklamą marki Leki (Bella Bulgaria, 2010).

pomidory, marchewka, cebula oraz sporadycznie mięso i grzyby została utrwalona w wyrażeniu *на (във) всяка манджа мерудия* definiowanym jako ‘o kimś, kto do wszystkiego się wtrąca’ oraz we frazeologizmie *манджа с грозде* o znaczeniu ‘wtedy, gdy rzeczy są niejednorodne, bardzo różne, niemające ze sobą nic wspólnego’. Nazwę dania biedaków – *popary* – przyrządzanej z czerstwego lub świeżego pokrojonego chleba nasączonego mlekiem, herbatą lub gorącą wodą odnajdujemy w jednostce *сърбам (ям, изяждам / изям) попарата, която (що) съм дробил (надробил)* o semantyce ‘wtedy, gdy ktoś ponosi konsekwencje swoich działań’. Wreszcie *lokum* – wyrób cukierniczy zwykle o smaku owocowym i konsystencji gęstego żelu, wyrabiany ze skrobi pszennej lub mąki ziemniaczanej oraz cukru – pojawia się w wyrażeniu *разтягам / разтегна / тегля / разтегля локуми* – ‘wtedy, gdy ktoś mówi lub pisze dużo i nie podaje konkretów’.

Z bogactwa kuchni polskiej do frazeologii przeniknęły zarówno nazwy potraw mięsnych, jak i mącznych, a także zup i słodczy.

Leksem *kielbasa* został włączony do związku *nie dla psa kielbasa* o znaczeniu ‘o czymś, co jest tylko dla wybranych’, zaś *bigos* pojawia się we frazeologizmie *narobić bigosu* – ‘wtedy, gdy ktoś narobił zamieszania i sprawił komuś kłopot’. Kogoś, kto jest bezwolny i pozbawiony energii, Polacy określają mianem *ciepłe kluchy*, odwołując się do augmentatywnej formy najogólniejszej nazwy typowej potrawy mącznej – *kluszek*. Spośród nazw polskich zup we frazeologizmach znajdziemy między innymi *rosół* oraz *barszcz*. Pierwsze słowo weszło do zwrotu *rozbierać (się) / rozebrać (się) / (kogoś) do rosolu* ‘wtedy, gdy ktoś zdejmuje prawie całe ubranie’ – drugie zaś do wyrażenia *dwa grzyby w barszcz*, które znaczy ‘o takiej sytuacji, gdy niepotrzebne osoby, rzeczy lub sprawy się dublują i nie da się ich pogodzić’. Popularne *pączki* i *pierniki* utrwalają wyrażenia *jak pączek w maśle* ‘wtedy, gdy komuś żyje się bardzo dobrze, beztróska i w dostatku’ oraz *co ma piernik do wiatraka* ‘o takich dwóch sprawach, które nie są do pogodzenia’.

Kuchnia ukraińska słynie z potraw z mąki. Nic zatem dziwnego, że we frazeologizmach znajdziemy odniesienia do tego typu dań. Są wśród nich: *wareniki* – rodzaj pierogów w kształcie półksiężyca nadziewanych na słodko lub na ostro – *як вареник / суп у маслі* ‘wtedy, gdy komuś żyje się bardzo dobrze, beztróska i w dostatku’; *haluszki* (danie pochodzące z Połtawy w postaci kawałków gotowanego ciasta), których nazwa weszła do frazy *Як не вмер Гаврило, то галушка задавила* znaczącej ‘o takich następujących po sobie wydarzeniach, w których ponosi się porażkę’; *naleśniki* – *перший млинець нанівець* ‘wtedy, gdy po pierwszych i często nieudanych próbach myślimy, że następne będą łatwiejsze’ oraz *бублики* (rodzaj grubego obwarzanka znanego kuchni wschodniosłowiańskiej) – *дівка від бублика* ‘o czymś, co jest pustym miejscem’ – i świąteczna, pełna produktów o symbolicznym znaczeniu *kutia*. Nazwa tej ostatniej potrawy stanowi część związku *передати куті меду*, który znaczy ‘wtedy, gdy się z czymś przesadza’.

Za naszą wschodnią granicą jada się również *kaszę*, *śloninę* i *zupy*. Pierwszy z produktów utrwalił się w zwrocie *заварити кашу* ‘wtedy, gdy ktoś narobił zamieszania i sprawił komuś kłopot’ – drugi zaś we frazeologizmach *залити / налити сала за шкуру* ‘wtedy, gdy komuś sprawia się wielki smutek i ten ktoś cierpi’ i *дивитися як кіт на сало* ‘wtedy, gdy ktoś patrzy na coś z zazdrością’. Nazwa jednej z najpopularniejszych zup – *barszczu* została składową związku *наплювати в борщ* o semantyce ‘wtedy, gdy ktoś robi komuś coś nieprzyjemnego’.

Nie są to oczywiście wszystkie kulinarne kulturemy frazeologiczne używane przez Bułgarów, Polaków i Ukraińców. Ten typ jednostek stanowi znaczną część używanej aktywnie i znanej, a wręcz lubianej przez współczesnych użytkowników wszystkich trzech języków leksyki. O ich popularności i rozpoznawalności świadczą kilka faktów. Pierwszym jest bardzo ścisły związek tradycji kulinarnych z życiem codziennym. Nazwy potraw są bowiem szybciej identyfikowalne niż jakiekolwiek inne nazwy własne, szczególnie te związane z historią. Po drugie, dla ostatnich dziesięcioleci charakterystyczne jest promowanie sztuki kulinarnej w najróżniejszych formach – poprzez programy telewizyjne i radiowe oraz rozmaite akcje reklamowe. Po trzecie, podnosi się wartość narodowych tradycji kulinarnych i zachęca do podejmowania wszelakich działań mających na celu popularyzowanie typowych dla danych regionów potraw. Wszystkie te działania utrwalały u użytkowników języka wiedzę o desygnatach nazw wchodzących w skład kulturemów gastronomicznych, co przekłada się na naturalniejsze posługiwanie się zawierającymi takie nazwy jednostkami leksykalnymi.

Ponadto bez wątpienia komponent kulturowy tych zwrotów jest dodatkowo eksponowany poprzez ich niezwykłą obrazowość i wyraziste – pozytywne lub negatywne – konotacje. Według E. Nedkovej badanie tego rodzaju jednostek frazeologicznych umożliwia w dużej mierze ujawnienie mentalności i tradycji różnych narodów, „ponieważ żywność jest jednym z najbardziej stabilnych elementów kultury materialnej o etnomarkujących właściwościach” (Недкова, 2009, s. 43).

7.3. Frazeokulturemy z komponentem etnonimicznym

Do grupy kulturemów frazeologicznych należy zaliczyć niektóre związki wyrazowe reprezentujące fragment językowego obrazu świata użytkowników danego języka odnoszący się do swojego lub innych narodów. Mowa tu etnonimach, czyli nazwach wspólnot etnicznych: narodów, narodowości, rodów. To specyficzna grupa jednostek, które pojawiły się na skutek kontaktów poszczególnych nacji z innymi społecznościami poprzez sąsiedztwo lub wpływy kulturowe. To w etnonimach utrwala się postrzeganie jednych wspólnot przez inne lub własnej wspólnoty przez siebie. Wśród nich są zarówno internacjonalizmy, jak i regionalizmy. Boriana Kjuczukowa-Petrinska, badająca w aspekcie kontrastywnym bułgarsko-hispań-

skim frazeologizmy etnonimiczne, zaznacza, że „przy analizie jednostek frazeologicznych, zawierających etnonimy, wychodzimy od założenia, że ten komponent jest symbolem kulturowym lub kulturemem” (Ключкова-Петринска, 2014). Owa kulturowość omawianych wyrażen zasada się nie tyle na samej obecności w języku poszczególnych leksemów (w tym przypadku nazwy narodu), ale przede wszystkim na umiejscowieniu tych komponentów w konkretnych zwrotach mających określone znaczenie. Semantyka owych zwrotów wynika bowiem z doświadczeń historycznych danego narodu i stanowi fragment językowego obrazu świata danej nacji.

W trzech analizowanych językach odnajdujemy znaczną liczbę jednostek frazeologicznych z komponentem etnonimicznym, które zaliczane są w tradycji bułgarskiej i częściowo ukraińskiej do terminologii. Wiele z nich można określić mianem internacjonalizmów. Mowa tu o takich jednostkach, jak: bg. *английски парк / градина, английска болест, английска бродерия, английски валс, английски костюм, английски рог, френски ключ, френски дрехи, френско грозде, немско грозде, турска леска, руска салата, американска лоза, американски ножици, американско наддаване, гръцка прическа, гръцки опех*; pl. *ryba po grecku, barszcz ukraiński, chłodnik litewski, fasolka po bretońsku, karp po żydowski, nóż fiński, szwedzki stół / bufet szwedzki, sałatka szwedzka, kombinacja norweska, owczarek niemiecki, prawo niemieckie, park / ogród francuski, bułka francuska, ciasto francuskie, bufet angielski, park / ogród angielski, walc angielski*; ukr. *шведський стіл, англійський стиль, англійський костюм, англійський вальс, французький ключ, французький жим, грецький салат, грецький горіх, римські штори, німецька пунктуальність, німецька вівчарка, німецьке право, грузинська кухня, американське кіно, італійська якість*.

Wyrażenia te mogą być semantycznie neutralne, ale miewają także wyraźne uchwytnie pozytywne bądź negatywne konotacje. W niektórych z nich dochodzi do wartościowania poszczególnych grup etnicznych z perspektywy drugiego narodu. Tak jest w przypadku niektórych nazw dań, np. bg. *руска салата*, ukr. *грецький салат* czy pl. *pierogi ruskie*, w których zawarta jest po części informacja o stereotypie, wyobrażeniu i rzekomym pochodzeniu potrawy. Należy jednak zaznaczyć, że obiekty – dania bądź przedmioty – określane za pomocą tego typu wyrażen w bardzo małym stopniu przypominają swoje oryginały, a niekiedy w ogóle w przypisywanej im kulturze nie istnieją.

Do najczęściej używanych i najbardziej znanych internacjonalizmów obecnych w trzech językach można zaliczyć takie związki frazeologiczne, jak np. bg. *руска рулетка*, pl. *rosyjska ruletka*, ukr. *російська рулетка*. Wyrażenie to po raz pierwszy pojawiło się pod koniec lat czterdziestych ubiegłego stulecia w artykule Georgesa Surdeza w Wielkiej Brytanii. Sam opis fenomenu gry ze śmiercią pojawił się jednak już wcześniej w literaturze rosyjskiej (Lermontow, Grin) i został spopularyzowany przez kino, gry komputerowe, muzykę i literaturę. W pewnym stopniu wyrażenie to

odzwierciedla postrzeganie na świecie mentalności Rosjan jako miłośników ryzyka, igrania ze śmiercią i szafowania własnym życiem dla emocji i poklasku.

Należy podkreślić, że sam frazeologizm nabył z czasem drugiego znaczenia, które sprowadza się do potencjalnie możliwych działań z trudno przewidywalnym zakończeniem oraz podkreślania odwagi, graniczącej z bezsensownością.

Innym często używanym frazeologizmem jest bg. *американска мечта*; pl. *amerykański sen* (obok zapożyczenia *american dream*), ukr. *американська мрія*. Wyrażenie używane w znaczeniu sposobu na dorobienie się i stworzenie domu swoich marzeń ma źródłosłów już w Deklaracji Niepodległości Stanów Zjednoczonych. Zwrot po dziś dzień popularyzują żyjące w USA środowiska emigracyjne wywodzące się z różnych zakątków świata, a przede wszystkim amerykańska kinematografia.

Kolejny frazeologizm odnosi się do Szwajcarii i Szwajcarów – bg. *като швейцарски часовник*, pl. *jak szwajcarski zegarek*, ukr. *як швейцарський годинник* i ma znaczenie, które nie tylko odnosi się do punktualności, ale również ukazuje Szwajcarię jako producenta najlepszych i najdroższych zegarków na świecie, a Szwajcarów jako naród rzetelny i pracowity.

Dużo mniej pozytywne konotacje związane są z Francuzami, między innymi za sprawą frazeologizmu – bg. *френска болест*, pl. *francuska choroba*; ukr. *французька хвороба*. Desygnatem tej jednostki była kiła – choroba weneryczna. Na temat powstania tego wyrażenia istnieje wiele naukowych teorii, jednakże jest prawdą, że choroba rozprzestrzeniła się między innymi za sprawą żołnierzy armii napoleońskiej. Jednakże należy zauważyć, że w Rosji zyskała nazwę choroby polskiej, a w samej Francji choroby angielskiej. W Polsce nosiła nazwę również choroby niemieckiej.

Wyjście z jakiegoś przyjęcia po cichu określane jest w omawianych językach jako angielskie – bg. *измъквам се / измъкна се / тръгвам си / тръгна си по английски*, pl. *wychodzić / wyjść po angielsku*, ukr. *ніти по-англійськи*. Wyrażenie oparte o ten etnonim wykorzystuje konotacje związane z Anglikami, postrzeganymi jako naród chłodny, dyplomatyczny i unikający zwracania na siebie nadmiernej uwagi. Należy jednak odnotować, że w językach europejskich umiejętność dyskretnego opuszczenia jakiegoś spotkania nazywana jest za pomocą innych etnonimów, na przykład Hiszpanie, Portugalczycy i Anglicy mówią o wyjściu francuskim – hiszp. *salir a la francesa*, portug. *sail a francesa*, ang. *take French leave*, a Niemcy – o polskim *einen Polnischen machen*.

Frazeologizmy z komponentem etnonimicznym w większości przypadków są nacechowane negatywnie. Jest to zjawisko powszechne. Dudasz stwierdza, że

do jednostek frazeologicznych o charakterze emocjonalnym i oceniającym należą frazeologizmy, w których etnonimy oznaczają nietypowe cechy narodowe, wyrażają

negatywne postawy wobec obcych cech narodowych lub kojarzą się z trudnościami i nieprzyjemnościami. Takie frazeologizmy są najczęściej wynikiem braku paraleli między swoim i obcym i wynikają z niezrozumienia nawyków i stylu życia innych (Дудаш, 2016, s. 87).

Do polskich frazeokulturomów odzwierciedlających kontakty Polaków z innymi narodami oraz zakodowanych we frazeologii emocjonalnych reakcji użytkowników języka należą: *ruski rok*, *popamiętać ruski miesiąc*, *czeski film*, *czeski błąd*, *pruski dryl*, *niemiecka dokładność / precyzja*, *siedzieć jak na niemieckim / tureckim kazaniu*, *goły jak święty turecki*, *udawać / udać Greka*, *angielska flegma*, *cygańskie nasienie*, *francuski piesek*, *Francja elegancja / Francja-elegancja*, *Kochajmy się jak bracia*, *liczmy / rachujemy się jak Żydzi*.

Nietrudno zauważyć, że wyrażenia te są motywowane historycznymi kontaktami z kulturą rosyjską, w której długo posługiwano się prawosławnym kalendarzem juliańskim oraz z najbliższymi sąsiadami – Czechami. Frazeologizm *czeski film* zaistniał w polszczyźnie w wyniku pokazu w Polsce czechosłowackiego filmu pod tytułem *Nikt nic nie wie*, po którym nastąpiła emisja całej serii seriali o dość zagmatwanej fabule. Z kolei wyrażenie *czeski błąd* można wiązać z faktem, iż czeskie zapisy słów przypominających polskie słowa w związku z historyczną metatezą mają przedstawioną jedną literę, np. pl. *karp* – cz. *kapr*. Wyrażenie konotuje w sobie także element wyższości wobec języka czeskiego, jako że wiele słów z czeszczyzny brzmi dla polskiego ucha dziecinnie lub niepoważnie. *Czeski błąd* zatem to nie tylko nazwa typu omyłki polegającej na przedstawieniu liter w wyrazie – popełnianej zwykle przy szybkim pisaniu na maszynie bądź klawiaturze komputera – ale też błąd, skutkujący powstaniem zapisu, który może być postrzegany jako śmieszny.

Dryl jako surowa metoda szkolenia żołnierzy w XVIII wieku (i później) znany był Polakom, gdyż nieraz byli oni wcielani do pruskiego wojska – i wzbudzał on wśród rekrutów zdecydowanie negatywne emocje. Niezrozumienie wywoływały z kolei głoszone w protestanckich świątyniach kazania w języku niemieckim, co znalazło wyraz w pierwotnej formie frazeologizmu *siedzieć jak na niemieckim kazaniu*, który już później po kontaktach z Turkami przybrał postać *siedzieć jak na tureckim kazaniu*.

Powstanie wyrażenia *goły jak święty turecki* to konsekwencja dalekich podróży Polaków na Wschód, a szczególnie odbytej w latach 1582–1584 pielgrzymki marszałka wielkiego litewskiego Krzysztofa Radziwiłła do Ziemi Świętej, który opisał swe egzotyczne doświadczenia w pamiętnikach, wydanych później pod tytułem *Peregrinacja do Ziemi Świętej (1582–1584)*.

Jak widać, wiele z przywołanych wyżej wyrażen można wyjaśnić konkretnymi faktami. Niektóre jednak jak *angielska flegma*, *cygańskie nasienie*, *francuski piesek*, *Francja elegancja / Francja-elegancja* czy zwrot *kochajmy się jak bracia*, a *liczmy /*

rachujmy się jak Żydzi są także pokłosiem kontaktów z daną grupą etniczną, ale już nacechowanych elementem percepcji – powolność (Anglicy), niesforność (Cyganie), wybredność i elegancja (Francuzi) czy chytrość (Żydzi).

Tereny bułgarskie zamieszkiwali i zamieszkują Cyganie, Turcy i Grecy, a dawniej dołączali do nich także liczni Ormianie i Żydzi. Bułgarzy mieli także ożywione kontakty handlowe i polityczne z Armenią, Turcją, Grecją, co zaowocowało powstaniem szeregu frazeologizmów związanych właśnie z tymi kulturami.

Z Cyganami wiążą się następujące jednostki leksykalne: *циганска му работа, гол като циганин, дрипав като циганин, крадлив като циганин, черен като циганин, циганска ведричка, циганска торба, циганско лято, циганин пастърма суши ли, влашки циганин, (лъжа) за девет цигани, лъжа като брадат / влашки / дърт циганин, циганско сърце*.

Oczywiście podobnie jak w większości kultur europejskich również w bułgarskiej odnajdujemy ślady francuskie, niemieckie, angielskie. Mają one źródło w tłumaczeniach utworów literackich z tych języków; wiążą się z wzorowaniem się na trendach wywodzących się z tych kultur – wreszcie są konsekwencją aktywnej obecności Francji, Niemiec i Anglii na arenie politycznej Europy.

Bułgarskie jednostki frazeologiczne *Френец незнабожник*, jak i *Француз акъллия* ('o takim człowieku, który zajmuje stanowisko w każdej kwestii i jest wszechwiedzący') są uważane za kalki z tureckiego i wyrażają negatywny stosunek samych Turków i Bułgarów do Francuzów oraz do ich dominacji. Podobny negatywny odcień ma wyrażenie *гаранция Франция* ('wtedy, gdy nie należy wierzyć, że ktoś coś gwarantuje'), znajdujące oparcie w dwóch faktach historycznych. Zarówno bowiem w czasach napoleońskich, jak i przed wybuchem drugiej wojny światowej Francja gwarantowała obronę niepodległości Polski, jednak nie dotrzymała obietnic. Natomiast wyrażenie *хващам / хвана (някого) като френец* ('wtedy, gdy ktoś przyłapuje kogoś robiącego coś złego') ukazuje Francuzów jako przebiegłych i sprytnych.

Bułgarski zwrot z etnonimem odnoszącym się do Niemców *изпаднал германец* ('o kimś, kto jest nieschludnie i źle ubrany i godny pożałowania') pochodzi z czasów pierwszej wojny światowej, a konkretnie jej końca, gdy niemieccy żołnierze w brudnych ubraniach przesiadywali w karczmach bułgarskich. Wiek XX, szczególnie okres po II wojnie światowej, przyniósł wyrażenia *точен като немец* i *немска точност* (analogiczne do polskich frazeologizmów opisujących niemiecką precyzję), których źródłem jest docenianie wysokiej jakości zachodnio-niemieckich osiągnięć technicznych stojących o wiele wyżej od dostępnych wtedy niskiej jakości wynalazków radzieckich i produktów pochodzących z innych krajów Układu Warszawskiego.

Używane przez Bułgarów zwroty *английска съдържаност* i *английски хумор* mają nie tylko lokalny zasięg (pl. *angielski humor*, ukr. *англійський гумор*), bo od-

zwierciadlają postrzeganie Anglików jako narodu powściągliwego i obdarzonego specyficznym, nie zawsze rozumianym przez inne nacje poczuciem humoru.

Język ukraiński utrwalił wyrażenia, które nawiązują do kultur ormiańskiej, chińskiej, cygańskiej, tureckiej i żydowskiej. Z pierwszą z nich łączy się frazeologizm *вірменське радіо*, czyli 'o czymś, co jest źródłem absurdalnych informacji'. Określenie to wzięło swój początek od nazwy fikcyjnej rozgłośni parodiującej komunikaty komunistycznej propagandy. Informacje domniemanego Radia Erewań stanowiły kanwę licznych dowcipów o charakterze politycznym¹¹.

Chiny i chińską kulturę na Ukrainie, podobnie jak w wielu innych krajach europejskich, wiąże się z poczuciem obcości i wyjątkowej odmienności, co zostało utrwalone za sprawą między innymi takich frazeologizmów jak: *останнє китайське попередження, китайська грамота, китайські церемонії*¹².

Podobnie jak w języku bułgarskim i polskim Cyganie oraz ich kultura postrzegani są na Ukrainie negatywnie jako etnos chaotyczny, kłamlivy, nieczysty, ale również charakteryzujący się przesadną ekscentrycznością i ozdobnością stroju. Fakty te mają poświadczenie w następujących wyrażeniach: *крутити як циган сонцем, носитися (з кимось / чимось) як циган із писаною торбою*.

Odmienność nietypowego dla Europejczyków sposobu siedzenia ze skrzyżowanymi nogami znalazła swój wyraz we frazeologizmie *сидити як турок*¹³, zaś postrzegana jako tchórzostwo niechęć Żydów do angażowania się w wojny oraz liczebność potomstwa w żydowskich rodzinach zaowocowały powstaniem obciążonych negatywnymi konotacjami frazeologizmów *збиратися як жид на війну, як жидівське зарп*.

W świadomości Ukraińców utrwały się również sądy związane z Tatarami w postaci zwrotów: *татарське нашествя, набігти мов (татарська) орда*. Mają one negatywne konotacje, powstałe za sprawą historycznego doświadczenia najazdów Tataro-Mongołów na Ruś i Europę. Z kolei barwna kultura kozacka pozostała po sobie ślad w postaci wyrażenia *вольний козак*.

Jak widać z przytoczonych przykładów najbardziej zbliżony w trzech językach pozostaje obraz Cyganów, Żydów i Chińczyków. Można to wytłumaczyć najwięk-

¹¹ Także w polszczyźnie za czasów powojennej dominacji radzieckiej istniała seria dowcipów zaczynających się od frazy „Słuchacze pytają...”, po której następowała absurda lub nielogiczna informacja będąca rzekomo odpowiedzią Radia Erewań. Owe dowcipy konotowały takie same skojarzenia, jak te związane z przytaczanym frazeologizmem ukraińskim. Współcześnie dowcipy te są raczej nieznane, a nazwa obecnej stolicy Armenii – Erywań – nie wzbudza u Polaków żadnych konkretnych kulturowych asocjacji.

¹² Analogicznym wyrażeniem polskim byłby frazeologizm *chińskie ceregiele* – obecnie już nieużywany.

¹³ Wyrażenie używane jest obecnie głównie w znaczeniu 'wtedy, gdy ktoś nic nie rozumie z tego, co słyszy'.

szym dystansowaniem się Bułgarów, Polaków i Ukraińców do dwóch pierwszych nacji i wyraźnie odczuwalnym poczuciem ich obcości wynikającym z odmienności kulturowo-religijnej. Z kolei postrzeganie Chińczyków było najprawdopodobniej motywowane egzotycznym pochodzeniem oraz niezrozumiałym językiem i złożoną obyczajowością¹⁴.

Bez wątpienia do grupy tych negatywnie nacechowanych zwrotów pasują także wyrażenia związane z osobami czarnoskórymi. Takie frazeologizmy były przez ankietowanych wskazywane jako znane i używane, jednak dostrzeżono ich coraz mniejszą frekwencję w związku z narastającą polityczną poprawnością¹⁵. Mowa o takich jednostkach jak: bg. *бой на негри в тъмна нощ, бял като аран / арапин*; pl. *być sto lat za Murzynami, ciemno jak w dupie u Murzyna*, ukr. *темно як у дупи негра, працювати як негр*.

Wśród aktywnych frazeokulturowych etnonimicznych niewielką grupę stanowią jednostki odzwierciedlające postrzeganie własnego narodu, kultury i języka. Mogą one mieć zarówno zabarwienie neutralne, jak i krytyczne, obraźliwe bądź żartobliwe. Przywołajmy dla przykładu kilka takich frazeologizmów: bg. *български чадър* ('o takiej bronii (np. igle), która schowana jest w przedmiocie życia codziennego (np. w parasolu, aby ją zamaskować)'), *българска (му) работа / българска работа* ('o czymś, co jest wykonywane z nienależytą starannością'), *Български разбираш ли?* ('wtedy, gdy ktoś jest niezadowolony z tego, że ktoś inny nie zrobił czegoś, mimo że jasno mu to wytłumaczono'), *на чист български* ('wtedy, gdy coś jest przedstawione jasno i do zrozumienia'); pl. *tłumaczyć / przetłumaczyć / przekładać / przełożyć z polskiego na nasze* ('wtedy, gdy objaśnia się coś komuś prostymi słowami'), *śłoń a sprawa polska* ('wtedy, gdy ktoś doszukuje się w każdej sprawie związku z Polską'), *Mądry Polak po szkodzi* ('o takim sposobie uczenia się przez Polaków na błędach, które już popełniono, a których skutki należało przewidzieć wcześniej'), *Polak potrafi* ('wtedy, gdy chce się pokreślić zdolność Polaków do zrobienia trudnej rzeczy'); ukr. *ненька Україна* ('wtedy, gdy chce się powiedzieć czule o Ukrainie'), *пояснювати українською мовою* ('wtedy, gdy mówi się jasno i zrozumiale'), *говорити солов'їною (українською)* ('wtedy, gdy ktoś mówi pięknie po ukraińsku'), *Слава Україні! Героям слава!*¹⁶ (wtedy, gdy ktoś się chce przywitać i wyrazić szacunek Ukrainie i jej bohaterom').

Jak widać z przytoczonego materiału, w tych wyrażeniach częściej narody widzą siebie samych w krzywym zwierciadle i postrzegają dość krytycznie, wska-

¹⁴ Egzotyka tych języków wyrażana jest często na poziomie imitacji akcentów tych narodów lub gry słów, np. pl. *Daj to był chiński sprzedawca jaj*.

¹⁵ W ankietach pojawiały się komentarze: znam wyrażenie, słyszałem, nie używam, bo nie wolno.

¹⁶ Ta forma powitania zaktywizowała się w języku ukraińskim po Euromajdanie (2013) oraz po wojnie rosyjsko-ukraińskiej (2014).

zując na swoją odmienność i wady. We wszystkich mówienie w ojczystym języku jest utożsamiane z czymś jasnym i zrozumiałym. Cześć z tych wyrażeń ma charakter precedensowy (np. *Polak potrafi* jako hasło propagandowe użyte podczas budowy Huty Katowice; *Mądry Polak po szkodzie* umiejscowiony w Pieśni 5 Jana Kochanowskiego), niektóre mają związek z konkretnym faktem z historii kraju (np. bułgarski parasol wyprodukowany przez KGB na zamówienie bułgarskich służb specjalnych do uśmiercenia w 1978 roku w Londynie bułgarskiego dysydenta Georgiego Markowa). Nakładanie się dodatkowych konotacji, skojarzeń i obrazów wzbogaca te zwroty o багаж kulturowy, co z kolei powoduje ich nieprzekładalność.

7.4. Podsumowanie

W całej masie wyekscerpowanego materiału zarysowała się obszerna grupa takich jednostek, które mają ścisły związek z kulturą, historią, obyczajowością i tradycjami Bułgarów, Polaków i Ukraińców. Zostały one określone mianem kulturomów frazeologicznych. Oznacza to, że w ich składzie może znajdować się pojedynczy element mocno związany z konkretną kulturą lub też cały zwrot może zawierać w sobie informację o fragmencie kultury i realiach właściwych danemu narodowi. Obszerne komentarze uzupełniające informację o pochodzeniu i interpretacji poszczególnych jednostek były niezbędne, gdyż znaczenie tych zwrotów można ustanowić wyłącznie na podstawie analizy pozajęzykowej. W najmniejszej liczbie były to jednostki z komponentem onimicznym, następnie topomastycznym, kulinarnym oraz etnonimicznym. Dwóm ostatnim grupom poświęcono więcej miejsca ze względu na ich większą frekwencję w języku. W stosunku do wszystkich została zastosowana metoda konfrontacji, która pozwoliła wyodrębnić podobieństwa i różnice w tej warstwie leksyki oraz pokazać stopień ekwiwalencji frazeokulturomów.

8. Neofrazeologia i dynamika zasobu frazeologicznego

Frazeologia we współczesnym języku bułgarskim, polskim i ukraińskim podlega bardzo silnym zmianom określanym mianem bumu frazeologicznego¹. Badania prowadzone na materiale wszystkich języków słowiańskich są skupione wokół wszelkiego rodzaju innowacji frazeologicznych², czyli tego, „w czym wytwórca danego tekstu świadomie bądź nieświadomie odchyła się od normy frazeologicznej, którą jest zbiór zaaprobowanych przez społeczność językową frazeologizmów oraz reguł określających sposób realizacji ich tożsamości w tekstach” (Bąba, 2009, s. 31). Owe badania pozwalają na wyodrębnienie nowego działu neologii pod nazwą frazeologia neologiczna lub neofrazeologia (Алефиренко & Семененко, 2009, s. 223).

Pod pojęciem neologii rozumiemy subdyscyplinę leksykologii, która zajmuje się analizą i opisem mechanizmów i zasad tworzenia nowych elementów leksyki (neologizmów), a także nowych znaczeń elementów leksyki (neosemantyzmów). Volodymyr Dubiczynski definiuje neologię jako dyscyplinę językową, która bada innowacje językowe, a neografię lub leksykografię neologiczną traktuje jako część leksykografii zajmującej się modelowaniem takich innowacji w korpusach specjalnych słowników (Дубичинский, 2000, s. 61). Zagadnienia związane z tym typem słownictwa coraz żywiej przyciągają uwagę badaczy, wśród których należy wymienić między innymi takich jak: Wesa Kjuwliewa-Miszajkowa (Кювлиева-Мисхайкова, 2005); Stefka Georgiewa i Sławka Weliczkowa (Георгиева & Величкова,

¹ W literaturze przedmiotu mowa też o nielicznych ubytkach frazeologicznych (szerzej na ten temat: Liberek, 2010). Badania wykonane na potrzeby niniejszego studium wykazały jednak, że ubytków jest o wiele więcej. Dotyczy to przede wszystkim biblizmów i mitologizmów. Są one oczywiście źródłem, z którego czerpią wszystkie trzy kultury. Jednak powodem ich zanikania w języku jest między innymi konsekwencja zmian w stylu edukacji, która nie kładzie już takiego jak dawniej nacisku na grecko-łacińskie podstawy współczesnej kultury europejskiej. Tego typu związki stają się zatem bardziej świadectwem nieco starożytnej erudycji, a ich wartość stylistyczna została mocniej niż kiedykolwiek ograniczona do sfery komunikatów ludzi czytanych, dobrze wyedukowanych, umiejących odczytać aluzje. Ubytki należy wiązać ze swoistym ubożeniem kultury, widzeniem jej w bardzo krótkiej perspektywie czasowej – i oczywiście z potocyzacją, wulgaryzacją i ogólnym spłaszczeniem stylistycznym języka.

² Walerij Mokijenko, badając innowacje frazeologiczne, rozróżnia terminy „neologia” i „neologia”. Pierwszy z nich odnosi się do części frazeologii, która bada nowe frazeologizmy, a drugi do oznaczenia przedmiotu takich badań, ogółu nowych frazeologii (Мокиенко, 2001, ss. 22–24).

2008); S. Georgiewa (Георгиева, 2011); E. Nedkowa (Недкова, 2017); Gabriela Dziamska-Lenart (Dziamska-Lenart, 2007); Piotr Fliciński (Fliciński, 2007); Anna Lusińska (Lusińska, 2010); Nina Klimenko, Eugenia Karpiłowska, Łarysa Kisliuk (Клименко i in., 2008); Oleksandr Stiszow (Стишов, 2015).

Można wskazać dwie przyczyny zaistnienia bumu frazeologicznego: pierwsza to możliwości samego systemu językowego, druga zaś to czynniki pozajęzykowe.

Do zmian związanych z językiem jako systemem można zaliczyć między innymi następujące tendencje: postępującą potocyzację i wulgaryzację oraz w małym stopniu eufemizację. Wzbogacanie zasobu frazeologicznego odbywa się też drogą stopniowego wdrażania zwrotów wywodzących się z socjolektów, reklam i filmów oraz wszelkiego rodzaju frazeologizmów związanych ze zjawiskami intertekstualnymi. Ponadto charakterystyczną cechą rozwoju poziomu frazeologicznego jest zmiana tonacji stylistycznej i tworzenie różnorodnych modyfikacji istniejących już frazemów.

Jeśli natomiast chodzi o czynniki pozajęzykowe, to należy podkreślić, że naturalną potrzebą społeczeństwa posługującego się danym językiem jest chęć wyrażania myśli oraz nazywania nowych zjawisk i pojęć w zmetaforyzowany i zidiomatyzowany sposób. O tym zaś, jak szybko języki reagują na zmieniającą się rzeczywistość, może świadczyć chociażby fakt pojawienia się licznych jednostek frazeologicznych związanych z epidemią wirusa SARS-COVID-19. Są wśród nich między innymi: bg. *социално дистанциране, зелен коридор, антикризисен щит*; pl. *dystans socjalny, tarcza antykryzysowa*; ukr. *соціальна дистанція, антикризовий намет*.

Wzbogacanie zasobu leksykalnego języków zarówno o nowe leksemy, jak i o frazeologizmy za sprawą tych samych procesów podlega największym zmianom ilościowym i jakościowym.

Era Internetu i nowoczesnych technologii pozwala na szybkie rozprzestrzenianie się wyrażań. Kwerenda słownikowa pokazała, że leksykografowie, chcąc uchwycić obecny stan języka, starają się najnowszy materiał neofrazeologiczny włączać do wydawanych słowników (Smółkowa, 2013; RNDBE, 2010), jednak proces pojawiania się w języku nowych frazeologizmów i upowszechniania się ich użycia jest na tyle szybki, że większość z nich znajduje się poza jakimkolwiek opisem naukowym i leksykograficznym.

8.1. Innowacje frazeologiczne

W związku z popularyzowaniem się badań nad tzw. nową frazeologią wyodrębniła się osobna dziedzina badająca neologię frazeologiczną. Przełomowymi publikacjami podejmującymi tę tematykę były książki *Nowa frazeologia w nowej Europie. Słowo. Tekst. Czas VI* (Walter i in., 2001) oraz *Komparacja systemów*

i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich. T. 3. *Frazeologia* (Mokijenko & Walter, 2008). Z tej publikacji pochodzi termin „semantyczna neofrazeologizacja” (Mokijenko & Walter, 2008) nazywający zjawisko powstawania nowego znaczenia istniejących już jednostek frazeologicznych. W językoznawstwie slawistycznym pojawiło się w ciągu minionych trzydziestu lat wiele terminów opisujących zjawisko powstawania nowych jednostek frazeologicznych, por. bg. *фразеологична иновация, фразеоиновация, фразеологичен неологизъм, неологичен фразеологизъм, неофразеологизъм, неофразема, неофраза, фразеологично новообразување*; pl. *innowacja frazeologiczna, frazeoinnowacja, neologizm frazeologiczny, neologiczny frazeologizm, neofrazeologizm, neofrazem, neofraza, frazeologiczne powotwory*; ukr. *фразеологічна інновація, фразеоінновація, фразеологічний неологізм, неологічний фразеологізм, неофразеологізм, неофразема, неофраза, фразеологічний новотвір*. Najczęściej pojawia się jednak termin „innowacja” używany zarówno do opisywania frazeologii, jak i innych segmentów języka (innowacje leksykalne, morfologiczne, składniowe).

Jelena Ganapol'skaja definiuje innowacje frazeologiczne jako: „wyrażenia, których znaczenie nie wynika bezpośrednio ze znaczeń komponentów składowych i które są nowe albo pod względem formy, albo pod względem znaczenia bądź też pod względem formy i znaczenia równocześnie w rozpatrywanym okresie rozwoju języka literackiego” (Ганапольская, 2010, s. 187).

Przyjęcie tej definicji w niniejszej pracy pozwoliło wyodrębnić najważniejsze grupy bułgarskich, polskich i ukraińskich innowacji frazeologicznych, które zostały wyekscerpowane zarówno z tekstów pisemnych, jak i – przede wszystkim – ustnych powstałych po przemianach ustrojowych.

Stanisław Bąba mianem innowacji frazeologicznej określa „wszelkie odchylenie od normy frazeologicznej” (Bąba, 2009, s. 25). W książce pt. *Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny* badacz wyróżnia trzy główne typy innowacji: uzupełniające, modyfikujące (wśród nich innowacje skracające, rozwijające, wymieniałe, kontaminujące, regulujące) i rozszerzające.

Według tej klasyfikacji najczęściej występującym typem innowacji jest innowacja modyfikująca, która „powstaje w wyniku naruszenia ustabilizowanej struktury frazeologizmu: jego płaszczyzny leksykalnej (składu komponentów) i płaszczyzny gramatycznej (formy gramatycznej komponentów, powiązań składniowych między nimi)” (Bąba, 1983, s. 24). Sam autor zaznacza, że „innowacje uzupełniające powstają nie tylko wraz ze wzbogacaniem się rzeczywistości o takie elementy, które trzeba nazywać, lecz także z potrzeby wyrażenia stosunku do rzeczywistości. Są one przejawem stałego wzbogacania zasobu frazeologicznego współczesnej polszczyzny” (Bąba, 2009, s. 25). Wśród wyekscerpowanych przez autora niniejszej monografii frazeologizmów odnajdujemy takie przykłady jak np. pl. *dieta pudełkowa* – zwrot odnotowany jedynie w Obserwatorium Językowym Uniwersytetu

Warszawskiego w znaczeniu: „o takiej diecie, która jest oparta na posiłkach przygotowanych i dostarczanych przez firmę cateringową” (Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego, 2017).

Powstawanie nowych jednostek frazeologicznych częstokroć jest związane z naruszeniem normy frazeologicznej. Z czasem niektóre z nowo powstałych frazeologizmów zatwierdzają swoje znaczenie, nabywają cechy reprodukowalności, uzualizują się i zdarza się, że są przyjęte przez normę. Taki typ innowacji frazeologicznych określamy jako systemowe i stosujemy do nich termin „neofrazeologizm”. Taka neofrazeologizacja jest rozpatrywana jako szczególny przypadek zjawisk innowacyjnych we frazeologii, a pojęcia innowacja frazeologiczna i neofrazeologizm różnią się zakresem (w przeciwieństwie do powszechnej w literaturze naukowej praktyki utożsamiania tych pojęć).

Istnieją trzy rodzaje systemowych innowacji frazeologicznych, które są związane odpowiednio z: nowością strony formalnej i merytorycznej (nowo powstałe frazeologizmy i właśnie je można określić mianem neofrazeologizmów), nowością formy (nowe warianty znanych frazeologizmów) oraz nowością semantyki frazeologicznej (frazeologizmy o nowym znaczeniu). Klasyfikacja ta potwierdza tezę, że neofrazeologizm jest pojęciem węższym niż innowacja frazeologiczna.

W przeanalizowanym materiale badawczym największą grupę stanowią systemowe innowacje frazeologiczne. Niektórzy badacze (por. np.: Мокиенко, 2003, s. XI) podczas badania neologizmów frazeologicznych biorą pod uwagę tylko kryterium leksykograficzne, czyli obecność danej jednostki w słownikach lub jej brak tamże. Kryterium to może być jednak niewystarczające, jak bowiem wielokrotnie podkreślano w niniejszej pracy, kwerenda słownikowa wykazała, że opracowania leksykograficzne nie nadążają za bumem frazeologicznym i nie są w stanie rejestrować jednostek pojawiających się praktycznie z dnia na dzień. Potwierdziły to badania P. Flicińskiego, który pisze:

Analiza i interpretacja innowacji językowych oraz ich ocena normatywna mogą być ze względu na rozbudowany warsztat technologiczny i źródłowy bardziej zbliżone do stanu faktycznego: nie są bowiem oparte na wybiórczo i arbitralnie zestawianych bazach danych w postaci kartotek, niereprezentatywnych zbiorach tekstów itp., lecz na korpusie w miarę zrównoważonym pod względem stylu, odmiany, gatunku i przez to zobiektywizowanym (Fliciński, 2011, s. 12).

Autor przytacza przykład znanego od dawna polszczyźnie frazeologizmu *chodzić na rżęsach*, który na podstawie danych korpusowych ma zupełnie inne znaczenie niż zarejestrowane w słownikach, por. ‘wtedy, gdy ktoś jest pijany’ – ‘wtedy, gdy ktoś jest zmęczony, wyczerpany i u kresu sił’. Dlatego w fazie badania materiału na potrzeby niniejszej monografii bardziej miarodajne stało się kryterium statystyczne i korpusowe.

8.2. Potoczność w frazeologii

Przemiany ustrojowe, społeczne i obyczajowe oraz rozwój kultury masowej w Bułgarii, Polsce i na Ukrainie zaowocowały silną ekspansją potoczności, na co zwracali uwagę już od lat dziewięćdziesiątych XX wieku poszczególni badacze języków słowiańskich, między innymi Małgorzata Kita (Kita, 1991), Stanisław Gajda (Gajda, 1999), Michaił Widenow (Виденев, 1997), Małgorzata Warchoł-Schlottmann (Warchoł-Schlottmann, 2009). Z kolei Ludmiła Paszyńska, pisząc o pochodzeniu neologizmów frazeologicznych (Пашинська, 2010), podkreśla narastanie potoczności i wulgaryzacji języka w środkach masowego przekazu. Badaczka interpretuje ów fakt jako konsekwencję demokratyzacji wszystkich dziedzin życia społecznego, osłabienia cenzury, wzrostu mody na pewne stałe zwroty oraz intensyfikacji poszukiwań nowych, emocjonalno-ekspresywnych i dobitnych wyrażań. Znaczącą różnicą tylko w porównaniu z poprzednią epoką jest przede wszystkim zdomowienie się zwrotów potocznych we wszystkich rodzajach publikowanych tekstów w prasie i – co za tym idzie – w Internecie. W związku z tym w obecnych czasach nie należy kojarzyć kategorii potoczności tylko z formą mówioną języka. Charakterystyczna dla potoczności spontaniczność wypowiedzi obecna jest w wielu gatunkach pisanych naśladujących komunikaty ustne. Jednak jednym z najistotniejszych elementów nadających użytemu zwrotowi charakter potoczny jest obecność w sytuacji wypowiedzi zarówno nadawcy, jak i odbiorcy tekstu. Zdaniem Andrzeja Markowskiego:

Potoczność odnosi się [...] wyłącznie do sfery zjawisk, która obejmuje sytuację wypowiedzi i jej elementy, np. stosunki między jej uczestnikami, temat wypowiedzi itp. Cechy przypisywane potoczności językowej jako kategorii są cechami wyłącznie pragmatycznymi (dawniej mówiono: stylistycznymi) i wydaje się, że w tych ujęciach nie dotyczą nawet semantyki elementów językowych (Markowski, 1992, s. 56).

W toku ekskercpcji i weryfikacji materiału wyodrębniono grupę jednostek frazeologicznych, które charakteryzuje emocjonalność, swoboda, wulgarność, np. tak jest w komunikacie (ustnym) premiera Republiki Północnej Macedonii Zorana Zajewa, w którym pada publicznie bardzo potoczny zwrot, następnie zarejestrowany w formie pisanej: *„Идва ми да покажа среден пръст на българите”*. Това скандално изказване направи днес премиерът на Република Северна Македония Зоран Заев в ефира на местната телевизия ТВ21 (Зоран Заев: *Иде ми да покажа среден пръст на българите*, 2020). Użycie takiego potocznego zwiazku w komunikacie (ustnym) polityka jest tu wręcz nieprzystającym do charakteru wypowiedzi. Podobnie jest w wypowiedzi Dauta Osmana, posła z ramienia Ruchu na Rzecz Praw i Wolności: *„Затова който не харесва ДПС, да духа суната”*³ (Даят Осман: *Който не харесва ДПС, да духа суната*, 2009).

³ Od wyrażenia *духам суната*.

Jedną z najwyrazistszych cech komunikacji internetowej jest (głównie w badanych przez autora blogach, forach dyskusyjnych, wypowiedziach na Twitterze) obalanie konwencji językowych i stosowanie spontanicznego języka potocznego. Takie zabiegi stylistyczne stosowane są często w celu przyciągnięcia uwagi, zdobycia jak najszerszego grona uczestników nieskrępowanej dyskusji i prezentowania swoich poglądów, np. na Twitterze: „PO *ma radochę*, że przy wsparciu swoich sojuszników z Lewicy, PSL oraz Konfederacji – zablokowała ustawę mającą na celu ratowanie życia i zdrowia Polaków”, czy w komentarzach internautów⁴, np.

Rys. 24. Przykład ze strony: <https://f.kafeteria.pl/temat-5181251-czemu-jezdzimy-w-gosci-na-krzywy-ryj/>

Rys. 25. Przykład ze strony: <https://www.scigacz.pl>

Potoczne zwroty frazeologiczne obecne w wielu gatunkach pisanych i wypowiedziach publicznych są natychmiast rozpoznawane przez użytkowników języ-

⁴ Forma i ortografia przywoływanych przykładów są oryginalne.

ka bułgarskiego, polskiego i ukraińskiego. Do tej pory użytkownicy tych języków byli przyzwyczajeni do wyraźniejszego rozwarstwienia stylistycznego wypowiedzi i użycie wyrażen potocznych w niektórych ich typach było niestosowne, jawiło się społeczeństwu jako brak wykształcenia i ogłady u nadawcy. Wydaje się jednak zasadne stwierdzenie, że do dzisiaj mamy wobec wypowiedzi publicznych określone oczekiwania i z tego powodu wszelkie potoczny zwracają naszą uwagę. Należy podkreślić, że nie jest to tylko kwestia ożywienia nudnego niegdyś języka. Jest to związane z faktem, że wielu z nich pamięta dość sztuczny, wręcz martwy pod względem potoczności model zunifikowanego języka oficjalnego środków masowego przekazu i wypowiedzi publicznych minionej epoki. Język publiczny najnowszych czasów charakteryzuje się przybliżaniem tekstu pisanego do potocznego mówionego. Można w tym upatrywać różnorodnych form działania obliczonych na pozyskanie masowego odbiorcy. Przyjrzyjmy się następującym wybranym przykładom z ukraińskiego Internetu:

БАБЕТТА ТА «ВИБУХ НА МАКАРОННІЙ ФАБРИЦІ»

© 11 МЕСЯЦЕВ AGO ANELYA КОМЕНТАРИИ ОТКЛЮЧЕНЫ

«Салони краси» за часів СРСР (у просторіччі їх називали перукарнями) й досі асоціюються у нас із рядами сушувачів, під якими модниці гортають журнали. А ще з неквапливими каплунами у білосніжних халатах. До речі, перукарні були ще й місцем знайомств та обміну плитками, таким собі «бездротовим Інтернетом».

Салонів, як таких, тоді не існувало взагалі. Лише звичайнісінькі перукарні, причому не кожна з них навіть мала власну назву. Для жінок, як і тепер, найважливішим було знайти свого майстра, до якого потім ходили роками та ще й водили всю родину.

За бажанням, аби не відстати від моди й мати зачіску не гіршу, ніж у найкрасішої подружки чи куми, тут можна було за допомогою хімічної завітки влаштувати на голові «вибух на макаронній фабриці», збити бабетту або завити кучері «як у Орлової». А ще, якщо пощастить, зробити манікюр чи педикюр. Або хоча б просто освіжитися дефіцитним парфумом – «Тасмичею риканки», «Тет-а тет», «Конвалією сріблястою», «Може бути» чи «Червоною Москвою»... Модниць зовсім не бентежило, що краса трималася всього кілька днів, після чого доводилося знову займати чергу до салону...

Rys. 26. Przykład z gazety „Зоря”

Електричний хетч Volt e1: страшний, як атомна війна, зате свій

27 листопада 2018 | 69

Rys. 27. Ze strony internetowej: <https://auto.24tv.ua>

Дурдом "Веселка": Як працює центр обслуговування "Київенерго"

четвер, 22 вересень 2016, 7:00

Поширити 13

Віддавати такі установи у приватні руки (зокрема, Ахметова) - означає створювати безлад, - блогер

Rys. 28. Przykład ze strony: <http://patrioty.org.ua>

Użycie w nagłówkach potocznych zwrotów ukr. *вибух на макаронній фабриці, страшний як атомна війна, дурдом „Веселка”* obecnych wcześniej tylko w języku mówionym i pochodzących z niskiego rejestru stylistycznego świadczą o postępujących przemianach w sferze języka określanych mianem rewolucji stylistycznej (Виденев, 1997). Polega ona między innymi na przenikaniu do zasobu ogólnego języka wyrazów i zwrotów pochodzących spoza języka literackiego. Rafał Romanowski podkreśla, że: „najlepszym dokumentem epoki, odzwierciedlającym aktualne zjawiska w świecie kultury, jest odmiana nieoficjalna języka (styl potoczny), ponieważ tu, w pierwszej kolejności, zachodzą wszelkie innowacyjne procesy” (Romanowski, 2004, s. 128). Owo upotocznienie wyraźnie widać w przenoszeniu poszczególnych jednostek z limitowanego rejestru do powszechnego użycia.

Nie może zatem dziwić fakt, że w wyekscerpowanym materiale znaczące miejsce zajmują aktywne jednostki charakteryzujące się niedbałym, swobodnym stylem wyrażania, typowym dla języka mówionego. Napotykamy je w tytułach prasowych, np. bg. *Джино Бианкалана скъса джоба*⁵; *Любимка на Васил Божков скъса синджира*⁶; *Специя счупи каръка*⁷ i *взе успех при завръщането на Гълъбинов; Чистота – Искър оцана пейзажа*⁸; pl. *Z badaniami, czy „na czuja” – jak wdrażać nowe produkty?* (wyróżnienia autora). Obecne są również w tytułach programów telewizyjnych, np. bg. *Пълна лудница*, pl. *Boki zrywać*⁹, piosenek, np. pl. *Na chata, Daj sobie siana (mała), Cykora tam*, filmów, np. pl. *Na topie*, ukr. *He всі вдома (10 jours sans tatan, 2020, Francja)* oraz książek, np. pl. *For sy jak lodu*, bg. *Преди да гушина босилека*¹⁰.

⁵ Wyrażenie *скъсам / скъсам джоба*.

⁶ Wyrażenie *скъсам / скъсам синджира*.

⁷ Wyrażenie *счупвам / счупя каръка*.

⁸ Wyrażenie *цапам / оцапам пейзажа*.

⁹ Wyrażenie *zrywać boki (ze / od śmiechu)*.

¹⁰ Pochodzi od wyrażenia *гушивам / гушина букета / букетчето / босилека*.

Jak widać z przytoczonego materiału, niektóre z tych jednostek frazeologicznych wychodzą poza ramy języka literackiego i przejawiają nawet cechy wulgaryzmów. Badający językową kategorię potoczności Jacek Warchała wyodrębnia jej cztery aspekty. Są to:

1. Aspekt instytucjonalny, związany z opozycją: oficjalność – nieoficjalność, ujmowany jako językowa gra normatywnością i społeczny sygnał ważnościowy ujawniający np. szczerość i autentyczność.
2. Sytuacyjność, czyli zależność aktu komunikacji od otoczenia, w którym działają uczestnicy, także od otoczenia społecznego, co rozumiem tak jak socjolingwiści, gdy opisywali wyposażenie socjalne jednostek.
3. Interakcyjność, czyli zależność wzajemną współwystępujących w akcie komunikacyjnym podmiotów, których aktywność polega na permanentnym definiowaniu i negocjowaniu sytuacji.
4. Stopień zgramatyzalizowania, który to aspekt pokazuje zależność między materią językową i jej ostatecznym rezultatem – tekstem a kanałem porozumiewania się oraz zdefiniowaną sytuacją (Warchała, 2003, s. 255).

W zjawisko potoczności wpisują się dwa podstawowe trendy. Pierwszy polega na przenoszeniu do innego rejestru utartych już zwrotów, a drugi na tworzeniu ich od podstaw. Mowa tu między innymi o wszelkiego rodzaju „powiedzonkach”, które na dłuższy lub krótszy czas weszły do powszechnego użycia. Ewa Kozioł-Chrzanowska badająca tzw. *hece*¹¹ nazywa je potocznymi reproduktami języka polskiego (Kozioł-Chrzanowska, 2014). Niektóre z nich, np. pl. *zróbmy / róbmy rząd, chodźmy stąd; niech się dzieje wola boska, zapalimy papieroska*¹²; ukr. *там, де тонко, там і пветься, хто високо літає, той низько падає*, pojawiły się w wyekscerpowanym materiale i charakteryzują się aktywnością w języku. Przenikanie zatem do języka ogólnego zwrotów będących indywidualną twórczością człowieka może stanowić ważne źródło wzbogacania zasobu frazeologicznego.

Podsumowując, należy podkreślić, że przebadany materiał ewidentnie wskazuje na podwyższoną aktywność potocznych frazeologizmów we współczesnym języku. Ich wysoką frekwencję widać zarówno w dialogach filmowych, jak i w tych gatunkach pisanych, które odzwierciedlają język mówiony, czyli wszelkiego rodzaju czaty, fora internetowe i komentarze internautów.

¹¹ Są to powiedzonka drukowane przez czasopismo „Przekrój” w latach 1969–2002 w rubryce *Heca heca*.

¹² O żywotności wyrażenia świadczy jego użycie w tekście piosenki grupy donGuralesko w 2012 roku pt. *Pomimo to* w postaci: *niech się dzieje wola boska, zapalimy zielonego papieroska*.

8.3. Wulgaryzacja i eufemizacja frazeologii

Proces inwazji potoczności w dyskursie publicznym, internetowym i przede wszystkim w komunikacji ustnej odciska swoje piętno na powszechnej tendencji zmierzającej do wulgaryzacji frazeologii (Liberek, 2010)¹³, co z kolei jest częścią procesu wulgaryzacji całego języka (Pajdzińska, 2013)¹⁴.

Nie budzi wątpliwości fakt, że w każdym z analizowanych tu języków słowiańskich wulgarne jednostki frazeologiczne były zawsze w użyciu, jednakże badacze skłonni są datować początek procesu ekspansywnego rozprzestrzeniania się tego typu leksemów na lata dziewięćdziesiąte minionego wieku, to jest na początek przemian ustrojowych w Bułgarii i Polsce oraz na Ukrainie. Stanowisko to jest zrozumiałe, ale jednak należy zwrócić uwagę na wcześniejsze fakty historyczne pobudzające rodzenie się wulgaryzmów w poszczególnych kulturach.

Należy także zauważyć, że problem rejestrowania i opisywania wulgaryzmów przed okresem zmian ustrojowych polegał bardziej na oporze przed kodyfikacją tych jednostek w źródłach leksykograficznych i innych publikacjach poprawnościowych. Brak różnorodności środków masowego przekazu (wybrane kanały i upolitycznione gazety oraz czasopisma), a także brak możliwości publicznego wypowiedzania myśli wywoływały wrażenie, że w języku bułgarskim, polskim i ukraińskim nie ma wulgaryzmów, a te, które są używane, funkcjonują tylko w określonych środowiskach, np. więziennym¹⁵. Nie może zatem dziwić fakt, iż odpowiedzią na trwające przez dziesięciolecia milczenie na temat wulgarnych jednostek języka była fala publikacji na ten temat, która została zainicjowana w latach dziewięćdziesiątych XX wieku. Wśród tych publikacji można wymienić między innymi *Słownik polskich przekleństw i wulgaryzmów* Macieja Grochowskiego (Grochowski, 2008), *Український жаргон* i *Українська мова без табу* Łesi Stawuckiej (Ставицька, 2005b, 2008). Należy jednak zaznaczyć, że brak jest podobnych opracowań na materiale języka bułgarskiego i temat ten dalej stanowi tabu w językoznawstwie bułgarsystycznym.

¹³ Zdaniem badacza „nastąpił zauważalny ubytek związków przestarzałych (o około kilkanaście procent) i widoczny jest wzrost liczebności frazeologizmów wulgarnych lub bliskich wulgarności (o około 7–8 procent)” (Liberek, 2010, s. 52).

¹⁴ Temat ten podejmowali kolejni językoznawcy (Biernacka-Ligęza, 1999; Dąbrowska, 2008; Gajda, 1999; Kowalikowa, 2008; Mosiołek-Kłosińska, 2000; Ożóg, 2008, 2014; Peisert, 2014; Sikora, 2016; Taras, 2011; Добрева, 2007; Досев, 2008; Олабіна, 2019; В. Попова, 1995; Ставицька, 2008; Тараненко, 2003; Фетваджиева-Абазова, 2014).

¹⁵ Należy podkreślić, że w okresie przed zmianami ustrojowymi dużo niższe było społeczne przyzwolenie na używanie wulgaryzmów i posługiwanie się publicznie słownictwem określanym jako „nieparlamentarne”. To deprecjonowało człowieka i charakteryzowało go jako niekulturalnego, nieobyciego i nieeleganckiego.

Słowniki przed zmianami ustrojowymi w Bułgarii, Polsce i na Ukrainie korzystały się przede wszystkim z przekazywaniem języka wzorcowego i bardzo poprawnego. Twórcy *Wielkiego słownika języka polskiego* przełamywali tę konwencję od samego początku powstawania dzieła (Żmigrodzki, 2012). Autorzy tego opracowania leksykograficznego doszli do wniosku, że nie można pominąć wulgaryzmów w słowniku i sukcesywnie w miarę powstawania dzieła kodyfikowali kolejne jednostki leksykalne i, co za tym idzie, również frazeologiczne oznaczone kwalifikatorem wulg. (*wulgarny*). Bardziej konserwatywne stanowisko zajęli w tej kwestii autorzy słownika języka bułgarskiego RBE oraz słownika języka ukraińskiego SUM-20¹⁶, w którym podobne jednostki opatrzone są co prawda kwalifikatorami bg. *простонародно*, *грубо* i ukr. *просторічне слово* (*вислів*), *жаргонне слово* (*вислів*), *лайливе слово* (*вислів*), ale częstokroć ograniczają się tylko do hasła słownikowego z wyjaśnieniem znaczenia bez podawania wyrażeń, w skład których te leksemy wchodzi. Należy zaznaczyć, że dominująca większość zgromadzonych na potrzeby niniejszej monografii wulgarnych jednostek frazeologicznych nie jest odnotowana ani w RBE, ani w SUM-20. W ślad za autorami WSJP za wulgarny uważamy taki frazeologizm, w którego składzie leksykalnym jest wulgaryzm systemowy lub forma derywowana od wulgaryzmu systemowego. W słowniku znajdują się też wyrażenia, które takiego komponentu nie zawierają, ale w całości oznaczają coś wulgarnego, dlatego są opatrzone odpowiednim kwalifikatorem, np. bg. *лъскам бастуна*; pl. *walić / zwalić konia*; ukr. *робити / зробити (комусь) мінет, виграти як Сидорову козу*.

Po wyekscerpowaniu materiału językowego z trzech języków i oznaczeniu przez autora poszczególnych jednostek kwalifikatorem *wulgarny*¹⁷ udało się wyodrębnić liczną grupę aktywnych w języku wulgaryzmów frazeologicznych. W języku bułgarskim są to między innymi następujące jednostki: *на гъза на географията, тревожа се за собствения си задник, затънал съм в лайната, в лайната съм (до шията), тъмно като в рог / (кучи) гъз, затъвам / затъна до ушите в лайна, ям говна, скъсам си / скъсам си задника, гледам си гъза, хапя си / изядох си (гъза) от яд, така ни надупиха, нещо ми излезе през гъза, дреме ми на кура, такъв хуй не ми трябва, до ушите съм в говна, тѣн като гъз, гъз до гъз, в гъза ли си го завря, измръзва ми гъза, с гъза си говоря / приказвам, тѣрси на кой да се нагъзи, рѣцете ми са в гъза наврени, сядам си / седна си на гъза, гъз път да види, права / направля един гъз място, мълчи като бит гъз, лаком гъз кръв се, пиша с гъза си, чакай от курва запис, завирам си / завра си (нещо) в гъза*.

¹⁶ „Do rejestru SUM wprowadzono aktywną leksykę współczesnego języka ukraińskiego. W praktyce formowania rejestru SUM zastosowano kryterium statystyczne” (SUM-20, 2010–2019).

¹⁷ Liberek stwierdził, że we współczesnej polszczyźnie funkcjonuje ok. 50 frazeologizmów ze słowem *dupa* i 20 ze słowem *gówno* (Liberek, 2010).

Wulgarne frazeologizmy polskie reprezentują takie wyrażenia jak: *dostawać / dostać kurwicy, kurwica (kogoś) bierze / wzięła, bać się o własną / swoją skórę / dupę / o własny / swój tyłek, być w (czarnej) dupie, obrabiać / obrobić (komuś) dupę, psy dupami szczekają, włożyć / wleźć / wchodzić (komuś) w dupę / do tyłka (bez mydła) / (bez wazeliny), ciemno jak w dupie u Murzyna, wrzód na dupie / tyłku, pijany / narąbany / nawalony w trzy / cztery dupy, o kant dupy / tyłka potłuc, mieć (kogoś / coś) (głęboko) w dupie, od dupy strony, brać / wziąć tyłek / dupę w troki, z palcem w dupie, jak z koziej dupy trąbka / trąba, gówno / guzik prawda, siedzieć po uszy / szyję w gównie, chuj (by to) / (kogoś) strzelił, chuj wie, chuj (komuś) w dupę, po chuja, na chuj, do chuja pana, do kurwy nędzy, (coś) poszło się jebać / paść / ciurpciać, jebał pies (kogoś / coś), pierdolenie / pieprzenie kotka za pomocą młotka, pierdolenie / pitolenie o Szopenie.*

Ukraińcy zaś posługują się między innymi następującymi jednostkami frazeologicznymi: *боятися за свою дупу, бути в (повній) дупі, темно як у дупі негра, сидіти / бути по вуха в лайні, до дупи / до сраки, влізти / залізти (в дупу) без мила, п'яний у дрова / зюю / дупу / сраку, як блядь на першому побаченні, мати в дупі, руки з дупи / зі сраки / не звідти ростуть, хуй (його) знає / зна, по хуй, на хуй, ні хуя собі, не їбати, прискати / пісяти окропом, бути в (повній) дупі, бігати / літати як сраний віник / як сраний кіт, ходити / піти по блядях / на блядки, вилазити / вилізти зі сраки, в (у) сраку, на хрін, один хрін, накинути лайна на вентилятор, шукати на гівні сметани, ні гівна ні ложки, гівно на паличці, робити / зробити з лайна цукерку.*

Tu należy zaznaczyć, że powyższe przykłady zostały przytoczone ze względu na ich dużą frekwencję w analizowanym materiale. Dotyczą one różnych sfer tabu, jak na przykład intymne części ciała, czynności seksualne itp. Wszystkie wyrażenia postrzegane są jednak jako niestosowne i nazbyt ekspresyjne. Zmniejszeniu tej ekspresji może służyć częściowa eufemizacja, np. zamiast *pierdolenie to pitolenie o Szopenie*, czy zamiast *morda w kubeł (i nie bulgotać)* – *buzia w kubeł (i nie bulgotać)*, co z kolei świadczy o tym, że autor komunikatu zdaje sobie sprawę ze stopnia wulgarności pierwotnego zwrotu. Należy podkreślić, że w omawianych językach wyrażen tych jest o wiele więcej, niż tutaj przytoczono. Jednostki te w większości pozostają poza opisami leksykograficznymi i ich znaczenie można było określić tylko drogą ankietowania użytkowników języka.

Do jednostek kwalifikowanych jako wulgarne zaliczamy również tzw. seksizmy: bg. *лъскам бастуна, през оная работа ми е, (дреме ми) на дедовия, да си поиграеш с малкия, анален цех, влизам / вляза в аналния цех, съм в шоколадовата фабрика*; pl. *robić / zrobić (komuś) łaskę / łachę / łoda, ciągnąć / obciągnąć / obciążać druta, walić / zwalić konia, posuwać w kaka*o; ukr. *ганяти лисого, у всі діри, виорати борозну, готуй вазелін, кидати / вкинути палку*. Podczas pracy nad zbieraniem materiału ta grupa jednostek języka okazała się jedną z najtrudniejszych do wyekscerpowania. Poszczególne seksizmy można było odnaleźć w dialogach

współczesnych seriali i potwierdzić ich znaczenie w języku za pomocą ankiet. Tylko w przypadku języka polskiego seksizmy znajdują potwierdzenie w słownikach.

Powstawanie jednostek frazeologicznych o zabarwieniu wulgarnym często-kroć polega albo na podmianie jednego członu neutralnego stylistycznie na człon wulgarny, albo na dodawaniu członu wulgarnego, np. bg. *тъмно като в роз / (кучи) гъз, дреме ми на шапката / дреме ми на кура / дреме ми на гъза / дреме ми на оная работа*; pl. *bać się o własną / swoją skórę / dupę / o własny / swój tyłek, z palcem w nosie / dupie, zawracać (komuś) głowę / gitarę / dupę, o kant stołu / dupy / tyłka potłuc*; ukr. *морочити (комусь) голову / дупу, руки з дупи / зі сраки / не звідти ростуть, влізти / залізти (в дупу) без мила, п'яний як чін, п'яний у дрова / зюзю / дупу*. Należy podkreślić, że właśnie ta grupa jednostek frazeologicznych w stopniu większym niż inne zasila leksykon frazeologiczny trzech języków, ale w efekcie rozchwiewa normę frazeologiczną (Pajdzińska, 2013).

Odwrotnym procesem do wulgaryzacji jest eufemizacja. Pod tym pojęciem rozumiemy proces zastępowania wszelkiego rodzaju leksemów lub zwrotów, które nie powinny być użyte, bo naruszają normy towarzyskie, tabu kulturowe czy religijne innymi akceptowalnymi w tych kontekstach jednostkami.

Należy podkreślić, że analiza wyekscerpowanego materiału pokazała, iż ta grupa jednostek frazeologicznych jest niewielka. Prawdopodobnie jest to związane z faktem, że eufemizmy w ogóle stanowią coraz większą rzadkość, ponieważ kolidują z prawem do pełnej wolności słowa i potrzebą rozluźnienia wypowiedzi. Wśród czynników, które wpłynęły na generowanie eufemizmów przez użytkowników języka, jest stosunkowo nowe dla Bułgarii, Polski i Ukrainy zjawisko politycznej poprawności w języku, polegającej na dobieraniu takich wyrazów wypowiedzi, które pozwolą zachować szacunek i tolerancję wobec drugiej osoby (zarówno bezpośredniego rozmówcy, jak i osób, o których się mówi). Dlatego najczęściej za pomocą eufemizmów frazeologicznych zastępuje się istniejące jednostki leksykalne, np. bg. *ляво братство, мека китка, минавам на левия тротоар (на левия / друга бряг), жена с леко поведение, представителка на най-древната професия, магистрална труженичка, нощна пеперуда, жирица на любовта*; pl. *kochający inaczej, sprawny inaczej i cały ciąg wyrażen z członem inaczej (ładny inaczej, wierzący inaczej, inteligentny inaczej)*¹⁸, *jechać / pojechać do Rygi, puszczać / puścić pawia*; ukr. *жінка легкої поведінки, представниця найдавнішої професії, нічний метелик, дівчина за викликом, жириця кохання, сексуальні менишину, людина нетрадиційної орієнтації*. Rzadziej obserwowana jest tendencja do zastępowania jednego członu wulgarnego neutralnym, np. pl. *gówno prawda / guzik prawda, mieć (coś) w dupie / w czterech literach*; ukr. *як два пальці обіцяти, як два пальці об асфальт*.

¹⁸ Te są odbierane przez użytkowników języka polskiego jako ironiczna kpina z idei poprawności politycznej.

8.4. Frazeologia socjolektalna

Jednym z procesów przebiegających równolegle w trzech omawianych językach jest transmisja słownictwa socjolektalnego (w niniejszych badaniach w szerokim znaczeniu tego pojęcia¹⁹) i jego odmian do wszystkich wariantów języka ogólnego. Najczęściej używane frazeologizmy socjolektalne (pochodzące głównie z filmowych dialogów, blogów, forów internetowych oraz komentarzy internautów) stanowią około 3% całego wyekscerpowanego materiału. Jest to niewielka próbka, ale okazała się ona wystarczająca do sformułowania podstawowych wniosków o miejscu i roli socjolektów w procesie wzbogacania zasobu frazeologicznego języka ogólnego. W trakcie badań te zwroty zostały poddane osobnej analizie, gdyż po ekscerpacji należało sprawdzić ich pasywną znajomość, a także aktywne użycie wśród użytkowników poszczególnych języków.

Samo zjawisko przenikania zwrotów socjolektalnych do języka ogólnego zaczęto dostrzegać i opisywać w slawistycznej literaturze naukowej w drugiej połowie XX wieku²⁰. Ucnieni starali się zdefiniować pojęcie socjolektu w kontekście innych odmian języków bułgarskiego (Карастойчева, 1976; Бояджиев, 1986; Армяннов, 1989; Вѣтов, 1995), polskiego (Klemensiewicz, 1953; Buttler, 1959, 1978; Furdal, 1973; Piotrowski & Ziółkowski, 1976; Grabias & Skubalanka, 1979; Wilkoń 1987, 1988; Gajda, 1990; Grabias, 1994; Dejna, 1995) i ukraińskiego (Horbach, 1952; Білодід, 1973; Винник, 1980). Podejmowali także próby uporządkowania terminologicznego socjolektów, dzieląc je na gwary (w tym gwary środowiskowe / zawodowe) oraz żargony²¹. Po przeanalizowaniu różnych podejść do pojęcia socjolektu w niniejszych badaniach traktowany jest on ostatecznie jako:

odmiana języka narodowego charakteryzująca się zasięgiem użycia ograniczonym do określonego środowiska lub warstwy czy grupy społecznej, wyodrębniających się z ogółu społeczeństwa albo pod względem wieku (język młodzieżowy, uczniowski), albo pod względem wykonywanego zawodu (język lekarzy, prawników itp.), albo pod względem rodzaju działalności (język złodziei) (Polański, 2003, s. 273).

Ta definicja najtrafniej ujmuje omawianą warstwę języka z uwzględnieniem podejścia językoznawców bułgarskich (Армяннов, 1989, s. 17) i ukraińskich

¹⁹ Zgodnie z klasyfikacją Aleksandra Wilkononia w znaczeniu szerokim socjolekt odnosi się do wszelkich odmian językowych związanych z konkretnymi grupami społecznymi, natomiast ujęcie wąskie obejmuje wyłącznie ekspresywne i zawodowe odmianki społeczne (gwary środowiskowe i zawodowe) (Wilkoń, 2000).

²⁰ O wiele wcześniej były rozpoczęte badania dialektologiczne nad terytorialnymi odmianami języka.

²¹ Znaczne miejsce w tych pracach zajmują również dialekty, ale nie są one przedmiotem badań w niniejszej pracy.

(Ставицька, 2001, 2005a, 2005b). W obrębie frazeologii socjolektalnej wyodrębnią się slangową, żargonową i zawodową. Po ekscerpcji materiału w rejestrze aktywnych współcześnie jednostek frazeologicznych największe miejsce zajęły jednostki wywodzące się ze slangu, niewiele pochodzi z żargonów, natomiast najmniejsza infiltracja w języku ogólnym dotyczy profesjolektyzmów. Taką gradacją można uzasadnić relatywnie największą zamkniętością wszelakich grup zawodowych. Poszczególni badacze od dawna wskazują na przenikanie niektórych zwrotów zawodowych do języka ogólnego, np. pl. *zbijać / zbić (kogoś) z tropu* (Wierzbicka, 1967) czy *szczwany lis, polowanie na grubego zwierza, puszczać / puścić farbę* (Markowski, 2002) jednak należy podkreślić, że we współczesnym stadium rozwoju języków jest to zjawisko mało powszechne²². Największym stopniem przenikania profesjolektyzmów w trzech badanych językach objęte są zwroty wywodzące się z tzw. nowomowy korporacyjnej, np. pl. *mieć bekap, mieć kola, klepnąć akcept, pan kanapka*; ukr. *венчурний проєкт (venture), кілер фіча (feature), ламповий стрім (stream)*. Słownictwo to bez wątpienia wypełnia pewne braki w języku specjalistycznym na gruncie słowiańskim, ale zwroty te są urabiane za pomocą elementów genetycznie obcych i nie zaliczamy ich do kalk frazeologicznych. Ta warstwa języka stała się w ostatnim czasie przedmiotem badań, ale wciąż nie jest wystarczająco zaprezentowana w słownikach ogólnych. Użytkownicy języka rozpoznają lub domyślają się znaczenia tych zwrotów, bazując głównie na znajomości angielszczyzny, natomiast nie zaliczają ich do aktywnych w swojej mowie i piśmie.

Za najbardziej ekspresyjną odmianę socjolektu należy uznać slang, który najczęściej kojarzony jest z językiem młodzieżowym (Grabias, 1994, s. 159), ale może on obejmować również inne grupy społeczne. Bez wątpienia w dobie przedinternetowej poznanie slangów było możliwe tylko poprzez przeniknięcie do danej zamkniętej grupy. Obecnie ten dostęp jest ułatwiony. Ponieważ w komunikacji elektronicznej najaktywniej uczestniczą młodzi ludzie, to z języka młodzieżowego weszły do języka ogólnego na przykład następujące wyrażenia frazeologiczne: bg. *къртия мивки (фаянса), утрепвам коча с лопатата, весел балон, ценя мрака (с фенерче), вертикална локва, къси пари, не ме лови глупомерът, строшавам / счупвам / чупя / троша глупомера (тъпомера), счупвам / счупя партиметър*; pl. *dostać bana, zaliczyć glebę, zaliczyć zgon, przybić piątkę, być cool, być jazzy, być trendy, bez spiny, bez kitu, uderzyć z buta, przegiąć / przeginać pałę, sikać po nogach, grzać wrotki, być w temacie, spadać na bambus / drzewo, wbić się na chatę*; ukr. *на халяву / на шару, бути в темі, бути на одній хвили, злітати / злетіти, з'їхати з катушок (від чогось), на автотілоті, дах поїхав / їде /*

²² Zdaniem autora nie należy mylić profesjolektyzmów z sublimacją znaczenia zwrotów pochodzących z różnych dziedzin zawodowych i nadania im znaczenia metaforycznego, np. *ciężka artyleria* (z wojskowości) czy *sytuacja podbramkowa* (ze sportu). Więcej na ten temat w rozdziale 8.5.

поїде (у когось), склеїти ласті, поїхати в Ригу, косити під дурника, парити / пудрити (комусь) мізки, дах зриває (комусь), зіпсувати всю малину, іди броди, палити контору, переводити / перевести (на когось) стрілки, по барабану / по цимбалах (комусь), повний абзац, труби горять, ще той фрукт, бабки відбити, баки забивати, залити кабінку, вмикати зірку, спіймати білочку, з (великого) бодуна, бочку котити, за бугор.

Wszystkie przytoczone jednostki zostały potwierdzone w dialogach seriali zarówno w wersji oryginalnej (bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej), jak i w tłumaczeniach z innych języków (głównie z amerykańskiej wersji języka angielskiego). Specyficzną cechą tej warstwy języka na tle innych odmian socjolektów jest jej zintensyfikowany proces przenikania do języka ogólnego. Te wyrażenia cechuje również wysoka frekwencja w słownikach ogólnych. Użytkownicy języków – za sprawą tych procesów – coraz słabiej kwalifikują takie jednostki jako zapożyczenia z socjolektu – raczej postrzegają je jako potoczne. W taki sposób wyrażenia slangowe stopniowo tracą ich kontekst socjologiczny i w przypadku użycia nie skutkują już stygmatyzacją.

Specyficzną cechą żargonu jako tajnej odmiany socjolektu jest używanie takiego słownictwa, które ma w założeniu być niezrozumiałe dla osób spoza grupy (np. żargon więźniów, narkomanów, chuliganów itp.). Intensywność przenikania tego słownictwa do języków ogólnych jest różna. Odmienne są także sposoby badania tych wyrażeń w poszczególnych tradycjach językoznawczych. Na przykład bułgarscy badacze zwracają uwagę na fakt, że jedną z przyczyn słabego stopnia zbadania tego słownictwa jest negatywny stosunek językoznawców do żargonów jako odmiany języka (Недкова, 2003, s. 341)²³. Ignorowanie badań nad żargonami jest częściowo związane z włączaniem tego zjawiska do badań socjologicznych, a nie językoznawczych. Natomiast główną przyczyną braku ich opisu jest purystyczne podejście do języka jako skarbu narodowego, które pokutuje do dziś na przykład w językoznawstwie ukraińskim. Spuścizna czasów totalitarnych, w których wyjawienie publicznie obecności w języku np. zwrotów używanych przez więźniów czy chuliganów oznaczałoby zaaprobowanie faktu istnienia świata kryminalnego, co z kolei nie wpisywałoby się w obowiązującą w czasach radzieckich propagandę sukcesu i wygładzania rzeczywistości. Wskutek tego „badanie języka ukraińskiego takim, jakim on powinien być, a nie takim, jakim jest, zdeterminowało żywotność neopopulistycznego mitu o żargonie jako materii wulgarnej, chuligaństwa słownego, cudzego słownego brudu (Ставицька, 2005a, s. 10). Ł. Stawicka jest jedną z nielicznych badaczek żargonu ukraińskiego i autorką jedyne go słownika zawierającego frazeologizmy żargonowe. Jej zdaniem „brak teoretycznych

²³ Nieliczne przykłady przytaczane przez autorów (Армянов, 2011; Благоева, 2019) to: *изтича му пясъкът, пускам завесата*. W pl. *zapuszczać / zapuścić żurawia* (za: Markowski, 2002).

i leksykograficznych opracowań tej środowiskowej warstwy leksyki ma szkodliwy wpływ nie tylko na duchową, ale i ogólną kulturę filologiczną społeczeństwa ukraińskiego” (Ставицька, 2005a, s. 11).

W eksцерpowanym materiale frazeologizmami żargonowymi o największej frekwencji są np. bg. *избиват ми бушоните, въздух под налягане, кофти тръпка, купонът тече, мамата си трака, вѣшкав с мангизи, гледай (внимавай) в картинката, давам заето, отивам на кино, дръж ме да не падна, пада ми / падне ми перде<то>, качвам се на черешата*; pl. *na haju, mieć fazę / być na fazie, dawać / dać sobie w żyłę, złoty strzał*²⁴; ukr. *ловити / зловити (від чогось) кайф, ламати / зламати кайф, жити в кайф, сидіти на колесах*. Ich wysoka częstość występowania została potwierdzona głównie w dialogach filmowych, na forach internetowych, na portalach społecznościowych oraz na podstawie ankietowania rodzimych użytkowników języka. Respondenci pytani o znajomość tych związków wyrazowych określili ją jako pasywną i wskazywali, że ich popularyzacja w języku jest skutkiem używania tych zwrotów przez bohaterów filmowych i w szeroko pojętym języku Internetu. Frazeologizmy te znalazły również już swoje miejsce w opracowaniach leksykograficznych takich jak BGЖарон.com, WSJP i *Словник жаргонної лексики української мови*²⁵.

Podsumowując, należy stwierdzić, że specyficzną cechą zarówno frazeologii slangowej, jak i żargonowej jest wysoki stopień zmetaforyzowania poszczególnych komponentów tych zwrotów. Zakodowanie natomiast w nich znaczenia jest dość głębokie. Zwroty te charakteryzują się również silnym zabarwieniem stylistycznym. Tendencja do zapożyczania poszczególnych wyrażen socjolektalnych jest jednak aktywna, gdyż użytkownicy języka chcą w nowy, niestandardowy sposób nazywać zjawiska. W taki sposób powstawanie frazeologii socjolektalnej wpisuje się w ogólną tendencję do demokratyzacji i, co za tym idzie, wspomnianego już upotocznienia, slangizacji języka ogólnego. Jak widać z liczby przytoczonych przykładów, głównie socjolekty, w mniejszym stopniu żargony i najmniejszym profesjolekty zasilają frazeologię ogólną w językach. Podobnie jak w przypadku wulgaryzmów te jednostki są jeszcze niewystarczająco reprezentowane w słownikach. O ile w językoznawstwie polskim badanie slangu i żargonu ma długą tradycję i nienacechowany stosunek do tej warstwy języka, o tyle językoznawcy bułgarscy i ukraińscy wciąż pozostawiają tę sferę języka na marginesie badań lingwistycznych.

²⁴ Wszystkie zarejestrowane są w WSJP i oznaczone odpowiednio kwalifikatorami *pot.* w przypadku *na haju, mieć fazę / być na fazie, dawać / dać sobie w żyłę* lub *środ.* w przypadku *złoty strzał*.

²⁵ <http://ukr-zhargon.wikidot.com/>.

8.5. Metaforyzacja i metonimizacja we frazeologii

Jednym z podstawowych mechanizmów tworzenia jednostek frazeologicznych jest proces nadawania znaczenia metaforycznego istniejącym związkom wyrazowym i pozyskania przez nie nowej semantyki – frazeologicznej, ekspresyjnej (Калдиева-Захариева, 2013, s. 59). Proces ten jest widoczny w całej grupie wyrażań, które stały się frazeologizmami, np. bg. *избивам / избия рубата, завъртам метлата, изпращам / изпратя (слагам / сложа, поставям / поставя) във фризера, изваждам / извадя от фризера, изваждам / извадя от нафталина, пускам / пусна по пързалката, ритам си трудовата книжка, влизам в час, дърпам / дръпна (въртвам / въртна) шалтера, въртвам кранчето, сменям / сменя си чипа, минавам на левия тротоар (на левия / другия бряг), точа се за скална (на някого), тупам топката, прехвърчат искри между нас, пада скалпът (на някого);* pl. *ładować / podładować / podładowywać / naładować / doładować / doładowywać akumulatory, przycisnąć / przyciskać / wcisnąć / wcisnąć / nacisnąć / naciskać gaz do dechy / deski, odciąć pępowinę, odrobić lekcję, zagonić (kogoś) do narożnika, kręcić lody, trzymać (kogoś) na (krótkiej) smyczy, jest pozamiatane (posprzątane), koncert życzeń, koło ratunkowe, iskrzy między (kimś) a (kimś), dostawać / dostać małego rozumu;* ukr. *іти / ховатися в тінь, поставити (жирну) крапку, складати іспит, чорна діра, вистрибувати зі штанив, сидати / сісти в калюжу, друге дно, бути в одному човні, бути в шоколаді, бути (зліпленням) з іншого тіста, триматися на плаву, бути на одній хвили.*

Wszystkie wymienione wyżej jednostki to przekształcone semantycznie utrwalone w języku wyrażenia o najróżniejszym pochodzeniu. Mechanizm sublimacji znaczenia jest uruchamiany za pomocą czynników pozajęzykowych, np. pl. *koncert życzeń* to popularny typ programu nadawanego w radiu i telewizji w latach siedemdziesiątych, osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX wieku (niektóre – zwykle podrzędne – stacje telewizyjne emitują koncerty życzeń po dziś dzień). A obecnie wyrażenie to zmetaforyzowało się i przyjęło znaczenie ‘wtedy, gdy ktoś wymaga realizacji trudnych do spełnienia postulatów’. Utraciło również swą neutralność semantyczną, zyskując negatywne konotacje, takie jak żądanie natychmiastowego spełnienia życzeń.

Wyobrażenie o danym zjawisku, przedmiocie, procesie powoduje, że mówiący nadają im sami znaczenie metaforyczne, które jest bardziej wyraziste, dobitne, np. ostatnio używane *odmrażanie gospodarki*. W związku z popularnością pewnych wyrażań w dziedzinach bardzo dobrze znanych mówiącym dochodzi do sublimacji znaczenia zwrotów:

- a) sportowych: bg. *вкарвам си / вкарам си автогол, вѐн от играта сѐм, бягам по тѐч линията, ниска топка, прехвърлям / прехвърля топката (на*

някого), *разигравам топката*; pl. *trudny zawodnik* / *trudna zawodniczka*, *podnosić* / *podnieść* / *obniżyć* / *obniżyć poprzeczkę*, *gra* / *mecz do jednej bramki*, *strzelić gola do własnej bramki*, *krótka piłka*, *wypadać* / *wypaść z gry*; ukr. *виходити* / *вийти з гри*, *зріти лавку*, *піднімати* / *підняти планку*, *гра в одні ворота*, *з подачі*, *коротка лава запасних*, *тримати удар*, *на низькому старті*, *зняти павутину* / *павутинку*;

b) teatralnych: bg. *театър на абсурда*; pl. *teatr absurdu*, *teatr jednego aktora*, *artystka (ze) spalonego teatru*; ukr. *театр абсурду*, *театр одного актора*, *ляльковий театр*;

c) medyczno-farmakologicznych: bg. *от една кръвна група сме*, *висок адреналин*, *вдигам* / *вдигна кръвното (на някого)*; pl. *podnosić* / *podnieść ciśnienie*, *zastrzyk energii* / *gotówki*, *aptekarska dokładność*, *operacja na żywym ciele* / *organizmie*; ukr. *у глибокій комі*, *понижувати* / *понижити температуру*, *ставити* / *поставити діагноз*, *хірургічне втручання*.

Rzadszym sposobem powstawania nowych frazeologizmów jest metonimizacja zwrotów, np. bg. *дебел врат*, *клатя* / *разклатя стола (на някого)*; pl. *górną* / *wyższą* / *najwyższą półką*; ukr. *сині комірці*, *рожеві комірці*.

Nowe jednostki powstają również dzięki mechanizmom takim jak:

- alogizmy: bg. *изправлям се* / *изправля се на нокти* / *изправен съм на нокти*, *паля* / *запаля джапанките (гуменките)*; pl. *przegrzewać* / *przegrzać* / *schładzać* / *schłodzić gospodarkę*, *(mieć) parcie na szkło*; ukr. *перегрів економіки*;
- hiperbola: bg. *на една боя разстояние*; pl. *o rzut beretem*; ukr. *за два кроки*, *ноги від вух*;
- skryta antonimia: bg. *бял като кюмюрджия* / *като циганин*; pl. *biały inaczej*;
- gry i żarty językowe odbywające się na przykład drogą rymowania: bg. *Да би мирно седяло, не би корона видяло*²⁶; pl. *punkt widzenia zależy od punktu siedzenia*, *ni pies, ni wydra (coś na kształt świdra)*; ukr. *чув дзвін, та не знаю, де він*, *обоє рябє*, *говорю як до гори*;
- homofonii: pl. *a niż, widelec*;
- i inne, np. pl. *dawca nerek*, ukr. *береженого борг береже*, *поїхати в Ригу*.

²⁶ Przykład pochodzi z najnowszego opracowania poświęconego zmianom, jakie zaszły w języku bułgarskim za sprawą pojawienia się epidemii wirusa COVID-19 (Албул & Сорока, 2020, s. 17).

8.6. Wariantywność frazeologii

Z nadejściem postmodernistycznego paradygmatu w językoznawstwie i w konsekwencji wykształcenia się kierunku tzw. frazeologii nadawcy zmieniał się pogląd na utrwalone w słownikach dwudziestowiecznych formy kanoniczne związków frazeologicznych. Badania przeprowadzone na materiale języka rosyjskiego oraz na materiale języka polskiego przedstawione w pracy *Poszukiwanie idiomatykonu* (Chlebda, 2002) potwierdziły przypuszczenia wielu naukowców o tym, że związki frazeologiczne albo nie są przez nadawców zapamiętywane w postaci kanonicznej, albo „mogą w ogóle nie mieć w tekstach postaci kanonicznej” (Chlebda, 2002, ss. 14–15). Bez wątpienia wszelakie odchylenia od form kanonicznych i wymienialność komponentów związków frazeologicznych stanowi trudność w ich kodyfikowaniu i prezentowaniu w zapisie leksykograficznym, dlatego autorzy i redaktorzy słowników rozwiązują te problemy na różne sposoby, albo idąc w stronę kanoniczności, jak to jest w przypadku *Słownika języka ukraińskiego* i *Słownika języka bułgarskiego*, albo w stronę rejestrowania większej liczby wariantów, jak to jest w przypadku WSJP. Pod pojęciem wariantywności we frazeologii rozumiemy jakościową lub ilościową zmianę w planie formalnym zwrotu przy zachowaniu jego pierwotnej semantyki (Калдиева-Захариева, 2013, ss. 178–184), co oznacza, że za warianty uważamy regularne synonimy. Należy podkreślić, że wariantywność dotyczy zarówno warstwy gramatycznej, jak i słotwórczej, a modyfikacje jednostek frazeologicznych²⁷ obejmują zarówno derywaty, jak i innowacje. Bardziej wnikliwa analiza dopuszczalnej wymienności segmentów frazeologicznych przeprowadzona między innymi za pomocą narzędzi korpusowych ukazuje ogromną skalę samego zjawiska, dlatego ekscerpowane jednostki wymagały po pierwsze zapisywania wszystkich napotkanych wariantów, po drugie ich uporządkowania i usystematyzowania, po trzecie sprawdzenia zapisu wariantów w opracowaniach leksykograficznych. Następnie zweryfikowano je za pomocą ankietowania użytkowników języka i wreszcie wyodrębniono ostateczny zapis jednostki frazeologicznej z jej segmentami fakultatywnymi i alternatywnymi w poszczególnych zwrotach frazeologicznych, tutaj odpowiednio zapisanymi w nawiasie i za pomocą ukośnika, np. bg. *чашата (на търпението) ми прелива / прелее; две думи / приказки (на кръст) не мога да кажа / вържа*; pl. *jak (pijane) dziecko / dzieci we mgle; palcem / pątykiem na / po wodzie pisane*; ukr. *ламату (соби) язык / языка; наробити / накласти в штани (від стращу)*.

²⁷ Zjawisko modyfikacji frazeologizmów było już opisywane i przykłady tego procesu znalazły się w centrum pracy Stanisława Bąby (Bąba, 2012), który przywoływał następujący materiał ilustracyjny: pl. *pluć sobie w brodę / pluć sobie w twarz / pluć sobie w brody, krakowskim targiem / salomonowym targiem / szewskim targiem / końskim targiem*.

Analizie były poddane języki słowiańskie mające aspekt dokonany i niedokonany czasownika, co skutkuje bardzo dużą wariantowością gramatyczną. Wymienność aspektowa czasowników jest zjawiskiem nieregularnym. Obok tzw. frazeologizmów niesymetrycznych zawierających tylko aspekt dokonany, np. bg. *мандалото падна / хлопна*; pl. *wstać lewą nogą*; ukr. *отримати свої нятъ хвилини слави*, albo tylko niedokonany, np. bg. *живея на гърба (на някого)*; pl. *żyć na walizkach*; ukr. *будувати повітряні замки* największą grupę stanowią tzw. frazeologizmy symetryczne zawierające parę lub pary aspektowe, czyli tzw. frazeologizmy wielokształtne (Bąba, 1991) tworzące szeregi wariantów, np. bg. *вдигам / вдигна ръце (от нещо / на някого)*; pl. *czuć się / poczuć się jak ryba w wodzie*; ukr. *зводити / звести кінці з кінцями*. Natomiast wszystkie te trzy grupy mogą tworzyć związki z dwoma, trzema a nawet czterema komponentami werbalnymi, co powoduje mnogość postaci frazeologizmu, por. np. bg. *обръщам се / обърна се / преобръщам се / преобърна се в гроба; пропускам / пропуска / пускам / пусна (някого / нещо) покрай ушите си; завирам си / завра си (заравам си / зарова си / крия си) главата в пясък; вра / въвирам / въвра / завирам / завра / пъхам / пъхвам си носа / гагата*; pl. *(mówić / gadać / paplać / pleść) co ślina na język przyniesie; uderzać / uderzyć / walić / walić / iść / pójść w kimono*; ukr. *вилазиту / вилізиту / сидати / сісти на голову; грати / розігрувати / ламати комедію*.

Jeśli wyjdziemy z założenia, że nadawca może modyfikować frazeologizmy np. poprzez ucięcie, wymianę lub dodanie segmentu, to we współczesnym bułgarskim, polskim i ukraińskim zasobie frazeologicznym obserwujemy równolegle następujące tendencje:

1. komutacja któregoś z segmentów leksykalnych jednostki frazeologicznej, np. bg. *удрям шестицата obok удрям / ударя (изтеглям / изтегля) бинго(то), последен вик на модата obok последен писък на модата*; pl. *strzelać / strzelić sobie w stopę / w nogę / w kolano*; ukr. *останній крик моди obok останній писк моди*;
2. rozszerzanie jednostek frazeologicznych o nowe segmenty leksykalne, np. bg. *светлина (в края) на тунела*; pl. *brzydki jak noc (listopadowa), głupi jak but (z lewej nogi), od Sasa do lasa / Lasa²⁸ (i z powrotem), morda / buzia w kubel (i nie bulgotać)*; ukr. *розходитися службою ВВС (баба бабі сказала), як флюгер (за вітром), пройти Крим і Рим (і мідні труби)*;
3. skracanie zwrotów poprzez usuwanie poszczególnych segmentów, pl. *nie można zjeść ciastka i nadal go mieć / zjeść ciastko i mieć ciastko, woda sodowa uderza / uderzyła (komuś) (do głowy), sodówka uderza / uderzyła (komuś)*;

²⁸ Więcej na temat wariantów pisowni tej jednostki u Elżbiety Awramiuk (Awramiuk, 2016, s. 32).

ukr. *баба з воза – кобилі легше / баба з воза, не мати клепки в голові / не мати клепки, убити двох зайців одним пострілом / убити двох зайців.*

Najmniejszą grupę wariantów stanowią takie polskie i ukraińskie frazeologizmy, które z formy bezprzymkowej (syntetycznej) przechodzą w formy przymkowe, co z kolei jest związane z tendencjami analitycznymi w językach syntetycznych (Sosnowski, 2011), np. pl. *puszka z Pandorą* (zamiast *puszka Pandory*), *pole do manewru* (zamiast *pole manewru*), *artystka ze spalonego teatru* (zamiast *artystka spalonego teatru*), ukr. *поле для маневру* (zamiast *поле маневру*)²⁹. W narastającej analizie polszczyzny i języka ukraińskiego należy widzieć potencjał do generowania nowych przymkowych wariantów istniejących frazeologizmów, które to zjawisko zauważalne jest już obecnie na przykład w procesie zastępowania form kauzalnych konstrukcjami z przymkiem w przypadku rekcji czasowników (Jabłońska, 2016, 2020).

8.7. Derywowanie frazeologizmów

Ważnym źródłem ilościowego wzbogacania zasobu frazeologicznego jest derywowanie jednostek frazeologicznych, polegające między innymi na tworzeniu neofrazeologizmów od istniejących już jednostek zidiomatyzowanych³⁰ lub tworzeniu ich według innych schematów. W literaturze przedmiotu widać różnorakie podejścia do traktowania tego pojęcia. Najczęściej derywacja frazeologiczna traktowana jest dość wąsko i obejmuje transformacje leksemu we frazeologizm lub odwrotnie frazeologizmu w leksem. Mowa tutaj o multiwerbalizacji, w wyniku której z jednostki jednosegmentowej powstają nieciągłe jednostki imienne, np. pl. *burdel – burdel na kółkach*; ukr. *дурдом – дурдом на колесах*, i procesie przeciwnym, polegającym na uniwerbalizacji fraz frazeologicznych, czyli kondensacji nazw wielowrazowych (struktur analitycznych) i przekształcaniu ich w nazwy jednowrazowe (struktury syntetyczne) (Urbańczyk, 1991, s. 368). Zjawisko to jest obecne np. w wyrażeniach: bg. *сапунена опера / сапунка; дебел врат / врат, дебеловратец; надува се (някакъв) балон / балонизация*; pl. *piramida finansowa – piramida, drapacz chmur – drapacz*; ukr. *фінансова піраміда – піраміда*. Najszerzej derywację frazeologiczną przedstawił Henryk Jaroszewicz, który określa to zjawisko jako „synchroniczną relację pochodności, która posiada formalny wykładnik i zachowanie

²⁹ Ze względu na analityczną strukturę języka bułgarskiego przykłady zostały zaczerpnięte tylko z języków polskiego i ukraińskiego.

³⁰ Temat derywacji frazeologicznej od dawna przyciąga uwagę badaczy (Bąba, 2009, ss. 181–297; Buttler, 1981; Jaroszewicz, 2014, ss. 159–168; Lewicki, 1976a, ss. 71–90; Lubaś, 2003, ss. 450–499; Nowakowska, 2005, ss. 69–86; Pajdzińska, 1994, ss. 69–86; Демський, 1994; Пашинська, 2016; Ужченко, 2005, ss. 110–125).

dzi pomiędzy dwiema jednostkami należącymi do systemu słownikowego języka (leksykonu) – przy czym przynajmniej jedna z tych jednostek jest frazeologizmem” (Jaroszewicz, 2016, s. 78). Badacz wymienia następujące trzy typy derywacji:

- a) międzyfrazologiczną (czyli w obrębie frazeologizmów);
- b) odfrazologiczną (wtedy, gdy podstawą jest frazeologizm a derywatem leksem);
- c) odleksemową (wtedy, gdy leksem motywuje derywat frazeologiczny).

Jeśli przyjmie się taką klasyfikację, w pierwszej grupie znajdują się wszystkie zwербalizowane lub znominalizowane zwroty frazeologiczne, które należy liczyć w setkach, a nawet w tysiącach. Widzimy to na następującym przykładzie: bg. *непа* (мръсни) пари; pl. *prać* (brudne) pieniądze; ukr. відмивати (брудні) гроші stają się źródłem powstawania pokrewnych jednostek, np. bg. *непач на* (мръсни) пари, *не-палня / непачница на* (мръсни) пари; pl. *pranie* (brudnych) pieniędzy, *pralnia* (brudnych) pieniędzy; ukr. відмивання / прання (брудних) грошей, *пральня* (брудних) грошей. Do drugiej grupy możemy zaliczyć przytoczoną już uniwerbizację wyrażen.

Natomiast w trzeciej poza multiwerbalizacją znajdują się również schematy derywacyjne oparte na tym samym leksemie. To one w wyekscerpowanym materiale stanowią największą i rozrastającą się grupę, np.

1. *afera*³¹ (np. bg. *афера с Топлофикация София*; pl. *afera rozporkowa, afera Rywina*; ukr. *афера „Еліта-Центр”*);
2. *pokolenie* (np. bg. *поколение X*; pl. *pokolenie JP II / JP2, pokolenie X, pokolenie Y*; ukr. *покоління X, покоління Y*);
3. *rewolucja* (np. bg. *оранжева революция, нежна революция*; pl. *romantyczna rewolucja, aksamitna rewolucja, rewolucja goździków*; ukr. *помаранчева революція, оксамитова революція, тюльпанова революція*);
4. *syndrom* (np. bg. *синдром на болната сграда, Балкански синдром*; pl. *syndrom pustego gniazda, syndrom Piotrusia Pana, syndrom złotej rybki*; ukr. *синдром хворих будівель*);
5. *choroba* (np. bg. *болест «луда крава»*; pl. *choroba szalonych / wściekłych krów*; ukr. *коронавірусна хвороба*).

Ponadto podobną skłonność wykazują też liczebniki porządkowe: *czwarty* (np. pl. *czwarty świat, czwarta władza, czwarty wymiar*; ukr. *четвертий вимір*) oraz przymiotniki oznaczające kolory:

- *biały* (np. bg. *бяла карта, бяла козметика, бяла техника, бяла диета, бяла droga, бял човек, бял роб / робиня, бели якички, (престъпник / престъпници)*

³¹ Popularyzacja tego modelu związana jest z procesem kalkowania anglojęzycznego formantu słowotwórczego -gate (Kreja, 1993; Wyrwas, 2004).

- s бели якички, бяло училище, бяла икономика, бяла отрова, бял прах / пра-
шец, бял списък, бяла страна; pl. biały marsz, białe kołnierzyki, biała kawa, bia-
ły piątek, biała sobota, biała niedziela, białe małżeństwo, biały sport; ukr. білі ко-
мірці, білий понеділок, біла косметика, білий марш, біла дієта, біле вугілля);*
- *czarny* (np. bg. черен вход, черен петък, черен списък, черна каса, черна книга, черна серия, черна техника, черни барети; pl. czarny punkt, czarny piątek, czarny PR, czarny marsz, czarne koszule, czarne złoto, czarny sport, czarna kawa; ukr. чорна п'ятниця, чорний піар, чорний вхід, чорне золото, чорний список, чорний ящик, чорні берети, чорна кавка);
 - *czerwony* (np. bg. червени барети, червен барон, червена бабичка; pl. czerwona rajęczyna, czerwone berety, czerwony autobus; ukr. червона зона, червоний коридор);
 - *zielony* (np. bg. зелена енергия, зелена книга, зелена карта, зелено училище, зелени пари / банкноти; pl. zielona energia, zielona szkoła, zielone płusa, zielona granica; ukr. зелена книга, зелений коридор, зелена енергія);
 - *złoty* (np. bg. златен гол, златен парашут, златен стандарт; pl. złoty strzał, złoty interes; ukr. золотий гол, золоті парашути, золоті комірці);
 - *szary* (np. bg. сив пазар, сива икономика; pl. szara strefa; ukr. сіра економіка, сірий імпорт).

Derywowanie jednostek frazeologicznych powoduje znaczne rozszerzenie zasobu frazeologicznego i w mniejszym stopniu poprzez uniwersalizację jego częściowe zubażanie. W przypadku tego drugiego pojawienie się leksemu odfrzeologicznego nie skutkuje całkowitym zanikiem zwrotu, którym ten leksem był motywowany³². Napotkane warianty poszczególnych jednostek pozwalają stwierdzić, że w planie synchronicznym częstokroć trudno jest określić, które wyrażenie było pierwotnym, a które jest pochodną, a ogromna liczba derywatów częstokroć świadczy o nieznajomości kanonicznej formy związku frazeologicznego.

8.8. Reklama, dyskurs medialny i film jako źródła neofrazeologii

Reklama jako część dyskursu medialnego (telewizyjnego, radiowego, prasowego, internetowego) jest specyficznym sposobem komunikacji i może również stymulować proces tworzenia nowej frazeologii³³. Ze względu na dynamiczny

³² Takie przykłady są jednak znane i opisane w literaturze (por. Piela, 2007).

³³ Temat ten stał się obiektem badań naukowych na materiale języka bułgarskiego, polskiego i ukraińskiego poszczególnych uczonych (Chlebda, 1996; Lusińska, 2010; Бонджолова, 2015; Дядечко, 2011, 2017; Ненкова & Ненкова, 2016).

charakter procesu wzbogacania zasobu frazeologicznego poprzez język reklamy należało się przyjrzeć, w jaki sposób zaczerpnięte z reklam teksty funkcjonują w języku współczesnym. W wyekscerpowanym materiale stanowią one niewielką część, ale warto im poświęcić kilka słów.

Okres ekspansji telewizyjnych i radiowych sloganów reklamowych rozpoczyna się razem z transformacją ustrojową w Bułgarii, Polsce i na Ukrainie, czyli przypada na koniec lat osiemdziesiątych i początek dziewięćdziesiątych ubiegłego stulecia. Reklama telewizyjna i radiowa stała się nowym zjawiskiem w życiu tych trzech społeczeństw i zaczęła wywierać wpływ na język. W badaniach lingwistycznych nad językiem reklamy dominują dwa trendy. Pierwszy polega na obserwowaniu użycia istniejącej frazeologii w sloganach reklamowych oraz analizowaniu transformacji tekstowych zakorzenionych już w języku frazemów. Drugi natomiast sprowadza się do obserwacji przenikania utartych tekstów reklamowych do poziomu frazeologicznego języka. Na potrzeby niniejszej pracy warto skupić się na drugim podejściu, gdyż w badanym materiale znalazło się kilkanaście aktywnych jednostek frazeologicznych pochodzących z reklam.

Cechą charakterystyczną sloganu reklamowego jest zamierzony wpływ na podświadomość człowieka i częstokroć zmianę jego światopoglądu. Z formalnego punktu widzenia taki tekst powinien zawierać jak najmniej jednostek leksykalnych, ale jednocześnie przekazywać maksymalną ilość treści. W taki sposób dochodzi do skondensowania pewnego znaczenia w stosunkowo krótkim, ale w wyrafinowany sposób stworzonym komunikacie. Trafność i celność tego komunikatu mogą zaś sprawić, że tekst pozostanie w niezmienionej formie w języku. Zdarza się też tak, że użytkownicy wyłączają z reklamowego hasła jedno lub kilka słów, po czym przechodzi on swoistą transformację i nowa fraza staje się jednostką językową mającą wszystkie znamiona frazeologizmu. Poprzez używanie gotowych sloganów reklamowych w aktach komunikacyjnych – zarówno ustnych, jak i pisemnych – dochodzi do kodyfikacji nowego zwrotu. Wsparciem takiej kodyfikacji jest sama konstrukcja tekstu, gdyż budowany jest on w taki sposób, aby został jak najdłużej zapamiętany. Jeśli ten cel został przez producenta osiągnięty, zwrot zaczyna funkcjonować w różnorodnych sytuacjach komunikacyjnych.

Zdaniem W. Chlebdy reklamę można odebrać jako grę między nadawcą tekstu reklamowego a odbiorcą (Chlebda, 1996, s. 59). Badaczka języka reklamy A. Lusińska stwierdza, że „frazeologizacji tekstów reklamowych sprzyja zapotrzebowanie (społeczne, grupowe) na zwerbalizowanie jakiegoś nieznanego a uświadomionego już pojęcia” (Lusińska, 2010, s. 43). W związku z tym, że reklama jest istotnym elementem kultury masowej, niektóre bardzo atrakcyjne i dające się zapamiętać teksty lub elementy wizualne komunikatu reklamowego stają się podstawą do narodzenia się łączliwego wyrażenia, które szybciej lub wolniej przenika do poziomu frazeologicznego języka. Jednostki takie nazywamy frazemami

telepochodnymi (Chlebda, 1996, s. 68). Z przeanalizowanego przez autora niniejszej pracy materiału za najbardziej aktywne i żywotne we współczesnym języku bułgarskim, polskim i ukraińskim frazemy telepochodne można uznać: bg. *върхът на сладоледа; вдигам самолета; простатата ми алармира; пресъхва ми / да ми пресъхне кладенецът*; pl. *Red Bull doda Ci skrzydeł; z pewną taką nieśmiałością / dozą nieśmiałości; podaruj sobie odrobinę luksusu; prawie robi wielką różnicę; no to Frugo; pij mleko, będziesz wielki; nie łam się, przełam się; zostań bohaterem w swoim domu; ty wybierasz, ty decydujesz*; ukr.: *солодка парочка; усе буде в шоколаді; живи на повну, і нехай увесь світ зачекає; свято наближається; я це люблю; сам не свій, коли голодний; Red Bull надає крила*.

Dość rzadko zdarza się, aby ten sam slogan reklamowy funkcjonował więcej niż w jednym języku. Związane jest to ze specyfiką tłumaczenia reklam i tworzeniem nowych tekstów reklamowych na potrzeby danego kraju. Jednymi z nielicznych wspólnych aktywnych frazemów telepochodnych w Bułgarii i Polsce są bg. *и един мармот завива шоколад* i pl. *a świstak siedzi i zawija w te sreberka* oraz funkcjonujące w Polsce i na Ukrainie: pl. *Red Bull doda Ci skrzydeł* i ukr. *Red Bull надає крила*³⁴. Te wybrane przykłady świadczą jednak o wpływie tekstów reklamowych na formowanie się międzynarodowego zasobu frazeologicznego.

We wszystkich trzech językach i kulturach obserwuje się obecnie skłonność do nazywania najnowszych zjawisk i pojęć tekstami reklamowymi, choć należy pamiętać, że w okresie przedreklamowym Bułgarzy, Polacy i Ukraińcy chętnie posługiwali się w tym celu tekstami z filmów czy książek. Charakterystyczną cechą sloganów reklamowych jest to, że ulegają one szybkiej modyfikacji. Niektóre z wyrażen pozostają na dłużej w języku, niektóre natomiast szybko znikają po okresie żywotności.

Maciej Kawka pisze, że

dyskurs medialny jest prowadzony w mediach lub za pośrednictwem mediów. Jest wyodrębniony na podstawie udziału środków masowego przekazu w aktach komunikowania. Te są realizowane w sposób zapośredniczony, jednostronny, jednokierunkowy, pozbawiony kontekstu, wymagający od odbiorcy ciągłych zabiegów rekontekstualizacyjnych (Kawka, 2012, s. 36).

Należy dodać, że dyskurs medialny jest nieustannie źródłem stałych połączeń wyrazowych o charakterze ekspresyjno-konotacyjnym i dostarcza peryfraz ozna-

³⁴ Związane jest to z faktem, że Red Bull wymyślił zakrojoną na wielką skalę międzynarodową kampanię reklamową, której najbardziej charakterystyczną cechą – obok warstwy graficznej komunikatu – miał być zawsze taki sam slogan – tylko tłumaczony na różne języki – por. hiszp. *Red Bull te da alas*, wł. *Red Bull ti mette le ali*, ang. *Red Bull gives you wings* – zawsze zapisywane ze zwielokrotnioną jedną z liter lub odczytywane z przeciągniętą samogłoską, by dać wrażenie unoszenia się w locie.

czających aktualne zjawiska różnych sfer życia społecznego, na co wskazują między innymi: W. Kjuwliewa-Miszajkowa (Кювлиева-Мишайкова, 2005), S. Georgiewa (Георгиева, 2011), P. Fliciński (Fliciński, 2007). Połączenia o charakterze frazeologizmu cieszą się dużą popularnością w dyskursie medialnym. To one krótko i skutecznie przekazują istotne fakty. Cechą szczególną jednostek frazeologicznych pochodzących z języka mediów jest to, że znaczna liczba nowych połączeń wyrazowych ma charakter nietrwały. To właśnie ta grupa neologizmów frazeologicznych dość szybko pojawia się w języku, a następnie zanika³⁵. W związku z tym nie można ich odnaleźć w opracowaniach leksykograficznych, pozostają natomiast dość długo w pamięci użytkowników języka. Niektóre z tych wyrażen przechodzą do historii i stają się swoistymi symbolami minionych czasów (Георгиева & Величкова, 2008, s. 286), np. bg. *червени мобифони, червени боклуци, сини мравки, жълта метла*; pl. *gruba kreska, człowiek ze styropianu*; ukr. *новий українець / росіянин, силові міністри, весна переможе, жити по-новому*. Niektóre natomiast znajdują swoje miejsce w języku na stałe, ale modyfikują swe znaczenie lub zyskują drugie.

Zjawisko mediatyzacji języka (Fliciński, 2007) znane jest od momentu pojawienia się samych mediów. Wyraźną cechą frazeologizmów medialnych jest to, że mają one swoją specyfikę narodową i charakteryzuje je zerowa ekwiwalencja międzyjęzykowa. Przyjrzyjmy się następującym przykładom: bg. *политическа метла, политически труп, данъчна секира, депутатско кюфте, дървена мафия, дебел врат, червени бабички*; pl. *polskie piekło, wojna polsko-polska, solidarne państwo, republika koleśiów, czerwona rajęczyna, człowiek środka, łowca skór*; ukr. *партія влади, вибіркове правосуддя, не для преси, війна компроматів, брудні технології, понижувати / понизити температуру, гріти лавку, маємо те, що маємо, винести за дужки, чорна діра*. Dyskurs medialny jest źródłem takich idiomatycznych neofrazeologizmów, jak: bg. *сядам / седна на горещия стол*; pl. *jeden z dziesięciu, randka w ciemno, miliard w rozumie, będę strzelał* (Pajdzińska, 2013); ukr. *слуга народу, хто зверху, голос народу*.

Jeszcze innym źródłem neologizmów frazeologicznych są popularne filmy³⁶ o zasięgu światowym³⁷, np. „Shrek”: pl. *trójkę wybierz, panie, mnie wybierz, mnie, stać jak ten cieć przy hałdzie żwiru*, „Madagaskar”: pl. *wyginam śmiało ciało*,

³⁵ Podczas ankietowania respondenci wielokrotnie zaznaczali, że to teksty ze starych reklam, ale wszystkie użyte w pracy były reprodukowane z pamięci nadawcy.

³⁶ O wpływie języka filmów animowanych na przykładzie „Epoki lodowcowej” piszą Aleksandra Filipka i Katarzyna Rose w artykule pt. *Gdy wszyscy śpią, budzą się oposy – innowacje frazeologiczne w przekładzie audiowizualnym filmów animowanych Epoki Lodowcowa* (Filipka & Rose, 2015).

³⁷ W Polsce dominowały wyrażenia z takich filmów, jak: „Sami swoi” (Chęciński, 1967), „Seksmissja” (Machulski, 1984), „Rejs” (Piwowski, 1970), „Miś” (Bareja, 1981), „Dzień świra” (Koterski, 2002), „Co mi zrobisz, jak mnie złapiesz” (Bareja, 1978), „Poszukiwany, poszukiwana” (Bareja, 1973), „Kiler” (Machulski, 1997), „Czterdziestolatek” (Gruza, 1975–1978).

„Forest Gump”: pl. *Życie jest jak pudełko czekoladek: nigdy nie wiesz, na co trafisz*; ukr. *Життя як коробка шоколадних цукерок: ніколи не знаєш, яка начинка тобі попадеться*, „Gwiazdne wojny”: bg. *Нека силата бъде с теб*; pl. *Niech Moc / moc będzie z tobą*; ukr. *Нехай буде з тобою сила*, „Matrix”: ukr. *Приймеш червону таблетку – увійдеш у країну чудес*³⁸, *Matrix* (tylko w nawiązaniu do tytułu filmu); bg. *влизам в матрицата*, „Władca pierścieni”: ukr. *Моє золотце*.

8.9. Wypowiedzi znanych osób i skrzydlate słowa

Podobnie jak teksty pochodzące z reklam, filmów oraz dyskursu medialnego zachowują się skrzydlate słowa. Pod tym pojęciem rozumiemy takie twory werbalne, które:

- a) mają cechę imienności (oznacza to, że autor lub źródło pochodzenia są znane lub dają się ustalić);
- b) pełnią funkcję nazewniczą, oceniającą, ale są względnie autonomiczne strukturalnie;
- c) są werbalizatorami pewnych społecznie potrzebnych treści (Chlebda, 2010b).

Ponadto są reprodukowane w postaci względnie gotowej. Użytkownikom języka polskiego powszechnie znane są choćby wałęsizm (np. *o take Polske walczyłem*) czy owsiakizm (np. *róbta, co chceta*). Taka właśnie swego rodzaju indywidualna twórczość frazeologiczna osób publicznych ze sfery polityki, życia społecznego, sportu staje się ważnym źródłem wzbogacania się zasobu frazeologicznego języka w obecnych czasach (zob. Bąba & Liberek, 2002; Chlebda, 2005; Fliciński, 2010).

Każda nowa jednostka frazeologiczna została przez kogoś stworzona. Czasami trudno jest nam określić autora nowego wyrażenia, ale na pewno możemy ocenić popularność zwrotu na podstawie danych językowych (Кювлиева-Мишайкова, 2005). Niektóre nowe bułgarskie, polskie i ukraińskie jednostki frazeologiczne powstały na bazie słów skrzydlatych. Do grupy najczęściej używanych możemy zaliczyć: ukr. *буря у склянці води*, ale w prasie wyrażenie to występuje już w skróconym wariantcie, np. *буря у склянці*. Inny przykład to ukr. *розрубати гордіїв вузол* i jego wariant *розрубати болючий вузол*, a także para *гра не варта свічок* i *гра варта свічок*.

Z dyskursu politycznego trafiły do języka ogólnego takie wyrażenia, jak: bg. *За Бога, братя, не купувайте!* (Dimityr Popow), bg. *Бюджетът е малка постна пица* (Simeon Djankow), pl. *ani be, ani me, ani kukuuryku* (Lech Wałęsa),

³⁸ Ze względu na cechę imienności teksty te można zaliczać do grupy skrzydlatych słów (zob. punkt 8.9).

ukr. *Маємо те, що маємо* (Łeonid Krawczuk), ukr. *Ці руки нічого не крали* (Wiktor Juszczenko), *Пропало все!* (Julia Tymoszenko), *Вечна приїде – саджати будемо* (Wołodymyr Zelenski). Niektóre z tych fraz stały się podstawą do utworzenia nowych jednostek: bg. *сменям / сменя <си> чина, сбъркан чин, сгрешен чин*, którego źródło należy upatrywać w znanej frazie Simeona Saksokoburggotskiego: *да, ама не* (w wyrażeniu Petki Boczarowa), pl. *gruba kreska* (pierwowzór Tadeusza Mazowieckiego – *gruba linia*), *spieprzaj dziadu* (autorstwa Lecha Kaczyńskiego), *oczywista oczywistość* (autorstwa Jarosława Kaczyńskiego) i in. Wszystkie tego typu zwroty mają zdolność nominowania pojęć, ocen oraz sądów i są regularnie odtwarzane i reprodukowane w możliwie jednakowej (stabilnej, utartej) postaci, dlatego można je zaliczyć do frazeologizmów.

8.10. Podsumowanie

Konfrontacja bułgarskich, polskich i ukraińskich neologizmów frazeologicznych wykazała, że języki spokrewnione wykształcają coraz to nowe, różniące się od siebie środki wyrazu, ale też w swoim zasobie mają wiele nowych frazeologizmów podobnych formalnie. Świadczy to o dynamicznych procesach w systemie frazeologicznym tych języków, które aktywnie reagują na zmiany kulturowe i społeczne, rekodyfikując stare znaczenia i tworząc nowe.

Zastosowana w badaniu metodologia konfrontacji umożliwiła dostrzeżenie większej liczby zjawisk i pozwoliła jednocześnie stwierdzić, że w różnych zakątkach słowiańszczyzny obserwuje się podobne tendencje rozwojowe frazeologii. Powstające neologizmy frazeologiczne wpisują się w ogólną tendencję demokratyzacji języka, co z kolei wynika z ogólnych tendencji demokratyzacji życia w poszczególnych krajach słowiańskich.

Podsumowując, można stwierdzić, że neologizmy powstają najróżniejszymi drogami, do których należą:

- tendencja zmierzająca do upotocznienia i wulgaryzacji (rzadziej eufemizacji);
- wykorzystywanie istniejących modeli do tworzenia nowych jednostek;
- dodawanie nowych komponentów i tworzenie wariantów;
- żarty językowe w procesie popularyzacji neologizmów;
- tendencje analityczne (dotyczą tylko języka polskiego i ukraińskiego);
- upraszczanie i rozbudowywanie istniejących jednostek frazeologicznych;
- zastępowanie istniejących jednostek frazeologicznych nowymi, które mogą nazywać wcześniej nieistniejące zjawiska;
- zapożyczanie gotowych zwrotów z różnorodnych socjolektów oraz ze środków masowego przekazu.

9. Zakończenie

W niniejszym studium konfrontacji zostały poddane jednostki frazeologiczne trzech języków słowiańskich wcześniej ze sobą niezestawianych pod kątem potencjalności podobnych tendencji rozwojowych. W centrum analizy naukowej znalazły się dwie grupy frazeologizmów: aktywna frazeologia ogólna i aktywna najnowsza frazeologia. Sam termin *aktywna* wywodzi się z glottodydaktyki, przed którą już dawno stanął cel doboru takich jednostek leksykalnych języka, które można włączać do podręczników, materiałów dydaktycznych i testowych ze względu na ich podwyższoną częstotliwość użycia i, co za tym idzie, większe prawdopodobieństwo zastosowania tych jednostek w aktach komunikacyjnych. Dlatego na peryferiach opisu znalazły się przykłady frazeologizmów o zmniejszonej frekwencji, w tym na przykład biblizmy, przysłowia, przekadła.

Niniejsza praca nie stawiała sobie za cel kolejnej próby formułowania definicji i granic frazeologii. Aby przeprowadzić analizę konfrontatywną należało jedynie opracować roboczą definicję jednostki frazeologicznej, co wynikało z różnorodnego pojmowania frazeologii przez badaczy i odmiennych tradycji lingwistycznych. Należy podkreślić, że zastosowana w pracy analiza konfrontatywna jest wynikiem kompromisu między poszczególnymi szkołami językoznawczymi, w tym przypadku bułgarską, polską i ukraińską. Owo kompromisowe podejście przejawiało się w precyzowaniu i poszukiwaniu wspólnego mianownika dla wielu istotnych terminów językoznawczych, takich jak „frazeologizm”, „idiom”, „ekwiwalent słowa”, „frazem” „homonim”, „fałszywy przyjaciel tłumacza”, „korpus językowy”, „kulturem”, „frazeokulturem”, „kalka frazeologiczna”, „zapożyczenie”, „innowacja frazeologiczna”, „neofrazeologizm”, „neofrazeologia”. W tym celu analizowane były różnorodzone publikacje naukowe reprezentujące odrębne tradycje językoznawcze. W taki sposób analizie konfrontatywnej zostały poddane jednostki znaczeniowo niepodzielne, stosunkowo stabilne, wyrażające całościowe znaczenia, które nie są sumą znaczeń komponentów wyrażenia odtwarzanych w mowie jako gotowa konfiguracja leksykalna. Najdogodniejsze zatem dla konfrontacji stało się przyjęcie szerokiego rozumienia frazeologizmu, gdyż dzięki temu można było również uwzględnić m.in. nazwy własne, terminy frazeologiczne, wybrane paremie i kliszowane teksty.

Dzięki zastosowaniu opisu jednostek za pomocą modeli definicyjnych oraz przyjętej w niniejszej pracy metodologii opartej na wyjściu od znaczenia ku formie

udało się autorowi przebadac materiał z trzech języków równorzędnie, przy użyciu kryterium ilościowego i jakościowego. W pracy wykorzystano około 1500 jednostek frazeologicznych, po 500 z każdego języka. Sporządzenie indeksu najczęściej używanych frazeologizmów pozwoliło zarejestrować zwroty frazeologiczne nienotowane w żadnych innych opracowaniach.

Frazeologizmy objęte ekscerpcją pochodzą z najnowszych bułgarskich, polskich i ukraińskich korpusów jedno- i wielojęzycznych oraz tekstów o bardzo szerokim zasięgu. Korpusy językowe jako najnowocześniejsze i najprężniej rozwijające się narzędzie do badania języków naturalnych stały się jednym z najwiarygodniejszych źródeł rejestrowania, użycia oraz zapisu jednostki frazeologicznej. Analiza korpusów równoległych otwiera nowe drogi w poszukiwaniu innych niż do tej pory przyjmowano ekwiwalentów poszczególnych frazeologizmów. Jednak jednym z ograniczeń metody korpusowej jest fakt, że w zasobach językowych tych narzędzi znajdują się jedynie teksty pisane.

W niniejszej pracy podstawowym przedmiotem badań była konfrontacja frazeologizmów bułgarskich, polskich i ukraińskich pod różnymi istotnymi aspektami. W pierwszej kolejności położono nacisk na wyodrębnienie homonimów językowych. Zadanie to było istotne, gdyż przedmiotem badania konfrontatywnego stały się języki spokrewnione. Podobieństwo formalne niektórych jednostek frazeologicznych i ich inna semantyka pokazały, że zbliżone genealogicznie języki wykształcają zupełnie nowe znaczenia. W pracy po raz pierwszy zaprezentowano grupę tzw. fałszywych przyjaciół tłumacza, wyodrębnionych dzięki konfrontacji znaczeń i formalnego składu poszczególnych jednostek.

W publikacji szczególny nacisk położono na sposoby wzbogacania zasobu frazeologicznego języków. Jedną z najaktywniejszych dróg okazał się proces kalkowania i zapożyczania zwrotów frazeologicznych głównie z różnych odmian języka angielskiego. W językach bułgarskim, polskim i ukraińskim odbywa się on na bardzo zbliżonych, ale nieidentycznych zasadach. Ekscerpcja materiału udowodniła, że bardzo podobne są proporcje ilościowe kalkowanych zwrotów, co potwierdza tezę o formowaniu się międzynarodowego zasobu frazeologicznego.

Kolejnym ważnym przebadanym obszarem stały się takie jednostki języka, które mają silne osadzenie kulturowe. Są one określane przez autora mianem frazeokulturomów. Przegląd dwóch grup takich jednostek – z komponentem kulinarnym oraz etnonimicznym pokazał, na ile zbliżone są językowe obrazy świata Bułgarów, Polaków i Ukraińców. Natomiast wyniki badań jednostek z komponentem onimicznym świadczą o istnieniu bogatej warstwy frazeologicznej wykształconej na gruncie narodowym i wykorzystującej doświadczenia historyczne i społeczne.

Podczas realizacji celów badawczych autor skoncentrował się na konfrontacji zwłaszcza najmłodszych frazeologizmów, opisie ich powstawania i derywacji oraz obserwacji podobieństw i różnic w procesie wzbogacania zasobu frazeologicznego.

Tam, gdzie było to możliwe, autor odsyłał czytelników do tekstów będących uzupełnieniem prowadzonych rozważań.

Analiza konfrontatywna pokazała, że trzy języki słowiańskie w podobny sposób reagują na zmiany w zasobie frazeologicznym i mają porównywalne sposoby derywowania nowych jednostek. Niniejsza praca nie rejestruje oczywiście pełnej listy aktywnych bułgarskich, polskich i ukraińskich frazeologizmów, gdyż byłoby to niemożliwe ze względu na objętość książki.

Książka stara się odpowiadać na pytania o sposoby rozwoju zasobu frazeologicznego trzech wybranych języków. Dzięki takiemu podejściu badawczemu omówienie najważniejszych zagadnień teoretycznych z dziedziny konfrontacji bułgarskich, polskich i ukraińskich frazeologizmów może stanowić podstawę do tworzenia podręczników do nauki tych języków, wszelkiego rodzaju opracowań leksykograficznych i translatorycznych oraz dać asumpt do dalszych badań nad poszczególnymi poruszonymi przez autora tematami.

10. Indeksy

10.1. Indeks bułgarskich jednostek frazeologicznych

- (аз) карам влака 21
 алфа и омега 39, 63, 70
 американска лоза 101
 американска мечта 102
 американски ножици 101
 американско наддаване 101
 анален цех 120
 английска болест 101
 английска бродерия 101
 английска съдържаност 104
 английски валс 101
 английски костюм 101
 английски парк / градина 101
 английски рог 101
 английски хумор 104
 антикризисен щит 110
 афера с Топлофикация София 131
 Балкански синдром 131
 баснословни суми 37
 бебе от епруветка 82
 беден като църковна мишка 17, 39
 без да ми падне косъм от главата 29
 безопасен секс 81
 бели якички 132
 бия се (тупам се, удрям се) в (по)
 гърдите 66
 бия си камшика 33
 близо до ума 74
 бой на негри в тъмна нощ 106
 болест «луда крава» 82, 131
 бръснати глави 78
 буря в чаша вода 76
 българска (му) работа 106
 Български разбираш ли? 106
 български чадър 106
 Бюджетът е (като) малка постна
 пица 137
 бягам по тъч линията 126
 бял като арап / арапин 106
 бял като кюмюрджия 127
 бял като сняг 30
 бял като стена 39
 бял като циганин 127
 бял прах / пращец 132
 бял роб / робиня 132
 бял списък 132
 бял човек 132
 бяла диета 132
 бяла дрога 132
 бяла икономика 132
 бяла карта 132
 бяла козметика 132
 бяла мечка 29
 бяла отрова 132
 бяла смърт 68
 бяла страна 132
 бяла техника 132
 бяло училище 132
 в гъза ли си го завря 119
 в лайната съм (до шията) 119

- важна клечка 29
 вали като из ведро / ръкав 30, 90
 варя се в собствен сос 66
 вбивам си / вбиям си (втълпявам си /
 втълпя си) в главата нещо 39
 вдигам / вдигна (качвам / кача,
 повишавам / повиша) адреналина
 (на някого) 36
 вдигам / вдигна кръвното (на
 някого) 127
 вдигам / вдигна на крак(а) (някого) 69
 вдигам / вдигна ръце (от нещо /
 на някого) 129
 вдигам самолета 134
 вертикална локва 123
 весел балон 123
 вземам / взема (някого) за / на мезе 98
 вземам / взема (приемам / приема)
 (нещо) за чиста монета 74
 вземам / взема (приемам / приема)
 (нещо) присърце 65
 вземам на (върху) себе си 37
 виждам / видя звезди посред бял ден /
 по пладне 67
 висок адреналин 127
 висок гост 29
 висока / доменна пещ 37
 вися на телефона 40
 вита баница 97
 витая / живея в облаците 40
 вкарвам във фризера 36
 вкарвам си / вкарам си автогол 126
 влашки циганин 104
 влиза ми / влезе ми муха / бръмбар
 в главата 39
 влизам / вляза (вмъквам се / вмъкна
 се, навирам се / навра се)
 под кожата (на някого) 37
 влизам / вляза в аналния цех 120
 влизам / вляза в час 36, 126
 влизам в матрицата 136
 вра / въвирам / въвра / завирам /
 завра / пъхам / пъхвам си носа /
 гагата 129
 врътвам / врътна кранчето 36, 126
 втора ръка 77
 вторичен пазар 81
 въздух под налягане 125
 вен от играта съм 126
 върви ръка за ръка 67
 върхът на сладоледа 30, 134
 въшкава с мангизи 125
 галена Боданка 91
 гаранция Франция 104
 гвоздеа на програмата 76
 главна буква 23
 гласова поща 81
 гласувам с краката си 79
 гледай (внимавай) в картинката 125
 гледам (на света) през розови
 очила 74
 гледам си гъза 119
 глобален актьор 82
 глобално село 41, 84
 говоря на вятъра 40
 говоря направо / без заобикалки 37
 гол като циганин 104
 голи новини 86
 голям шмекер 37
 гореща връзка 77, 81
 гореща линия 84
 гореща точка 77, 81
 гръцка прическа 101
 гръцки орех 101
 гушвам / гушина букета / букетчето /
 босилека 116
 гъз до гъз 119
 гъз път да види 119
 Гюро Михайлов 93
 да, ама не 137

Да би мирно седяло, не би корона
 видяло 127
 да си поиграеш с малкия 120
 да става каквото ще става /
 каквото и да става / каквото
 ще става 39
 давам / дам (на някого) думата 69
 давам / дам (слагам / сложа, удрям /
 ударя) (едно / по) рамо (на
 някого) 36
 давам / дам зелена светлина / улица
 (на някого) 78
 давам заето 125
 данъчен оазис 83
 данъчна секира 135
 дар слово 23
 две думи / приказки (на кръст)
 не мога да кажа / вържа 128
 двойно мнозинство 81
 дебел врат 127, 130, 135
 депутатско кюфте 135
 диалог на глухи 85
 диалогов прозорец 146
 дистанционно обучение 84
 до ушите съм в говна 119
 добро утро 26
 добър вечер 26
 добър ден 26
 домашна / начална страница 77
 домашно банкиране 84
 домашно кино 81
 дреме ми на гъза 121
 (дреме ми) на дедовия 120
 дреме ми на кура 119, 121
 дреме ми на оная работа 121
 дреме ми на шапката 121
 дрипав като циганин 104
 дръж ме да не падна 125
 духам супата / да духа супата 113
 дървена мафия 135

държа властта в ръцете си 37
 дърпам / дръпна (въртвам / въртна)
 шалтера 37, 126
 дясна ръка 73
 Европа на две скорости 85
 единен пазар 85
 (едната) му дъска хлопа 40
 екология на човека 85
 електронен подпис 83
 електронна поща 83
 енергийна напитка 83
 етническо прочистване 83
 жена с леко поведение 121
 живея на гърба (на някого) 129
 жрица на любовта 121
 жълта метла 135
 За Бога, братя, не купувайте! 136
 заблудена овца 70
 завирам си / завра си (заравям си /
 заровя си / крия си) главата в
 пясъка 129
 завирам си / завра си (нещо) в гъза 119
 завъртам метлата 126
 завъртам (на някого) главата 40
 заигравам / заигряя метлата 36
 замразяване на заплатите 80
 заравям / заровя томахащата 75
 затъвам / затъна до ушите
 в лайна 119
 затънал съм в лайната 119
 захваната държава 81
 зачервявам / зачервя бузите (на
 някого) 33
 звукова карта 83
 зелен коридор 110
 зелена енергия 83, 132
 зелена карта 132
 зелена книга 81, 132
 зелени пари / банкноти 132
 зелено училище 132

- златен гол 132
 златен парашут 83, 132
 златен стандарт 132
 зона на / за свободна търговия 82
 и един мармот завива шоколад 134
 (и) стените имат уши 79
 иде ми отрѣки 74
 избивам / избия (нещо) от главата
 (на някого) 37
 избивам / избия рибата 126
 избиват ми бушоните 125
 изваждам / извадя на светло 36
 изваждам / извадя от нафталина
 36, 126
 изваждам / извадя от фризера 126
 изкуствен интелект 83
 излизам / изляза от зоната си
 на комфорт 79–80
 излизам / изляза от кожата си 65
 измръзва ми гъза 119
 измъквам се / измъкна се (тръгвам си
 / тръгна) си по английски 102
 изпаднал германец 104
 изпивам / изпия (до дъно) горчивата
 чаша 65
 изправлям се / изправя се на нокти /
 изправен съм на нокти 127
 изпращам / изпратя (слагам / сложа,
 поставям / поставя) във
 фризера 126
 изравнявам / изравня (сравнявам /
 сравня) (някого / нещо) със
 земята 37
 изтеглям / изтегля (ударям / ударя)
 бинго(то) 129
 изтича му пясъкът 124
 изтичане на мозъци 79, 82
 имам дълги рѣце 40
 имам пеперуди в стомаха си 79
 имам рѣка (в нещо) 67, 71
 (имам) тежка рѣка / тежка (ми)
 е рѣката 68
 интелигентни оръжия 83
 информационно общество 83
 кабинет в сянка 86
 кадифена революция 79
 кажи-речи 39
 като глътнал багет 30
 като изстискан лимон 86
 като Марко на Косово поле 93
 (като) мокра кокошка 66, 74, 80
 като развален телефон 33
 като слон в стъкларски магазин 86
 като швейцарски часовник 17, 102
 качвам се / кача се на черешата 125
 киселинен дъжд 81
 кислородна вода 29
 клатя / разклатя стола
 (на някого) 127
 клетъчен телефон 79, 84
 компютърен вирус 41
 конско здраве 29
 консуматорско общество 84
 коремът ми свири (ода на глада) /
 свири ми коремът 21
 космически туризъм 83
 кофти трѣпка 125
 крадлив като циганин 104
 кредит на доверие 83
 кривя си / изкривя си душата 37
 криза на доверието 83
 кръгла маса 81
 купонът тече 125
 кучешко време 29
 къртя мивки (фаянса) 123
 къси пари 123
 лаком гъз кръв сере 119
 лесно е да се каже 25
 лисича дупка 37
 ловец на глави 77, 82

(лъжа) за девет цигани 104
 лъжа като брадат / влашки / дърт
 циганин 104
 лъскам бастуна 119, 120
 ляво братство 121
 магистрална труженичка 121
 мамата си трака 125
 мандалото падна / хлопна 129
 манджа с грозде 99
 манна небесна 39
 Марко Тотев 95
 Междузвездни войни 81
 мека дрога / мек наркотик 83
 мека китка 121
 мечи пазар 86
 мечка страх, мен не [страх] 39
 минавам на левия тротоар
 (на левия / другия бряг) 121, 126
 мозъчна атака 81
 мокра поръчка 74
 момина сълза 29
 момиче под коритото 37
 мръсни пари 45, 81, 131
 мълчи като бит гъз 119
 мърморя под носа си 37
 на баницата мекото 97, 98
 на Връбница в сряда 92
 на всяка цена 71
 на (във) всяка манджа мерудия 99
 на гъза на географията 119
 на дневен ред 65
 на една боя разстояние 127
 на край време 38
 на (между) четири очи 24, 29
 на ръка 70
 на тъмно 67
 на чист български 106
 навивам си / навия си на пръста 67
 надигам / надигна глас 68
 надува се (някакъв) балон 130

налягам си / налегна си парцалите 29
 напълва ми се душата / да ми се
 напълни душата 29
 не ме лови глупомерът 123
 не мога да се побера в кожата си 29
 нежен развод 32
 нежна революция 131
 Нека силата бъде с теб 136
 немска точност 104
 немско грозде 101
 (нещо) ми излиза / излезе през гъза 119
 никнат (изникват / изникнат) като
 гъби (след дъжд) 91
 ниска топка 126
 ниско бръсна 39
 нов световен ред 81
 нова икономика 83
 новите руснаци 85
 ножът опира / опре о / в кокала 74
 нощна пеперуда 121
 обръщам се / обърна се / преобръщам
 се / преобърна се в гроба 129
 одрал кожата (на някого) 65
 омагьосан кръг 17
 онлайн социална мрежа 84
 оранжева революция 85, 131
 от все сърце 24, 29
 от главата до петите 40
 от една кръвна група сме 127
 от пръв поглед 74
 от цялото си сърце 29
 отворено общество 81
 отивам на кино 125
 отказват ми / получавам отказ 37
 откривам / открива (издавам /
 издам) картите си 39
 пада ми / падне ми перде<то> 125
 пада скалпът (на някого) 126
 паля / запаля джапанките
 (гуменките) 33, 127

парен каша духа 37
 парников газ 83
 пера (мръсни) пари 81, 131
 пералня / перачница на (мръсни)
 пари 131
 перач на (мръсни) пари 131
 пирон в ковчега 17
 пиша разкривено 37
 пиша с гъза си 119
 пластмасови пари 83
 повече или по-малко 39
 подреждаме си къщичката 80
 подрязвам / подрежа крилата
 (на някого) 74
 показвам / покажа (на някого) къде
 (де) зимуват раците 67
 покана за танц 32
 поколение X 131
 ползувам се с авторитет 37
 политика на затягане на
 коланите 85
 политическа метла 135
 политически труп 135
 политически чадър 53, 54
 последен вик / писък на модата 76, 129
 последна миля 84
 поставям / поставя / вдигам / вдигна
 (някого) на крак 69
 потребителска кошница 81, 86
 правя грешка 37
 правя на балама 39
 правя / направя един гъз място 119
 правя се на абдал 39
 представителка на най-древната
 професия 121
 през оная работа ми е 120
 престъпник / престъпници с бели
 якички 132
 пресъхва ми / да ми пресъхне
 кладенецът 134

прехвърлям / прехвърля топката (на
 някого) 126–127
 прехвърчат искри между нас 126
 преяждам / преям с власт 32
 приятелски огън 80
 продавам се / продам се като топъл /
 горещ хляб / гореци пасти 79
 проливен дъжд 37
 промиване на мозъка 82
 пропускам / пропусна (пускам / пусна)
 (някого / нещо) покрай ушите си 129
 простатата ми алармира 134
 пускам завесата 124
 пускам / пусна по пързалката 126
 пускам / пусна червената кобила 38
 пуша / пушим лулата на мира 79
 пълна лудница 116
 първичен пазар 80
 пътна карта 81
 разигравам топката 127
 размахвам / размахам пръст (на
 някого) 32–33
 разменяме си / разменим си ролите
 (с някого) 33
 разпервам / разперя (държа, опъвам
 / опъна, поставям / поставя,
 разпъвам / разпъна, разтварям /
 разтворя, слагам / сложа, спускам
 / спусна) политически чадър (над
 някого / нещо) 32, 53, 54
 разследваща журналистика 83
 разтягам / разтегна / тегля /
 разтегля локуми 99
 революция на розите 85
 ритам си здравната книжка 33
 ритам си трудовата книжка 126
 роднина по бялата кобила 38
 руска рулетка 101
 руска салата 101
 ръцете му са в гъза наврени 119

с гъза си говоря / приказвам 119
 сапунена опера 83, 130
 сбъркан чип 137
 светвам / светна зелен семафор 36
 светлина (в края) на тунела 129
 светлинна писалка 76
 светлинно шоу 83
 свивам / свия сармите (на някого) 98
 сгрешен чип 137
 семеен доктор 84
 семеен лекар 84
 сив пазар 80, 132
 сива икономика 132
 сили за бързо реагиране 82
 Силициева долина 79, 83
 синдром на болната сграда 84, 131
 сини мравки 60, 135
 скелет в гардероба 83
 скрита безработица 80
 скъсвам / скъсам джоба 116
 скъсвам / скъсам синджира 116
 скъсвам си / скъсам си задника 119
 слаб като клечка 30
 след дъжд качулка 18
 сменям / сменя си чипа 126
 сменям / сменя темата на разговор 37
 социално дистанциране 110
 спящ / легнал полицаи 80, 83
 среден пръст 113
 поставям / поставям (вдигам / вдигна)
 (някого) на крак 69
 строшавам / счупвам / чупя / троша
 глупомера (тъпомера) 123
 структурна безработица 83
 счупвам / счупя каръка 116
 счупвам / счупя партиметъра 123
 съм в шоколадовата фабрика 120
 сърбам (ям, изяждам / изям)
 попарата, която (що) съм дробил
 (надробил) 99

сядам / седна на горещия стол 135
 сядам си / седна си на гъза 119
 така ни надупиха 119
 такъв хуй не ми трябва 119
 таргет група 78
 театър на абсурда 127
 тежка артилерия 68, 71
 тесни пари 86
 това ми направи деня 80
 точа се за скална (на някого) 126
 точен като немец 104
 тревожа се за собствения си
 задник 119
 тупам топката 126
 турска леска 101
 тъмна Индия 95
 тъмно като в рог / (кучи) гъз 119, 121
 тъп като гъз 119
 търси на кой да се нагъзи 119
 търся на баницата мекоето 97
 убивам / убия време 74
 увисвам / увисна във въздуха 69
 удрям / ударя (изтеглям / изтегля)
 бинго(то) 125
 удрям шестцигата 129
 управление на риска 84
 утрепвам коча с лопатата 123
 фамилен лекар 84
 финансови акули 83
 фински нож 29
 Француз акъллия 104
 Френец незнабожник 104
 френска болест 102
 френски дрехи 101
 френски ключ 101
 френско грозде 101
 функционални храни 83
 хая си / изядох си (гъза) от яд 119
 хващам / хвана (някого) като
 френец 104

- хвърлям сянка 74
 хвърлям / хвърля (си) думите на
 вятъра 29, 67
 хирургия за един ден 81
 художествена литература 23
 хуманитарна помощ 83
 цапам / оцапам пейзажа 116
 целева група 78, 82
 цепя мрака (с фенерче) 123
 цепя / разцепя косъма (на две) 61
 циганин настърма суши ли 104
 циганска ведричка 104
 циганска му работа 104
 циганска торба 104
 циганско лято 104
 циганско сърце 104
 чакай от курва запис 119
 чашата (на търпението) ми
 прелива / преля 128
 червен барон 132
 червен като рак / цвекло 90
 червена бабичка 132
 червени барети 132
 червени боклуци 135
 червени мобифони 135
 черен вход 132
 черен като циганин 104
 черен петък 87, 132
 черен списък 132
 черна каса 132
 черна книга 132
 черна серия 132
 черна техника 132
 черни барети 132
 човек на бизнеса 40
 човешки ресурси 83
 Чудна работа! 39
 що по що 39
 ядрена зима 81
 ям говна 119
 яхвам / яхна вълната (на нещо) 36

10.2. Indeks polskich jednostek frazeologicznych

- a nuż, widelec* 40, 127
a świstak siedzi i zawija w te sreberka 134
aferya rozporkowa 35, 131
aferya Rywina 131
aksamitna rewolucja 79, 131
aktor globalny 84, 86
albo rybka, albo pipka 33
albo rybki, albo akwarium 33
alfa i omega 15, 63, 70
amerykański sen 102
angielska flegma 103
angielski humor 104
ani be, ani me (ani kukuryku) 33, 136
aptekarz dokładność 127
artystka (ze) spalonego teatru 127, 130
(aż) uszy puchną 64
*bać się o własną / swoją skórę / dupę /
o własny / swój tyłek* 120, 121
badać / wybadać grunt 40
bajońskie sumy 37
bankowość domowa 85
barszcz czerwony 97
barszcz ukraiński 29, 97, 101
bazgrać jak kura pazurem 37
bąkać pod nosem 37
bez kitu 123
bez spiny 38, 123
bezpieczny seks 81
bezrobocie strukturalne 84
będę strzelał 135
biała kawa 132
biała niedziela 132
biała sobota 132
biała szkoła 35
biała śmierć 69, 78
białe kołnierzyki 132
białe małżeństwo 132
biały barszcz 97
biały inaczej 127
biały jak łabędź 39
biały jak ściana 39
biały kruk 21
biały marsz 132
biały piątek 132
biały sport 132
*bić się / uderzać się / uderzyć się w pierś /
piersi* 66
biec / pędzić jak chart 41
biedny jak mysz kościelna 17
błędna owca 70
błędne koło 17
bodajbyś dostał pypcia na języku 17, 38
boki zrywać 118
brać / wziąć na swoje / własne barki 37
brać / wziąć sobie (coś) do serca 65
brać / wziąć tyłek / dupę w troki 120
brać / wziąć za pysk / mordę 38
brak / brakuje (komuś) piątej klepki 40
bratobójczy ogień 82
bredzić jak Piekarski na mękach 95
broń inteligentna 85
brudne pieniądze 81
brzydki jak noc (listopadowa) 38, 129
bufet angielski 101

- bujać w obłokach* 40
bułka francuska 101
bułka tarta 97
burdel na kółkach 130
burza mózgów 81
burza w szklance wody 41, 76
butelka zwrotna 35
buty jeść wołają (chcą) 38
by the way 77
być cool 123
być jazzu 123
być na gigancie 35
być na topie 38, 80
być sto lat za Murzynami 106
być trendy 123
być w (czarnej) dupie 33, 120
być w temacie 123
całować / pocałować klamkę 21
całym sercem 24
chapeau bas 77
chińskie cegiele 105
chirurgia jednego dnia 81
chłodnik litewski 29, 101
(choć) wbij zęby w ścianę 56
chodzić do szkoły w kratkę 25
chodzić na rzęsach 112
choroba szalonych / wściekłych krów 82, 131
chrzest bojowy 40
chuj (by to) / (kogoś) strzelił 120
chuj (komuś) w dupę 120
chuj wie 120
ciasto francuskie 101
ciągnąć / obciągnąć / obciągać druta 120
ciągnąć łaucha 38
ciemno choć w pysk daj 38
ciemno jak w dupie u Murzyna 38, 106, 120
cienki boleć 35
ciepłe kluchy 99
cieszyć się autorytetem 37
ciężka artyleria 68, 123
cisza wyborcza / przedwyborcza 35
co ma piernik do wiatraka 99
coming out 77
(coś) (nie) trzyma się kupy 57
(coś) poszło się jebać / paść / ciupciać 120
cuda na kiju 33
cuda niewiady / cuda-niewiady 33
cuda wianki / cuda-wianki 33
cygańskie nasienie 103
cyrk na kółkach 29
cywilizacja śmierci 35
czaić bazę 33
czarna kawa 132
czarne koszule 132
czarne złoto 132
czarny marsz 132
czarny piątek 87, 132
czarny PR 132
czarny punkt 132
czarny sport 132
czzerwona pajęczyna 35, 132, 135
czzerwone berety 132
czzerwony autobus 132
czzerwony jak rak / burak 90
czeski błąd 103
czeski film 103
człowiek interesu 40
człowiek środka 135
człowiek ze styropianu 135
czuć / poczuć bluesa 35
czuć się / poczuć się jak ryba w wodzie 129
czwarta władza 131
czwarty świat 131
czwarty wymiar 131
czystka etniczna 85
dać dęba 64
dać sobie siana 33, 116

- Daj to był chiński sprzedawca jaj* 106
dar mowy 23
dawać / dać ciała 33
dawać / dać kopa 35
dawać / dać plamę 33
dawać / dać (komuś) słowo 64, 69
dawać / dać (sobie) radę 50, 51
dawać / dać sobie w żyłę 35, 125
dawać / dać (komuś) (święty)
 spokój 49, 50
dawać / dać zielone światło 78
dawca nerek 127
dawca organów 35
dawka uderzeniowa 35
dialog głuchych 85
dieta pudełkowa 111
dla dobra 26
długi weekend 35
do chuja pana 120
do kurwy nędzy 120
dobry / niezły z niego ananas 37
Dolina Krzemowa 79, 81
domowe / rodzinne pielesze 35
dosiąść swojego konika / wsiąść na
 swojego konika 38
dostawać / dostać arbuza 37
dostawać / dostać bana 123
dostawać / dostać kurwicy 120
dostawać / dostać małpiego rozumu 126
drapacz chmur 130
drenaż mózgów 79, 85
druga / jedna strona medalu 40
drugie dno 41
drzeć / trząść się jak osika 41
duża litera 23
dwa grzyby w barszcz 99
dystans socjalny 110
dziecko z próbówki 82
dzielić / rozdzielać / rozszczepiać włos
 na czworo / na dwoje 61, 66
dziennikarstwo śledcze 82
dziesiąta / siódma woda po kisielu 38
edukacja na odległość 82
edukacja zdalna 82
ekologia człowieka 85
Europa dwóch prędkości 85
fasolka po bretońsku 101
figa z makiem 29
firma wydmuszka 35
forsy jak lodu 116
Francja elegancja / Francja-elegancja 103
francuska choroba 102
francuski piesek 91, 103
gabinet cieni 86
gaz cieplarniany 85
gest Kozakiewicza 93
globalna wioska 41, 84
głosować nogami 79
głupi jak but (z lewej nogi) 30, 38, 129
głupszy niż ustawa przewiduje 114
goły jak święty turecki / jak (go) Pan Bóg
 stworzył 40, 103
gorąca linia 84
górna / wyższa / najwyższa półka 127
gówno / guzik prawda 120, 121
gra / mecz do jednej bramki 127
grać w kratkę 25
grać / zagrać pierwsze skrzypce 41
grać znaczonymi kartami 80
gruba kreska 135, 137
gruba linia 137
grupa docelowa 84
grzać wrotki 123
Gwiezdne wojny 81
gwóźdź do trumny 17
gwóźdź programu 40, 76
(idzie) jak po maśle 41
inteligentny inaczej 121
iskrzy między (kimś) a (kimś) 126
iść jak krew z nosa 71

iść / pójść w odstawkę 74
iść ręka w rękę 67
jak grochem o ścianę 41
(jak) krew z nosa 64, 67
jak pączek w maśle 52, 98, 99
jak (pijane) dziecko / dzieci we mgle 128
(jak) pod sznurek 41
jak słoń w składzie porcelany 86
jak szwajcarski zegarek 102
jak świeże bułeczki 51, 79
jak w (szwajcarskim) zegarku 17
jak z koziej dupy trąbka / trąba 120
(jakby) piorun w miotłę strzelił 55
jasne jak słońce 30
jazda bez trzymanki 33
jazda na suwak / suwakiem 16
jebał pies (kogoś / coś) 120
jechać / pojechać do Rygi 121
jeden z dziesięciu 135
jednolity rynek 85
jest pozamiatane (posprzątane) 126
kaktus (komuś) wyrośnie (na dłoni) 92
karp po żydowsku 101
karta dźwiękowa 85
kawiarenka internetowa 35
kielbasa wyborcza 92
kino domowe 82
klepnąć akcept 123
klamać jak z nut 41
kochający inaczej 121
Kochajmy się jak bracia, liczymy / rachujemy się jak Żydzi 103, 104
koło ratunkowe 126
kombinacja norweska 29, 101
koncert życzeń 126
kopnąć w kalendarz 29
korytarz życia 16
koszyk dóbr (i usług) 86

kółko różańcowe 35
krakowskim / salomonowym / szewskim / końskim targiem 91, 128
kredyt zaufania 83
kręcić lody 126
krótka piłka 127
kryzys zaufania 83
krzyk mody 76
Kto się raz sparzy, na zimne dmucha 37
kurwica (kogoś) bierze / wzięła 120
kuty na cztery nogi / łapy / kopyta 56, 57
kwaśny deszcz 81
(łać / lunąć) jak z cebra 30, 48, 90
łać wodę 40
(ledwo / ledwie) wiązać koniec z końcem 40
lekarz rodzinny 82
leniwe pierogi 97
liczyć jak rak świśnie a ryba piśnie 38
liczyć muchy na suficie 38
lisia nora 37
literatura piękna 23
ładny inaczej 121
ładować / podładować / podładowywać / naładować / doładować / doładowywać akumulatory 126
łatwo powiedzieć 25
łowca głów 77
łowca skór 135
maczać palce / paluchy / paluszki (w czymś) 71
mapa drogowa 78, 82
Mądry Polak po szkodzie 106, 107
medycyna rodzinna 85
męki Tantala 17
mieć bekap 123
mieć ciężką rękę 68
mieć (coś) w dupie / w czterech literach 121
mieć cykora 116

mieć długie ręce 40
mieć duszę na ramieniu 29
mieć fazę / być na fazie 125
(mieć) forsy jak lodu 40
mieć klapki na oczach 66
mieć kola 123
mieć (kogoś / coś) (głęboko) w dupie 120
(mieć) motylki / motyle w brzuchu 79
(mieć) parcie na szkło 127
mieć radochę 114
mieć rękę (do czegoś) 67
(mieć) (swoje) pięć minut 35, 80
mieszkać na waleta 40
miękkie narkotyki 81
mięsień piwny 35
miliard w rozumie 135
moherowe berety 35
mokra robota 74
morda / buzia w kubel (i nie bulgotać)
 120, 129
(mówić / gadać / paplać / pleść) co ślina
na język przyniesie 129
musztarda po obiedzie 18, 162
na chama 116
na chuj 120
na czuja 116
na haju 125
na krzywy ryj 114
na neutralnym gruncie 40
na porządku dziennym 65
na rękę 70
na topie 116
nabijać / nabić (kogoś) w butelkę 39, 71
nadzwigać się jak wielbłąd 40
napisać lewą nogą 78
napój energetyczny 85
narobić bigosu 99
nawalony jak stodoła 38
nawijać (komuś) makaron na uszy
 66, 71

ni pies, ni wydra (coś na kształt
świdra) 127
nić Ariadny 17
nie dać sobie w kaszę dmuchać 57, 58
nie dać złamanego grosza 40
nie dla psa kielbasa 99
nie łam się, przełam się 134
nie można zjeść ciastka i nadal go mieć /
zjeść ciastko i mieć ciastko 129
(nie) owijać / obwijać w bawełnę 37
nie śmierdzić groszem 40
niech Moc / moc będzie z tobą 80, 136
niech się dzieje wola boska, zapalimy
papieroska 117
niemiecka dokładność / precyzja 103
niewierny Tomasz 17
no to Frugo 134
nowa gospodarka 85
nowi Ruscy / Rosjanie 85
nowy porządek świata 82
nóż fiński 29, 101
nuklearna zima 84
o kant stołu / dupy / tyłka potłuc / rozbić
 33, 120, 121
o rzut beretem 127
o take Polske walczyłem 136
oaza podatkowa 85
obiecanki cacanki (, a głupiemu
radość) 33
obniżyć / obniżyć poprzeczkę 127
obrabiać / obrobić (komuś) dupę 120
oczywista oczywistość 137
od dupy strony 33, 120
od pierwszego wejrzenia 74
od Sasa do lasa / Lasa (i z powrotem) 129
od siedmiu boleści 56
od stóp do głów 40
odciąć pępowinę 126
odmieniać / odmienić przez wszystkie
przypadki 35

- odmrażanie gospodarki 126
 odrobić lekcję 126
 odwracać / odwrócić kota ogonem 17
 okno dialogowe 85
 okrągłe słówka 35
 okrągły stół 81
 one-night stand 77
 opera mydlana 84
 operacja na żywym ciele / organizmie 127
 ostra jazda 35
 owczarek niemiecki 101
 owijać / owinąć / okręcać / okręcić sobie
 (kogoś) wokół / koło / dookoła palca
 52, 53, 67, 71
 pachnieć / zapachnieć naftaliną 78
 pakować się / wpakować się w bagno 40
 palcem / patykiem na / po wodzie
 pisane 128
 pan kanapka 123
 park / ogród angielski 101
 park / ogród francuski 101
 patrzeć (na kogoś / coś) / widzieć (kogoś /
 coś) przez różowe okulary 74
 pierdolenie / pieprzenie kotka za pomocą
 młotka 120
 pierdolenie / pitolenie o Szopenie 120
 pierogi ruskie 97, 101
 pięta Achillesa 17
 pij mleko, będziesz wielki 134
 pijany jak bela (świnia / w trupa) 38
 pijany / narąbany / nawalony w trzy /
 cztery dupy 120
 pióro świetlne 76
 piramida finansowa 130
 plastikowe pieniądze 83
 pleść trzy po trzy 21
 pluć sobie w brodę / twarz / plują sobie
 w brody 128
 płynność finansowa 35
 po ciemku 68
 po chuja 120
 po kryjomu 21
 poczta elektroniczna 85
 poczta głosowa 82
 podaruj sobie odrobinę luksusu 134
 podkładać / podłożyć świnie (komuś) 29
 podnosić / podnieść ciśnienie 127
 podnosić / podnieść głos 68
 podnosić / podnieść (obniżyć / obniżyć)
 poprzeczkę 127
 podpis elektroniczny 85
 podwójna większość 81
 pogoda w kratkę 25
 pokazać (komuś) gdzie raki zimują 67
 pokolenie JP2 / JP2 131
 pokolenie X 131
 pokolenie Y 131
 Polak potrafi 106, 107
 pole (do) manewru 130
 polegać (na kimś) jak na Zawiszy 96
 polityka zaciskania pasa 85
 polowanie na grubego zwierza 123
 polskie piekło 135
 pomarańczowa rewolucja 85, 131
 pomoc humanitarna 84
 popamiętać ruski miesiąc 103
 popełniać / popełnić błąd 37
 poseł dietetyczny 35
 postawić na równe nogi (kogoś / coś) 69
 posuwać w kakao 120
 potworek językowy 35
 (powstawać / powstać / rosnąć /
 wyrosnąć / mnożyć się / pojawiać się /
 pojawić się) jak / niczym grzyby po
 deszczu 91
 pójść na kuroniówkę / być na
 kuroniówce 33, 60
 prać (brudne) pieniądze 81
 pralnia (brudnych) pieniędzy 131
 pranie (brudnych) pieniędzy 131

- pranie mózgu 82
 prawa ręka 73
 prawie robi wielką różnicę 134
 prawo niemieckie 101
 projekt pilotażowy 85
 proza życia 35
 pruski dryl 30, 103
 przeginać / przegiąć pałę 123
 przegrzewać / przegrzać / schładzać /
 schłodzić gospodarkę 127
 przybijać / przybić piątkę 123
 przycisnąć / przyciskać / wcisnąć /
 wciskać / nacisnąć / naciskać gaz do
 dechy / deski 126
 psy dupami szczekają 120
 Punkt widzenia zależy od punktu
 siedzenia 127
 puszczać / puścić farbę 123
 puszczać / puścić pawia 121
 puszka Pandory / z Pandorą 130
 puścić wilka do obory 38
 puścić czerwonego kura 38
 radosna twórczość 62
 randka w ciemno 135
 Red Bull doda Ci skrzydeł 30, 134
 rekiny finansowe 84
 republika kołesiów 135
 rewolucja goździków 131
 rewolucja róż 85
 robić / zrobić (coś) na legalu 35
 robić / zrobić (kogoś) w konia / bambuko /
 balona 39
 robić / zrobić (komuś) laskę / lachę /
 loda 33, 120
 robić / zrobić sobie (z kogoś / czegoś)
 jaja 38, 48
 robić / zrobić wjazd na chatę 40
 robić / zrobić z muchy słonia 17, 38
 robić / zrobić (z siebie) / (z kogoś)
 durnia 39
 rosyjska ruletka 101
 rozbierać (się) / rozebrać (się) / (kogoś)
 do rosołu 99
 rozbierana randka 35
 rozchodzić się (sprzedawać się / iść /
 być dostępnym / schodzić / znikać
 / kupować / rozchwytywać / być
 rozchwytywanym) jak świeże
 bułeczki 51, 79
 róbta co chceta 136
 ruch przygraniczny 35
 ruski rok 103
 ryba po grecku 97, 101
 rynek pierwotny 82
 rynek wtórny 82
 rzucać cień 74
 rzucać / rzucić słowa na wiatr 40, 67
 rzut / rzutem na taśmę 35
 różną głupa 39
 sałatka szwedzka 101
 second-hand 77
 serce boli 21
 serwis społecznościowy 84
 siedzieć jak na niemieckim / tureckim
 kazaniu 103
 siedzieć po uszy / szyję w gównie 120
 sikać po nogach 123
 siły szybkiego reagowania 82
 skóra zdarta (z kogoś) 66
 słomiany zapał 29
 słoń a sprawa polska 106
 smażyć się / kisić się / dusić się we
 własnym sosie 66
 sodówka uderza / uderzyła (komuś) 129
 solidarne państwo 135
 spadaj na bambus / drzewo 123
 spieprzaj dziadu 137
 społeczeństwo informacyjne 85
 społeczeństwo konsumpcyjne 84
 społeczeństwo otwarte 82

- sprawny inaczej 121
 sprzedać duszę diabłu 40
 stać jak ten cieć przy hałdzie żwiru 136
 stajnia Augiasza 17
 stawiać / postawić (kogoś / coś) na nogi
 69, 71
 strefa wolnego handlu 82
 stroić sobie żarty 38
 strugać wariata 39
 strzał w dziesiątkę 45
 strzelać / strzelić sobie w stopę / w nogę /
 w kolano 129
 strzelić gola do własnej bramki 127
 surowe jedzenie 24
 suszyć (kogoś) głowę 66, 71
 syndrom chorych budynków 84
 syndrom następnego dnia 38
 syndrom Piotrusia Pana 131
 syndrom pustego gniazda 131
 syndrom złotej rybki 131
 sytuacja podbramkowa 29, 123
 szara mysz / myszka 29
 szara strefa 80, 82, 132
 szczwany lis 123
 sztuczna inteligencja 83
 szwedzki stół / bufet 101
 szybki numer 35
 ściany mają uszy 79
 śpiący / leżący policjant 33, 80, 83, 84, 87
 świetne show 83
 tarcza antykryzysowa 110
 teatr absurdu 127
 teatr jednego aktora 127
 telefon komórkowy 79, 85
 tłumaczyć / przetłumaczyć / przekładać /
 przełożyć z polskiego na nasze 106
 to zrobiło mi / mój dzień 80
 tracić / stracić twarz 79, 86
 trójkę wybierz, panie, mnie wybierz,
 mnie 135
 trudny zawodnik / trudna
 zawodniczka 127
 trup / szkielet w szafie 81
 trzymać (kogoś) na (krótkiej) smyczy 126
 trzymać berło w rękach 37
 turystyka kosmiczna 85
 ty wybierasz, ty decydujesz 134
 udawać / udać Greka 103
 uderzać / uderzyć / walić / wałnąć / iść /
 pójść w kimono 129
 uderzyć z buta 123
 ukryte bezrobocie 80
 ulewny deszcz 37
 użyć jak psa w studni / użyć jak pies
 w studni 41
 w cztery oczy 24
 w długach jak pies w cętkach 41
 w gorącej wodzie kąpany 21
 w kratkę 25, 29
 w trymiga 74
 walc angielski 101
 walić z grubej rury / prosto z mostu 39
 walić / zwalić konia 119, 120
 wata na uszy 38
 wata słowna 35
 wbijać / wbić się na chatę 123
 wbijać / wbić zęby w ścianę 55, 56
 wchodzić (kogoś) bez mydła 38
 wierzący inaczej 121
 wierzchołek góry lodowej 78
 wirus komputerowy 41
 wisieć przy / na telefonie 40, 78
 wisieć w powietrzu 69
 wisienka na torcie 33, 78
 wlec się w ogonie 74
 włożyć / wleźć / wchodzić (kogoś)
 w dupę / do tyłka (bez mydła) /
 (bez wazeliny) 120
 woda sodowa uderza / uderzyła (kogoś)
 (do głowy) 129

- wodzić (kogoś) za nos 37
 wojna polsko-polska 135
 wpadać / wpaść w ucho 64
 wpaść w oko 64
 wypuszczać / wpuścić w maliny 39
 wrzód na dupie / tyłku 120
 wrzucać / wrzucić na luz 33
 wstać lewą nogą 129
 wsypać / spuścić (komuś) baty 37
 wybijąć / wybić sobie coś z głowy 37
 wychodzić / wyjść po angielsku 102
 wychodzić / wyjść z szafy 77, 80
 wychodzić / wyjść ze skóry 65
 wyciskać / wycisnąć (kogoś)
 jak cytrynę 86
 wyginam śmiało ciało 136
 (wyglądać) (jak) zmokła kura 66
 wyjść (na czymś) jak Zabłocki na
 mydle 93
 wykręcać / wykręcić (odwracać /
 odwrócić, wywracać / wywrócić)
 kota ogonem 17
 wypadać / wypaść z gry 127
 wypalić / zapalić fajkę pokoju 79
 wypić / wychylić czarę / kielich goryczy 65
 wypłosz bagieny 35
 wypłynąć na czyste wody 64
 wyrzucać / wyrzucić pieniądze w błoto 40
 wysmarować boki 41
 wysoki (wielki) piec (hutniczy) 37
 wystawiać / wystawić (kogoś)
 do wiatru 71
 wyszło szydło z worka 40
 wyścig szczurów 86
 wytaczać / wytoczyć ciężkie działa 71
 wzięłyby z ołtarza 41
 wzywać / wezwać na dywanik 78
 z drugiej ręki 77
 z głową 29
 z góry na pazurki 40
 z niższej / dolnej półki 35
 z palcem w nosie / dupie 121
 z pewną taką nieśmiałością / dozą
 nieśmiałości 134
 z sercem 64
 z wyższej / górnej półki 35
 za grosz 25, 26, 29
 Za króla Sasa łyżką kielbasa 92
 za wszelką cenę 71
 zabijać / zabić czas 74
 zacząć z innej beczki 37
 zagonić (kogoś) do narożnika 126
 zakopywać / zakopać topór wojenny 75
 zaliczyć glebę 123
 zaliczyć zgon 123
 zamrożenie płac 80
 zapuszczać / zapuścić żurawia 124
 zarządzanie ryzykiem 84
 zasoby ludzkie 81
 zastrzyk energii / gotówki 127
 zawłaszczanie państwa 81
 zawracać kijem Wisłę / zawracanie
 kijem Wisły 96
 zawracać (komuś) głowę / gitarę / dupę
 40, 121
 zbijać baki 37
 zbijać / zbić (kogoś) z tropu 123
 zdalne nauczanie 82
 zdzierać / zedrzeć skórę (z kogoś) 65
 zgrabny jak pies do chomąta (do wiązki
 siana) 41
 zielona energia 83, 132
 zielona granica 132
 zielona karta 35
 zielona księga 81
 zielona szkoła 132
 zielone pluca 132
 zimny prysznic 30
 złoty interes 132
 złoty spadochron 80, 81

złoty strzał 125, 132
zobaczyć wszystkie gwiazdy 67
zostań bohaterem w swoim domu 134
zróbmy / róbmy rząd, chodźmy stąd 117
zrównywać / zrównać (kogoś)
 z ziemią 37
zrywać boki (ze / od śmiechu) 116

zwierzę polityczne 35
żołądek przyrósł / przyrasta do krzyża 38
Życie jest jak pudełko czekoladek: nigdy
 nie wiesz, na co trafisz 136
żyć na walizkach 129
żywność funkcjonalna 82

10.3. Indeks ukraińskich jednostek frazeologicznych

- (аж) вуха пухнуть 64
 альфа і омега 39, 63, 70
 американська мрія 102
 американське кіно 101
 анафілактичний шок 24
 англійський вальс 101
 англійський гумор 104
 англійський костюм 101
 англійський стиль 101
 ані трохи 25
 антикризовий пакет 110
 афера „Еліта-Центр” 131
 Баба з воза – кобилі легше /
 баба з воза 129–130
 бабине літо 41
 бабки відбити 124
 баки забивати 124
 балувана Галя 91
 безпечний секс 81
 береженого борг береже 127
 бити себе в груди 66
 бігати / літати як сраний віник /
 як сраний кіт 120
 бідний як церковна миша 17, 39
 біла дієта 132
 біла косметика 132
 біла смерть 69
 біле вугілля 132
 білий марш 132
 білий понеділок 132
 білий як стіна 39
 білі комірці 132
 більш-менш 132
 блудна вівця 70
 бочку котити 124
 боятися за свою дупу 120
 брати / взяти (щось) близько до
 серця 65
 брати розлуку 41
 брудні гроші 34, 81, 131
 брудні технології 135
 будувати повітряні замки 129
 будь що буде 39
 буря у склянці води 76, 136
 бути в одному човні 126
 бути в (повній) дупі 38, 120
 бути в темі 123
 бути в шоколаді 38, 126
 бути (зліпленим) з іншого
 тіста 126
 бути на одній хвилі 123, 126
 в (у) пух 29
 в (у) смужку / смужечку 25
 в (у) сраку 120
 важка артилерія 68, 71
 варитися у власному соку 66
 вбивати / вбити собі в голову 39
 вбивати час 74
 вбивчий погляд 30
 ведмежий ринок 86
 Ведмідь танцює, а циган гроші
 бере 41
 велика літера 23
 венчурний проєкт 123

весна переможе 135
 Весна прийде – саджати будемо 137
 вибити / виганяти / викидати
 з голови 39
 вибіркове правосуддя 135
 вибух на макаронній фабриці 116
 виглядає як заєць у ступі 41
 виграти як Сидорову козу 119
 викликати на килим 78
 викурити люльку миру 79
 вилазити / вилізти зі сраки 120
 вилазити / вилізти (сідати / сісти)
 на голову 129
 винести за дужки 135
 виносити (комусь) мозок 55, 71, 74
 виорати борозну 120
 випити гірку чашу (страждань) 65
 виплисти на чисту воду 64
 висіти / повисати / повиснути
 в повітрі 69
 висіти на вухах 36
 висіти на телефоні 78
 високо нестися 25
 вистрибувати зі штанів 126
 виходити / вийти з гри 127
 виходити / вийти із шафи / комірки
 / темряви 80
 вишенька на торті 78
 від (од) душі / серця 24
 відкидати / відкинути копита 34
 відкривати / відкрити карти 39
 відкрите суспільство 81
 відмивання / прання брудних
 грошей 131
 відмивати (брудні) гроші 34, 36,
 81, 131
 відтік мізків 79, 82
 відчувати метелики в животі 79
 війна компроматів 135
 вірменське радіо 105

вішати (комусь) локишину (на вуха)
 66, 71
 влізти / залізти (в дупу) без мила
 120, 121
 вмикати зірку 124
 вольний козак 105
 впасти в око 64
 впасти у вуха 64
 вставити свої п'ять (три) копійок
 (копійки) 41
 вторинний ринок 81
 втратити обличчя / лице 79, 86
 ганяти лисого 120
 гаряча лінія 84
 гаряча точка 77, 81
 гаряче посилення 77, 81
 гарячі новини 78
 гівно на паличці 120
 глобальне село 84
 глобальний актор 82
 говори як до гори 127
 говорити солов'їною
 (українською) 106
 голі новини 86
 голос народу 135
 голосова пошта 81
 готуй вазелін 120
 гра в одні ворота 127
 гра варта свічок 136
 гра не варта свічок 136
 грати на руку 39
 грати першу скрипку 41
 грати / розігравати / ламати
 комедію 129
 грецький горіх 101
 грецький салат 101
 гріти лавку 127
 груба їжа 24, 135
 грузинська кухня 101
 гуманітарна допомога 83

- грін карта 36, 83
 давати / дати зелене світло 78
 давати / дати (комусь) слово 64, 69
 давати / дати (комусь) спокій 50
 дар мови 23
 дати (врізати) дуба 64
 дати на лапу 34
 дах зриває (комусь) 38, 124
 дах їде / поїде / поїхав (у когось) 36,
 50, 74, 123–124
 дивитися крізь рожеві окуляри (на
 когось / щось) 74
 дивитися як кіт на сало 100
 Дивна (надзвичайна) річ! 39
 дистанційне навчання 84
 дитина із пробірки 82
 діалог глухих 85
 діалогове вікно 84
 дівчина за викликом 121
 дірка від бублика 99
 дмухати в кашу 41
 до безмежжя 24
 до дуни / до сраки 120
 доброго ранку (дня, вечора) 26
 домашнє відео 78
 домашній банкінг 84
 домашній кінотеатр 81
 домашня сторінка 77
 дорожня карта 81
 друге дно 126
 дружній вогонь 80
 дурдом „Веселка” 116
 дурдом на колесах 130
 дурний як бовт 41
 дурний як валянок 30, 38
 екологія людини 85
 електронна пошта 83
 електронний підпис 83
 енергетичний напій 83
 ератичні валуни 24
 етнічна чистка 83
 ефект бумеранга 36
 Європа двох (різних) швидкостей 85
 єдиний ринок 85
 живи на повну 134
 жити в кайф 125
 жити по-новому 135
 Життя як коробка шоколадних
 цукерок: ніколи не знаєш, яка
 начинка тобі попадеться 136
 жінка легкої поведінки 121
 жриця кохання 121
 журналістське розслідування 84
 з (великого) бодуна 124
 з першого погляду 74
 з подачі 127
 з ходу 29
 за алфавітом 24
 за бугор 36, 124
 за два кроки 127
 заварити кашу 100
 закопати / зарити сокиру війни 75
 залити кабіну 124
 залити / налити сала за шкуру 100
 замилювати / замилити (комусь)
 очі 29
 заморожування заробітної плати 80
 захоплення держави 81
 зачароване коло 17
 збиратися як жид на війну 105
 зводити / звести кінці з кінцями 129
 звукова карта 83
 згущувати фарби 21
 здирати / зідрати (зняти / зняти /
 лупити) злупити шкуру 65
 зелена енергія 83, 132
 зелена книга 81, 132
 зелений борець 97
 зелений коридор 132
 зелені чоловічки 60

- зі шкіри лізти 65
 зіпсувати всю малину 124
 злітати / злетіти / з'їхати з
 катушок (від чогось) 123
 змерзнути як цуцик 30, 176
 знаходити спільну мову 41
 зняти павутину / павутинку 127
 золотий гол 132
 золотий парашут 83
 золоті комірки 132
 золоті парашути 132
 зона відчуження 36
 зона вільної торгівлі 82
 Зоряні війни 81
 і нехай увесь світ зачекає 30, 134
 іди броди 124
 із серцем 64
 інформаційне суспільство 83
 італійська якість 101
 іти рука в руку 67
 (іти / їхати) на автопілоті 34,
 36, 123
 іти / ховатися в тінь 126
 камінг-аут 78
 кидати / кинути палку 120
 кидати слова на вітер 67
 кидати тінь 74
 кислотний дощ 81
 китайська грамота 105
 китайські церемонії 105
 кілер фіча 123
 коли рак на горі свисне 92
 комар носа не підточить 21
 коров'ячий сказ 82
 коронавірусна хвороба 131
 коронна страва 30
 коротка лава запасних 127
 косити під дурника 124
 космічний туризм 83
 країна сонця, що сходить 36
 кредит довіри 83
 Кремнієва долина 79, 80
 криза довіри 83
 крик моди 76
 кров із носа 64, 67, 71
 круглий стіл 81
 крутити як циган сонцем 105
 ламати / зламати кайф 125
 ламати (собі) язик / язика 128
 ламповий стрім 123
 лєвова частка 30
 легко сказати 25
 лежачий поліцейський 84
 лити як із відра 91
 лінівi вареники 98
 лінівi голубці 98
 ловити / зловити (від чогось)
 кайф 125
 людина нетрадиційної орієнтації 121
 людські ресурси 83
 ляльковий театр 127
 маємо те, що маємо 135, 137
 манна небесна 39
 мати в дупі 120
 мати важку руку 68
 мильна опера 83
 мисливець за головами 77, 82
 Моє золотце 136
 мозковий штурм 81
 мокра справа 74
 морочити (комусь) голову / дупу 121
 мурашки бігають / побігли (у когось)
 по спині / тілу 53, 54
 на автопілоті 34, 36, 123
 на благо / користь 26
 на вагу золота 29, 47
 на низькому старті 127
 на порядку денному 65
 на руку 70
 на халяву / на шару 123

на хрін 120
 на хуй 120
 набігти мов (татарська) орда 105
 накинута лайна на вентилятор 120
 написати лівою ногою 78
 наплювати в борщ 100
 наробити / накласти в штани (від
 страху) 128
 Не все в середу Петра 93
 Не всі вдома 116
 не дати собі в кашу наплювати 57, 58
 не для преси 135
 не їбати 120
 не мати клепки в голові / не мати
 клепки 130
 ненька Україна 106
 нерівно дихати (до когось) 75
 Нехай буде з тобою сила 136
 ні гівна ні ложки 120
 ні на копійку 25
 ні пуху ні пера 29
 ні хуя собі 120
 німецька вітварка 101
 німецька пунктуальність 101
 німецьке право 101
 нічний метелик 121
 нова економіка 83
 новий світовий лад 81
 новий українець / росіянин 85, 135
 ноги від вух 127
 носитися (з кимось / чимось) як
 циган із писаною торбою 105
 обвести (когось) навколо пальця 67, 71
 обоє рябоє 127
 один хрін 120
 оксамитова революція 79, 131
 олд скул 78
 останнє китайське попередження 105
 останній крик моди / останній писк
 моди 129

остання миля 84
 отримати свої п'ять хвилин
 слави 129
 паляти контору 124
 парити / пудрити (комусь) мізки 124
 парниковий газ 83
 партія влади 135
 пахнути нафталіном 78
 первинний ринок 80
 переводити / перевести (на когось)
 стрілки 73–74
 перегрів економіки 127
 передати куті меду 99
 передвиборча гречка 92
 перший млинець нанівець 99
 пиши пропало 18
 під носом 29
 підводне каміння 25
 піднімати / підняти голос 68
 піднімати / підняти планку 127
 підняти (щось / когось) на ноги 71
 підпирати стіни 29
 підсолодити пігулку / пілюлю 50
 пілотний проєкт 84
 піти по-англійськи 102
 пішли як діти в школу 36
 пластикові гроші 83
 по барабану / по цимбалах (комусь)
 36, 75, 124
 по хуй 120
 побачити зірочки перед очима 67
 повний абзац 124
 податковий оазис 83
 подвійна більшість 81
 поїхати в Ригу 124, 127
 показати, де раки зимують 67
 покоління X 131
 покоління Y 131
 поле (для) маневру 130
 політика затягування пасків 85

помаранчева революція 60, 85, 131
 понижувати / понизити
 температуру 127, 135
 поставити (жирну) крапку 126
 поставити (когось) на ноги 69
 пояснювати українською мовою 106
 права рука 73
 пральня брудних грошей 131
 прати брудну (чужу) білизну 41
 працювати як негр 106
 представниця найдавнішої
 професії 121
 Приймеш червону таблетку –
 увійдеш у країну чудес 136
 прикрутити кран 37
 присісти / впасти (комусь)
 на вуха 71
 прискати / пісяти окропом 120
 приховане безробіття 80
 продаватися / розлітатися як гарячі
 пиріжки 79
 пройти Крим і Рим (і мідні
 труби) 129
 промивання мізків 82
 Пропало все! 137
 пудрити / запудрювати / запудрити
 мізки / мозок 34
 п'яний у дрова / зюзю / дупу / сраку
 38, 120, 121
 п'яний як чіп 121
 ризик-менеджмент 84
 римські штори 101
 робити / зробити з лайна
 цукерку 120
 робити / зробити (комусь) мінет 119
 рожеві комірки 127
 розкривати / розкрити карти 41
 розрубати болючий вузол / гордіїв
 вузол 136
 розумна зброя 81

розходитися службою ВВС (баба бабі
 сказала) 129
 російська рулетка 29, 101
 (рости / з'являтися / виникати) як
 гриби після дощу 91
 руки з дупи / зі сраки / не звідти
 ростуть 120, 121
 сам на сам, наодинці 24
 сам не свій, коли голодний 134
 світлове перо 76
 світлове шоу 83
 свято наближається 134
 секунд-хенд / секунд-генд 77, 78
 сексуальні меншини 121
 сидіти / бути по вуха в лайні 38, 120
 сидіти на колесах 125
 сидіти як турок 105
 сили швидкого реагування 82
 силові міністри 135
 синдром хворих будівель 84, 131
 сині комірки 127
 сідати / сісти в калюжу 126
 сімейна медицина 84
 сімейний лікар 81
 сіра економіка 81, 132
 сірий імпортер 132
 сірий кардинал 29
 сірий ринок 80
 скелет у шафі 83
 скінхед (бритоголовий) 78
 складати іспит 126
 склеїти ласты 124
 слабкі наркотики 81
 Слава Україні! Героям слава! 106
 слуга народу 135
 служба соціальних мереж (соціальна
 мережа) 84
 солодка парочка 134
 соціальна дистанція 110
 спіймати білочку 124

- споживчий кошик 81, 86
 ставити / поставити діагноз 127
 стільниковий телефон 79, 84
 стіни мають вуха 79
 страшний як атомна війна 115
 структурне безробіття 83
 суспільство споживання 82
 сушити голову 66
 Там, де тонко, там і рветься 117
 татарське нашістя 105
 театр абсурду 127
 театр одного актора 127
 темно як у дупі негра 106, 120
 тихо (тиша), хоч мак сій 41
 тіньовий уряд 86
 тримати (когось) на короткому
 повідку 71
 тримати кулаки (за когось /
 щось) 29
 тримати удар 127
 триматися на плаву 126
 трояндова революція 85
 труби горять 124
 тюльпанова революція 131
 тягти руку 39
 у (в) потемках 68
 у всі діри 120
 у глибокій комі 127
 убити двох зайців одним пострілом /
 убити двох зайців 130
 усе буде в шоколаді 36, 134
 фінансова піраміда 130
 фінансові акули 83
 фінський ніж 29
 французька хвороба 102
 французький жим 101
 французький ключ 101
 функціональні продукти 83
 хірургічне втручання 127
 хірургія одного дня 81
 ходити / піти по блядях /
 на блядки 120
 холодний борщ 98
 хот ньюз 78
 хоум відео 78
 хто високо літає, той низько
 падає 117
 хто зверху 135
 ху із ху / ху є ху 78, 80
 художня література 23
 хуй (його) знає / зна 120
 цвях програми 76
 цвях у труну 17
 Ці руки нічого не крали 137
 цільова аудиторія 81
 червона зона 132
 червоний борщ 98
 червоний коридор 132
 червоний як рак / буряк 90–91
 четвертий вимір 131
 чорна діра 36, 135
 чорна кава 132
 чорна п'ятниця 87, 132
 чорне золото 132
 чорний вхід 132
 чорний гумор 36
 чорний піар 132
 чорний список 132
 чорний ящик 132
 чорні берети 132
 чув дзвін, та не знаю, де він 127
 шведська стінка 29
 шведський стіл 101
 штучний інтелект 83
 шукати на гівні сметани 120
 ще той фрукт 124
 щурячі перегони 86
 я це люблю 134
 ядерна зима 81
 язик до Києва доведе 96

як блядь на першому побаченні 120
як вареник / сир у маслі 52, 98, 99
як гриби після дощу 30, 91
як два пальці об асфальт 121
як два пальці обісіяти 121
як жидівське зараз 105
як мак на четверо 39
як Марко по пеклі 93
(як) мокра курка 66, 75

як мокро горить 71
Як не вмер Гаврило, то галушка
задавила 99
як ураган / метеор 30
як флюгер (за вітром) 129
як (швейцарський) годинник 17, 102
Red Bull надає крила 134

Bibliografia

- Abuzarova, M. (2016). Фразеологічний елемент у перекладацькій практиці (на прикладі польської та української мов). *Kwartalnik Językoznawczy*, 2016(2), 1–15. http://kwartjez.amu.edu.pl/teksty/teksty2016_2_26/Abuzarowa.pdf
- Aksamitow, A., & Czurak, M. (2000). *Słownik frazeologiczny białorusko-polski / Бела-руська-польскі фразеалагічны слоўнік*. Fundacja Slawistyczna; Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk.
- Apresjan, J. D. (2000). *Semantyka leksykalna: Synonimiczne środki języka* (Z. Kozłowska & A. Markowski, Tłum.; 2. wyd. popr. i uzupełn.). Ossolineum.
- Awramiuk, E. (2016). Wariantywność pisowniowa frazeologizmów we współczesnych słownikach jednojęzycznych. *Białostockie Archiwum Językowe*, 16, 29–39. <https://doi.org/10.15290/baj.2016.16.02>
- Bańko, M., & Górski, R. (2014). Praktyczny przewodnik po korpusie języka polskiego. W M. Hebal-Jezińska (Red.), *Praktyczny przewodnik po korpusach języków słowiańskich* (ss. 11–28). Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Bareja, S. (Reż.). (1973). *Poszukiwany, poszukiwana* [Film]. Zespół Filmowy „Pryzmat”.
- Bareja, S. (Reż.). (1978). *Co mi zrobisz, jak mnie złapiesz* [Film]. Zespół Filmowy „Pryzmat”.
- Bareja, S. (Reż.). (1981). *Miś* [Film]. Zespół Filmowy „Perspektywa”.
- Bartmiński, J. (2006). *Językowe podstawy obrazu świata*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Bąba, S. (1983). Frazeologiczne innowacje modyfikujące. *Nurt*, 1983(4), 23–24.
- Bąba, S. (1991). Innowacje frazeologiczne i kryteria ich oceny. W A. Furdal (Red.), *Aktualne problemy kultury języka* (ss. 25–34). Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Tadeusza Kotarbińskiego.
- Bąba, S. (1998). *Materiały do bibliografii frazeologii polskiej: Prace opublikowane w latach 1945–1995*. Wydawnictwo WiS.
- Bąba, S. (2003). *Materiały do bibliografii frazeologii polskiej: Prace opublikowane w latach 1996–2000*. Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”.
- Bąba, S. (2008). *Materiały do bibliografii frazeologii polskiej: Prace opublikowane w latach 2001–2005*. Wydawnictwo Poznańskie.
- Bąba, S. (2009). *Frazeologia polska: Studia i szkice*. Wydawnictwo „Poznańskie Studia Polonistyczne”.
- Bąba, S. (2012). *Komentarze frazeograficzne*. Wydawnictwo Poznańskie.

- Bąba, S., & Liberek, J. (2002). O sposobach pomnażania zasobu frazeologicznego współczesnej polszczyzny. W M. Aleksiejenko, W. Mokijenko, & H. Walter (Red.), *Słowo. Tekst. Czas 6. Nowa frazeologia w nowej Europie: Materiały VI Międzynarodowej Konferencji Naukowej (Szczecin, 6–7 września 2001 r., Greifswald, 8–9 września 2001 r.)* (ss. 347–355). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Bąk, P. (1977). *Gramatyka języka polskiego*. Wiedza Powszechna.
- Bella Bulgaria. (2010). *Кренвириши LEKI* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=7Fe_Bt4UllO&index=48&list=PLHluutCLGD4v14G5VMXFmoStnU7XbC-fQ
- Biernacka-Ligęza, I. (1999). Wulgaryzmy a łamanie normy kulturowej. W J. Miodek (Red.), *Mowa rozświetlona myślą: Świadomość normatywno-stylistyczna współczesnych Polaków* (ss. 166–181). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Blagoeva, D., Jaskot, M., & Sosnowski, W. (2019). A lexicographical approach to the contrastive analysis of Bulgarian and Polish phraseology. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2019(19), Article 1923. <https://doi.org/10.11649/cs.1923>
- Bogusławski, A. (1989). Uwagi o pracy nad frazeologią. W Z. Saloni (Red.), *Studia z polskiej leksykografii współczesnej* (T. 3, ss. 13–30). Dział Wydawnictw Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku.
- Bogusławski, A., & Danielewiczowa, M. (2005). *Verba polona abscondita: Sonda słownikowa III*. Elma Books.
- Burger, H. (2010). *Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen* (4. wyd.). Erich Schmidt.
- Burkhardt, H. (2008). Kulturemy i ich miejsce w teorii przekładu. W A. Dąbrowska (Red.), *Język a Kultura: T. 20. Tom jubileuszowy* (ss. 197–209). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Buttler, D. (1959). Słownictwo środowiskowo-emocjonalne we współczesnej polszczyźnie. *Poradnik Językowy*, 1959(1–2), 68–78.
- Buttler, D. (1978). Wyrazy pochodzenia środowiskowego w nowym słownictwie polszczyzny ogólnej. *Poradnik Językowy*, 1978(9), 397–404.
- Buttler, D. (1981). O zjawiskach derywacji we frazeologii. *Poradnik Językowy*, 1981(5), 229–237.
- Buttler, D. (2001). *Polski dowcip językowy*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Charciarek, A. (2016). Корпусы текстов как инструмент переводной лексикографии (на примере фразем с компонентом *bajka* и их русских эквивалентов). *Slavia Orientalis*, 65(4), 741–761.
- Charciarek, A. (2017). Параллельный корпус InterCorp в переводной лексикографии. *Opera Slavica*, 27(2), 5–17.
- Charciarek, A. (2018). Možnosti využití korpusu InterCorp v česko-polské překladové lexicografii. *Časopis pro moderní filologii*, 100(2), 206–222.
- Charciarek, A. (2019). Korpus równoległy InterCorp w leksykografii przekładowej – możliwości i ograniczenia. *Roczniki Humanistyczne*, 67(7), 79–92. <https://doi.org/10.18290/rh.2019.67.7-5>

- Chęciński, S. (Reż.). (1967). *Sami swoi* [Film]. ZRF „Iluzjon”.
- Chlebda, W. (1996). Frazeologia w reklamie i reklama we frazeologii. W A. M. Lewicki (Red.), *Problemy frazeologii europejskiej* (T. 1, ss. 57–69). Wydawnictwo Energeia.
- Chlebda, W. (2002). Poszukiwanie idiomatykonu: Szkic informacyjny o najnowszych doświadczeniach frazeologii rosyjskiej. W A. M. Lewicki (Red.), *Problemy frazeologii europejskiej* (T. 5, ss. 9–19). Norbertinum.
- Chlebda, W. (2003). *Elementy frazematyki: Wprowadzenie do frazeologii nadawcy* (2. wyd.). Oficyna Wydawnicza Leksem.
- Chlebda, W. (2005). *Szkice o skrzydlatych słowach: Interpretacje lingwistyczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Chlebda, W. (2009). Idiomatykon 4: Gdzie jesteśmy, dokąd zmierzamy (i parę zdań o tym, skąd przychodzimy). W W. Chlebda (Red.), *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski* (Zesz. 4, ss. 9–38). Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Chlebda, W. (2010a). *Na tropach reproduktów: W poszukiwaniu wielowyrazowych jednostek języka*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Chlebda, W. (2010b). Skrzydlate słowa a frazeologia. W S. Bąba, K. Skibski, & M. Szczyszek (Red.), *Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej. Teoria. Zagadnienia ogólne* (ss. 9–20). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Chlebda, W., Gołubiewa, A., & Wawrzyńczyk, J. (2017). *Idiomy polsko-rosyjskie*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Corpas Pastor, G. (Red.). (2016). *Computerised and corpus-based approaches to phraseology: Monolingual and multilingual perspectives (Full papers) / Fraseología computacional y basada en corpus: Perspectivas monolingües y multilingües (Trabajos completos)*. Tradulex. <http://www.tradulex.com/varia/Europhras2015.pdf>
- Dąbrowska, A. (2008). Zmiany obszarów podlegających tabu we współczesnej kulturze. W A. Dąbrowska (Red.), *Język a Kultura: T. 20. Tom jubileuszowy* (ss. 173–196). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Dejna, K. (1995). W sprawie terminów: język, gwara, żargon. *Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego*, 1995(3), 151–156.
- Denczewska, D. (2013). Olej, kapusta, kalosze: Inteligencja i głupota w polskich i bułgarskich związkach frazeologicznych. *Postscriptum Polonistyczne*, 2013(2(12)), 295–301.
- Dimitrova, L., Koseska-Toszeva, V., Roszko, D., & Roszko, R. (2009). Bulgarian-Polish-Lithuanian Corpus – current development. W C. Vertan, S. Piperidis, E. Paskaleva, & M. Slavcheva (Red.), *International Workshop: Multilingual Resources, Technologies and Evaluation for Central and Eastern European Languages held in conjunction with The International Conference RANLP-2009: Proceedings, Borovets, Bulgaria, 17 September 2009* (ss. 1–8). INCOMA.
- Dimitrova, L., Koseska-Toszeva, V., Roszko, D., & Roszko, R. (2010). Application of multilingual corpus in contrastive studies (on the example of the Bulgarian-Polish-Lithuanian parallel corpus). *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2010(10), 217–239. <https://doi.org/10.11649/cs.2010.013>

- Dimitrova, L., Koseska-Toszewa, V., Roszko, D., & Roszko, R. (2014). Trilingual aligned corpus – current state and new applications. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2014(14), 13–20. <https://doi.org/10.11649/cs.2014.002>
- Długosz, N. (2009). *Słowotwórstwo polskich i bułgarskich deminutywów rzeczownikowych*. Wydawnictwo Poznańskie.
- Dolińska, A. (1988). Ekwiwalencja somatycznych związków frazeologicznych w języku bułgarskim i polskim. W K. Feleszko & E. Smułkowa (Red.), *Problemy językoznawstwa konfrontatywnego* (ss. 189–196). Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Doliński, I. (2014). Praktyczny przewodnik po korpusie języka bułgarskiego. W M. Hebał-Jezierska (Red.), *Praktyczny przewodnik po korpusach języków słowiańskich* (ss. 123–139). Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Dziamska-Lenart, G. (2007). Rozwój frazeologii polskiej po 1989 roku. W J. Kamper-Warejko & I. Kaproń-Charzyńska (Red.), *Z zagadnień leksykologii i leksykografii języków słowiańskich* (ss. 395–400). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Filipska, A., & Rose, K. (2015). Gdy wszyscy śpią, budzą się oposy – innowacje frazeologiczne w przekładzie audiowizualnym filmów animowanych *Epoka Lodowcowa*. W I. Kosek, R. Makarewicz, & K. Zawilska (Red.), *Nowe zjawiska w języku, tekście i komunikacji: 5. Frazeologizmy* (ss. 28–34). Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- Fliciński, P. (2007). Nowe związki frazeologiczne a mediatyzacja polszczyzny ogólnej. *Poznańskie Studia Polonistyczne: Seria Językoznawcza*, 14, 17–30.
- Fliciński, P. (2010). Sposoby pomnażania współczesnego zasobu frazeologicznego polszczyzny. W S. Bąba, K. Skibski, & M. Szczyszek (Red.), *Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej. Teoria. Zagadnienia ogólne* (ss. 21–32). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Fliciński, P. (2011). Innowacje frazeologiczne w świetle danych korpusowych. *Poznańskie Studia Polonistyczne: Seria Językoznawcza*, 18(2), 9–19. <https://doi.org/10.14746/pspsj.2011.18.2.1>
- Fliciński, P. (2015). Wybrane aspekty nienormatywnej łączliwości frazeologizmów na podstawie danych korpusowych. W I. Kosek, R. Makarewicz, & K. Zawilska (Red.), *Nowe zjawiska w języku, tekście i komunikacji: 5. Frazeologizmy* (ss. 35–47). Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- Furdal, A. (1973). *Klasyfikacja odmian współczesnego języka polskiego*. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- Gajda, S. (1990). *Współczesna polszczyzna naukowa – język czy żargon?* Wydawnictwo Instytutu Śląskiego.
- Gajda, S. (1999). Współczesna polska rzeczywistość językowa i jej badanie. W J. Miodek (Red.), *Mowa rozświetlona myślą: Świadomość normatywno-stylistyczna współczesnych Polaków* (ss. 8–14). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Grabias, S. (1994). *Język w zachowaniach społecznych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.

- Grabias, S., & Skubalanka, T. (1979). Społeczne uwarunkowania stylów języka. *Socjolingwistyka*, 2, 29–61.
- Genew-Puhalewa, I. (2005). За концептуализацията на пространството във фразеологията на българския, новогръцкия и полския език. W L. Miodyński (Red.), *Cywilizacja. Przestrzeń. Tekst. Słowiańska topografia kulturowa w języku i literaturze* (ss. 221–228). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Gruza, J. (Reż.). (1975–1978). *Czterdziestolatek* [Serial TV]. Telewizja Polska.
- Gugułanowa, I. (1982). Frazeologizmy z liczebnikami w języku polskim i bułgarskim. W M. Basaj & D. Rytel (Red.), *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej* (T. 1, ss. 149–156). Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- Gurdak, W., & Sosnowski, W. (2017). *Polskie czytanki*. KJV Digital Sp. z o.o.
- Gurdak, W., & Sosnowski, W. (2018). *Polskie czytanki* (Cz. 2). KJV Digital Sp. z o.o.
- Hebal-Jeziarska, M. (Red.). (2014). *Praktyczny przewodnik po korpusach języków słowiańskich*. Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Horbach, O. (1952). Argot in Ukraine. *Наукове товариство імені Шевченка: Філол. секція: Proceedings*, 1.
- Jabłońska, M. (2016). Konstrukcje przyimkowe jako jeden z przejawów analityczności polszczyzny. *Poradnik Językowy*, 2016(8), 75–89.
- Jabłońska, M. (2020). *Nowe przyimkowe konstrukcje analityczne w polszczyźnie przełomu XX i XXI wieku*. Sekcja Wydawnicza Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Jaroszewicz, H. (2014). Derywacja frazeologiczna w języku polskim i serbskim. W I. Łuczaków & M. Sarnowski (Red.), *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich* 8 (ss. 159–169). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Jaroszewicz, H. (2016). *Derywacja frazeologiczna w języku polskim i słoweńskim*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Jaskot, M. (2013). *Los así llamados falsos amigos del traductor entre el español y el Esperanto* [Niepublikowana rozprawa doktorska]. Uniwersytet Warszawski.
- Jaskot, M., & Ganoshenko, I. (2015). Culturemes and non-equivalent lexis in dictionaries. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2015(15), 115–124. <https://doi.org/10.11649/cs.2015.009>
- Jaskot, M., & Sosnowski, W. (2017). O fałszywych przyjaciółach tłumacza na przykładzie Leksykonu aktywnej polskiej i ukraińskiej frazeologii. W B. Borkowska-Kępska & G. Gwóźdź (Red.), *LSP Perspectives 2: Języki specjalistyczne – nowe perspektywy* 2 (ss. 55–62). Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej.
- Jóźwiak-Dądela, A. (2006). Historia i wybrane aspekty badań nad frazeologią. *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie: Studia Neofilologiczne*, 2006(5), 17–26.
- Kaleta, R. (2014). *Białorusko-polska homonimia międzyjęzykowa*. Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk (Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy).

- Karaszczuk, H., & Prymaczek, O. (2006). Homonimia międzyjęzykowa (ukraińsko-polska). *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska: Sectio FF*, 24, 157–173.
- Karpaczewa, M. (1985). Aproksymaty – wyrazy różnych języków o podobnej formie a odmiennym znaczeniu (na przykładzie języka polskiego i bułgarskiego). *Rocznik Slawistyczny*, 45(1), 45–50.
- Karpaczewa, M. (1987). O jednej z kategorii aproksymatów języka polskiego i bułgarskiego. W F. Sławski & A. Chruścicka (Red.), *Slawistyczne studia językoznawcze* (ss. 163–165). Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- Karpaczewa, M. (2002). Aproksymaty polsko-bułgarskie wspólnego pochodzenia. W J. Ruśsek, W. Boryś, & L. Bednarczuk (Red.), *Dzieje Słowian w świetle leksyki: Pamięci Profesora Franciszka Sławskiego* (ss. 405–406). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Karpilovskaja, J. (2009). Интернационализация явная и скрытая в современном украинском лексиконе. W E. Koriakowcewa (Red.), *Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich* (ss. 43–53). Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.
- Kawka, M. (2012). *Sześć dyskursów o języku*. Menora.
- Kazojć, J. (2009). *Otwarty słownik frazeologiczny polsko-rosyjski*. <https://polski.pro/polsko-russkij-frazeologicheskij-slovar/>
- Kilgarrieff, A., & Grefenstette, G. (2003). Introduction to the special issue on web as corpus. *Computational Linguistics*, 29(3), 333–347. <https://doi.org/10.1162/089120103322711569>
- Kita, M. (1991). Ekspansja potoczności. W A. Kowalska & A. Wilkoń (Red.), *Prace Językoznawcze 19: Studia polonistyczne* (ss. 83–90). Uniwersytet Śląski. <http://www.sbc.org.pl/Content/82431/12.pdf>
- Klemensiewicz, Z. (1953). *O różnych odmianach polszczyzny*. Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Kłosińska, K. (2016). Skąd się biorą frazeologizmy? Źródła frazeologizmów i mechanizmy frazeotwórcze. W G. Dziamska-Lenart & J. Liberek (Red.), *Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej: Geneza dawnych i nowych frazeologizmów polskich* (ss. 19–55). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Koessler, M., & Derocquigny, J. (1928). *Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais*. Vuibert.
- Koeva, S., Stoyanova, I., Leseva, S., Dimitrova, T., Dekova, R., & Tarpomanova, E. (2012). The Bulgarian National Corpus: Theory and practice in corpus design. *Journal of Language Modeling*, 2012(1), 65–110. <https://doi.org/10.15398/jlm.v0i1.33>
- Kononenko, I. (2012). *Język ukraiński i polski: Studium kontrastywne / Українська та польська мови: Контрастивне дослідження*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. <https://doi.org/10.31338/uw.9788323520535>
- Kononenko, I. (2017). Obraz świata w polskiej i ukraińskiej frazeologii. *Przegląd Środkowo-Wschodni*, 2, 119–134. <https://doi.org/10.32612/uw.2543618X.2017.pp.119-134>
- Koriakowcewa, E. (Red.). (2009). *Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich*. Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.

- Koseska-Toszewa, V. (2013). About certain semantic annotation in parallel corpora. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2013(13), 67–78. <https://doi.org/10.11649/cs.2013.004>
- Koseska-Toszewa, V., & Mazurkiewicz, A. (2010). Constructing catalogue of temporal situations. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2010(10), 71–109. <https://doi.org/10.11649/cs.2010.004>
- Koseska-Toszewa, V., & Penčev, J. (Red.). (1988–2009). *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska / Българско-полска съпоставителна граматика* [GKBP] (T. 1–9). Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk; Издателство на БАН.
- Koterski, M. (Reż.). (2002). *Dzień świra* [Film]. Agencja Produkcji Filmowej; Non Stop Film Service; Studio Filmowe „Zebra”; Vision Film Production.
- Kotsyba, N. (2014). Praktyczny przewodnik po korpusie języka ukraińskiego. W M. Hebał-Jezierska (Red.), *Praktyczny przewodnik po korpusach języków słowiańskich* (ss. 166–183). Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Kowalikowa, J. (2008). O wulgaryzacji i dewulgaryzacji we współczesnej polszczyźnie. W A. Dąbrowska (Red.), *Język a Kultura: T. 20. Tom jubileuszowy* (ss. 81–88). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Kozioł-Chrzanowska, E. (2014). Pogranicza frazeologii: Zarys problematyki badawczej potocznych reproduktów języka polskiego. *Polonica*, 2014(34), 141–153.
- Kreja, B. (1993). O formancie gate ‘afera, skandal’. *Język Polski*, 73(2), 63–66.
- Leńko-Szymańska, A., & Gruszczyńska, E. (2016). *Polskojęzyczne korpusy równoległe w Polsce i za granicą*. http://rownolegle.blog.ils.uw.edu.pl/files/2016/03/0000_Korpusy.pdf
- Lewicki, A. M. (1976a). Derywacja zwrotów frazeologicznych. W A. M. Lewicki, *Wprowadzenie do frazeologii syntaktycznej: Teoria zwrotu frazeologicznego* (ss. 55–70). Uniwersytet Śląski.
- Lewicki, A. M. (1976b). *Wprowadzenie do frazeologii syntaktycznej: Teoria zwrotu frazeologicznego*. Uniwersytet Śląski.
- Lewicki, A. M. (1983). Składnia związków frazeologicznych. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, 1983(40), 75–83.
- Lewicki, A. M., & Pajdzińska, A. (1993). Frazeologia. W J. Bartmiński (Red.), *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku: T. 2. Współczesny język polski* (ss. 307–326). Wiedza o Kulturze.
- Liberek, J. (2010). Zmiany w zasobie frazeologicznym współczesnej polszczyzny. W S. Bąba, K. Skibski, & M. Szczyszek (Red.), *Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej: Teoria. Zagadnienia ogólne* (ss. 33–56). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Lubaś, W. (2003). *Polskie gadanie: Podstawowe cechy i funkcje potocznej odmiany polszczyzny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Lucas, G. (Reż.). (1977). *Star Wars: Episode 4. A new hope* [Film]. Lucasfilm.
- Lusińska, A. (2010). *Reklama a frazeologia: Teksty reklamowe jako źródło nowych frazeologizmów*. Adam Marszałek.

- Machulski, J. (Reż.). (1984). *Seksmisja* [Film]. Zespół Filmowy „Kadr”.
- Machulski, J. (Reż.). (1997). *Kiler* [Film]. Studio Filmowe „Zebra”; Agencja Produkcji Filmowej; Canal+ Polska; ITI Cinema.
- Mackey, W. F. (1976). *Bilinguisme et contact des langues*. Klincksieck.
- Majewska, M. (2002). *Homonimia i homonimy w opisie językoznawczym*. Elipsa.
- Markowski, A. (1992). Kategoria potoczności w języku i w opisie języka. W J. Anusiewicz & F. Nieckula (Red.), *Język a kultura: T. 5. Potoczność w języku i w kulturze* (ss. 55–59). Wiedza o Kulturze.
- Markowski, A. (2002). *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- McEnery, T., & Wilson, A. (1996). *Corpus linguistics*. Edinburgh University Press.
- Meyer, C. F. (2004). *English corpus linguistics: An introduction*. Cambridge University Press.
- Michow, E. (2013). *Studia nad frazeologią somatyczną języka polskiego i bułgarskiego*. GlobalTranslator CUI.T.
- Michow, E. (2014). *Semantyka polskich i bułgarskich frazeologizmów somatycznych motywowana funkcjami części ciała człowieka*. GlobalTranslator CUI.T.
- Milewska, B. (2003). *Przymyki wtórne we współczesnej polszczyźnie*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Miodunka, W. (1990). Moc języka i jej znaczenie w kontaktach językowych i kulturowych. W W. Miodunka (Red.), *Język polski w świecie* (ss. 39–49). Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Mokijenko, W., & Walter, H. (Red.). (2008). *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich: T. 3. Frazeologia*. Uniwersytet Opolski; Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Mosiółek-Kłosińska, K. (2000). Wulgaryzacja języka w mediach. W J. Bralczyk & K. Mosiółek-Kłosińska (Red.), *Język w mediach masowych* (ss. 112–119). Upowszechnianie Nauki – Oświata „UN-O”.
- Mrhačová, E., & Balowski, M. (2009). *Česko-polský frazeologický slovník*. Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta.
- Nowakowska, B. (2005). *Nowe połączenia wyrazowe we współczesnej polszczyźnie*. Wydawnictwo LEXIS.
- Obara, J. (1989). *Teoretyczne problemy kalkowania*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego. (2017). Dieta pudełkowa. W *Najnowsze słownictwo polskie*. Pobrano 2 sierpnia 2019, z <http://nowewyrazy.uw.edu.pl/haslo/dieta-pudelkowa.html>
- Oksaar, E. (1988). *Kulturemtheorie: Ein Beitrag zur Sprachverwendungsforschung*. Joachim Jungius-Gesellschaft der Wissenschaften.

- Orłóś, T. Z. (Red.). (2010). *Wielki czesko-polski słownik frazeologiczny / Velký česko-polský frazeologický slovník*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Ożóg, K. (2008). Zmiany we współczesnym języku polskim i ich kulturowe uwarunkowania. W A. Dąbrowska (Red.), *Język a Kultura: T. 20. Tom jubileuszowy* (ss. 59–79). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Ożóg, K. (2014). Współczesna polska grzeczność językowa a postmodernizm. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis: Studia Linguistica*, 9, 49–60. <http://hdl.handle.net/11716/5095>
- Pajdzińska, A. (1994). Derywacja frazeologiczna czy derywacja od frazeologiczna? W M. Basaj & D. Rytel (Red.), *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej* (T. 6, ss. 33–40). Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk (Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy).
- Pajdzińska, A. (2013). Frazeologia – szkic do naszej zbiorowej autobiografii. W A. Dunin-Dudkowska & A. Małycka (Red.), *70 lat współczesnej polszczyzny: Zjawiska, procesy, tendencje* (ss. 145–164). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Pałka, P., & Kwaśnicka-Janowicz, A. (2017). *Przewodnik po elektronicznych zasobach językowych dla polonistów*. https://tmjp.pl/images/pdf/przewodnik_po_elektronicznych_zasobach.pdf
- Peisert, M. (2014). Agresja językowa we współczesnym dyskursie publicznym. W P. Żmigrodzki & S. Przęczek-Kisielak (Red.), *Bogactwo współczesnej polszczyzny* (ss. 167–175). Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego.
- Piela, A. (2007). Od frazeologizmu do derywatu. *LingVaria*, 2(1(3)), 41–48.
- Piotrowski, A., & Ziółkowski, M. (1976). *Zróżnicowanie językowe a struktura społeczna*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Piowski, M. (Reż.). (1970). *Rejs* [Film]. Zespół Filmowy „Tor”.
- Podhajecka, M. (2006). Kilka uwag o wykorzystaniu zasobów internetowych do analiz korpusowych języka. *Język Polski*, 86(5), 338–347.
- Poyatos, F. (1976). *Man beyond words: Theory and methodology of nonverbal communication*. New York State English Council.
- Przegląd zasobów elektronicznych dla języka polskiego*. (b.d.). LRT – computational linguistics in Poland. <http://clip.ipipan.waw.pl/LRT>
- Przepiórkowski, A., Bańko, M., Górski, R. L., & Lewandowska-Tomaszczyk, B. (Red.). (2012). *Narodowy korpus języka polskiego: Praca zbiorowa*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Przymuszała, L. (2017). Kulinarium we frazeologii śląskiej. *Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego*, 64, 247–264.
- Rak, M. (2015). *Kulturemy podhalańskie*. Księgarnia Akademicka.
- Romanowski, R. (2004). Współczesny język potoczny: Analiza i charakterystyka w kontekście aktualnych zjawisk kulturowych. *Pisma Humanistyczne*, 2004(6), 128–142.
- Rosko, D., Rosko, R., & Sosnowski, W. (2018). Polsko-bułgarskie korpusy IS PAN CLARIN-PL. *Slavica Lodziensia*, 2, 59–70. <https://doi.org/10.18778/2544-1795.02.05>

- Rudnicka, E. (2010). Kosmopolityzujące kalki – normatywne aspekty funkcjonowania kalk składniowych w polszczyźnie. *Poradnik Językowy*, 2010(6), 15–36.
- Satoła-Staśkowiak, J. (2015a). *Najmłodsza leksyka polska i bułgarska*. Instytut Slawistki Polskiej Akademii Nauk; Fundacja Slawistyczna. <https://hdl.handle.net/20.500.12528/26>
- Satoła-Staśkowiak, J. (2015b). On the benefits of foreign language learning based on parallel language corpus. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2015(15), 57–65. <https://doi.org/10.11649/cs.2015.005>
- Sieczkowski, D. (2011). *Podstawowy słownik frazeologiczny słowacko-polski*. Darlex.
- Sikora, K. (2016). Kilka uwag na temat wulgaryzacji i brutalizacji polszczyzny. *Poznańskie Spotkania Językoznawcze / Poznań Linguistic Forum*, 2016(32), 105–115. <https://doi.org/10.14746/psj.2016.32.8>
- Skorupka, S. (1953). Z zagadnień frazeologii: V. Repliki wyrazowe i frazeologiczne. *Poradnik Językowy*, 1953(10), 6–13.
- Skorupka, S. (1972). Idiomatyzmy frazeologiczne we współczesnym słownictwie polskim. *Poradnik Językowy*, 1972(3), 121–132.
- Sosnowski, W. (2011). Analytic tendencies in modern Polish and Russian. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2011(11), 97–108. <https://doi.org/10.11649/cs.2011.005>
- Sosnowski, W., Blagoeva, D., & Tymoshuk, R. (2018). New Bulgarian, Polish, and Ukrainian phraseology and language corpora. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2018(18), Article 1768. <https://doi.org/10.11649/cs.1768>
- Sosnowski, W., & Koseska-Toszewa, V. (2015). Multilingualism and dictionaries. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2015(15), 43–55. <https://doi.org/10.11649/cs.2015.004>
- Szerszunowicz, J. (2004). Paralelizmy frazeologiczne w analizie komparatywnej. *Białostockie Archiwum Językowe*, 2004(4), 208–220. <https://doi.org/10.15290/baj.2004.04.12>
- Taras, B. (2011). Ekspansja wulgarności w języku i kulturze. *Język Polski*, 91(5), 372–380.
- Taylor, C. (1998). *Language to language: A practical and theoretical guide for Italian / English translators*. Cambridge University Press.
- Tymoshuk, R. (2019). Korpusy równoległe a język i społeczeństwo, czyli o znaczeniu, praktycznym zastosowaniu i perspektywach rozwoju lingwistyki korpusowej (na przykładzie korpusów równoległych polsko-ukraińskiego i polsko-rosyjskiego). *Językoznawstwo*, 2019(13), 203–212. https://doi.org/10.25312/2391-5137.13/2019_13rt
- Uniwersalny słownik języka polskiego PWN [USJP]*. (b.d.). Pobrano 2 sierpnia 2019, z <https://usjp.pwn.pl/>
- Walter, H., Mokijenko, W., & Aleksiejenko, M. (Red.). (2001). *Nowa frazeologia w nowej Europie. Słowo. Tekst. Czas 6*. Ernst Moritz Arndt University.
- Wandruszka, M. (1978). Die ‘falschen Freunde’ des Übersetzers. W G. Lillebill, G. Korlén, & B. Malmberg (Red.), *Theory and practice of translation*. Peter Lang.
- Warchał, J. (2003). *Kategoria potoczności w języku*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Warchoń-Schlottmann, M. (2009). *Polnische Sprache nach der Wende 1989*. Peter Lang.

- Waszakowa, K. (2009). Internacjonalizacja polskiej leksyki – stan obecny, prognozy na najbliższą przyszłość. W E. Koriakowcewa (Red.), *Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich* (ss. 11–28). Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.
- Wierzbicka, A. (1967). Gwary, żargony, style. W A. Wierzbicka, *O języku dla wszystkich* (2. wyd., rozsz., ss. 120–136). Wiedza Powszechna.
- Wilkoń, A. (1987). *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*. Uniwersytet Śląski.
- Wilkoń, A. (1988). Typologia socjolektów. *Socjolingwistyka*, 8, 83–95.
- Wilkoń, A. (2000). *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wojan, K. (2004). Wstęp do analizy międzyjęzykowych homonimów leksykalnych na przykładzie języków: polskiego, rosyjskiego i fińskiego. W P. Czerwiński & H. Fontański (Red.), *Język rosyjski w konfrontacji z językami Europy w aspekcie lingwokulturoznawczym* (ss. 70–80). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wojan, K. (2010). *Wstęp do badań wieloznaczności leksemów w ujęciu kontrastowym*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Wyrwas, K. (2004). Rywingate i pracoholik – derywaty sufiksalne czy złożenia? *Język Polski*, 84(2), 146–148.
- Zabawa, M. (2015). O trudnościach w badaniu zapożyczeń semantycznych i kalk frazeologicznych. *Język Polski*, 95(4), 306–315.
- Zieniukowa, J. (2003). Pojęcie aksjologiczne „prestiz” a społeczna sytuacja języków mniej używanych – casus łużycczyzny i kaszubszczyzny. W E. Wrocławska & J. Zieniukowa (Red.), *Języki mniejszości i języki regionalne* (ss. 79–100). Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk (Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy).
- Zinkiewicz-Tomanek, B. (1998). Rzeczownikowe i przymiotnikowe „homonimy międzyjęzykowe” w procesie nauczania języka ukraińskiego studentów filologii ukraińskiej. W J. Bartoszevska & M. Grabska (Red.), *Współzależność języków słowiańskich: Aspekt lingwistyczny i glottodydaktyczny* (ss. 241–257). Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Żmigrodzki, P. (2012). Wulgaryzmy jako problem dla leksykografa (nie tylko w związku z pracami nad Wielkim słownikiem języka polskiego PAN). *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis: Studia de Cultura*, 2012(4), 123–131.
- Żylińska, M. (2007). *Postkomunikatywna dydaktyka języków obcych w dobie technologii informacyjnych: Teoria i praktyka*. Fraszka Edukacyjna.
- Акуленко, В. (1969). *Англо-русский и русско-английский словарь ложных друзей переводчика*. Советская энциклопедия.
- Албул, О., & Сорока, О. (2020). Динамічні процеси в лексиці сучасної болгарської мови, спричинені пандемією Covid-19. W С. М. Цанов (Red.), *Матеріали*

IX Міжнародного науково-методичного семінару з болгарської мови, літератури, культури та історії (22–23 травня 2020 р., м. Бердянськ) (ss. 9–12). БДПУ.

- Алефиренко, Н. Ф., & Семененко, Н. Н. (2009). *Фразеология и паремология*. Флинта; Наука.
- Армянов, Г. (1989). *Жаргонът, без който (не) можем*. Наука и изкуство.
- Армянов, Г. (2011). Социалният опит в изграждането и развитието на социолектите. *В Езикът и социалният опит (ss. 128–132)*. Международно социолінгвистическо дружество.
- Арутюнов, С. А. (Red.). (1989). *Свод этнографических понятий и терминов: Материальная культура*. Наука.
- Архангельский, В. Л. (1972). О задачах, объектах и разделах русской фразеологии как лингвистической дисциплины. *В В. Л. Архангельский (Red.), Проблемы устойчивости и вариантности фразеологических единиц: Материалы межвузовского симпозиума (Т. 2, ss. 182–188)*. Тульский государственный педагогический университет им. Л. Н. Толстого.
- Баранов, А. Н., & Добровольский, Д. О. (2008). *Аспекты теории фразеологии*. Знак.
- Беднаж, М. (1999a). Гомогенна та словотвірна міжмовна омонімія в українській та польській мовах. *В Наука і сучасність (ss. 16–24)*. Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова.
- Беднаж, М. (1999b). Запозичені омоніми та інтернаціоналізми в українській та польській мовах. *В М. П. Кочерган (Red.), Проблеми зіставної семантики (ss. 189–193)*. Київський державний лінгвістичний університет.
- Беднаж, М. (1999c). Із спостережень над польсько-українськими міжмовними омонімами. *Вісник Запорізького державного університету: Філологічні науки, 1999(2), 5–8*.
- Беднаж, М. (1999d). Польсько-українська міжмовна омонімія: Структурно-семантичний аспект. *Мовознавство, 1999(6), 54–59*.
- Беднаж, М. (2000). *Польсько-українська міжмовна омонімія [Niepublikowana rozprawa doktorska]*. Київський державний лінгвістичний університет.
- Білодід, І. К. (Red.). (1973). *Сучасна українська літературна мова: Лексика і фразеологія*. Наукова думка.
- Благоева, Д. (2005). *Аспекти на калкирането в най-новия период от развитието на българския език*. Галик.
- Благоева, Д. (2008). Нови фразеологични калки в българския език (в съпоставка с други славянски езици). *В С. Калдиева-Захариева & Л. Крумова-Цветкова (Red.), Изследвания по фразеология, лексикология и лексикография (в памет на проф. д.ф.н. Кети Анкова-Ничева) (ss. 149–153)*. Академично издателство „Проф. Марин Дринов”.
- Благоева, Д. (2019). Неофразеологизацията в българския език (в съпоставка с руски). *Български език / Bulgarian Language, 66(2), 15–35*. <https://doi.org/10.7546/BL.LX-VI.19.02.02>

- Благоева, Д., Сосновски, В., & Колковска, С. (2018). Фразеологични иновации в българския и полския език. *Balkanistic Forum*, 2018(3), 9–20.
- Благоева, Д., Сосновски, В., & Тимошук, Р. (2020a). Нова фразеология в българския, полския и украинския език. W Л. Антонова-Василева (Red.), *Българският език – исторически и съвременни аспекти: Сборник в чест на 140 години от рождението на акад. Стефан Младенов* (ss. 453–464). Институт за български език.
- Благоева, Д., Сосновски, В., & Тимошук, Р. (2020b). Нови фразеологични калки в българския, полския и украинския език. W В. Мичева & Д. Благоева (Red.), *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (София, 2020)* (Т. 2, ss. 178–185). Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“.
- Благоева, Д., Яскот, М., & Сосновски, В. (2019). Към въпроса за междуезиковата еквивалентност при фразеологията (лексикографски аспекти). W В. Мичева, Д. Благоева, С. Колковска, Т. Александрова, & Х. Дейкова (Red.), *Доклади от Международната годишна конференция на Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ (София, 14–15 май 2019 година)* (ss. 76–82). Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов“.
- Бонджолова, В. (2015). *Особености на рекламния език и стил (лексикален аспект)*. Фабер.
- Бонова, С. (2006a). Български и полски фразеологични единици, свързани с акта на вярата и с християнския етичен кодекс. *Проглас*, 2006(1), 33–56.
- Бонова, С. (2006b). *Фразеологични единици в българския и в полския език, свързани с християнството* [Niepublikowana rozprawa habilitacyjna]. Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“.
- Бонова, С. (2008). Български и полски фразеологични единици с компонент дявол. W С. Калдиева-Захаријева & Л. Крумова-Цветкова (Red.), *Изследвания по фразеология, лексикология и лексикография (в памет на проф. д.ф.н. Кети Анкова-Ничева)* (ss. 98–104). Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- Бонова, С. (2009). *Фразеологични единици, свързани с християнството: Българско-полски паралели*. Университетско издателство „Св. св. Кирил и Методий“.
- Бонова, С. (2017). *На всяка манджа мерудия: Или за гастрономичния образа на живота в българската фразеология*. <https://obuch.info/stanka-bonova-vtu-sv-sv-kiril-i-metodij.html>
- Бояджиев, Т. (1986). *Българска лексикология*. Наука и изкуство.
- Виденов, М. (1997). *Езикът и общественото мнение*. Академично издателство „Проф. Марин Дринов“.
- Винник, В. О. (1980). Опрацювання лексики обмеженого вживання у Словнику української мови. W Л. С. Паламарчук (Red.), *Слово і фразеологізм у словнику* (ss. 185–202). Наукова думка.
- Вътов, В. (1995). *Фонетика и лексикология на българския език*. Абагар.

- Гаврилова, О. (2018). Процеси калкування в сучасній українській мові (на прикладах комп'ютерної лексики). *Science and Education a New Dimension: Philology*, 6/45(152), 25–29. <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-152VI45-05>
- Гананольская, Е. В. (2010). Неология во фразеологии. *Научно-технические ведомости Санкт-Петербургского государственного политехнического университета: Гуманитарные и общественные науки*, 2010(2(111)), 183–189.
- Генев-Пухалева, И. (2016). За фразеологичния статус на терминологичните съчетания. W P. Krejčí (Red.), *Jihoslovanská frazeologie kontrastivně* (ss. 120–129). Masarykova univerzita.
- Генев-Пухалева, И. (2018). Полско-българският научен и културен диалог в контекста на 100-годишнината от установяването на дипломатически отношения между двете страни. *Филологически форум*, 4(2), 183–186.
- Георгиева, С. (2011). За характера на фразеологичните неологизми в българския език. W С. Калдиева-Захариева & Л. Крумова-Цветкова (Red.), *Езиковедски изследвания в чест на проф. Сийка Спасова-Михайлова* (ss. 163–170). Академично издателство „Проф. Марин Дринов”.
- Георгиева, С., & Величкова, С. (2008). Фразеологичните неологизми в българския език и техните съответствия в други славянски езици. W Т. Бояджиев (Red.), *Славянска филология* (Т. 24, ss. 286–299). Академично издателство „Проф. Марин Дринов”.
- Гюлумянц, К. (2004). *Польско-русский фразеологический словарь* (Т. 1–2). Эконом-пресс.
- Дат Осман: Който не харесва ДПС, да духа супата. (2009, czerwiec 27). Dnes.bg. <https://m.dnes.bg/politika/2009/06/27/daut-osman-koito-ne-haresva-dps-da-duha-supata.73368>
- Демський, М. Т. (1994). *Українські фраземи й особливості їх творення*. Просвіта.
- Денчева, Д. (2011). Актуализиране на дословното значение на фразеологичните единици в полски и български рекламни текстове. W Н. Иванова (Red.), *Истина, мистификации, лъжа в славянските езици, литератури и култури*. Лектура.
- Добрева, Е. (2007). Цветната лексика в служба на неодобрението (По материали от съвременни български вестници). W П. Асенова & Б. Михайлова (Red.), *Това чудо – езикът! Изследвания в чест на проф. д-р Живко Бояджиев* (ss. 172–181). Университетско издателство „Св. Климент Охридски”.
- Добровольски, Ю., Ольшевская, Г., & Сосновски, В. (2017). *Учитесь с нами! Тесты по русскому языку: Уровень С1*. Европа.RU.
- Добровольски, Ю., Сосновски, В., & Тульская, М. (2013). *Учитесь с нами! Тесты по русскому языку: Уровень В1*. Европа.RU.
- Добровольски, Ю., Сосновски, В., & Тульская, М. (2014). *Учитесь с нами! Тесты по русскому языку: Уровень В2*. Европа.RU.
- Досев, В. (2008). Агресията в речта на футболните тълпи и в спортните медии.

- W Проблеми на социолінгвистиката: Т. 9. Агресията на уличния език (ss. 220–224). ИК „Знак’94”.
- Дубичинский, В. В. (2000). Основные принципы неографии. W M. Grabska (Red.), „Słowa, słowa, słowa”... w komunikacji językowej (ss. 61–68). Zakład Poligrafii Fundacji Uniwersytetu Gdańskiego.
- Дубичинский, В., Яскульский, А., & Мушиньска-Вольны, Д. (2021). *Лексикографическая интерпретация русско-польских фразеологических параллелей* / Dubichynskiy, V., Jaskólski, A., & Muszyńska-Wolny, D., *Leksykograficzna interpretacja rosyjsko-polskich paraleli frazeologicznych*]. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Дудаш, М. (2016). Национални стереотипи в българската и унгарската фразеология. W P. Krejčí & E. Krejčová (Red.), *Jihoslovanská frazeologie kontrastivně* (ss. 86–93). Filozofická fakulta, Masarykova univerzita.
- Дядечко, Л. (2011). Функціонування рекламних слоганів в усно-розмовному дискурсі. *Мова і суспільство*, 2011(2), 144–150. Pobrano 2 sierpnia 2019, z <http://sociolinguistics.lnu.edu.ua/ua/issues/02/19.pdf>
- Дядечко, Л. (2017). Реклама і мовні штампи (соціолінгвістичне дослідження). *Studia Ucrainica Varsoviensia*, 5, 35–42. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0009.9084>
- Желязков, Н., & Чакърва, К. (2009). Фразеологизми със семантичен компонент храна в английския език и преводните им еквиваленти в българския език. *Научни трудове на УХТ*, 56(2), 465–470.
- Зоран Заев: Иде ми да покажа среден пръст на българите [Video]. (2020, listopad 18). Dnes.dir.bg. <https://dnes.dir.bg/politika/zoran-zaev-ide-mi-da-pokazha-sreden-prast-na-balgarite-video>
- Калдиева-Захариева, С. (2013). *Българска лексикология и фразеология: Т. 2. Българска фразеология*. Академично издателство „Проф. Марин Дринов”.
- Карагьозова, С. (2004). Емоции и манталитет (Върху материал от български и полски фразеологизми за емоции). W С. Димитрова, М. Стаменов, & М. Алмалех (Red.), *Език и манталитет* (ss. 45–72). Военно издателство.
- Карастойчева, Ц. (1976). Първа диалектоложка експедиция за проучване на български социолект. *Български език*, 1976(4), 262–264.
- Карпачева, М. (1989). Българско-полски апроксимати. W *Втори международен конгрес по българистика. София, 23 май – 3 юни 1986 г.: Сравнително и съпоставително езикознание* (Т. 4, ss. 88–92). БАН.
- Карпачева, М., & Симеонова, Х. (1988). За един вид апроксимация в български и полски език. W *Славистичен сборник* (ss. 51–57). БАН.
- Клименко, Н. Ф., Карпіловська, Є. А., & Кислюк, Л. П. (2008). *Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі*. Видавничий дім Дмитра Бурого.
- Коваль, В. И. (1999). *Фразеология народной духовной культуры в деривационно-семантическом аспекте* [Niepublikowana rozprawa habilitacyjna]. Гомельский государственный университет имени Ф. Скорины.

- Коева, С. (2014). Българският национален корпус в контекста на световната теория и практика. W С. Коева (Red.), *Езикови ресурси и технологии за български език* (ss. 29–52). Академично издателство „Проф. Марин Дринов”.
- Колковска, С. (2006). Тенденции към интернационализация и национална самобитност в новата икономическа терминология. W М. Божилова & Й. Захаријева (Red.), *Националният език в условията на чужди влияния и глобализация* (ss. 190–212). Издателство на Съюза на учените в България.
- Колковска, С., & Благоева, Д. (2017). Детерминологизацията и нейната роля в неологизационните процеси в съвременния български език (в съпоставка с полски). W Д. Благоева (Red.), *Българско-полски студии* (ss. 60–90). Авангард Прима.
- Колковска, С., & Сумрова, В. (2016). Лексикографското приложение на Българския национален корпус. W *За словото – нови търсения и подходи* (ss. 107–113). Издателство на БАН „Проф. Марин Дринов”.
- Космеда, Т. А., Осіпова, Т. Ф., & Піддубна, В. В. (2015). Українсько-польські та польсько-українські словники усталених виразів: Проблемні питання. *Лінгвістичні дослідження: Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди*, 2015(39), 43–55. <https://doi.org/10.5281/zenodo.18927>
- Кравчук, А. (1998). Омонімія у сфері польсько-української ономастичної фразеології. W В. Моторний (Red.), *Матеріали міжнародної славістичної конференції пам'яті Костянтина Трофимовича (1923–1993)* (Т. 1, ss. 357–362). Літопис.
- Крумова-Цветкова, Л. (Red.). (2011). *Библиография по българска лексикология, фразеология и лексикография 1950–2010*. Академично издателство „Проф. Марин Дринов”.
- Кювлиева-Мишайкова, В. (2005). За някои нови фразеологизми в българския език в годините на прехода (1990–2005). *Slavica Slovaca*, 2005(2), 140–143.
- Кючукова-Петринска, Б. (2014). Отношението към другите, отразено в испанските и българските фразеологични единици, съдържащи етноними: Съпоставителен анализ. W *Horizontes do saber filológico: 20 anos de Licenciatura em Filologia Portuguesa na Universidade de Sofia Sveti Kliment Ohridski* (ss. 210–219). Editora Universitária Sveti Kliment Ohridski.
- Кунин, А. В. (1996). *Курс фразеологии современного английского языка*. Высшая школа.
- Лапиніна, О. Л. (2015). Характеристика гастронімів як окремих лексичних одиниць та компонентів фразеологізмів (на матеріалі німецької мови). *Наукові записки Національного університету „Острозька академія”: Серія: Філологічна*, 51, 249–251.
- Македонска, Ц. (1966). Турски фразеологични заеми в български език. *Български език*, 1966(4), 322–331.
- Манчева, В. (1999). Наблюдения върху междоезиковата омонимия в украинския и български език с италиански произход. W М. П. Кочерган (Red.), *Проблеми зіставної семантики* (ss. 185–189). Київський державний лінгвістичний університет.

- Маслова, В. А. (2001). *Лингвокультурология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений*. Издательский центр „Академия”.
- Медвідь, Н. С. (2009). *Лінгвокультурема в українській соціально-психологічній прозі першої половини ХХ ст.* [Niepublikowany autoreferat rozprawy doktorskiej]. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.
- Місяць, Н., & Білоус, А. (1997). Міжмовні омоніми в польсько-українських словниках. *Slavica Tarnopolensia*, 1997(4), 69–70.
- Мокиєнко, В. М. (2001). Проблемы европейской фразеологической неологии. W H. Walter, W. Mokijenko, & M. Aleksiejenko (Red.), *Nowa frazeologia w nowej Europie. Slovo. Tekst. Czas* 6 (ss. 22–25). Ernst Moritz Arndt University.
- Мокиєнко, В. М. (2003). *Новая русская фразеология*. Uniwersytet Opolski.
- Наумова, И. О. (2012). *Фразеологические кальки английского происхождения в современном русском языке (на материале публицистики)*. ХНАГХ.
- Недкова, Е. (2003). Тематични полета на жаргонните фразеологизми в българския език. W *Арnaudов сборник* (Т. 3, ss. 341–347). Лени Ан.
- Недкова, Е. (2009). Фразеологизми с образни елементи от народния бит. *Научни трудове на Русенския университет*, 48(6.3), 42–45.
- Недкова, Е. (2017). Основни концептосфери на фразеологичните иновации в българския език. W Р. Русев (Red.), *Арnaudов сборник* (Т. 9, ss. 429–432). Лени Ан.
- Ненкова, В., & Ненкова, Н. (2016). Ролята на фразеологизмите в рекламата на лекарствени продукти в хуманната медицина. W В. L. Gábor (Red.), *Българистични четения – Сегад 2015* (ss. 245–254). JATEPress.
- Овчарова, Г. (2017). Фразеологични единици с компонент „око”: Българско-полски паралели. *Studia Philologica Universitatis Velikotarnovenssis*, 36(2), 273–283.
- Олабін, К. С. (2019). *Фразеологічні одиниці з компонентами х** та п** в сучасній українській мові: Структурно-семантичні й етнолінгвістичні особливості* [Niepublikowany autoreferat pracy magisterskiej]. Чорноморський національний університет імені Петра Могили.
- Пашинська, Л. М. (2010). Походження фразеологічних неологізмів (на матеріалі сучасних українських ЗМІ). *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету: Філологія, педагогіка, психологія*, 20, 56–62.
- Пашинська, Л. М. (2016). Особливості творення й функціонування неофразем у сучасному українському мас-медійному дискурсі. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету: Серія філологія*, 19(1), 95–101.
- Петрова, Р. (2007). Културемата – единица за лингвокултурологични съпоставителни изследвания (върху материал от английски и български пословици). W Р. Русев (Red.), *В огледалния свят на езика и културата* (ss. 9–28). Лени-Ан.
- Петрова, Р. (2013). *Български паремии за присмех и похвала: Лингвокултурно изследване (скала на културемите)*. Издателски център при Русенския университет „Ангел Кънчев”.

- Петрова, Р. (2016). *Аксиосфера на американизма: Лингвокултурно изследване на паремии* [Niepublikowana rozprawa habilitacyjna]. Русенски университет „Ангел Кънчев”.
- Письменна, Ю. О. (2011). Безеквивалентна лексика як маркер національної культури (на матеріалі групи номенів на позначення страв національної кухні). *Studia Linguistica: Збірник наукових праць*, 5(2), 279–285.
- Попова, В. (1995). Вулгаризацията в езика на политическата статия. В *Проблеми на социолінгвистиката: Т. 4. Социолінгвистика и комуникация* (ss. 200–202). Прохазка и Качармазов.
- Попова, К. (1998). *Семантични аспекти на фразеологизмите с компонент название на храна и облекло (върху материали от българския, полския и литовския език)* [Niepublikowana rozprawa doktorska].
- Радева, С., & Майхровски, Й. (1979). Полско-български фразеологизми с компоненти соматизми. В К. Чолакова & Е. Пернишка (Red.), *Съпоставително изучаване на частните лексикални системи на славянските езици в синхрония и диахрония* (ss. 178–184). БАН.
- Ресурси на сайті Українського мовно-інформаційного фонду НАН України.* (b.d.). Український мовно-інформаційний фонд НАН України. <http://lcorp.ulif.org.ua/LSlisl/>
- Рогожникова, Р. П. (1991). *Словарь эквивалентов слова: Наречные, служебные, модальные единства.* Русский язык.
- Сосновски, В., & Тульска-Будзяк, М. (2014). *С Россией на „ты”!* Издательство „Русский язык”.
- Ставицька, Л. (2001). Проблеми вивчення жаргонної лексики: Соціолінгвістичний аспект. *Українська мова*, 2001(1), 55–68.
- Ставицька, Л. (2005а). *Арго, жаргон, сленг: Соціальна диференціація української мови.* Критика.
- СТИШОВ, О. А. (2015). Основні джерела поповнення фразеологічного складу української мови кінця ХХ – початку ХХІ століть. *Мовознавство*, 2015(1), 33–46.
- Стоянова, Ю. (1999). Интернационализация на словашкия и българския речников състав. *Съпоставително езикознание*, 1999(2–3), 24–33.
- Сумрова, В., & Атанасова, А. (2017). Речникът на българския език в дигиталната епоха. В Т. Александрова & Д. Благоева (Red.), *Доклади от Международната юбилейна конференция на Института за български език „Проф. Л. Андрейчин”* (ss. 108–115). Институт за български език.
- Тараненко, О. О. (2003). Колоквіалізація, субстандартизація та вульгаризація як характерні явища стилістики сучасної української мови (з кінця 1980-х рр.). *Мовознавство*, 2003(1), 32–33.
- Ткаченко, В. А. (1989). Теоретические и практические аспекты калькирования. В Ю. А. Жлуктенко (Red.), *Языковые ситуации и взаимодействие языков* (ss. 178–191). Наукова думка.

- Ткаченко, О. Б. (1971). Питання міжмовних контактів. *Мовознавство*, 1971(4), 3–15.
- Толстой, Н. И. (1995). *Язык и народная культура: Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике*. Индрик.
- Ужченко, В. Д. (2005). *Фразеологія сучасної української мови: Посібник*. Альма-матер.
- Фетваджиева-Абазова, С. (2014). Езикови нагласи на мъжете и жените към жаргонизмите, вулгаризмите и професионалната лексика в речта на мъжете и жените. *Пловдивски университет „Паисий Хилендарски” – България: Научни трудове*, 52(1), 9–22.
- Хуцишвили, С. Д. (2010). Межъязыковые соответствия омонимичного характера в славянских языках. *Болгарская русистика*, 2010(1), 53–71. <https://www.actalinguistica.com/arhiv/index.php/bulrus/article/view/270>
- Черемська, О. (2002). Інтерференційне калькування в умовах українсько-російського білінгвізму (на матеріалі преси Харківщини 50–80-х років ХХ ст.). В Л. А. Лисиченко (Red.), *Лінгвістичні дослідження* (ss. 47–50). ОВС.
- Шанский, Н. М. (1969). *Фразеология современного русского языка*. Высшая школа.
- Широков, В. А. (2011). *Комп'ютерна лексикографія*. Наукова думка.
- Широков, В. А., Бугаков, О. В., Грязнухина, Т. О., Костишин, О. М., & Кригін, М. Ю. (2005). *Корпусна лінгвістика*. Довіра.
- Яскот, М. (2019). Отражение на культурни компоненти във фразеологичните единици. *Български език*, 2019(2), 93–106.

Źródła

(najczęściej ekscerpowane słowniki i encyklopedie)

- Bańko, M. (2000). *Inny słownik języka polskiego* (T. 1–2). Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Bańko, M. (2004). *Słownik porównań*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Chlebda, W. (Red.). (2006). *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski: Zeszyt 1 próbny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Chlebda, W. (Red.). (2007). *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Drabik, L., & Sobol, E. (2007). *Słownik języka polskiego PWN*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Grochowski, M. (2008). *Słownik polskich przekleństw i wulgaryzmów*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Karpaczewa, M., Symeonowa, C., & Tokarz, E. (1994). *Pułapki leksykalne: Słownik aproksymatów polsko-bułgarskich*. Śląsk.
- Krzyżanowski, J. (Red.). (1969). *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich*. Państwowy Instytut Wydawniczy.

- Małdziejewa, W., & Wójtowiczowa, J. (1994). *Polskie i bułgarskie związki frazeologiczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Nagórko, A., Łaziński, M., & Burkhardt, H. (2004). *Dystynktywny słownik synonimów*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych „Universitas”.
- Piasecka, A., & Tulina-Blumental, I. (2016). *Polsko-ukraiński słownik frazeologiczny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Polański, K. (Red.). (1999). *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- Polański, K. (Red.). (2003). *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego* (3. wyd.). Zakład Narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo.
- Radewa, S. (1988). *Podręczny słownik polsko-bułgarski z suplementem* (2. wyd., T. 1–2). Wiedza Powszechna.
- Satoła-Stąskowiak, J., & Koseska-Toszeza, V. (2014). *Współczesny słownik bułgarsko-polski* (T. 1). Instytut Sławiastyki Polskiej Akademii Nauk (Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy).
- Šišková, R., & Savický, N. (b.d.). *Ukrajinsko-český slovník neologizmů*. Pobrano 2 sierpnia 2019, z <http://www.slu.cas.cz/ukrneo/ukrneo.html>
- Skorupka, S. (1967). *Słownik frazeologiczny języka polskiego* (T. 1). Wiedza Powszechna.
- Skorupka, S. (1985). *Słownik frazeologiczny języka polskiego* (4. wyd.). Wiedza Powszechna.
- Sławski, F. (1987). *Podręczny słownik bułgarsko-polski z suplementem* (T. 1–2). Wiedza Powszechna.
- Smółkowa, T. (Red.). (2004–2006). *Nowe słownictwo polskie: Materiały z prasy lat 1993–2000* (Cz. 1–4). Lexis.
- Smółkowa, T. (Red.). (2010–2013). *Nowe słownictwo polskie: Materiały z prasy lat 2001–2005* (Cz. 1–4). Lexis.
- Smółkowa, T. (Red.). (2013). *Słowa, słowa... Czy je znasz?* Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk.
- Sosnowski, W., Kisiel, A., & Koseska-Toszeza, V. (2016). *Leksykon odpowiedniości semantycznych w języku polskim, bułgarskim i rosyjskim* (T. 1). Instytut Sławiastyki Polskiej Akademii Nauk.
- Sotirov, P., Mostowska, M., & Mokrzycka, A. (2011–2013). *Bułgarsko-polski słownik leksyki potocznej* (T. 1–2). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Tymoshuk, R., Sosnowski, W., Jaskot, M., & Ganoshenko, Y. (2018). *Leksykon aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej*. KJV Digital.
- Urbańczyk, S. (Red.). (1991). *Encyklopedia języka polskiego* (2. wyd.). Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*. (b.d.). [Frazeologia.pl](http://frazeologia.pl). Pobrano 2 sierpnia 2020, z https://frazeologia.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=98&Itemid=50
- Żmigrodzki, P. (Red.). (b.d.). *Wielki słownik języka polskiego* [WSJP]. Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk. Pobrano 2 sierpnia 2019, z <http://www.wsjp.pl>

- Білодід, І. К. (Red.). (1970–1980). *Словник української мови: В 11 т.* Наукова думка.
- Винник, В. О. (Red.). (2008). *Словник фразеологізмів української мови.* Наукова думка.
- Віняр, Г. М., & Шпачук, Л. Р. (2005). *Словник новотворів української мови початку ХХІ століття.* Криворізький національний університет.
- Загнітко, А. П. (2012). *Словник сучасної лінгвістики: Поняття і терміни* (Т. 1–4). ДонНУ.
- Карпіловська, Є. А. (Red.). (2013). *Активні ресурси сучасної української номінації: Ідеографічний словник нової лексики.* ТОВ „КММ”.
- Кононенко, І., & Співак, О. (2008). *Українсько-польський словник міжмовних омонімів і паронімів.* Вища школа.
- Космеда, Т., Гоменюк, О., & Осіпова, Т. (2017). *Короткий українсько-польський словник усталених виразів: Еквіваленти слова, фразеологізми, прислів'я та приказки.* Видавництво „КОЛО”.
- Левченко, О. (2011). *Українсько-російсько-білорусько-болгарсько-польський словник порівнянь.* Львівська політехніка.
- Лучик, А., & Антонова, О. (2013). *Польсько-український словник еквівалентів слова.* Український мовно-інформаційний фонд НАН України; Національний університет „Києво-Могилянська академія”; Інститут славістики Польської академії наук.
- Лучик, А., Антонова, О., & Дубровська, І. (2011). *Українсько-польський словник еквівалентів слова.* Український мовно-інформаційний фонд НАН України; Національний університет „Києво-Могилянська академія”; Інститут славістики Польської академії наук.
- Нелюба, А. (2012). *Словотворчість незалежної України 1991–2011: Словник.* Харківське історико-філологічне товариство.
- Пернишка, Е., Благоева, Д., & Колковська, С. (2001). *Речник на новите думи и значения в българския език* [RNDZBE]. Наука и изкуство.
- Пернишка, Е., Благоева, Д., & Колковська, С. (2010). *Речник на новите думи в българския език (от края на XX и началото на XXI век)* [RNDBE]. Наука и изкуство.
- Потапенко-Калоянова, К. К. (2011). *Українсько-болгарський фразеологічний словник.* СМІЛ.
- Русанівський, В. М. (Red.). (2007). *Українська мова: Енциклопедія* [EUM]. Видавництво „Українська енциклопедія” ім. М. П. Бажана.
- Словник жаргонної лексики української мови.* (b.d.). <http://ukr-zhargon.wikidot.com/>
- Ставицька, Л. (2005b). *Український жаргон: Словник.* Критика. http://chtyvo.org.ua/authors/Stavytska_Lesia/
- Ставицька, Л. (2008). *Українська мова без табу: Словник нецензурної лексики та її відповідників.* Критика.

- Стоянова, Е. (Red.). (2015). *Българско-украински речник на новата европейска лексика (краят на XX – първите десетилетия на XXI век)*. Київський славістичний університет.
- Чолакова, К., Кювлиева-Мишайкова, В., Чоролеева, М., Пернишка, Е., Крумова-Цветкова, Л., & Балтова, Ю. (Red.). (1977–2015). *Речник на българския език [RBE]* (Т. 1–15). Академично издателство „Проф. Марин Дринов”. <http://ibl.bas.bg/rbe/>
- Широков, В. А., & Русанівський, В. М. (Red.). (2010–2019). *Словник української мови: У 20 т. [SUM-20]* (Т. 1–10). Наукова думка. <http://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0>

Korpusy

- Kisiel, A., Koseska-Toszewa, V., Kotsyba, N., Satoła-Staškowiak, J., & Sosnowski, W. (2016). *Polish-Bulgarian-Russian Parallel Corpus*. CLARIN-PL digital repository. <https://clarin-pl.eu/dspace/handle/11321/308>
- Narodowy Korpus Języka Polskiego* [NKJP]. (b.d.). <http://nkjp.pl/>
- Roszkó, R., Roszkó, D., Sosnowski, W., & Satoła-Staškowiak, J. (2018). *Polish-Bulgarian Parallel Corpus*. CLARIN-PL digital repository. <https://clarin-pl.eu/dspace/handle/11321/536>
- Roszkó, R., Sosnowski, W., Duszkin, M., Roszkó, D., & Tymoshuk, R. (2018). *Polish-Russian Parallel Corpus*. CLARIN-PL digital repository. <https://clarin-pl.eu/dspace/handle/11321/534>
- Roszkó, R., Tymoshuk, R., Duszkin, M., & Sosnowski, W. (2018). *Polish-Ukrainian Parallel Corpus*. CLARIN-PL digital repository. <https://clarin-pl.eu/dspace/handle/11321/535>
- Български национален корпус* [BNK]. (b.d.). <https://dcl.bas.bg/bulnc/>
- Український національний лінгвістичний корпус* [UNLK]. (b.d.). http://unlc.icybcluster.org.ua/virt_unlc/

Bibliography (Transliteration)

- Abuzarova, M. (2016). Frazeolohichnyi element u perekladats'kii praktytsi (na prykladi pol's'koï ta ukraïns'koï mov). *Kwartalnik Językoznawczy*, 2016(2), 1–15. http://kwart-jez.amu.edu.pl/teksty/teksty2016_2_26/Abuzarowa.pdf
- Aksamitow, A., & Czurak, M. (2000). *Słownik frazeologiczny białorusko-polski / Belarusk-polski frazealahichny sloŭnik*. Fundacja Slawistyczna; Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk.
- Akulenko, V. (1969). *Anglo-russkii i russko-angliiskii slovar' lozhnykh družei perevodchika*. Sovetskaia entsiklopediia.
- Albul, O., & Soroka, O. (2020). Dynamichni protsesy v leksytsi suchasnoï bolhars'koï movy, sprychyneni pandemiieiu Covid-19. In S. M. TSanov (Ed.), *Materialy IX Mizhnarodnoho naukovo-metodychnoho seminaru z bolhars'koï movy, literatury, kul'tury ta istorii* (22–23 travnia 2020 r., m. Berdians'k) (pp. 9–12). BDPU.
- Alefrenko, N. F., & Semenenko, N. N. (2009). *Frazeologiiia i paremiologiiia*. Flinta; Nauka.
- Apresjan, J. D. (2000). *Semantyka leksykalna: Synonimiczne środki języka* (Z. Kozłowska & A. Markowski, Trans.; 2nd ed., Rev. ed.). Ossolineum.
- Arkhangel'skii, V. L. (1972). O zadachakh, ob"ektakh i razdelakh russkoï frazeologii kak lingvističeskoï distsipliny. In V. L. Arkhangel'skii (Ed.), *Problemy ustoichivosti i variantnosti frazeologicheskikh edinits: Materialy mezhvuzovskogo simpoziuma* (Vol. 2, pp. 182–188). Tul'skii gosudarstvennyi pedagogicheskii universitet im. L. N. Tolstogo.
- Armianov, G. (1989). *Zhargonit, bez koito (ne) mozhem*. Nauka i izkustvo.
- Armianov, G. (2011). Sotsialniiat opit v izgrazhdaneto i razvitieto na sotsiolektite. In *Ezikŭt i sotsialniiat opit* (pp. 128–132). Mezhdunarodno sotsiolingvističesko družhestvo.
- Arutiunov, S. A. (Ed.). (1989). *Svod étnograficheskikh poniatii i terminov: Material'naia kul'tura*. Nauka.
- Awramiuk, E. (2016). Wariantywność pisowniowa frazeologizmów we współczesnych słownikach jednojęzycznych. *Białostockie Archiwum Językowe*, 16, 29–39. <https://doi.org/10.15290/baj.2016.16.02>
- Bąba, S. (1983). Frazeologiczne innowacje modyfikujące. *Nurt*, 1983(4), 23–24.
- Bąba, S. (1991). Innowacje frazeologiczne i kryteria ich oceny. In A. Furdal (Ed.), *Aktualne problemy kultury języka* (pp. 25–34). Wyższa Szkoła Pedagogiczna im. Tadeusza Kotarbińskiego.

- Bąba, S. (1998). *Materiały do bibliografii frazeologii polskiej: Prace opublikowane w latach 1945–1995*. Wydawnictwo WiS.
- Bąba, S. (2003). *Materiały do bibliografii frazeologii polskiej: Prace opublikowane w latach 1996–2000*. Wydawnictwo "Poznańskie Studia Polonistyczne".
- Bąba, S. (2008). *Materiały do bibliografii frazeologii polskiej: Prace opublikowane w latach 2001–2005*. Wydawnictwo Poznańskie.
- Bąba, S. (2009). *Frazeologia polska: Studia i szkice*. Wydawnictwo "Poznańskie Studia Polonistyczne".
- Bąba, S. (2012). *Komentarze frazeograficzne*. Wydawnictwo Poznańskie.
- Bąba, S., & Liberek, J. (2002). O sposobach pomnażania zasobu frazeologicznego współczesnej polszczyzny. In M. Aleksiejenko, W. Mokijenko, & H. Walter (Eds.), *Słowo. Tekst. Czas 6. Nowa frazeologia w nowej Europie: Materiały VI Międzynarodowej Konferencji Naukowej (Szczecin, 6–7 września 2001 r., Greifswald, 8–9 września 2001 r.)* (pp. 347–355). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego.
- Bąk, P. (1977). *Gramatyka języka polskiego*. Wiedza Powszechna.
- Bańko, M., & Górski, R. (2014). Praktyczny przewodnik po korpusie języka polskiego. In M. Hebal-Jeziarska (Ed.), *Praktyczny przewodnik po korpusach języków słowiańskich* (pp. 11–28). Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Baranov, A. N., & Dobrovol'skiĭ, D. O. (2008). *Aspekty teorii frazeologii*. Znak.
- Bareja, S. (Director). (1973). *Poszukiwany, poszukiwana* [Film]. Zespół Filmowy "Pryzmat".
- Bareja, S. (Director). (1978). *Co mi zrobisz, jak mnie złapiesz* [Film]. Zespół Filmowy "Pryzmat".
- Bareja, S. (Director). (1981). *Miś* [Film]. Zespół Filmowy „Perspektywa”.
- Bartmiński, J. (2006). *Językowe podstawy obrazu świata*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Bednazh, M. (1999a). Homohenna ta slovotvirna mizhmovna omonimiiia v ukraïns'kii ta pol's'kii movakh. In *Nauka i suchasnist'* (pp. 16–24). Natsional'nyi pedahohichnyi universytet im. M. P. Drahomanova.
- Bednazh, M. (1999b). Zapozycheni omonimy ta internatsionalizmy v ukraïns'kii ta pol's'kii movakh. In M. P. Kocherhan (Ed.), *Problemy zistavnoi semantyky* (pp. 189–193). Kyïv's'kyi derzhavnyi lnhvistychnyi universytet.
- Bednazh, M. (1999c). Iz sposterezhen' nad pol's'ko-ukraïns'kymy mizhmovnymy omonimamy. *Visnyk Zaporiz'koho derzhavnoho universytetu: Filolohichni nauky*, 1999(2), 5–8.
- Bednazh, M. (1999d). Pol's'ko-ukraïns'ka mizhmovna omonimiiia: Strukturno-semantychnyi aspekt. *Movoznavstvo*, 1999(6), 54–59.
- Bednazh, M. (2000). *Pol's'ko-ukraïns'ka mizhmovna omonimiiia* [Unpublished doctoral dissertation]. Kyïv's'kyi derzhavnyi lnhvistychnyi universytet.
- Bella Bulgaria. (2010). *Krenvirshi LEKI* [Video]. YouTube. https://www.youtube.com/watch?v=7Fe_Bt4UllO&index=48&list=PLHIuutcLGD4v14G5VMXFmoStnU7X-bC-fQ

- Biernacka-Ligęza, I. (1999). Wulgaryzmy a łamanie normy kulturowej. In J. Miodek (Ed.), *Mowa rozświetlona myślą: Świadomość normatywno-stylistyczna współczesnych Polaków* (pp. 166–181). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Bilodid, I. K. (Ed.). (1973). *Suchasna ukraїnś'ka literaturna mova: Leksyka i frazeolohiia*. Naukova dumka.
- Blagoeva, D. (2005). *Aspekti na kalkiraneto v nai-noviia period ot razvitieto na bŭlgarskiiia ezik*. Galik.
- Blagoeva, D. (2008). Novi frazeologichni kalki v bŭlgarskiiia ezik (v sŭpostavka s drugi slavianski ezitsi). In S. Kaldieva-Zakharieva & L. Krumova-Tsvetkova (Eds.), *Izsledvaniia po frazeologiia, leksikologiia i leksikografiia (v pamet na prof. d.f.n. Ketī Ankova-Nicheva)* (pp. 149–153). Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov".
- Blagoeva, D. (2019). Neofrazeologizatsiia v bŭlgarskiiia ezik (v sŭpostavka s ruski). *Bŭlgarski ezik / Bulgarian Language*, 66(2), 15–35. <https://doi.org/10.7546/BL.LXVI.19.02.02>
- Blagoeva, D., IAskot, M., & Sosnovski, V. (2019). Kŭm vŭprosa za mezhduiezikovata ekvivalentnost pri frazeologiia (leksikografski aspekti). In V. Micheva, D. Blagoeva, S. Kolkovska, T. Aleksandrova, & Kh. Deikova (Eds.), *Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsiia na Instituta za bŭlgarski ezik "Prof. Liubomir Andreichin" (Sofia, 14–15 mai 2019 godina)* (pp. 76–82). Izdatelstvo na BAN "Prof. Marin Drinov".
- Blagoeva, D., Jaskot, M., & Sosnowski, W. (2019). A lexicographical approach to the contrastive analysis of Bulgarian and Polish phraseology. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2019(19), Article 1923. <https://doi.org/10.11649/cs.1923>
- Blagoeva, D., Sosnovski, V., & Kolkovska, S. (2018). Frazeologichni inovatsii v bŭlgarskiiia i polskiiia ezik. *Balkanistic Forum*, 2018(3), 9–20.
- Blagoeva, D., Sosnovski, V., & Timoshuk, R. (2020a). Nova frazeologiia v bŭlgarskiiia, polskiiia i ukrainskiiia ezik. In L. Antonova-Vasileva (Ed.), *Bŭlgarskiiat ezik – istoricheski i sŭvremenni aspekti: Sbornik v chest na 140 godini ot rozhdenieto na akad. Stefan Mladenov* (pp. 453–464). Institut za bŭlgarski ezik.
- Blagoeva, D., Sosnovski, V., & Timoshuk, R. (2020b). Novi frazeologichni kalki v bŭlgarskiiia, polskiiia i ukrainskiiia ezik. In V. Micheva & D. Blagoeva (Eds.), *Dokladi ot Mezhdunarodnata godishna konferentsiia na Instituta za bŭlgarski ezik "Prof. Liubomir Andreichin" (Sofia, 2020)* (Vol. 2, pp. 178–185). Izdatelstvo na BAN "Prof. Marin Drinov".
- Bogusławski, A. (1989). Uwagi o pracy nad frazeologią. In Z. Saloni (Ed.), *Studia z polskiej leksykografii współczesnej* (Vol. 3, pp. 13–30). Dział Wydawnictw Filii Uniwersytetu Warszawskiego w Białymstoku.
- Bogusławski, A., & Danielewiczowa, M. (2005). *Verba polona abscondita: Sonda słownikowa III*. Elma Books.
- Boiadzhiev, T. (1986). *Bŭlgarska leksikologiia*. Nauka i izkustvo.
- Bondzholova, V. (2015). *Osobenosti na reklamniia ezik i stil (leksikalen aspekt)*. Faber.

- Bonova, S. (2006a). Bŭlgarski i polski frazeologichni edinitsi, svŭrzani s akta na viarata i s khristiianskiia etichen kodeks. *Proglas*, 2006(1), 33–56.
- Bonova, S. (2006b). *Frazeologichni edinitsi v bŭlgarskiia i v polskiia ezik, svŭrzani s khristiianstvoto* [Unpublished post-doctoral dissertation]. Velikotŭrnovski universitet "Sv. sv. Kiril i Metodii".
- Bonova, S. (2008). Bŭlgarski i polski frazeologichni edinitsi s komponent diavol. In S. Kal-dieva-Zakharieva & L. Krumova-TSvetkova (Eds.), *Izsledvaniia po frazeologiia, leksikologiia i leksikografiia (v pamet na prof. d.f.n. Keti Ankova-Nicheva)* (pp. 98–104). Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov".
- Bonova, S. (2009). *Frazeologichni edinitsi, svŭrzani s khristiianstvoto: Bŭlgarsko-polski paraleli*. Universitetsko izdatelstvo "Sv. sv. Kiril i Metodii".
- Bonova, S. (2017). *Na vsiaka mandzha merudiia: Ili za gastronomichniia obraza na zhivota v bŭlgarskata frazeologiia*. <https://obuch.info/stanka-bonova-vtu-sv-sv-kiril-i-metodij.html>
- Burger, H. (2010). *Phraseologie: Eine Einführung am Beispiel des Deutschen* (4th ed.). Erich Schmidt.
- Burkhardt, H. (2008). Kulturemy i ich miejsce w teorii przekładu. In A. Dąbrowska (Ed.), *Język a Kultura: Vol. 20. Tom jubileuszowy* (pp. 197–209). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Buttler, D. (1959). Słownictwo środowiskowo-emocjonalne we współczesnej polszczyźnie. *Poradnik Językowy*, 1959(1–2), 68–78.
- Buttler, D. (1978). Wyrazy pochodzenia środowiskowego w nowym słownictwie polszczyzny ogólnej. *Poradnik Językowy*, 1978(9), 397–404
- Buttler, D. (1981). O zjawiskach derywacji we frazeologii. *Poradnik Językowy*, 1981(5), 229–237.
- Buttler, D. (2001). *Polski dowcip językowy*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Charciarek, A. (2016). Korpusy tekstov kak instrument perevodnoi leksikografii (na prime-re frazem s komponentom bajka i ikh russkikh ékvivalentov). *Slavia Orientalis*, 65(4), 741–761.
- Charciarek, A. (2017). Parallel'nyi korpus InterCorp v perevodnoi leksikografii. *Opera Slavica*, 27(2), 5–17.
- Charciarek, A. (2018). Možnosti využití korpusu InterCorp v česko-polské překladové lexi-kografii. *Časopis pro moderní filologii*, 100(2), 206–222.
- Charciarek, A. (2019). Korpus równoległy InterCorp w leksykografii przekładowej – możliwości i ograniczenia. *Roczniki Humanistyczne*, 67(7), 79–92. <https://doi.org/10.18290/rh.2019.67.7-5>
- Chęciński, S. (Director). (1967). *Sami swoi* [Film]. ZRF "Iluzjon".
- Cherems'ka, O. (2002). Interferentsiine kal'kuvannia v umovakh ukraińs'ko-rosiis'koho bilinhvizmu (na materialy presy Kharkivshchyny 50–80-kh rokiv XX st.). In L. A. Ly-sychenko (Ed.), *Linhvistychni doslidzhennia* (pp. 47–50). OVS.

- Chlebda, W. (1996). Frazeologia w reklamie i reklama we frazeologii. In A. M. Lewicki (Ed.), *Problemy frazeologii europejskiej* (Vol. 1, pp. 57–69). Wydawnictwo Energeia.
- Chlebda, W. (2002). Poszukiwanie idiomatykonu: Szkic informacyjny o najnowszych doświadczeniach frazeologii rosyjskiej. In A. M. Lewicki (Ed.), *Problemy frazeologii europejskiej* (Vol. 5, pp. 9–19). Norbertinum.
- Chlebda, W. (2003). *Elementy frazematyki: Wprowadzenie do frazeologii nadawcy* (2nd ed.). Oficyna Wydawnicza Leksem.
- Chlebda, W. (2005). *Szkice o skrzydlatych słowach: Interpretacje lingwistyczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Chlebda, W. (2009). Idiomatykon 4: Gdzie jesteśmy, dokąd zmierzamy (i parę zdań o tym, skąd przychodzimy). In W. Chlebda (Ed.), *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski* (Pt. 4, pp. 9–38). Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Chlebda, W. (2010a). *Na tropach reproduktów: W poszukiwaniu wielowyrazowych jednostek języka*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Chlebda, W. (2010b). Skrzydlate słowa a frazeologia. In S. Bąba, K. Skibski, & M. Szczyszek (Eds.), *Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej. Teoria. Zagadnienia ogólne* (pp. 9–20). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Chlebda, W., Gołubiewa, A., & Wawrzyńczyk, J. (2017). *Idiomy polsko-rosyjskie*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Corpas Pastor, G. (Ed.). (2016). *Computerised and corpus-based approaches to phraseology: Monolingual and multilingual perspectives (Full papers) / Fraseología computacional y basada en corpus: Perspectivas monolingües y multilingües (Trabajos completos)*. Tradulex. <http://www.tradulex.com/varia/Europhras2015.pdf>
- Dąbrowska, A. (2008). Zmiany obszarów podlegających tabu we współczesnej kulturze. In A. Dąbrowska (Ed.), *Język a Kultura: Vol. 20. Tom jubileuszowy* (pp. 173–196). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Daut Osman: Koito ne kharesva DPS, da dukha supata. (2009, June 27). Dnes.bg. <https://m.dnes.bg/politika/2009/06/27/daut-osman-koito-ne-kharesva-dps-da-duha-supata.73368>
- Dejna, K. (1995). W sprawie terminów: język, gwara, żargon. *Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego*, 1995(3), 151–156.
- Dems'kyi, M. T. (1994). *Ukrains'ki frazemy i osoblyvosti ikh tvorennia*. Prosvita.
- Dencheva, D. (2011). Aktualizirane na doslovnoto znachenie na frazeologichnite edinitsi v polski i bulgarski reklamni tekstove. In N. Ivanova (Ed.), *Istina, mistifikatsii, luzha v slavianskite ezitsi, literaturi i kulturi*. Lektura.
- Denczewska, D. (2013). Olej, kapusta, kalosze: Inteligencja i głupota w polskich i bułgarskich związkach frazeologicznych. *Postscriptum Polonistyczne*, 2013(2(12)), 295–301.
- Diadechko, L. (2011). Funktsionuvannia reklamnykh slohaniv v usno-rozmovnomu dyskursi. *Mova i suspil'stvo*, 2011(2), 144–150. Retrieved August 2, 2019, from <http://sociolinguistics.lnu.edu.ua/ua/issues/02/19.pdf>

- Diadechko, L. (2017). Reklama i movni shtampy (sotsiolinhvistychnе doslidzhennia). *Studia Ucrainica Varsoviensia*, 5, 35–42. <https://doi.org/10.5604/01.3001.0009.9084>
- Dimitrova, L., Koseska-Toszewa, V., Roszko, D., & Roszko, R. (2009). Bulgarian-Polish-Lithuanian Corpus – current development. In C. Vertan, S. Piperidis, E. Paskaleva, & M. Slavcheva (Eds.), *International Workshop: Multilingual Resources, Technologies and Evaluation for Central and Eastern European Languages held in conjunction with The International Conference RANLP-2009: Proceedings, Borovets, Bulgaria, 17 September 2009* (pp. 1–8). INCOMA.
- Dimitrova, L., Koseska-Toszewa, V., Roszko, D., & Roszko, R. (2010). Application of multilingual corpus in contrastive studies (on the example of the Bulgarian-Polish-Lithuanian parallel corpus). *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2010(10), 217–239. <https://doi.org/10.11649/cs.2010.013>
- Dimitrova, L., Koseska-Toszewa, V., Roszko, D., & Roszko, R. (2014). Trilingual aligned corpus – current state and new applications. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2014(14), 13–20. <https://doi.org/10.11649/cs.2014.002>
- Długosz, N. (2009). *Słowotwórstwo polskich i bułgarskich deminutywów rzeczownikowych*. Wydawnictwo Poznańskie.
- Dobreva, E. (2007). TSvetnata leksika v sluzhba na neodobrenieto (Po materiali ot súvremenni búlgarski vestnitsi). In P. Asenova & B. Mikhailova (Eds.), *Tova chudo – ezikŭ! Izsledvaniia v chest na prof. d-r Zhivko Boiadzhiev* (pp. 172–181). Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”.
- Dobrovol'ski, IU., Ol'shevskaia, G., & Sosnovski, V. (2017). *Uchites' s nami! Testy po russkomu iazyku: Uroven' C1*. Evropa.RU.
- Dobrovol'ski, IU., Sosnovski, V., & Tul'ska, M. (2013). *Uchites' s nami! Testy po russkomu iazyku: Uroven' B1*. Evropa.RU.
- Dobrovol'ski, IU., Sosnovski, V., & Tul'ska, M. (2014). *Uchites' s nami! Testy po russkomu iazyku: Uroven' B2*. Evropa.RU.
- Dolińska, A. (1988). Ekwiwalencja somatycznych związków frazeologicznych w języku bułgarskim i polskim. In K. Feleszko & E. Smułkowa (Eds.), *Problemy językoznawstwa konfrontatywnego* (pp. 189–196). Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Doliński, I. (2014). Praktyczny przewodnik po korpusie języka bułgarskiego. In M. Hebal-Jeziarska (Ed.), *Praktyczny przewodnik po korpusach języków słowiańskich* (pp. 123–139). Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Dosev, V. (2008). Agresiata v rechta na futbolnite túlpi i v sportnite medii. In *Problemi na sotsiolingvistikata: Vol. 9. Agresiata na ulichniia ezik* (pp. 220–224). IK “Znak'94”.
- Dubichinskiĭ, V. V. (2000). Osnovnye printsipy neografii. In M. Grabska (Ed.), “Słowa, słowa... w komunikacji językowej (pp. 61–68). Zakład Poligrafii Fundacji Uniwersytetu Gdańskiego.
- Dubichinskiĭ, V., IAskul'skiĭ, A., & Mushin'ska-Vol'ny, D. (2021). *Leksikograficheskaia interpretaciia russko-pol'skikh frazeologicheskikh parallelei* [// Dubichynskiy, V., Jaskól-

- ski, A., & Muszyńska-Wolny, D., *leksykograficzna interpretacja rosyjsko-polskich paraleli frazeologicznych*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego.
- Dudash, M. (2016). Natsionalni stereotipi v bŭlgarskata i ungarskata frazeologija. In P. Krejčí & E. Krejčová (Eds.), *Jihoslovanská frazeologie kontrastivně* (pp. 86–93). Filozofická fakulta, Masarykova univerzita.
- Dziamka-Lenart, G. (2007). Rozwój frazeologii polskiej po 1989 roku. In J. Kamper-Warejko & I. Kaproń-Charzyńska (Eds.), *Z zagadnień leksykologii i leksykografii języków słowiańskich* (pp. 395–400). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Fetvadžieva-Abazova, S. (2014). Ezikovi naglasi na mužhete i zhenite kŭm zhargonizmite, vulgarizmite i profesionalnata leksika v rechta na mužhete i zhenite. *Plovdivski universitet "Paisii Khilendarski" – Bŭlgariia: Nauchni trudove*, 52(1), 9–22.
- Filipska, A., & Rose, K. (2015). Gdy wszyscy śpią, budzą się oposy – innowacje frazeologiczne w przekładzie audiowizualnym filmów animowanych *Epoka Lodowcowa*. In I. Kosek, R. Makarewicz, & K. Zawilska (Eds.), *Nowe zjawiska w języku, tekście i komunikacji: 5. Frazeologizmy* (pp. 28–34). Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- Fliciński, P. (2007). Nowe związki frazeologiczne a mediatyzacja polszczyzny ogólnej. *Poznańskie Studia Polonistyczne: Seria Językoznawcza*, 14, 17–30.
- Fliciński, P. (2010). Sposoby pomnażania współczesnego zasobu frazeologicznego polszczyzny. In S. Bąba, K. Skibski, & M. Szczyszek (Eds.), *Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej. Teoria. Zagadnienia ogólne* (pp. 21–32). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Fliciński, P. (2011). Innowacje frazeologiczne w świetle danych korpusowych. *Poznańskie Studia Polonistyczne: Seria Językoznawcza*, 18(2), 9–19. <https://doi.org/10.14746/psp-sj.2011.18.2.1>
- Fliciński, P. (2015). Wybrane aspekty nienormatywnej łączliwości frazeologizmów na podstawie danych korpusowych. In I. Kosek, R. Makarewicz, & K. Zawilska (Eds.), *Nowe zjawiska w języku, tekście i komunikacji: 5. Frazeologizmy* (pp. 35–47). Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie.
- Furdal, A. (1973). *Klasyfikacja odmian współczesnego języka polskiego*. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- Gajda, S. (1990). *Współczesna polszczyzna naukowa – język czy żargon?* Wydawnictwo Instytutu Śląskiego.
- Gajda, S. (1999). Współczesna polska rzeczywistość językowa i jej badanie. In J. Miodek (Ed.), *Mowa rozświetlona myślą: Świadomość normatywno-stylistyczna współczesnych Polaków* (pp. 8–14). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Ganapol'skaia, E. V. (2010). Neologiiia vo frazeologii. *Nauchno-tekhnicheskie vedomosti Sankt-Peterburgskogo gosudarstvennogo politekhnikheskogo universiteta: Gumanitarnye i obshchestvennye nauki*, 2010(2(111)), 183–189.

- Genev-Pukhaleva, I. (2016). Za frazeologichnii status na terminologichnite süchetaniia. In P. Krejčí (Ed.), *Jihoslovanská frazeologie kontrastivně* (pp. 120–129). Masarykova univerzita.
- Genev-Pukhaleva, I. (2018). Polsko-bŭlgarskiiat nauchen i kulturen dialog v konteksta na 100-godishninata ot ustanoviavaneto na diplomatcheski otnosheniia mezhdu dvete strani. *Filologicheski forum*, 4(2), 183–186.
- Genev-Puhalewa, I. (2005). Za kontseptualizatsiia na prostranstvoto vŭv frazeologiiata na bŭlgarskii, novogrŭtskii i polskii ezik. In L. Miodyński (Ed.), *Cywilizacja. Przestrzeń. Tekst. Słowiańska topografia kulturowa w języku i literaturze* (pp. 221–228). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Georgieva, S. (2011). Za kharaktera na frazeologichnite neologizmi v bŭlgarskii ezik. In S. Kaldieva-Zakharieva & L. Krumova-Tsvetkova (Eds.), *Ezikovedski izsledvaniia v chest na prof. Siĭka Spasova-Mikhailova* (pp. 163–170). Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov".
- Georgieva, S., & Velichkova, S. (2008). Frazeologichnite neologizmi v bŭlgarskii ezik i tekhnite süotvetstviia v drugi slavianski ezitsi. In T. Boiadzhiev (Ed.), *Slavianska filologii* (Vol. 24, pp. 286–299). Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov".
- Giulumiants, K. (2004). *Pol'sko-russkii frazeologicheskii slovar'* (Vols. 1–2). Ėkonompress.
- Grabias, S. (1994). *Język w zachowaniach społecznych*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Grabias, S., & Skubalanka, T. (1979). Społeczne uwarunkowania stylów języka. *Socjolingwistyka*, 2, 29–61.
- Gruga, J. (Director). (1975–1978). *Czterdziestolatek* [TV series]. Telewizja Polska.
- Gugułanowa, I. (1982). Frazeologizmy z liczebnikami w języku polskim i bułgarskim. In M. Basaj & D. Rytel (Eds.), *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej* (Vol. 1, pp. 149–156). Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- Gurdak, W., & Sosnowski, W. (2017). *Polskie czytanki*. KJV Digital Sp. z o.o.
- Gurdak, W., & Sosnowski, W. (2018). *Polskie czytanki* (Pt. 2). KJV Digital Sp. z o.o.
- Havrylova, O. (2018). Protsesy kal'kuvannia v suchasniĭ ukrains'kii movi (na prykladakh komp'uternoĭ leksyky). *Science and Education a New Dimension: Philology*, 6/45(152), 25–29. <https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-152VI45-05>
- Hebal-Jezierska, M. (Ed.). (2014). *Praktyczny przewodnik po korpusach języków słowiańskich*. Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Horbach, O. (1952). Argot in Ukraine. *Naukove tovarystvo imeni Shevchenka: Filol. sektsiia: Proceedings*, 1.
- IAskot, M. (2019). Otrazhenie na kulturni komponenti vŭv frazeologichnite edinitsi. *Bŭlgarski ezik*, 2019(2), 93–106.
- Jabłońska, M. (2016). Konstrukcje przyimkowe jako jeden z przejawów analityczności polszczyzny. *Poradnik Językowy*, 2016(8), 75–89.

- Jabłońska, M. (2020). *Nowe przyimkowe konstrukcje analityczne w polszczyźnie przełomu XX i XXI wieku*. Sekcja Wydawnicza Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Jaroszewicz, H. (2014). Derywacja frazeologiczna w języku polskim i serbskim. In I. Łuczków & M. Sarnowski (Eds.), *Wyraz i zdanie w językach słowiańskich* 8 (pp. 159–169). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Jaroszewicz, H. (2016). *Derywacja frazeologiczna w języku polskim i słoweńskim*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Jaskot, M. (2013). *Los así llamados falsos amigos del traductor entre el español y el Esperanto* [Unpublished doctoral dissertation]. Uniwersytet Warszawski.
- Jaskot, M., & Ganoshenko, I. (2015). Culturemes and non-equivalent lexis in dictionaries. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2015(15), 115–124. <https://doi.org/10.11649/cs.2015.009>
- Jaskot, M., & Sosnowski, W. (2017). O fałszywych przyjaciółach tłumacza na przykładzie Leksykonu aktywnej polskiej i ukraińskiej frazeologii. In B. Borkowska-Kępska & G. Gwóźdź (Eds.), *LSP Perspectives 2: Języki specjalistyczne – nowe perspektywy* 2 (pp. 55–62). Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej.
- Jóźwiak-Dądela, A. (2006). Historia i wybrane aspekty badań nad frazeologią. *Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie: Studia Neofilologiczne*, 2006(5), 17–26.
- Kaldieva-Zakharieva, S. (2013). *Bułgarska leksikologija i frazeologija: Vol. 2. Bułgarska frazeologija*. Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”.
- Kaleta, R. (2014). *Białorusko-polska homonimia międzyjęzykowa*. Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).
- Karag'ozova, S. (2004). Emotsii i mantalitet (Vürkhu material ot bułgarski i polski frazeologizmi za emotsii). In S. Dimitrova, M. Stamenov, & M. Almalekh (Eds.), *Ezik i mantalitet* (pp. 45–72). Voenno izdatelstvo.
- Karastoicheva, TS. (1976). Pürva dialektolozhka ekspeditsiia za prouchvane na bułgarski sotsiolekt. *Bułgarski ezik*, 1976(4), 262–264.
- Karaszczuk, H., & Pryjmaczok, O. (2006). Homonimia międzyjęzykowa (ukraińsko-polska). *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska: Sectio FF*, 24, 157–173.
- Karpacheva, M. (1989). Bułgarsko-polski aproksimati. In *Vtori mezhdunaroden kongres po bułgaristika. Sofiia, 23 mai – 3 iuni 1986 g.: Sravnitelno i süpostavitelno ezikoznanie* (Vol. 4, pp. 88–92). BAN.
- Karpacheva, M., & Simeonova, Kh. (1988). Za edin vid aproksimatsiia v bułgarski i polski ezik. In *Slavistichen sbornik* (pp. 51–57). BAN.
- Karpaczewa, M. (1985). Aproksymaty – wyrazy różnych języków o podobnej formie a odmiennym znaczeniu (na przykładzie języka polskiego i bułgarskiego). *Rocznik Slawistyczny*, 45(1), 45–50.

- Karpaczewa, M. (1987). O jednej z kategorii aproksymatów języka polskiego i bułgarskiego. In F. Sławski & A. Chruścicka (Eds.), *Slawistyczne studia językoznawcze* (pp. 163–165). Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- Karpaczewa, M. (2002). Aproksymaty polsko-bułgarskie wspólnego pochodzenia. In J. Rusek, W. Boryś, & L. Bednarczuk (Eds.), *Dzieje Słowian w świetle leksyki: Pamięci Profesora Franciszka Sławskiego* (pp. 405–406). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Karpilovskaja, J. (2009). Internatsionalizatsiia iavnaia i skrytaia v sovremennom ukrain-skom leksikone. In E. Koriakowcewa (Ed.), *Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich* (pp. 43–53). Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.
- Kawka, M. (2012). *Sześć dyskursów o języku*. Menora.
- Kazojć, J. (2009). *Otwarty słownik frazeologiczny polsko-rosyjski*. <https://polski.pro/polsko-russkij-frazeologicheskij-slovar/>
- Khutsishvili, S. D. (2010). Mezh"iazykovye sootvetstviia omonimichnogo kharaktera v slavianskikh iazykakh. *Bolgarskaia rusistika*, 2010(1), 53–71. <https://www.actalinguistica.com/arhiv/index.php/bulrus/article/view/270>
- Kilgarriř, A., & Grefenstette, G. (2003). Introduction to the special issue on web as corpus. *Computational Linguistics*, 29(3), 333–347. <https://doi.org/10.1162/089120103322711569>
- Kita, M. (1991). Ekspansja potoczności. In A. Kowalska & A. Wilkoń (Eds.), *Prace Językoznawcze 19: Studia polonistyczne* (pp. 83–90). Uniwersytet Śląski. <http://www.sbc.org.pl/Content/82431/12.pdf>
- Kiuchukova-Petrinska, B. (2014). Otnoshenieto kŭm drugite, otrazeno v ispanskite i bŭlgarskite frazeologichni edinitsi, sŭdŭrzashti etnonimi: Sŭpostaviteľen analiz. In *Horizontes do saber filolŕgico: 20 anos de Licenciatura em Filologia Portuguesa na Universidade de Sŕfia Sveti Kliment Ohridski* (pp. 210–219). Editora Universitŕria Sveti Kliment Ohridski.
- Kiuvlieva-Mishaikova, V. (2005). Za niakoi novi frazeologizmi v bŭlgarskiiia ezik v godinite na prekhoda (1990–2005). *Slavica Slovaca*, 2005(2), 140–143.
- Klemensiewicz, Z. (1953). *O rŕżnych odmianach polszczyzny*. Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Kłosińska, K. (2016). Skŕd się biorŕ frazeologizmy? Źrŕdła frazeologizmŕw i mechanizmy frazeotwŕrcze. In G. Dziamska-Lenart & J. Liberek (Eds.), *Perspektywy wspŕłczesnej frazeologii polskiej: Geneza dawnych i nowych frazeologizmŕw polskich* (pp. 19–55). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Klymenko, N. F., Karpilovs'ka, I. E. A., & Kysliuk, L. P. (2008). *Dynamični protsesy v suchasnomu ukrŕińs'komu leksikonі*. Vydavnychi dim Dmytra Buraho.
- Koessler, M., & Derocquigny, J. (1928). *Les faux amis ou les trahisons du vocabulaire anglais*. Vuibert.
- Koeva, S. (2014). Bŭlgarskiiat natsionalen korpus v konteksta na svetovnata teoriia i praktika. In S. Koeva (Ed.), *Ezikovi resursi i tekhnologii za bŭlgarski ezik* (pp. 29–52). Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov".

- Koeva, S., Stoyanova, I., Leseva, S., Dimitrova, T., Dekova, R., & Tarpomanova, E. (2012). The Bulgarian National Corpus: Theory and practice in corpus design. *Journal of Language Modeling*, 2012(1), 65–110. <https://doi.org/10.15398/jlm.v0i1.33>
- Kolkovska, S. (2006). Tendentsii kŭm internatsionalizatsiia i natsionalna samobitnost v novata ikonomicheska terminologii. In M. Bozhilova & Ĭ. Zakharieva (Eds.), *Natsionalniiat ezik v usloviata na chuzhdi vliianiia i globalizatsiia* (pp. 190–212). Izdatelstvo na Šiiuza na uchenite v Bŭlgaria.
- Kolkovska, S., & Blagoeva, D. (2017). Determinologizatsiata i neinata rolia v neologizatsionnite protsesi v sŭvremennii bŭlgarskii ezik (v sŭpostavka s polski). In D. Blagoeva (Ed.), *Bŭlgarsko-polski studii* (pp. 60–90). Avangard Prima.
- Kolkovska, S., & Sumrova, V. (2016). Leksikografskoto prilozhenie na Bŭlgarskii natsionalen korpus. In *Za slovoto – novi tŭrseniia i podkhodi* (pp. 107–113). Izdatelstvo na BAN “Prof. Marin Drinov”.
- Kononenko, I. (2012). *Język ukraiński i polski: Studium kontrastywne / Ukrain's'ka ta pol's'ka movy: Kontrastyvne doslidzhennia*. Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego. <https://doi.org/10.31338/uw.9788323520535>
- Kononenko, I. (2017). Obraz ŭwiata w polskiej i ukraińskiej frazeologii. *Przegląd Środkowo-Wschodni*, 2, 119–134. <https://doi.org/10.32612/uw.2543618X.2017.pp.119-134>
- Koriakowcewa, E. (Ed.). (2009). *Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich*. Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.
- Koseska-Toszeva, V. (2013). About certain semantic annotation in parallel corpora. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2013(13), 67–78. <https://doi.org/10.11649/cs.2013.004>
- Koseska-Toszeva, V., & Mazurkiewicz, A. (2010). Constructing catalogue of temporal situations. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2010(10), 71–109. <https://doi.org/10.11649/cs.2010.004>
- Koseska-Toszeva, V., & Penčev, J. (Eds.). (1988–2009). *Gramatyka konfrontatywna bułgarsko-polska / Bŭlgarsko-polska sŭpostavitelna gramatika [GKBP]* (Vols. 1–9). Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk; Izdatelstvo na BAN.
- Kosmeda, T. A., Osipova, T. F., & Piddubna, V. V. (2015). Ukrain's'ko-pol's'ki ta pol's'ko-ukrain's'ki slovnyky ustalenykh vyraziv: Problemni pytannia. *Linhvistychni doslidzhennia: Zbirnyk naukovykh prats' Kharkiv's'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. H. S. Skovorody*, 2015(39), 43–55. <https://doi.org/10.5281/zenodo.18927>
- Koterski, M. (Director). (2002). *Dzień świra* [Film]. Agencja Produkcji Filmowej; Non Stop Film Service; Studio Filmowe “Zebra”; Vision Film Production.
- Kotsyba, N. (2014). Praktyczny przewodnik po korpusie języka ukraińskiego. In M. Hebal-Jezierska (Ed.), *Praktyczny przewodnik po korpusach języków słowiańskich* (pp. 166–183). Wydział Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego.
- Koval', V. I. (1999). *Frazeologiiia narodnoi dukhovnoi kul'tury v derivatsionno-semanticnom aspekte* [Unpublished post-doctoral dissertation]. Gomel'skii gosudarstvennyi universitet imeni F. Skoriny.

- Kowalikowa, J. (2008). O wulgaryzacji i dewulgaryzacji we współczesnej polszczyźnie. In A. Dąbrowska (Ed.), *Język a Kultura: Vol. 20. Tom jubileuszowy* (pp. 81–88). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Kozioł-Chrzanowska, E. (2014). Pogranicza frazeologii: Zarys problematyki badawczej potocznych reproduktów języka polskiego. *Polonica*, 2014(34), 141–153.
- Kravchuk, A. (1998). Omonimiiia u sferi pol's'ko-ukraińs'koï onomastychnoi frazeolohii. In V. Motornyï (Ed.), *Materialy mizhnarodnoi slavistychnoi konferentsii pam'iaty Kostiantyna Trofymovycha (1923–1993)* (Vol. 1, pp. 357–362). Litopys.
- Kreja, B. (1993). O formancie gate 'afera, skandal'. *Język Polski*, 73(2), 63–66.
- Krumova-TSvetkova, L. (Ed.). (2011). *Bibliografiia po búlgarska leksikologiia, frazeologiia i leksikografiia 1950–2010*. Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov".
- Kunin, A. V. (1996). *Kurs frazeologii sovremennogo angliiskogo iazyka*. Vysshiaia shkola.
- Lapynina, O. L. (2015). Kharakterystyka hastronimiv iak okremykh leksychnykh odynyts' ta komponentiv frazeolohizniv (na materiali nimets'koï movy). *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu "Ostrož'ka akademiia": Serii: Filolohichna*, 51, 249–251.
- Leńko-Szymańska, A., & Gruszczyńska, E. (2016). *Polskojęzyczne korpusy równoległe w Polsce i za granicą*. http://rownolegle.blog.ils.uw.edu.pl/files/2016/03/0000_Korpusy.pdf
- Lewicki, A. M. (1976a). Derywacja zwrotów frazeologicznych. In A. M. Lewicki, *Wprowadzenie do frazeologii syntaktycznej: Teoria zwrotu frazeologicznego* (pp. 55–70). Uniwersytet Śląski.
- Lewicki, A. M. (1976b). *Wprowadzenie do frazeologii syntaktycznej: Teoria zwrotu frazeologicznego*. Uniwersytet Śląski.
- Lewicki, A. M. (1983). Składnia związków frazeologicznych. *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, 1983(40), 75–83.
- Lewicki, A. M., & Pajdzińska, A. (1993). Frazeologia. In J. Bartmiński (Ed.), *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku: Vol. 2. Współczesny język polski* (pp. 307–326). Wiedza o Kulturze.
- Liberek, J. (2010). Zmiany w zasobie frazeologicznym współczesnej polszczyzny. In S. Bąba, K. Skibski, & M. Szczyszek (Eds.), *Perspektywy współczesnej frazeologii polskiej: Teoria. Zagadnienia ogólne* (pp. 33–56). Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- Lubaś, W. (2003). *Polskie gadanie: Podstawowe cechy i funkcje potocznej odmiany polszczyzny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.
- Lucas, G. (Director). (1977). *Star wars: Episode 4. A new hope* [Film]. Lucasfilm.
- Lusińska, A. (2010). *Reklama a frazeologia: Teksty reklamowe jako źródło nowych frazeologizmów*. Adam Marszałek.
- Machulski, J. (Director). (1984). *Seksmisja* [Film]. Zespół Filmowy "Kadr".
- Machulski, J. (Director). (1997). *Kiler* [Film]. Studio Filmowe "Zebra"; Agencja Produkcji Filmowej; Canal+ Polska; ITI Cinema.

- Mackey, W. F. (1976). *Bilinguisme et contact des langues*. Klincksieck.
- Majewska, M. (2002). *Homonymia i homonimy w opisie językoznawczym*. Elipsa.
- Makedonska, TS. (1966). Turski frazeologichni zaemki v bŭlgarski ezik. *Bŭlgarski ezik*, 1966(4), 322–331.
- Mancheva, V. (1999). Nabliudeniia vŭrkhu mezhduiezikovata omonimiiia v ukrainskiiia i bŭlgarski ezik s italianski proizkhod. In M. P. Kocherhan (Ed.), *Problemy zistavnoi semantyky* (pp. 185–189). Kyŭvs'kyi derzhavnyi linhvistychnyi universytet.
- Markowski, A. (1992). Kategoria potoczności w języku i w opisie języka. In J. Anusiewicz & F. Nieckula (Eds.), *Język a kultura: Vol. 5. Potoczność w języku i w kulturze* (pp. 55–59). Wiedza o Kulturze.
- Markowski, A. (2002). *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*. Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Maslova, V. A. (2001). *Lingvokul'turologiia: Ucheb. posobie dlia stud. vyssh. ucheb. zavedenii*. Izdatel'skiĭ tsentr "Akademiia".
- McEnery, T., & Wilson, A. (1996). *Corpus linguistics*. Edinburgh University Press.
- Medvid', N. S. (2009). *Linhvokul'turemy v ukrains'kii sotsial'no-psykholohichnii prozi per-shoi polovyny XX st.* [Unpublished summary of doctoral dissertation]. Natsional'nyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova.
- Meyer, C. F. (2004). *English corpus linguistics: An introduction*. Cambridge University Press.
- Michow, E. (2013). *Studia nad frazeologią somatyczną języka polskiego i bułgarskiego*. GlobalTranslator CUiT.
- Michow, E. (2014). *Semantyka polskich i bułgarskich frazeologizmów somatycznych motywowana funkcjami części ciała człowieka*. GlobalTranslator CUiT.
- Milewska, B. (2003). *Przymyki wtórne we współczesnej polszczyźnie*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Miodunka, W. (1990). Moc języka i jej znaczenie w kontaktach językowych i kulturowych. In W. Miodunka (Ed.), *Język polski w świecie* (pp. 39–49). Państwowy Instytut Wydawniczy.
- Misiats', N., & Bilous, A. (1997). Mizhmovni omonimy v pol's'ko-ukrains'kykh slovnykakh. *Slavica Tarnopolensia*, 1997(4), 69–70.
- Mokienko, V. M. (2001). Problemy evropeiskoi frazeologicheskoi neologiki. In H. Walter, W. Mokijenko, & M. Aleksiejenko (Eds.), *Nova frazeologia w nowej Europie. Słowo. Tekst. Czas 6* (pp. 22–25). Ernst Moritz Arndt University.
- Mokienko, V. M. (2003). *Novaia russkaia frazeologiia*. Uniwersytet Opolski.
- Mokijenko, W., & Walter, H. (Eds.). (2008). *Komparacja systemów i funkcjonowania współczesnych języków słowiańskich: Vol. 3. Frazeologia*. Uniwersytet Opolski; Opolskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk.
- Mosiołek-Kłosińska, K. (2000). Wulgaryzacja języka w mediach. In J. Bralczyk & K. Mosiołek-Kłosińska (Eds.), *Język w mediach masowych* (pp. 112–119). Upowszechnianie Nauki – Oświata "UN-O".

- Mrhačová, E., & Balowski, M. (2009). *Česko-polský frazeologický slovník*. Ostravská univerzita v Ostravě, Filozofická fakulta.
- Naumova, I. O. (2012). *Frazeologicheskie kal'ki angliiskogo proiskhozhdeniia v sovremenom russkom iazyke (na materiale publitsistiki)*. KhNAGKh.
- Nedkova, E. (2003). Tematiczni poleta na zhargonnite frazeologizmi v bŭlgarskiiia ezik. In *Arnaudov sbornik* (Vol. 3, pp. 341–347). Leni An.
- Nedkova, E. (2009). Frazeologizmi s obrazni elementi ot narodniia bit. *Nauchni trudove na Ruskiiia universitet*, 48(6.3), 42–45.
- Nedkova, E. (2017). Osnovni kontseptosferi na frazeologichnite inovatsii v bŭlgarskiiia ezik. In R. Rusev (Ed.), *Arnaudov sbornik* (Vol. 9, pp. 429–432). Leni An.
- Nenkova, V., & Nenкова, N. (2016). Rolia ta na frazeologizmite v reklamata na lekarstveni produkti v khumannata meditsina. In B. L. Gábor (Ed.), *Bŭlgaristichni cheteniiia – Seged 2015* (pp. 245–254). JATEPress.
- Nowakowska, B. (2005). *Nowe połączenia wyrazowe we współczesnej polszczyźnie*. Wydawnictwo LEXIS.
- Obara, J. (1989). *Teoretyczne problemy kalkowania*. Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Obserwatorium Językowe Uniwersytetu Warszawskiego. (2017). Dieta pudełkowa. In *Najnowsze słownictwo polskie*. Retrieved August 2, 2019, from <http://nowewyrazy.uw.edu.pl/haslo/dieta-pudelkowa.html>
- Olabina, K. S. (2019). *Frazeolohichni odynytsi z komponentamy kh**ta p** v suchasniï ukrain-s'kii movi: Strukturno-semantychni i etnolinhvistychni osoblyvosti* [Unpublished summary of Master's thesis]. Chornomors'kyi natsional'nyi universytet imeni Petra Mohyly.
- Oksaar, E. (1988). *Kulturemtheorie: Ein Beitrag zur Sprachverwendungsforschung*. Joachim Jungius-Gesellschaft der Wissenschaften.
- Orłóś, T. Z. (Ed.). (2010). *Wielki czesko-polski słownik frazeologiczny / Velký česko-polský frazeologický slovník*. Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Ovcharova, G. (2017). Frazeologichni ediniti s komponent “oko”: Bŭlgarsko-polski paraleli. *Studia Philologica Universitatis Velikotarnovensis*, 36(2), 273–283.
- Ożóg, K. (2008). Zmiany we współczesnym języku polskim i ich kulturowe uwarunkowania. In A. Dąbrowska (Ed.), *Język a Kultura: Vol. 20. Tom jubileuszowy* (pp. 59–79). Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Ożóg, K. (2014). Współczesna polska grzeczność językowa a postmodernizm. *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis: Studia Linguistica*, 9, 49–60. <http://hdl.handle.net/11716/5095>
- Pajdzińska, A. (1994). Derywacja frazeologiczna czy derywacja od frazeologiczna? In M. Basaj & D. Rytel (Eds.), *Z problemów frazeologii polskiej i słowiańskiej* (Vol. 6, pp. 33–40). Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk (Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy).

- Pajdzińska, A. (2013). Frazeologia – szkic do naszej zbiorowej autobiografii. In A. Dunin-Dudkowska & A. Małycka (Eds.), *70 lat współczesnej polszczyzny: Zjawiska, procesy, tendencje* (pp. 145–164). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Pałka, P., & Kwaśnicka-Janowicz, A. (2017). *Przewodnik po elektronicznych zasobach językowych dla polonistów*. https://tmjp.pl/images/pdf/przewodnik_po_elektronicznych_zasobach.pdf
- Pashyn's'ka, L. M. (2010). Pokhodzhennia frazeolohichnykh neolohizmiv (na materiali suchasnykh ukrains'kykh ZMI). *Naukovyi visnyk kafedry IUNESKO Kyivs'koho natsional'noho linhvistychnoho universytetu: Filolohiia, pedahohika, psykholohiia*, 20, 56–62.
- Pashyn's'ka, L. M. (2016). Osoblyvosti tvorennia i funktsionuvannia neofrazem u suchasnomu ukrains'komu mas-mediinomu dyskursi. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho linhvistychnoho universytetu: Seriia filolohiia*, 19(1), 95–101.
- Peisert, M. (2014). Agresja językowa we współczesnym dyskursie publicznym. In P. Żmigrodzki & S. Przęczek-Kisielak (Eds.), *Bogactwo współczesnej polszczyzny* (pp. 167–175). Towarzystwo Miłośników Języka Polskiego.
- Petrova, R. (2007). Kulturemata – edinita za lingvokulturologichni süpostavitelni izsledvaniia (vürkhu material ot angliiski i búlgarski poslovitsi). In R. Rusev (Ed.), *V ogledalniia sviat na ezika i kulturata* (pp. 9–28). Leni-An.
- Petrova, R. (2013). *Búlgarski paremii za prismetkh i pokhvata: Lingvokulturno izsledvane (skala na kulturemite)*. Izdatelski tsentür pri Rusenskiia universitet “Angel Künchev”.
- Petrova, R. (2016). *Aksiosfera na amerikanizma: Lingvokulturno izsledvane na paremii* [Unpublished post-doctoral dissertation]. Rusenski universitet “Angel Künchev”.
- Piela, A. (2007). Od frazeologizmu do derywatu. *LingVaria*, 2(1(3)), 41–48.
- Piotrowski, A., & Ziółkowski, M. (1976). *Zróźnicowanie językowe a struktura społeczna*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Piowski, M. (Director). (1970). *Rejs* [Film]. Zespół Filmowy “Tor”.
- Podhajecka, M. (2006). Kilka uwag o wykorzystaniu zasobów internetowych do analiz korpusowych języka. *Język Polski*, 86(5), 338–347.
- Popova, K. (1998). *Semantichni aspekti na frazeologizmite s komponent nazvanie na khрана i obleklo (vürkhu material ot búlgarskiia, polskiia i litovskii ezik)* [Unpublished doctoral dissertation].
- Popova, V. (1995). Vulgarizatsiia v ezika na politicheskata statiia. In *Problemi na sotsiolingvistikata: Vol. 4. Sotsiolingvistika i komunikatsiia* (pp. 200–202). Prokhazka i Kacharmazov.
- Poyatos, F. (1976). *Man beyond words: Theory and methodology of nonverbal communication*. New York State English Council.
- Przegląd zasobów elektronicznych dla języka polskiego*. (n.d.). LRT – computational linguistics in Poland. <http://clip.ipipan.waw.pl/LRT>
- Przepiórkowski, A., Bańko, M., Górski, R. L., & Lewandowska-Tomaszczyk, B. (Eds.). (2012). *Narodowy korpus języka polskiego: Praca zbiorowa*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

- Przymuszała, L. (2017). Kulinaria we frazeologii śląskiej. *Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego*, 64, 247–264.
- Pys'menna, IU. O. (2011). Bezekvivalentna leksyka iak marker natsional'noi kul'tury (na materialu hrupy nomeniv na poznachennia strav natsional'noi kukhni). *Studia Linguistica: Zbirnyk naukovykh prats'*, 5(2), 279–285.
- Radeva, S., & Maïkhrovski, Ī. (1979). Polsko-bułgarski frazeologizmi s komponenti somatizmi. In K. Cholakova & E. Pernishka (Eds.), *Sŭpostavitelno izuchavane na chastnite leksikalni sistemi na slavianskite ezitsi v sinkhroniia i diakhroniia* (pp. 178–184). BAN.
- Rak, M. (2015). *Kulturemy podhalańskie*. Księgarnia Akademicka.
- Resursy na saiti Ukraïns'koho movno-informatsiïnoho fondu NAN Ukraïny. (n.d.). Ukraïns'kyi movno-informatsiïnyi fond NAN Ukraïny. <http://lcorp.ulif.org.ua/LSlist/>
- Rogozhnikova, R. P. (1991). *Slovar' ěkvivalentov slova: Narechnye, sluzhebnye, modal'nye edinstva*. Russkii iazyk.
- Romanowski, R. (2004). Współczesny język potoczny: Analiza i charakterystyka w kontekście aktualnych zjawisk kulturowych. *Pisma Humanistyczne*, 2004(6), 128–142.
- Roszko, D., Roszko, R., & Sosnowski, W. (2018). Polsko-bułgarskie korpusy IS PAN CLARIN-PL. *Slavica Lodziensia*, 2, 59–70. <https://doi.org/10.18778/2544-1795.02.05>
- Rudnicka, E. (2010). Kosmopolityzujące kalki – normatywne aspekty funkcjonowania kalk składniowych w polszczyźnie. *Poradnik Językowy*, 2010(6), 15–36.
- Satoła-Staškowiak, J. (2015a). *Najmłodsza leksyka polska i bułgarska*. Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk; Fundacja Sławistyczna. <https://hdl.handle.net/20.500.12528/26>
- Satoła-Staškowiak, J. (2015b). On the benefits of foreign language learning based on parallel language corpus. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2015(15), 57–65. <https://doi.org/10.11649/cs.2015.005>
- Shanskiĭ, N. M. (1969). *Frazeologiiia sovremennogo russkogo iazyka*. Vysshiaia shkola.
- Shyrokov, V. A. (2011). *Komp'uterna leksykohrafiia*. Naukova dumka.
- Shyrokov, V. A., Buhakov, O. V., Hriaznukhina, T. O., Kostyshyn, O. M., & Kryhin, M. IU. (2005). *Korpusna linhvistyka*. Dovira.
- Sieczkowski, D. (2011). *Podstawowy słownik frazeologiczny słowacko-polski*. Darlex.
- Sikora, K. (2016). Kilka uwag na temat wulgaryzacji i brutalizacji polszczyzny. *Poznańskie Spotkania Językoznawcze / Poznań Linguistic Forum*, 2016(32), 105–115. <https://doi.org/10.14746/psj.2016.32.8>
- Skorupka, S. (1953). Z zagadnień frazeologii: V. Repliki wyrazowe i frazeologiczne. *Poradnik Językowy*, 1953(10), 6–13.
- Skorupka, S. (1972). Idiomatyzmy frazeologiczne we współczesnym słownictwie polskim. *Poradnik Językowy*, 1972(3), 121–132.
- Sosnovski, V., & Tul'ska-Budziak, M. (2014). *S Rossiei na "ty"!* Izdatel'stvo "Russkii iazyk".
- Sosnowski, W. (2011). Analytic tendencies in modern Polish and Russian. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2011(11), 97–108. <https://doi.org/10.11649/cs.2011.005>

- Sosnowski, W., Blagoeva, D., & Tymoshuk, R. (2018). New Bulgarian, Polish, and Ukrainian phraseology and language corpora. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2018(18), Article 1768. <https://doi.org/10.11649/cs.1768>
- Sosnowski, W., & Koseska-Toszeva, V. (2015). Multilingualism and dictionaries. *Cognitive Studies | Études cognitives*, 2015(15), 43–55. <https://doi.org/10.11649/cs.2015.004>
- Stavyts'ka, L. (2001). Problemy vyvchennia zhargonnoi leksyky: Sotsiolingvistychnyi aspekt. *Ukrains'ka mova*, 2001(1), 55–68.
- Stavyts'ka, L. (2005a). *Argo, zharhon, slenh: Sotsial'na dyferentsiatsiia ukrains'koï movy*. Krytyka.
- Stoianova, IU. (1999). Internatsionalizatsiia na slovashkii i bulgarskii rechnikov sustav. *Süpostavitelno ezikoznanie*, 1999(2–3), 24–33.
- Styshov, O. A. (2015). Osnovni dzherela popovnennia frazeologichnoho skladu ukrains'koï movy kintsia XX – pochatku XXI stolit'. *Movoznavstvo*, 2015(1), 33–46.
- Sumrova, V., & Atanasova, A. (2017). Rechniküt na bulgarskii ezik v digitalnata epokha. In T. Aleksandrova & D. Blagoeva (Eds.), *Dokladi ot Mezhdunarodnata iubileina konferentsiia na Instituta za bulgarski ezik "Prof. L. Andreïchin"* (pp. 108–115). Institut za bulgarski ezik.
- Szerszunowicz, J. (2004). Paralelizmy frazeologiczne w analizie komparatywnej. *Białostockie Archiwum Językowe*, 2004(4), 208–220. <https://doi.org/10.15290/baj.2004.04.12>
- Taranenko, O. O. (2003). Kolokvializatsiia, substandartyzatsiia ta vul'haryzatsiia iak kharakterni iavyshcha stylistyky suchasnoi ukrains'koï movy (z kintsia 1980-kh rr.). *Movoznavstvo*, 2003(1), 32–33.
- Taras, B. (2011). Ekspansja wulgarności w języku i kulturze. *Język Polski*, 91(5), 372–380.
- Taylor, C. (1998). *Language to language: A practical and theoretical guide for Italian / English translators*. Cambridge University Press.
- Tkachenko, O. B. (1971). Pytannia mizhmovnykh kontaktiv. *Movoznavstvo*, 1971(4), 3–15.
- Tkachenko, V. A. (1989). Teoreticheskie i prakticheskie aspekty kal'kirovaniia. In IU. A. Zhluktenko (Ed.), *IAzykovye situatsii i vzaimodeïstvie iazykov* (pp. 178–191). Naukova dumka.
- Tolstoï, N. I. (1995). *IAzyk i narodnaia kul'tura: Ocherki po slavianskoï mifologii i ètnolingvistike*. Indrik.
- Tymoshuk, R. (2019). Korpusy równoległe a język i społeczeństwo, czyli o znaczeniu, praktycznym zastosowaniu i perspektywach rozwoju lingwistyki korpusowej (na przykładzie korpusów równoległych polsko-ukraińskiego i polsko-rosyjskiego). *Językoznawstwo*, 2019(13), 203–212. https://doi.org/10.25312/2391-5137.13/2019_13rt
- Uniwersalny słownik języka polskiego PWN [USJP]*. (n.d.). Retrieved August 2, 2019, from <https://usjp.pwn.pl/>
- Uzhchenko, V. D. (2005). *Frazeolohiia suchasnoi ukrains'koï movy: Posibnyk*. Al'ma-mater.
- Videnov, M. (1997). *Eziküt i obshtestvenoto mnenie*. Akademichno izdatelstvo "Prof. Marin Drinov".

- Vŭtov, V. (1995). *Fonetika i leksikologii na bŭlgarskii ezik*. Abagar.
- Vynnyk, V. O. (1980). Opratsiuvannia leksyky obmezhenoho vzhyvannia u Slovnyku ukrain's'koï movy. In L. S. Palamarchuk (Ed.), *Slovo i frazeologizm u slovnyku* (pp. 185–202). Naukova dumka.
- Walter, H., Mokijenko, W., & Aleksiejenko, M. (Eds.). (2001). *Nowa frazeologia w nowej Europie. Słowo. Tekst. Czas 6*. Ernst Moritz Arndt University.
- Wandruszka, M. (1978). Die 'falschen Freunde' des Übersetzers. In G. Lillebill, G. Korlén, & B. Malmberg (Eds.), *Theory and practice of translation*. Peter Lang.
- Warchala, J. (2003). *Kategoria potoczności w języku*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Warchoł-Schlottmann, M. (2009). *Polnische Sprache nach der Wende 1989*. Peter Lang.
- Waszakowa, K. (2009). Internacjonalizacja polskiej leksyki – stan obecny, prognozy na najbliższą przyszłość. In E. Koriakowcewa (Ed.), *Przejawy internacjonalizacji w językach słowiańskich* (pp. 11–28). Wydawnictwo Akademii Podlaskiej.
- Wierzbička, A. (1967). Gwary, żargony, style. In A. Wierzbička, *O języku dla wszystkich* (2nd ed., Rev. ed., pp. 120–136). Wiedza Powszechna.
- Wilkoń, A. (1987). *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*. Uniwersytet Śląski.
- Wilkoń, A. (1988). Typologia socjolektów. *Socjolingwistyka*, 8, 83–95.
- Wilkoń, A. (2000). *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wojan, K. (2004). Wstęp do analizy międzyjęzykowych homonimów leksykalnych na przykładzie języków: polskiego, rosyjskiego i fińskiego. In P. Czerwiński & H. Fontański (Eds.), *Język rosyjski w konfrontacji z językami Europy w aspekcie lingwokulturoznawczym* (pp. 70–80). Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Wojan, K. (2010). *Wstęp do badań wieloznaczności leksemów w ujęciu kontrastywnym*. Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.
- Wyrwas, K. (2004). Rywingate i pracoholik – derywaty sufiksalne czy złożenia? *Język Polski*, 84(2), 146–148.
- Zabawa, M. (2015). O trudnościach w badaniu zapożyczeń semantycznych i kalk frazeologicznych. *Język Polski*, 95(4), 306–315.
- Zheliazkov, N., & Chakŭrova, K. (2009). Frazeologizmi sŭs semantichen komponent khra-na v angliiskii ezik i prevodnite im ekvivalenti v bŭlgarskii ezik. *Nauchni trudove na UKhT*, 56(2), 465–470.
- Zieniukowa, J. (2003). Pojęcie aksjologiczne “prestiz” a społeczna sytuacja języków mniej używanych – casus łużycczyzny i kaszubszczyzny. In E. Wrocławska & J. Zieniukowa (Eds.), *Języki mniejszości i języki regionalne* (pp. 79–100). Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk (Sławistyczny Ośrodek Wydawniczy).
- Zinkiewicz-Tomanek, B. (1998). Rzeczownikowe i przymiotnikowe “homonimy międzyjęzykowe” w procesie nauczania języka ukraińskiego studentów filologii ukraińskiej. In J. Bartoszevska & M. Grabska (Eds.), *Współzależność języków słowiańskich: Aspekt*

lingwistyczny i glottodydaktyczny (pp. 241–257). Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego.

Żmigrodzki, P. (2012). Wulgaryzmy jako problem dla leksykografa (nie tylko w związku z pracami nad Wielkim słownikiem języka polskiego PAN). *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis: Studia de Cultura*, 2012(4), 123–131.

Zoran Zaev: *Ide mi da pokazha sreden prüst na bŭlgarite* [Video]. (2020, November 18). Dnes.dir.bg. <https://dnes.dir.bg/politika/zoran-zaev-ide-mi-da-pokazha-sreden-prast-na-balgarite-video>

Żylińska, M. (2007). *Postkomunikatywna dydaktyka języków obcych w dobie technologii informacyjnych: Teoria i praktyka*. Fraszka Edukacyjna.

Sources

(The most frequently excerpted dictionaries and encyclopedias)

Bańko, M. (2000). *Inny słownik języka polskiego* (Vols. 1–2). Wydawnictwo Naukowe PWN.

Bańko, M. (2004). *Słownik porównań*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Bilodid, I. K. (Ed.). (1970–1980). *Slovnyk ukraïns'koï movy: V 11 t*. Naukova dumka.

Chlebda, W. (Ed.). (2006). *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski: Zeszyt 1 próbny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.

Chlebda, W. (Ed.). (2007). *Podręczny idiomatykon polsko-rosyjski*. Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego.

Cholakova, K., Kiuvlieva-Mishaikova, V., Choroleeva, M., Pernishka, E., Krumova-Tsvetkova, L., & Baltova, IU. (Eds.). (1977–2015). *Rechnik na bŭlgarskiia ezik* [RBE] (Vols. 1–15). Akademichno izdatelstvo “Prof. Marin Drinov”. <http://ibl.bas.bg/rbe/>

Drabik, L., & Sobol, E. (2007). *Słownik języka polskiego PWN*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Grochowski, M. (2008). *Słownik polskich przekleństw i wulgaryzmów*. Wydawnictwo Naukowe PWN.

Karpaczewa, M., Symeonowa, C., & Tokarz, E. (1994). *Pułapki leksykalne: Słownik aproksymatów polsko-bułgarskich*. Śląsk.

Karpilovs'ka, IE. A. (Ed.). (2013). *Aktyvni resursy suchasnoï ukraïns'koï nominatsii: Ideohrafichnyi slovnyk novoï leksyky*. TOV “KMM”.

Kononenko, I., & Spivak, O. (2008). *Ukraïns'ko-pol's'kyi slovnyk mizhmovnykh omonimiv i paronimiv*. Vyshcha shkola.

Kosmeda, T., Homeniuk, O., & Osipova, T. (2017). *Korotkyi ukraïns'ko-pol's'kyi slovnyk ustalenykh vyraziv: Ekvivalenty slova, frazeologizmy, prysliv'ia ta prykazky*. Vydavnytstvo “KOLO”.

Krzyżanowski, J. (Ed.). (1969). *Nowa księga przysłów i wyrażen przysłowiowych polskich*. Państwowy Instytut Wydawniczy.

- Levchenko, O. (2011). *Ukrains'ko-rosiis'ko-bilorus'ko-bolhars'ko-pol's'kyi slovnyk porivnian'*. L'vivs'ka politehnika.
- Luchyk, A., & Antonova, O. (2013). *Pol's'ko-ukrains'kyi slovnyk ekvivalentiv slova*. Ukraïns'kyi movno-informatsiïnyi fond NAN Ukraïny; Natsional'nyi universytet "Kyievo-Mohylians'ka akademiia"; Instytut slavistyky Pol's'koï akademii nauk.
- Luchyk, A., Antonova, O., & Dubrov's'ka, I. (2011). *Ukrains'ko-pol's'kyi slovnyk ekvivalentiv slova*. Ukraïns'kyi movno-informatsiïnyi fond NAN Ukraïny; Natsional'nyi universytet "Kyievo-Mohylians'ka akademiia"; Instytut slavistyky Pol's'koï akademii nauk.
- Małdżyjewa, W., & Wójtowiczowa, J. (1994). *Polskie i bułgarskie związki frazeologiczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego.
- Nagórko, A., Łaziński, M., & Burkhardt, H. (2004). *Dystynktywny słownik synonimów*. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych "Universitas".
- Neliuba, A. (2012). *Slovotvorchist' nezalezhnoi Ukraïny 1991–2011: Slovnyk*. Kharkivs'ke istoriko-filolohichne tovarystvo.
- Pernishka, E., Blagoeva, D., & Kolkovska, S. (2001). *Rechnik na novite dumi i znacheniiia v bułgarskiiia ezik* [RNDZBE]. Nauka i izkustvo.
- Pernishka, E., Blagoeva, D., & Kolkovska, S. (2010). *Rechnik na novite dumi v bułgarskiiia ezik (ot kraia na XX i nachaloto na XXI vek)* [RNDBE]. Nauka i izkustvo.
- Piasecka, A., & Tulina-Blumental, I. (2016). *Polsko-ukraiński słownik frazeologiczny*. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Polański, K. (Ed.). (1999). *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego*. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- Polański, K. (Ed.). (2003). *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego* (3rd ed.). Zakład Narodowy imienia Ossolińskich – Wydawnictwo.
- Potapenko-Kaloianova, K. K. (2011). *Ukrains'ko-bolhars'kyi frazeolohichnyi slovnyk*. SMYL.
- Radewa, S. (1988). *Podręczny słownik polsko-bułgarski z suplementem* (2nd ed., Vols. 1–2). Wiedza Powszechna.
- Rusanivs'kyi, V. M. (Ed.). (2007). *Ukrains'ka mova: Entsyklopediia* [EUM]. Vydavnytstvo "Ukrains'ka entsyklopediia" im. M. P. Bazhana.
- Satoła-Staśkowiak, J., & Koseska-Toszeza, V. (2014). *Współczesny słownik bułgarsko-polski* (Vol. 1). Instytut Slavistyki Polskiej Akademii Nauk (Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy).
- Shyrokov, V. A., & Rusanivs'kyi, V. M. (Eds.). (2010–2019). *Slovnyk ukrains'koï movy: U 20 t.* [SUM-20] (Vols. 1–10). Naukova dumka. <http://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0>
- Šišková, R., & Savický, N. (n.d.). *Ukrajinsko-český slovník neologizmů*. Retrieved August 2, 2019, from <http://www.slu.cas.cz/ukrneo/ukrneo.html>
- Skorupka, S. (1967). *Słownik frazeologiczny języka polskiego* (Vol. 1). Wiedza Powszechna.
- Skorupka, S. (1985). *Słownik frazeologiczny języka polskiego* (4th ed.). Wiedza Powszechna.

- Sławski, F. (1987). *Podręczny słownik bułgarsko-polski z suplementem* (Vols. 1–2). Wiedza Powszechna.
- Slovník zhargonnoï leksyky ukraïns'koï movy*. (n.d.). <http://ukr-zhargon.wikidot.com/>
- Smółkowa, T. (Ed.). (2004–2006). *Nowe słownictwo polskie: Materiały z prasy lat 1993–2000* (Pt. 1–4). Lexis.
- Smółkowa, T. (Ed.). (2010–2013). *Nowe słownictwo polskie: Materiały z prasy lat 2001–2005* (Pt. 1–4). Lexis.
- Smółkowa, T. (Ed.). (2013). *Słowa, słowa... Czy je znasz?* Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk.
- Sosnowski, W., Kisiel, A., & Koseska-Toszeza, V. (2016). *Leksykon odpowiedniości semantycznych w języku polskim, bułgarskim i rosyjskim* (Vol. 1). Instytut Slavistyki Polskiej Akademii Nauk.
- Sotirov, P., Mostowska, M., & Mokrzycka, A. (2011–2013). *Bułgarsko-polski słownik leksyki potocznej* (Vols. 1–2). Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Stavyts'ka, L. (2005b). *Ukraïns'kyï zhargon: Slovník*. Krytyka. http://chtyvo.org.ua/authors/Stavytska_Lesia/
- Stavyts'ka, L. (2008). *Ukraïns'ka mova bez tabu: Slovník netsenzurnoï leksyky ta ïï vidpovidnykiv*. Krytyka.
- Stoianova, E. (Ed.). (2015). *Bŭlgarsko-ukraïnski rechnik na novata evropeïska leksika (kraiat na XX – pŭrvite desetiletiia na XXI vek)*. Kyïvs'kyï slavistychnyi universytet.
- Tymoshuk, R., Sosnowski, W., Jaskot, M., & Ganoshenko, Y. (2018). *Leksykon aktywnej frazeologii polskiej i ukraińskiej*. KJV Digital.
- Urbańczyk, S. (Ed.). (1991). *Encyklopedia języka polskiego* (2nd ed.). Zakład Narodowy imienia Ossolińskich.
- Viniar, H. M., & Shpachuk, L. R. (2005). *Slovník novotvoriv ukraïns'koï movy pochatku XXI stolittia*. Kryvoriz'kyï natsional'nyi universytet.
- Vynnyk, V. O. (Ed.). (2008). *Slovník frazeolohizmiv ukraïns'koï movy*. Naukova dumka.
- Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego*. (n.d.). [Frazeologia.pl](http://frazeologia.pl). Retrieved August 2, 2019, from https://frazeologia.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=98&Itemid=50
- Zahnitko, A. P. (2012). *Slovník suchasnoï linhvistyky: Poniattia i terminy* (Vols. 1–4). Don-NU.
- Żmigrodzki, P. (Ed.). (n.d.). *Wielki słownik języka polskiego [WSJP]*. Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk. Retrieved August 2, 2019, from <http://www.wsjp.pl>

Language Corpora

- Bŭlgarski natsionalen korpus* [BNK]. (n.d.). <https://dcl.bas.bg/bulnc/>
- Kisiel, A., Koseska-Toszewa, V., Kotsyba, N., Satoła-Staškowiak, J., & Sosnowski, W. (2016). *Polish-Bulgarian-Russian Parallel Corpus*. CLARIN-PL digital repository. <https://clarin-pl.eu/dspace/handle/11321/308>
- Narodowy Korpus Języka Polskiego* [NKJP]. (n.d.). <http://nkjp.pl/>
- Roszek, R., Roszek, D., Sosnowski, W., & Satoła-Staškowiak, J. (2018). *Polish-Bulgarian Parallel Corpus*. CLARIN-PL digital repository. <https://clarin-pl.eu/dspace/handle/11321/536>
- Roszek, R., Sosnowski, W., Duszkin, M., Roszek, D., & Tymoshuk, R. (2018). *Polish-Russian Parallel Corpus*. CLARIN-PL digital repository. <https://clarin-pl.eu/dspace/handle/11321/534>
- Roszek, R., Tymoshuk, R., Duszkin, M., & Sosnowski, W. (2018). *Polish-Ukrainian Parallel Corpus*. CLARIN-PL digital repository. <https://clarin-pl.eu/dspace/handle/11321/535>
- Ukraïns'kyï natsional'nyi linhvistychnyi korpus* [UNLK]. (n.d.). http://unlc.icybcluster.org.ua/virt_unlc/

Tom 152 serii „Prace Slawistyczne. Slavica”

Studium konfrontatywne frazeologii bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej

Autor tomu:

dr Wojciech Sosnowski

Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, Polska

ORCID: 0000-0001-9299-4505

E-mail: wojciech.sosnowski@ispan.waw.pl

Autor deklaruje brak konfliktu interesów.

Abstrakt

Monografia poświęcona jest badaniu najnowszych zasobów frazeologicznych pochodzących z języków słowiańskich wcześniej niezestawianych ze sobą pod kątem potencjalności podobnych tendencji rozwojowych. Książka odpowiada na pytania o to, jak przebiegają tendencje w rozwoju zasobu frazeologicznego, które jednostki są bardzo aktywne w omawianych językach oraz jakie są podobieństwa i różnice w tworzeniu i wykorzystaniu zasobu frazeologicznego.

Przedmiot analizy stanowiły dwie grupy frazeologizmów: aktywna frazeologia ogólna i najnowsza frazeologia. Analiza konfrontatywna, przyjęta jako metoda badawcza, była wynikiem kompromisu między poszczególnymi szkołami językoznawczymi, w tym przypadku bułgarskiej, polskiej i ukraińskiej. Znalazło to odzwierciedlenie w precyzowaniu i poszukiwaniu wspólnego mianownika dla wielu istotnych terminów językoznawczych. Zgodnie z przyjętymi założeniami przebadano jednostki znaczeniowo niepodzielne, stosunkowo stabilne, wyrażające całościowe znaczenia, które nie są sumą znaczeń komponentów wyrażenia i są odtwarzane w mowie jako gotowa konfiguracja leksykalna. Dzięki zastosowaniu opisu jednostek za pomocą modeli definicyjnych oraz wyjściu od znaczenia ku formie udało się przeanalizować materiał z trzech języków równorzędnie, przy użyciu kryterium ilościowego i jakościowego. W pracy wykorzystano około 1500 jednostek frazeologicznych, po 500 z każdego języka. Sporządzenie indeksu najczęściej używanych frazeologizmów pozwoliło zarejestrować zwroty frazeologiczne nienotowane w żadnych innych opracowaniach.

Podstawowym celem badań była konfrontacja frazeologizmów bułgarskich, polskich i ukraińskich pod różnymi istotnymi aspektami, takimi jak:

- typy opisu leksykograficznego;
- rola korpusów w notowaniu frazeologizmów;
- homonimia językowa;

- sposoby wzbogacania zasobu frazeologicznego języków (w tym kalkowania i zapożyczania zwrotów frazeologicznych z różnych odmian języka angielskiego);
- obecność i żywotność frazeologizmów z komponentem kulturowym;
- powstawanie najnowszych frazeologizmów i związanych z nimi procesów derywacyjnych oraz podobieństwa i różnice obserwowane w procesie wzbogacania zasobu frazeologicznego.

Analiza konfrontatywna pokazała, że język bułgarski, polski i ukraiński w podobny sposób reagują na zmiany w rzeczywistości społeczno-ekonomiczno-kulturalnej, które opisują i interpretują za pomocą wielu nowych frazeologizmów powstających w wyniku podobnych procesów derywacyjnych.

Słowa kluczowe: frazeologia bułgarska; frazeologia polska; frazeologia ukraińska; leksykografia; korpus językowy; homonimy frazeologiczne; kalki frazeologiczne; neofrazeologia

Volume 152 of the series *Prace Slawistyczne. Slavica*
[Monographs in Slavic Studies. Slavica]

A Contrastive Study of Bulgarian, Polish and Ukrainian Phraseology

Author of the volume:

Dr Wojciech Sosnowski

Instytut Slawistyki Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, Polska

[Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences, Warsaw, Poland]

ORCID: 0000-0001-9299-4505

E-mail: wojciech.sosnowski@ispan.waw.pl

Competing interests: The author declares that he has no competing interests.

Abstract

This book is devoted to research on the latest phraseological resources of Slavic languages which so far have not been compared in terms of potential similarities in their developmental tendencies. The study identifies the course of tendencies in the development of phraseological resources, pinpoints the units which are highly active in the languages under discussion, and examines similarities and differences in the creation and use of their phraseological resources.

The analysis considers two groups of phraseologisms: active general phraseology and the latest phraseology. Contrastive analysis as the adopted study method has come as a compromise between different linguistic schools, in this case Bulgarian, Polish and Ukrainian. This is reflected in specification of many important linguistic terms and in the search for their common denominator. In accordance with the adopted assumptions, the study examines relatively stable semantically indivisible phraseological units which express meanings that are not the sum of the meanings of their components and are reproduced in speech as ready-made word combinations. Thanks to the description of these units by means of definition models on the one hand, and to proceeding from meaning to form on the other, it was possible to analyse material from the three languages at the same time, applying quantitative and qualitative criteria. The work considers about 1,500 phraseological units, 500 from each language. An index of the most frequently used phraseologisms compiled as part of the study includes phraseological units which are not recorded in any other works.

The principal aim was to compare and contrast Bulgarian, Polish and Ukrainian phraseologisms in terms of such important aspects as:

- types of lexicographic description;
- the role of corpora in recording phraseologisms;
- linguistic homonymy;

- ways of enriching the phraseological resources (e.g. calquing and borrowing phraseological units from different varieties of English);
- the presence and vitality of phraseologisms with a cultural component;
- the emergence of the latest phraseologisms and the attendant derivational processes, as well as similarities and differences observed in the process of enriching the phraseological resources.

This contrastive analysis indicates that the Bulgarian, Polish and Ukrainian languages react to changes in socio-economic and cultural reality in a similar way, and that they describe and interpret these changes by means of many new phraseologisms which emerge following similar derivational processes.

Keywords: Bulgarian phraseology; Polish phraseology; Ukrainian phraseology; language corpus; phraseological homonyms; phraseological calques; neo-phraseology